ALEXANDRA DAVID-NÉEL

Călătoria unei parizience în Lhasa

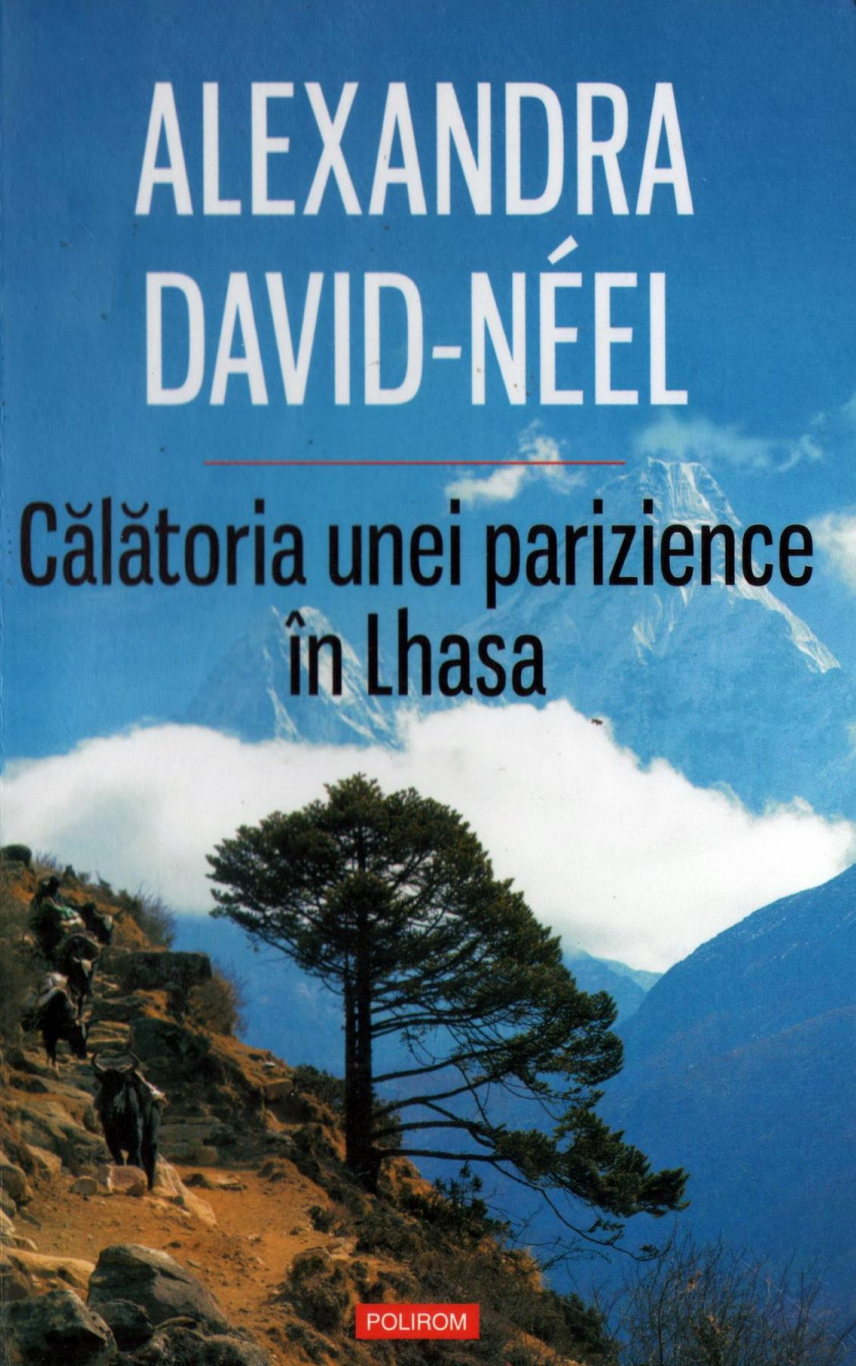

POLIROM

HEXAGON

ALEXANDRA DAVID-NÉEL (1868-1969) a fost o exploratoare franco-belgiană. După o primă călătorie în India la vârsta de 23 de ani și după o scurtă carieră de solistă de operă și jurnalistă, se dedică studiului religiilor orientale. Între 1911 și 1946 face mai multe călătorii în Asia. Este renumită pentru vizita sa în Lhasa în 1924, când orașul le era interzis străinilor. A scris peste 30 de cărți despre religia orientală și jurnale de călătorie. La Editura Polirom au mai apărut *În inima Munților Himalaya* (2014), *Mistici și magicieni în Tibet* (2014) și *India în care am trăit* (2014).

Alexandra David-Néel, *Voyage d'une Parisienne à Lhassa*

© Librairie Plon, 1927
All rights reserved.

© 2014 by Editura POLIROM, pentru ediția în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: © Vadim Petrakov/Shutterstock.com

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

DAVID-NÉEL, ALEXANDRA

Călătoria unei parizience în Lhasa / Alexandra David-Néel; trad.: Giuliano Sfichi.
Iași: Polirom, 2014

ISBN print: 978-973-46-4594-7
ISBN ePub: 978-973-46-4836-8
ISBN PDF: 978-973-46-4837-5

I. Sfichi, Giuliano (trad.)

821.133.1-992=135.1

Printed in ROMANIA

ALEXANDRA DAVID-NÉEL

Călătoria unei parizience în Lhasa

Traducere de Giuliano Sfichi

POLIROM
2014

Această relatare a călătoriei mele în Lhasa le este dedicată în semn de recunoștință plină de afecțiune tuturor celor care, cu voia lor sau fără să știe, m-au ajutat în lungile mele peregrinări.

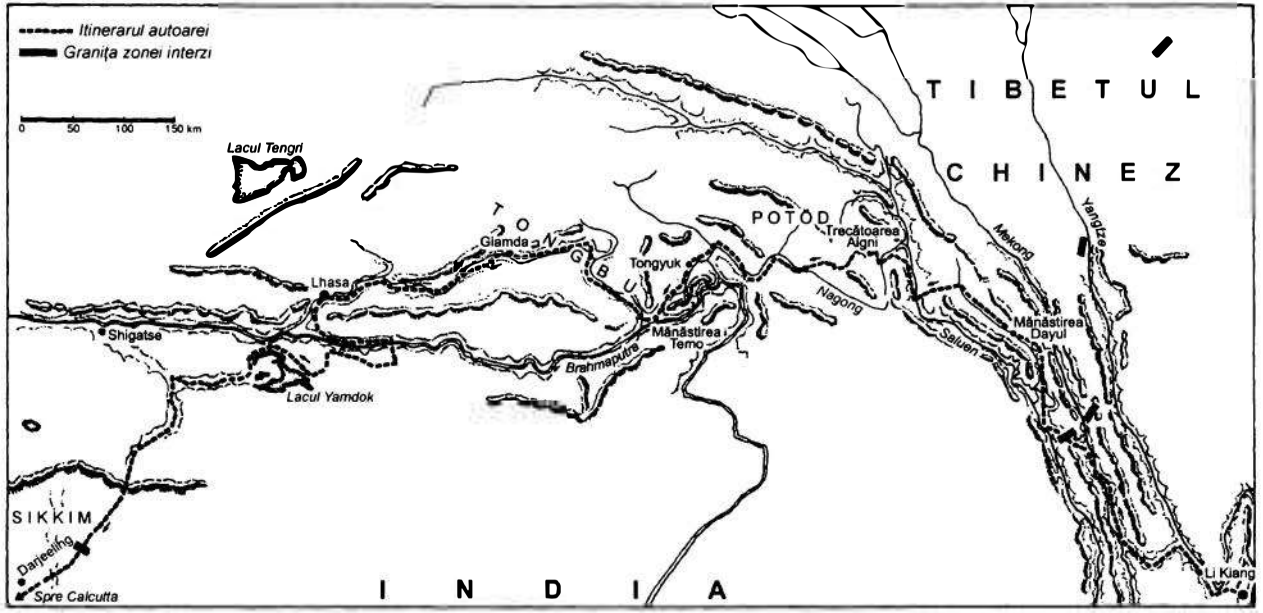
Itinerarul autoarei
Granița zonei interzi
0 50 100 150 km
Lacul Tengri
TIBETUL
CHINEZ
POTOD
Trecătoarea Aigni
Mekong
Yangtze
Glamda
TONGBU
Tongyuk
Lhasa
Nagong
Mănăstirea Dayul
Shigatse
Mănăstirea Temo
Salwen
Brahmaputra
Lacul Yamdok
SIKKIM
Darjeeling
Spre Calcutta
INDIA
Li Kiang

Introducere

Opt luni de peregrinări în condiții neobișnuite, prin regiuni în mare parte neexplorate, nu se pot povesti în două sau trei sute de pagini. Un jurnal de călătorie în adevăratul sens al cuvântului ar necesita câteva volume groase. Drept urmare, nu veți găsi aici decât un rezumat al episoadelor care mi s-au părut cele mai în măsură să stârnească interesul cititorilor și să le dea o idee despre regiunile cu care m-am contopit ca hoinar tibetan.

Această drumeție spre Lhasa sub masca unui pelerin cerșetor nu este de altfel nici ea decât un episod al unor lungi călătorii care m-au reținut în Orient paisprezece ani la rând. Geneza lor nu și-ar avea locul în această introducere, însă câteva explicații cu privire la motivele ce m-au determinat să aleg o deghizare neobișnuită pentru a călători în Lhasa mi se pare totuși că se impun.

Făcusem deja un sejur în Asia când, în 1910, am obținut o misiune din partea Ministerului Instrucțiunii Publice pentru a mă întoarce în India.

Anul următor, aflându-mă în apropiere de Madras, am aflat că suveranul Tibetului, Dalai-Lama, fugise din țară – care se revoltase pe atunci împotriva Chinei – și stătea undeva în Munții Himalaya.

Tibetul nu îmi era cu totul străin.

La Collège de France fusesem eleva profesorului Ed. Foucaux, savant specialist în limba și literatura tibetane, și aveam câteva noțiuni de literatură tibetană. Se înțelege, nu puteam lăsa să-mi scape această ocazie unică de a-l vedea pe regele-*lama* și curtea sa.

Să fiu primită de Dalai-Lama nu părea floare la ureche, fiindcă acesta refuza cu încăpățânare să acorde audiență femeilor străine. Totuși, presimțind dificultățile, mă înarmasem cu scrisori de recomandare ce proveneau de la mari personalități ale lumii budiste. Aceste scrisori, care i-au fost traduse suveranului Tibetului, probabil

că l-au intrigat, căci a declarat imediat că ar fi fericit să stea de vorbă cu mine.

În jurul călugărului-suveran am găsit o curte ciudată, formată din clerici înveşmântaţi în serj vişiniu-închis, atlaz galben şi brocart auriu, care spuneau poveşti fantastice şi vorbeau despre o ţară de basm. Deşi, ascultându-i, am ţinut seama în mod prudent de exagerarea orientală, simţeam instinctiv că dincolo de munţii acoperiţi cu păduri ce se înălţau în faţa mea şi de îndepărtatele culmi ninse ce se iţeau deasupra lor exista, într-adevăr, o ţară diferită de oricare alta. Trebuie spus că dorinţa de a pătrunde acolo a pus numaidecât stăpânire pe mine.

În iunie 1912, după o lungă şedere printre tibetanii din Himalaya, am aruncat o primă privire asupra Tibetului propriu-zis. Ascensiunea lentă spre trecătorile înalte a fost o încântare, apoi, brusc, am avut înaintea ochilor formidabila imensitate a platourilor tibetane, mărginite în depărtare de un fel de miraj estompat ce înfăţişa o îngrămădire dezordonată de culmi mov şi portocalii, acoperite de cuşme de zăpadă.

Ce imagine de neuitat! Avea să mă ţină pentru totdeauna sub puterea farmecului ei.

Aspectul concret al Tibetului nu era totuşi singurul motiv al atracţiei pe care această ţară o exercita asupra mea. Ea mă atrăgea puternic şi ca orientalistă.

Am început să adun elementele unei biblioteci tibetane pe care doream să o alcătuiesc din lucrări originale ce nu figurau în cele două mari colecţii Khagyur şi Tengyur, care, după cum se ştie, sunt formate din traduceri. Am căutat, de asemenea, toate ocaziile de a discuta cu *lama* eruditi, cu misticii, cu adepţii doctrinelor ezoterice consideraţi remarcabili şi de a sta în preajma lor.

Aceste investigaţii captivante m-au făcut să pătrund într-o lume de o mie de ori mai stranie decât înaltele pustietăţi ale Tibetului: cea a asceţilor şi magicienilor care îşi duc viaţa ascunşi în cotloanele munţilor, printre culmile ninse.

Ar fi o greşeală să se creadă că Tibetul a fost întotdeauna un teritoriu interzis şi păzit cu străşnicie, aşa cum a devenit în zilele noastre. Oricât de neobişnuit ar putea să pară acest lucru, zona interzisă creşte în întindere. Drumurile care străbat Munţii Himalaya, uşor accesibile cu vreo cincisprezece ani în urmă, au fost prevăzute cu posturi care închid nu numai graniţa Tibetului, ci şi împrejurimile

acesteia la mai bine de cincizeci de kilometri distanță. Turiștii dornici să viziteze Sikkimul trebuie să obțină un permis pe care scrie că beneficiarul „nu este autorizat să pătrundă în Nepal, nici în Bhutan, nici în Tibet și nu trebuie să viziteze nici un loc, nici să călătorească, nici să încerce să călătorească pe vreun alt drum decât cele indicate în permisul său" De asemenea, trebuie să semneze angajamentul de a se conforma acestor condiții.

Cât despre granița sino-tibetană, ea este lăsată complet liberă de către chinezi, însă regiunile care au fost recent scoase de sub controlul lor au devenit interzise. Drept urmare, a devenit imposibil să înaintezi în niște ținuturi pe care călătorii le puteau străbate după plac cu puțini ani în urmă și unde, mai demult, se stabiliseră chiar misionari.

Îi voi menționa printre alții pe dl Bacot, eruditul nostru compatriot care a străbătut provincia Tsarong și a vizitat Menkongul în 1909, pe căpitanul englez F. Kingdon Ward[1], care a călătorit în aceeași regiune în 1911 și în 1914, și pe căpitanul (astăzi colonel) Bailey, tot englez, care, prin 1911, a realizat harta unei părți din Tsarong. De asemenea, voi indica în treacăt că, pe la 1860, Societatea Misiunilor Străine din Paris deținea proprietăți în provincia Tsarong.

Ar putea fi interesant de citit detaliile oferite în această privință de un englez: Edmund Candler[2], care a făcut parte din expediția britanică în Lhasa din 1904.

„Trebuie să ne amintim că Tibetul nu a fost întotdeauna închis străinilor... Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, doar obstacolele ținând de relieful țării și de climatul ei (*physical obstacles*) împiedicau accesul în capitală.

Iezuiți și capucini au ajuns în Lhasa, au stat în oraș multă vreme și au fost chiar încurajați de cârmuirea tibetană. Primii europeni[3] care au călătorit în Lhasa și au lăsat o relatare autentică a călătoriei lor sunt preoții Grueber și d'Orville, care au pătruns în Tibet

1. A mers din nou în Tibet, în ținutul Pemakoichen, în 1924, fiind trimis de guvernul englez sau autorizat de către acesta. Căpitanul Kingdon Ward este un naturalist care a scris relatări de călătorie interesante.
2. *The unveiling of Lhasa*, de Edmund Candler.
3. Se presupune că fratele Odorico da Pordenone a ajuns în Lhasa în 1325, dar autenticitatea relatării sale este îndoielnică (nota îi aparține lui Ed. Candler).

venind din China pe drumul ce trece prin Xining și au rămas în Lhasa două luni.

În 1715, iezuiții, preoții Desideri și Freyre, au ajuns în Lhasa; Desideri a rămas aici treisprezece ani. În 1719 a sosit Orazio della Penna cu misiunea capucinilor, care a construit o capelă și un ospiciu și a convertit mai multe persoane. Capucinii din această misiune au fost până la urmă expulzați, dar abia în 1740[1].

Olandezul Van der Putte a fost primul laic care a pătruns în capitală. A ajuns în Lhasa în 1720 și a rămas în oraș câțiva ani.

După aceea, nu mai avem nici o relatare despre europeni care să fi vizitat Lhasa până la călătoria din 1811 a lui Thomas Manning, primul englez care a venit aici. Manning a sosit în suita unui general chinez pe care îl întâlnise la Phari Dzong[2] și care îi era recunoscător pentru că îl îngrijise ca medic. A rămas o lună în capitală... A fost avertizat că viața îi era în primejdie și s-a întors în India pe drumul pe care venise[3]

În 1846, preoții lazariști Huc și Gabet încheie seria călătorilor care au ajuns în Lhasa. După ei, toți exploratorii au fost constrânși să se întoarcă din drum. Totuși, înainte să fie opriți, unii dintre ei au mers până foarte aproape de capitală, ajungând pe malurile lacului Namtso (Tengri), așa cum au făcut Bonvalot cu prințul Henri d'Orléans și Dutreuil de Rhins cu dl Grenard în 1893. Acum a devenit absolut imposibil pentru un străin să călătorească prin aceste ținuturi fără să se ascundă.

Prin 1901, după înăbușirea Răscoalei Boxerilor, în Lhasa au fost afișate mai multe edicte, prin care guvernarea chineză declara Tibetul deschis străinilor și le ordona tibetanilor să-i primească. De fapt, la ora actuală, toate zonele din teritoriul tibetan rămase sub controlul Chinei sunt accesibile călătorilor.

La câțiva ani după primele mele excursii pe platourile Tibetului meridional, l-am vizitat pe Tashi-Lama la Shigatse. Acesta m-a primit

1. Autorul spune într-o notă că, pe când se afla în Lhasa, a găsit în templul Jokhang un clopot cu inscripția *Te Deum laudamus*, care aparținuse probabil capucinilor.
2. Ceea ce dovedește că înaintase fără să întâmpine opreliști până acolo, lucru care a devenit imposibil.
3. La această listă trebuie să-i adăugăm pe Bogie, în 1774, și Turner, în 1783, care au mers nu la Lhasa, ci la Shigatse, ca trimiși ai lui Warren Hastings, guvernator al Indiei, la Tashi-Lama.

foarte cordial. M-a încurajat să-mi continui studiile tibetane şi, pentru a mi le facilita, s-a oferit să-mi dea găzduire în preajma lui.

Mi-ar fi fost de asemenea permis să vizitez bibliotecile şi să fac cercetări acolo cu ajutorul unor *lama* eruditi. Era o ocazie unică, dar nu mi s-a dat posibilitatea să profit de ea.

În urma vizitei mele la Tashi-Lama, locuitorii unui sat situat la vreo 19 kilometri de sihăstria unde stăteam au trebuit să plătească imediat rezidentului britanic o amendă ce se ridica la 200 de rupii, pentru că omiseseră să-l informeze despre plecarea mea. Rezidentul care i-a condamnat la plata amenzii nu s-a ostenit să se gândească la faptul că aceşti oameni nu puteau nicicum să fi avut cunoştinţă despre ce făceam eu, de vreme ce plecasem dintr-o mănăstire situată pe teritoriul tibetan, la trei-patru zile de mers de satul lor. Muntenii s-au răzbunat, după mentalitatea lor de ignoranţi sălbatici, jefuindu-mi în parte căsuţa. Mi s-a refuzat orice fel de dreptate şi mi s-a poruncit să părăsesc ţara în termen de cincisprezece zile.

Aceste procedee, nedemne de nişte oameni civilizaţi, au trezit în mine dorinţa de a mă răzbuna, dar pe o cale spirituală care să se potrivească cu spiritul naţional al Parisului, oraşul meu natal. Era necesar totuşi să nu mă pripesc.

Câţiva ani mai târziu, călătoream în provincia Kham (Tibetul oriental), când m-am îmbolnăvit. M-am decis să merg la Batang, unde există un spital misionar condus de medici englezi sau americani. Batang este un oraş tibetan important, rămas sub controlul Chinei, cum este şi Kantze, în apropierea căruia mă găseam în acel moment.

Cum trupele guvernului din Lhasa cuceriseră de puţin timp zona ce se întindea între aceste două oraşe, ea devenise interzisă pentru străini.

Ofiţerul tibetan care stătea la punctul de trecere a frontierei m-a întrebat mai întâi dacă aveam o permisiune din partea consulului englez de la Tachienlu[1] – „marele om" de la Tachienlu, cum îi zicea el. Cu această autorizaţie în mână, spunea dânsul, voi putea merge unde voi vrea în Tibet; fără ea, nu mă putea lăsa să trec graniţa.

Am reuşit totuşi să-mi continui drumul, în timp ce el trimitea un curier la şeful său ca să ceară ordine. Câteva zile mai târziu,

1. Tachienlu: oraş tibetan, centru comercial important, situat la marginea de răsărit a ţinutului Kham şi cuprins în provincia Sichuan (China).

eram oprită de alt ofiţer şi mi se vorbea iarăşi despre „marele om" de la Tachienlu, un fel de nou Sfânt Petru care avea cheile „Ţării Zăpezilor"

În acest timp, boala se agrava. Le-am explicat tibetanilor situaţia mea, dar, deşi mă compătimeau sincer, teama de „marele om" nu le îngăduia funcţionarilor terorizaţi să dea frâu liber bunătăţii lor naturale, lăsându-mă să-mi continui drumul către spital. Trebuia să renunţ să mă mai duc acolo; cu toate astea, am refuzat să fac cale întoarsă, cum voiau ei să mă silească, şi am declarat că, de vreme ce nu eram lăsată să trec spre Batang, voi merge la Jakyendo.

Jakyendo e un orăşel situat pe drumul spre Lhasa, dincolo de zona cucerită şi rămasă sub controlul Chinei. Presimţeam că un ocol prin teritoriul trecut de curând sub autoritatea guvernului din Lhasa ar putea fi interesant din mai multe puncte de vedere.

Zile memorabile s-au scurs tot parlamentând. Ofiţerii ţineau şedinţă într-un cort în faţa căruia flutura drapelul tibetan: stacojiu, cu un leu brodat pe el. În jurul lor campa escorta lor de soldaţi, printre care şi doi muzicanţi „înarmaţi" cu trâmbiţe. Oamenii mei şi cu mine, fără drapel şi fără trompete, ocupam două corturi ridicate la oarecare distanţă de cele ale tibetanilor. Nişte nefericiţi *dokpa*[1], care avuseseră ghinionul să se afle acolo, îşi plăteau în oi, unt, lapte şi brânză locurile la comedia care se juca. Cu astea îi hrăneau pe actori. Aşa e obiceiul în Tibet. Discursuri după discursuri se succedau în decorul romantic şi tihnit al vechiului regat Dirgi. Când oratorii, răguşiţi, vlăguiţi, tăceau, se puneau pe mâncat.

La sfârşit, când toţi au înţeles clar că nu mă vor împiedica să merg la Jakyendo decât dacă mă ucideau, s-au resemnat.

Speranţa mi s-a împlinit pe deplin, plimbarea mea prin regiune a fost extrem de interesantă şi, după aceea, am binecuvântat aventura care mă aruncase la Jakyendo, căci şederea mea în acel loc mi-a oferit prilejul unei noi serii de călătorii minunate.

În timp ce stăteam la Jakyendo, a sosit acolo un danez care venea înapoi de la Chang Nagchukha, unde fusese oprit din drum pe când se îndrepta spre Lhasa. Neputând să atingă ţinta pe care şi-o fixase, călătorul dorea să se întoarcă numaidecât la Shanghai, unde îl chemau treburile sale. Drumul direct era tocmai cel pe care dusesem eu lupte în vara precedentă. Nici n-a apucat să ajungă în zona care

1. *Dokpa*: păstori care trăiesc în corturi.

era de acum înainte interzisă, că niște soldați ce fuseseră postați acolo ca să-l aștepte l-au silit să se întoarcă din drum. Degeaba le-a explicat bietul explorator că renunțase să mai pătrundă în interiorul Tibetului, că mergea în direcția opusă și nu voia decât *să treacă* pe drumul principal ca să se întoarcă în China, nici măcar nu l-au ascultat. A fost nevoit s-o ia pe un traseu care îl ducea spre nord, prin pustiuri cutreierate de bandele de tâlhari. A trebuit, bineînțeles, să organizeze o caravană care să transporte provizii și bagaje, călătoria durând o lună. La capătul acestei perioade, după ce s-a îndepărtat considerabil de destinația lui, a ajuns la Xining, în provincia Gansu, de unde plecase cu câteva luni înainte crezând că va ajunge în Lhasa. De acolo a mai făcut aproape două luni până la Shanghai. Itinerarul direct pe care fusese împiedicat să-l urmeze i-ar fi permis să călătorească pe un scaun purtat de hamali, dormind într-un han la fiecare popas, și i-ar fi redus la mai puțin de jumătate durata călătoriei.

Faptele de genul acesta sunt o adevărată provocare pentru călători și nu puteam să fiu martoră la ele cu indiferență. Am decis – fiind la fel de blocată la Jakyendo ca și călătorul danez – să nu merg spre nord, ci să-mi croiesc drum prin ținutul interzis, până pe malul fluviului Saluen*, și să vizitez văile calde: Tsarong și Tsawarong.

Aș fi ajuns oare de acolo în Lhasa? E imposibil, dar nu e sigur totuși; nu luasem nici o hotărâre clară în această privință.

Am plecat din Jakyendo la sfârșitul iernii, însoțită de un singur servitor. Majoritatea trecătorilor erau încă blocate și puțin a lipsit ca mersul nostru prin troiene să nu devină dramatic. Băiatul meu și cu mine depășiserăm din fericire obstacolele naturale, trecuserăm de punctul de frontieră chiar pe sub ferestrele funcționarului însărcinat cu paza ei și ne apropiam de Saluen când am fost opriți.

Motivul nu era că am fi fost recunoscuți; cauza eșecului meu venea de altundeva.

Considerasem că într-o călătorie de genul acesta, străbătând un ținut aproape necunoscut, ar fi bine ca, în afara cercetărilor mele personale, să adun documente interesante pentru alții.

---

* Engl. Salween, al doilea fluviu ca lungime din sud-estul Asiei după Mekong (n.tr.).

Fiul meu adoptiv, *lama* Yongden, venea la câteva zile de mers în urma mea, însoţit de un servitor şi conducând şapte catâri. Trebuia să ne întâlnim ceva mai departe. În sacii pe care-i transporta se aflau aparate de fotografiat, câteva instrumente, hârtie pentru un ierbar etc. Aceste obiecte i-au atras atenţia funcţionarului, care a examinat bagajele şi, cum ştia de prezenţa mea la Jakyendo, a bănuit că eram prin împrejurimi. Nu a lăsat mica mea caravană să treacă şi a trimis soldaţi să mă caute în toate direcţiile; aceştia m-au găsit şi aşa a luat sfârşit aventura.

A luat sfârşit de data asta, însă eram departe de a mă considera învinsă. Am drept principiu să nu accept niciodată o înfrângere, indiferent de ce natură ar fi ea şi indiferent cine mi-ar administra-o.

Şi chiar în acel moment, ideea de a călători în Lhasa, rămasă oarecum vagă până atunci, a devenit în cazul meu o hotărâre fermă. Nici o revanşă n-o putea întrece pe aceasta; o voiam şi aveam s-o obţin cu orice preţ. Am făcut acest jurământ în faţa punctului de frontieră la care fusesem condusă.

Dorinţa de a-mi răzbuna insuccesul nu era totuşi unicul meu obiectiv. Doream mult mai mult să atrag atenţia asupra fenomenului, singular în epoca noastră, al unor teritorii care *devin* interzise.

Nu e vorba numai de Lhasa. Imensa barieră care întrerupe căile de comunicaţie în Asia se întinde aproximativ între 78 de grade şi 99 de grade longitudine şi între 27 de grade şi 30 de grade longitudine.

Dacă aş fi vorbit după diferitele mele eşecuri, unii ar fi putut crede că eram împinsă de resentimente. Trebuia deci să izbândesc mai întâi, să ajung în Lhasa şi să elimin astfel orice interes personal din această chestiune. Asta am şi făcut.

Înainte de a încheia, doresc să-i asigur pe numeroşii mei prieteni englezi că, atunci când critic comportamentul guvernului lor în Tibet, nu mă las purtată de nici un sentiment de antipatie contra naţiunii engleze în ansamblul ei. Dimpotrivă. Instinctiv, încă din copilărie, când îmi petreceam vacanţele pe coasta comitatului Kent, i-am îndrăgit pe englezi şi obiceiurile lor. În cursul lungilor mele şederi în Orient, simpatia mea pentru ei a sporit şi mai mult. I se adaugă acum o recunoştinţă sinceră pentru atât de numeroasele primiri cordiale de care am avut parte în atâtea cămine unde fermecătoarele amfitrioane se străduiau să mă facă să mă simt ca acasă.

În țara lor, ca și în țara mea sau în oricare alta, politica dusă de guvernanți e departe de a reprezenta întotdeauna cele mai bune laturi ale caracterului cetățenilor. Presupun, fără teama de a mă înșela prea tare, că aceia din Marea Britanie și din Dominioane, la fel ca și cetățenii tuturor marilor puteri, habar nu au cât de ipocrit sunt tratate, în culisele ministerelor, problemele din colonii și din protectoratele îndepărtate.

Ceea ce am povestit îi va mira probabil pe mulți, și mai cu seamă pe misionarii creștini, care se vor putea întreba de ce o națiune ce se intitulează creștină interzice Evangheliei și celor care o predică intrarea într-o țară în care acea națiune este liberă să trimită trupe și să vândă puști.

Voi adăuga câteva cuvinte despre ortografierea termenilor tibetani. I-am transcris pur și simplu fonetic*, pentru a-i permite cititorului să-i pronunțe aproximativ cum îi pronunță tibetanii. În mod excepțional, am scris uneori *ph* pentru a distinge unul dintre cei trei *p* ai alfabetului tibetan, ca în cuvântul *philing* („străin"), care trebuie pronunțat *pi lin g*. Sunetul *f* nu există în tibetană. Al treilea *p* și al treilea *t* au fost scrise *b*, respectiv *d*, conform obiceiului adoptat în general de orientaliști, cu toate că aceste litere nu au sunetul lui *b* și al lui *d* decât atunci când sunt precedate de o literă-prefix mută.

Ortografia tibetană, foarte complicată, îi derutează inevitabil pe cei care nu pot citi cuvintele scrise cu caractere tibetane. Ca exemplu, am să indic că vocabula pronunțată *naljor* se scrie *rnal byorz*; substantivul pronunțat *deuma* se scrie *sgrolma* și așa mai departe.

Cât despre denumirea de *Tibet*, ar putea fi interesant de știut că ea le este necunoscută tibetanilor. Originea sa rămâne obscură. Tibetanii își numesc țara *Peu yul* sau, poetic, în literatură, *Gangs Yul* (Țara Zăpezilor). Pe ei înșiși se numesc *Peu pa*.

Unii cred că originea termenului *Tibet* se află în două cuvinte tibetane: *tod bod* (pronunțate *tö pö*). *Tod* înseamnă „înalt". Denumirea Tibetul de Sus (sau înalt) este dată uneori Tibetului central, în

---

* Am urmat această transcriere, simplificând-o, pentru a fi mai accesibilă cititorului român. Am preferat, de asemenea, ortografierile mai utilizate în prezent ale unor nume de localități, regiuni, ape și forme de relief (n.tr.).

timp ce provinciile orientale sunt numite Tibetul de Jos. Totuşi, pentru a deriva din *tod* prima silabă a cuvântului *Tibet*, *ti*, este nevoie de o inversare a poziţiilor pe care gramatica tibetană le atribuie în general substantivului şi adjectivului. Conform acesteia, adjectivul vine după substantiv. Se spune: *Bod-tod* (*Peu-teu*), Tibetul de Sus (Înalt), şi *Bod-med* (*Peu-med*), Tibetul de Jos.

Aşa cum reiese din explicaţiile date în această introducere, nu puteam reuşi să ajung în Lhasa decât păstrând cel mai strict incognito. Îmi era imposibil să includ un aparat de fotografiat în bagajele mele de cerşetoare şi nici Yongden, nici eu, deghizaţi în nişte amărâţi, nu trebuia să fim surprinşi făcând fotografii.

Odată ajunşi în Lhasa, fiul meu adoptiv şi cu mine am renunţat la cerşetorie şi am fost promovaţi la o condiţie socială puţin mai bună, care ne permitea să arătăm că avem bani. Puteam astfel să plătim serviciile fotografilor locali. Aceştia, atât profesionişti, cât şi amatori, nu lipsesc din Tibet.

Capitolul I

Rămas-bun, părinte!... Plecăm. La cotul drumului, mă întorc să mai privesc o dată spre gazda foarte binevoitoare care acum câteva zile, fără să ne cunoască câtuşi de puţin, ne-a primit cu amabilitate pe Yongden şi pe mine atunci când i-am cerut ospitalitate.

Din poarta mare a Misiunii, cuviosul părinte N... ne urmăreşte cu privirea; o expresie de îngrijorare e întipărită în zâmbetul pe care ni-l adresează. Nu s-a lăsat păcălit de planurile vagi pe care i le-am expus, iar ţelul călătoriei noastre întreprinse în condiţii neobişnuite rămâne misterios pentru el. Unde ne vom duce, singuri, pe jos şi fără bagaje?... Îşi pune această întrebare fără să poată ghici răspunsul, presimţind vreo expediţie primejdioasă, şi sunt sigură că numele enigmaticilor călători care, timp de câteva nopţi, au dormit sub acoperişul lui vor fi rostite în rugăciunile sale. Fie să i se împlinească dorinţele la care ţine! Fie binecuvântat pentru căldura reconfortantă cu care prietenia sa îmi învăluie plecarea spre Roma lamaistă!

Rămas-bun!... Poteca face un cot, sediul Misiunii nu se mai vede. Aventura începe.

E a cincea oară când pornesc la drum spre zona închisă a „Ţării Zăpezilor", iar aceste plecări eşalonate pe parcursul a mai bine de zece ani au fost foarte diferite între ele ca aspect. Unele au avut loc într-o atmosferă de voioşie, însoţite de râsetele servitorilor, de clinchetul gălăgios al clopoţeilor de la gâtul catârilor, în agitaţia niţel brutală, dar plină de bună dispoziţie, şi toată larma veselă pe care le îndrăgesc populaţiile din Asia Centrală. Alta a fost gravă, aproape solemnă: în mare ţinută lamaistă, de un purpuriu închis şi cu brocart auriu, binecuvântam sătenii şi pe acei *dokpa*[1] adunaţi să o salute ultima oară pe străina *khandoma*[2].

1. *Dokpa*: literal, „oameni ai pustietăţilor" Păstori care locuiesc în corturi şi trăiesc din ce produc turmele lor, fără să cultive pământul.
2. *Khandoma*: „călătoare prin spaţiu" Un fel de zână ce apare în general sub aspectul unei femei în vârstă. Tibetanii îi dau titlul de „mamă" Pronunţia obişnuită este *khan-duma* sau *khanduma*.

Într-o zi m-am îndepărtat în mijlocul unei feerii dramatice create de un uragan care s-a stârnit dintr-odată, pe când porneam la drum. Pe cerul însorit cu câteva clipe înainte se iveau imenşi nori întunecaţi ce se încolăceau în jurul piscurilor uriaşe, ca tot atâţia monştri cu forme fantastice. O sinistră culoare plumburie s-a răspândit peste munţii din jur, transformând decorul imaculat şi plin de o maiestuoasă serenitate al culmilor înalte într-un soi de peisaj de infern, mohorât şi înfricoşător. Viforniţa mă învăluia şi, clătinându-mă, orbită, oarecum asemenea unei epave legănate de furtună, am pornit la drum...

De două ori am plecat pe ascuns, când mijeau zorile, conducându-mi modesta caravană prin imensele pustietăţi tibetane; pustiuri aride şi pustiuri cu iarbă, şi unele, şi altele tăcute, sălbatice, enigmatice, zone înalte aspre şi fascinante, ţinuturi de vis şi de mister... Acum, soarele cald al toamnei chineze străluceşte pe cerul frumos, de un albastru întunecat; munţii şi pădurile încă nedesfrunzite par să ne cheme; avem într-adevăr aerul că plecăm într-o simplă excursie. De altfel, asta le-am şi spus oamenilor de treabă din satul pe care tocmai l-am părăsit; vom culege plante în munţi. Totuşi, treaba e serioasă şi nu ignor nici unul dintre obstacolele care mi se vor ridica în cale.

Pentru moment, bagajele lăsate în văzul tuturor ca garanţie în sat preveneau orice suspiciune în privinţa planurilor mele. Totuşi, chiar şi sub pretextul unor excursii scurte, îmi fusese imposibil să plec singură cu Yongden, amândoi cu câte un balot în spate, aşa cum aveam să mergem în Tibet. Un asemenea mod de a acţiona, atât de diferit de obiceiurile călătorilor străini, i-ar fi îndemnat pe oamenii din ţinut să mă pândească pentru a descoperi motivul ciudatului meu comportament. Fusesem nevoită să tocmesc doi hamali şi, pe drum, revedeam în minte tertipurile imaginate în zilele precedente pentru a mă descotorosi de ei la momentul dorit. Acest moment se apropia cu iuţeală, căci a treia zi urma să ajungem la capătul de jos al drumului direct ce urca pe Kha-Karpo[1] în faţa satului Londré, şi tocmai pe poteca aceea aveam de gând să evadez ca să ajung, pe timpul nopţii, la drumul de pelerinaj ce înconjura

1. Lanţ de munţi situat la nord-vest de Yunnan, cuprinzând vârfuri înalte acoperite de zăpezi veşnice, care este un loc de pelerinaj foarte frecventat de tibetani.

muntele sfânt. Dacă planul meu ar fi eşuat acolo, călătoria mea spre Lhasa ar fi fost compromisă.

Şi mă mai preocupa ceva; deşi nu erau frânţi din cauza poverilor, cei doi bărbaţi păreau să simtă totuşi greutatea sacilor pe care-i duceau. Cum vom reuşi, tânărul meu tovarăş şi cu mine, care nu aveam nici pe departe aceeaşi forţă ca ei, să urcăm încărcaţi astfel înaltele şi numeroasele lanţuri muntoase pe care le vom întâlni în cale?

Alcătuirea echipamentului nostru fusese laborioasă şi destul de angoasantă. Ţinând seama de condiţiile cu totul aparte în care avea să se desfăşoare călătoria mea în Tibet, nu luasem pentru traseul foarte lung din Gobi până în Yunnan decât lucrurile absolut necesare. Cu toate astea, când a venit momentul să plec pe jos, fără nici un mijloc de transport, a trebuit să mai elimin din aceste bagaje, şi aşa destul de reduse, unele obiecte de primă necesitate.

Pornind la drum în octombrie, ne-ar fi trebuit un cort confortabil şi pături călduroase; în lipsa unor paturi pliante – un covor gros întins peste o ţesătură impermeabilă, haine şi cizme de schimb. Dar, mai mult decât toate aceste lucruri, atât de utile totuşi, ne era indispensabilă o mare cantitate de alimente.

Hotărâsem să călătoresc noaptea şi să rămân ascunsă pe timpul zilei până ce voi fi pătruns destul de mult în interiorul ţării, pentru ca nimeni să nu poată să identifice cu certitudine locul de unde veneam şi drumurile pe care le urmasem.

Pentru a duce la îndeplinire acest plan, trebuia să ne putem hrăni timp de două sau trei săptămâni fără să avem nevoie să cumpărăm nimic de la băştinaşi. De aceea, ca să putem duce mai multe provizii, păturile şi hainele de schimb fuseseră abandonate.

Un cort minuscul din bumbac uşor, ţăruşii săi din fier, sfori, o bucată mare de piele netăbăcită, de proveniență tibetană, ca să ne pingelim cizmele, un pătrat de pânză groasă ce trebuia să atenueze cât de cât umezeala sau răceala pământului gol pe care ne întindeam ca să dormim şi sabia scurtă cu multiple utilizări, componentă esenţială a echipamentului oricărui călător tibetan (pentru noi, ea servea mai ales drept secure de tăiat lemne), erau singurele obiecte grele pe care le păstrasem. Numai că untul, *tsampa*[1], ceaiul şi un

1. Făină făcută din orz prăjit în prealabil, care constituie alimentul principal al tibetanilor şi ocupă la aceştia acelaşi loc pe care îl ocupă pâinea în Franţa.

pic de carne uscată atingeau împreună un număr respectabil de kilograme, iar îndoielile mele cu privire la posibilitatea de a ne transporta povara cu pas accelerat de-a lungul unor pante abrupte, în ascensiunea nocturnă a primilor versanți ai lanțului Kha-Karpo, creșteau tot mai mult.

Astfel, în timp ce reflectam și repetam în minte comedia pe care mă pregăteam să o joc în fața naivilor mei hamali, urcam pe malul drept al Mekongului. Plecaserăm după-amiaza și nu puteam spera să ajungem prea departe în ziua aceea.

Tabăra noastră, altfel spus, cortul meu liliputan, a fost așezată pe un mic platou de unde se zărea vârful principal al lanțului Kha-Karpo.

S-ar zice că lucrurile din natură posedă un limbaj special, inteligibil, pare-se, pentru cei care au trăit multă vreme aproape de ele, atenți și solitari; sau poate, mai simplu, aceștia din urmă își descifrează propriile gânduri și presentimentele tainice pe fizionomiile enigmatice ale munților, pădurilor și apelor. Maiestuosul Kha-Karpo, înălțându-și către cerul senin masa ghețarilor albăstriți de luna plină, mi s-a înfățișat în seara aceea nu ca paznicul neîndurător al unei bariere de netrecut, ci mai degrabă ca o zeitate venerabilă și binevoitoare, stând dreaptă în pragul pustietăților mistice, gata să o primească și s-o protejeze pe călătoarea destul de temerară pe care dragostea ei pentru Tibet o aducea înapoi acolo.

Această impresie profetică avea să fie pe deplin confirmată de evenimente.

Mi-am petrecut noaptea următoare la baza unui perete de stâncă roșu, la intrarea în niște chei sălbatice, de unde ieșea mugind un torent mare ce se vărsa în Mekong. Ne aflam la foarte mică distanță de Londré, locul unde versiunea finală a tacticii prin care încercam să mă debarasez de hamalii mei avea să fie supusă probei decisive. Prima aruncare de zaruri din partida pe care o începusem va avea loc în câteva ore. Cui îi va reveni victoria?...

Apoi, când cei doi inoportuni vor fi plecați, amplasarea acelui sat despre care nu adunasem decât informații vagi se va preta oare unei evadări nocturne peste munte? Voi putea ajunge înainte să se lumineze de ziuă la drumul de pelerinaj și la o ascunzătoare sigură? Îmi veneau în minte o mulțime de întrebări, toate angoasante. Totuși, atunci când m-am întins pe pământul zgrunțuros, în micul meu cort, sentimentul foarte special de bine, de eliberare și de calm profund

căruia şederea în singurătate îi dă totdeauna naştere în mine m-a învăluit încă o dată cu beatitudinea sa şi am adormit în pace.

Pe la mijlocul dimineţii următoare, am spus adio Mekongului, vechiul meu prieten, pe malurile căruia am trăit mai multe aventuri ciudate. Luând-o către vest, am pătruns în defileul care ducea la Londré. Acesta se lărgea în scurt timp, transformându-se într-o vale îngustă prin care râul curgea limpede şi liniştit, înainte să coboare dintr-odată năvalnic spre marele fluviu. O potecă bună ţinea cursul râului, trecând de mai multe ori de pe un mal pe celălalt pe poduri rustice din lemn. Vremea însorită făcea ca plimbarea să fie încântătoare.

Doi negustori tibetani s-au intersectat cu noi şi nu ne-au acordat decât foarte puţină atenţie. Probabil ne-au luat drept chinezi din cauza hainelor pe care le purtam. Totuşi, această primă întâlnire premergătoare atâtor altora în care anonimatul meu poate că avea să fie pus deseori în pericol mi-a pricinuit o mică emoţie.

Cu puţin înainte de amiază puteam zări Londré.

Dacă Yongden şi cu mine am fi fost în acel moment singuri, ne-ar fi fost uşor să evităm traversarea satului ascunzându-ne în pădure până la căderea nopţii. Versantul lui Kha-Karpo pe care trebuia să-l escaladăm se înălţa foarte aproape, în dreapta noastră, despărţit de poteca pe care mergeam doar de râul peste care trecea un pod mare. Dar oricât ne-ar fi fost de greu să facem cale întoarsă şi oricât ne-am fi dorit să evităm privirile oamenilor din partea locului, să ne oprim fără motiv plauzibil după o călătorie atât de scurtă, era imposibil din cauza gândurilor cărora acest comportament bizar le putea da naştere în mintea oamenilor ce ne însoţeau. Să ne îndreptăm spre Kha-Karpo era iarăşi imposibil. Le spuseserăm în repetate rânduri hamalilor noştri că mergeam la Lutze-Kiang ca să culegem acolo plante şi nu puteam, fără a risca să provocăm comentarii periculoase, să renunţăm pe faţă la programul nostru şi să o apucăm pe drumul spre graniţa tibetană.

Extrem de necăjită, întorcând pur şi simplu spatele drumului pe care trebuia să o iau, cu gândul că fiecare pas pe care îl făceam mă îndepărta de ţinta mea şi sporea complicaţiile apropiatei noastre evadări, i-am urmat, destul de enervată, pe cei doi munteni care voiau să ne ducă să campăm la vreo douăzeci de kilometri de acolo, pe un platou împădurit căruia îi lăudau farmecele.

Trecerea noastră prin Londré a fost atât de puţin remarcată pe cât ne doream. Nici unul dintre puţinii ţărani pe care i-am întâlnit nu ne-a acordat nici cea mai mică atenţie. Această situaţie foarte fericită se datora poate faptului că un savant naturalist american parcurgea în acel moment Lutze-Kiang, folosind o mulţime de oameni pentru a strânge plante şi seminţe. Veşmintele noastre chineze, destul de jerpelite, i-au păcălit, aşa că foarte probabil acei săteni au crezut că ne duceam să-l întâlnim ca să lucrăm sub comanda lui.

După ce am parcurs câţiva kilometri, am considerat că era imprudent să mă îndepărtez mai mult de Kha-Karpo. Înţelepciunea cerea să traversăm Londré la lăsarea întunericului, ca să avem timpul necesar pentru a face un drum lung înainte de ivirea zorilor. Trebuia să ne străduim ca, în acel moment, să fi ajuns deja la drumul de pelerinaj. Odată ajunşi acolo, dacă, în pofida precauţiilor noastre, am fi fost zăriţi, am fi putut să pretindem, în mod foarte plauzibil, că veneam din vreuna dintre regiunile nordice ale Tibetului pe care ne-ar fi convenit să o numim şi apoi să ne pierdem în mulţimea banală a credincioşilor fervenţi. Aceştia, veniţi din ţinuturi uneori îndepărtate şi aparţinând unor triburi diferite, prezintă o mare diversitate de tipuri; dialectele lor, ca şi acoperămintele de cap şi hainele pelerinilor, sunt extrem de variate. Această situaţie mă făcea să sper că ceea ce putea fi neortodox, din punctul de vedere al băştinaşilor, în fizionomia mea, în hainele mele sau în pronunţia mea va trece cu uşurinţă neobservat.

Din locul unde ajunseserăm se putea vedea de la mare înălţime valea la intrarea căreia se afla Londré. Aceasta era absolut pustie şi acoperită de arbuşti cu spini care formau hăţişuri dese; câteva luminişuri lăsau să se întrevadă râuleţul pe care îl trecuserăm dimineaţă. O cărare accidentată care pornea de la picioarele noastre cobora panta aproape vertical, ducând dinspre drum spre acea junglă izolată. Mi s-a părut că era o ocazie favorabilă să mă descotorosesc de cei doi naivi, care nu prea bănuiau ce necazuri îmi pricinuiau.

— Am picioarele umflate şi numai răni, le-am spus. Mi-e imposibil să mai merg. Să coborâm pe malul râului, o să facem ceai şi o să pun tabăra acolo.

Ţăranii aceia cumsecade nu se arătară deloc miraţi. Sandalele mele chinezeşti, făcute din sfoară, mă răniseră într-adevăr; bărbaţii ştiau asta, căci îmi văzuseră picioarele sângerând în timp ce mi le

spălam într-un pârâu. Am coborât și le-am cerut să-mi pună cortul într-o poieniță. Apropierea de apă și protecția împotriva vântului oferită de crângurile din jur puteau explica în parte alegerea locului în caz că hamalii mei sau alt băștinaș care ar fi trecut din întâmplare prin zonă m-ar fi întrebat ce anume mă făcuse să mă instalez în locul acela neobișnuit.

După ce focul a fost aprins, i-am pus pe cei doi bărbați să pregătească o masă copioasă, în timp ce Yongden și cu mine ne chinuiam să înghițim câteva îmbucături, prea preocupați de iminența plecării noastre și de teama de a nu ne vedea planurile eșuând în ultimul moment ca să mai avem mare poftă. De îndată ce bunii țărani au terminat de mâncat, i-am poruncit unuia dintre ei să se ducă să caute lemne groase pe munte, fiindcă vreascurile oferite de tufișurile din jurul taberei noastre ardeau foarte repede și nu aveau să fie de ajuns, ziceam eu, ca să ne țină de cald pe timpul nopții.

Când a dispărut din câmpul vizual, i-am explicat tovarășului său că, deoarece picioarele mele rănite făceau ca mersul îndelungat să fie prea chinuitor pentru mine, hotărâsem să mă opresc pentru o săptămână în apropiere de Londré, unde voi examina plantele pe îndelete, înainte de a pleca spre Lutze-Kiang. Am adăugat că nu mai aveam nevoie de serviciile lui. Îmi va fi ușor să găsesc alt hamal în sat când voi porni din nou la drum. Lucrul i s-a părut cât se poate de firesc, iar prețul generos pe care i l-am plătit pentru cele trei zile de muncă l-a făcut pe deplin fericit. A plecat imediat ca să se întoarcă acasă pe drumul pe care veniserăm, convins că al doilea hamal, ocupat acum cu tăiatul lemnelor pe munte, va rămâne lângă mine ca să mă slujească.

Când acesta din urmă a revenit, i-am spus exact ce-i spusesem și omului care tocmai mă părăsise, adăugând doar că, deoarece nu puteam să plec numaidecât spre Lutze-Kiang, va trebui să ducă acolo o scrisoare și un pachet din partea mea. Scopul acestei expedieri era să-l împiedic pe hamal să se întoarcă pe ruta directă pe care o urma acum săteanul pe care-l concediasem. Pentru siguranța mea, era important ca cei doi tibetani să nu se întâlnească decât peste câteva zile. Or, eu știam că de la Lutze-Kiang te puteai întoarce în satul de unde plecaserăm pe un drum direct ce trecea peste masivul muntos pe care noi tocmai îl ocoliserăm. Cel de-al doilea păcălit trebuia să o ia pe această rută și, ca să n-o poată evita, îl trimiteam exact acolo de unde pornea ea.

Scrisoarea şi pachetul erau adresate unui misionar despre care ştiam că se află acolo. Nu-l văzusem niciodată şi îi eram, la rândul meu, cu totul şi cu totul necunoscută.

Scrisoarea mâzgălită în grabă nu-i transmitea nimic despre proiectele mele; cât despre pachet, acesta conţinea câteva boarfe de care ne lipsiserăm ca să ne despovărăm şi mai mult, renunţând, nu fără o uşoară strângere de inimă, şi la pânza pe care ne gândeam s-o păstrăm ca să nu fim nevoiţi să ne culcăm direct pe pământul noroios sau îngheţat pe tot timpul iernii.

Cel de-al doilea hamal nu a văzut nimic neobişnuit în misiunea pe care i-o dădeam de îndeplinit. S-a îndepărtat, încântat şi el de salariul generos pe care-l primise, închipuindu-şi că tovarăşul lui, care lipsea pentru moment, fusese trimis în sat să facă cumpărături şi avea să se întoarcă înainte de căderea nopţii ca să rămână alături de mine în săptămâna mea de repaus.

Ce şi-au spus cei doi bărbaţi câteva zile mai târziu, când s-au revăzut după ce au ocolit acelaşi munte, unul pe la nord, iar celălalt pe la sud, trebuie să fi fost amuzant de auzit, însă n-am aflat niciodată.

„Tot ce trebuia făcut era îndeplinit.

Această frază, repetată adesea în sutrele budiste în legătură cu o realizare de un ordin mult mai transcendent decât cea la care ajunseserăm noi cu noroc, exprima atât de exact senzaţia mea din acel moment, încât mi-a revenit instinctiv în memorie.

Amândoi în picioare, faţă în faţă, printre hăţişuri, singuri, Yongden şi cu mine ne priveam în tăcere. Ineditul situaţiei noastre ne dezorienta: la drept vorbind, eram destul de năuciţi.

Timp de mai bine de doi ani – de fapt, de la primele mele conflicte cu autorităţile tibetane în ţinutul Kham –, tânărul *lama* şi cu mine discutaserăm necontenit mijloacele de a „dispărea", de a ne debarasa de anturajul nostru şi de a ne pierde urma pentru a ne schimba înfăţişarea. Pe durata lungii călătoriei din sudul extrem al pustiului de iarbă până la primele tabere mongole, în Gobi, ca şi pe drumurile ce ne duceau înapoi la graniţa dintre Tibet şi Yunnan, această temă unică ne alimentase permanent conversaţiile, ne bântuise gândurile şi ne tulburase visele.

Acum, ceea ce consideram, pe bună dreptate, atât de dificil de realizat ne stătea la îndemână: în câteva ore aveam să plecăm spre trecătoarea Dokar, ce marchează la ora actuală graniţa Tibetului interzis.

Am aţâţat focul în grabă. Yongden s-a dus după apă la râu şi am făcut ceai după moda tibetană, adică, după ce l-am fiert, am adăugat unt şi sare direct în marmită, folosind metoda simplificată a călătorilor săraci care nu-şi pot permite luxul să ia cu ei un putinei în care să amestece lichidul.

Numărul ustensilelor noastre de bucătărie fusese redus în aceeaşi măsură ca şi garderoba noastră. Enumerarea lor va fi scurtă. Aveam o marmită, două boluri, unul din lemn, iar celălalt din aluminiu, care la nevoie putea fi pus pe foc şi servi drept cratiţă, două linguri, precum şi unul dintre acele tocuri chinezeşti conţinând un cuţit lung şi două beţigaşe. Asta era tot. Nu aveam de gând să ne hrănim cu mâncăruri rafinate. Alimentaţia noastră trebuia să fie cea a oamenilor din popor, adică *tsampa* umezită cu ceai sau mâncată aproape uscată, frământată cu unt. În mod excepţional, atunci când condiţiile vor permite, vom face o supă.

După ce ne-am băut ceaiul, Yongden plecă. Orele treceau, se lăsase noaptea. Stăteam aşezată lângă foc, pe care nu îndrăzneam să-l aţâţ de teamă ca lumina lui prea vie să nu fie zărită din depărtare şi să-mi trădeze prezenţa. Restul de ceai, păstrat ca un ultim întăritor pentru momentul plecării, clocotea încetişor, cu un bolborosit monoton, deasupra butucilor cu sclipiri roşiatice; luna colora în nuanţe albastre şi roşcate valea sălbatică şi melancolică. În jurul meu, totul era tăcere şi singurătate.

Ce îndrăznisem să visez? În ce aventură nebunească eram pe punctul de a mă angaja? Îmi aminteam de cele care o precedaseră, îmi reveneau în minte oboseli îndurate, pericole la care mă expusesem, momente în care trecusem pe lângă moarte. Tot asta mă aştepta, şi chiar mult mai rău de atât... Şi cum se va termina? Voi izbândi, voi ajunge în Lhasa, râzând de cei care ţin Tibetul închis? Voi fi oprită din drum sau, învinsă pentru totdeauna, voi sfârşi pe fundul unei prăpăstii, doborâtă de glonţul unui tâlhar, ori, secerată de o boală, la rădăcina unui copac sau într-o peşteră, ca un animal sălbatic? Cine putea şti?...

Nu am îngăduit însă acestor gânduri sumbre să mă domine. Indiferent ce viitor mă aştepta, nu aveam să dau înapoi.

„Opriţi-vă aici! Nu mergeţi mai departe!... Acesta era ciudatul ordin pe care o mână de politicieni occidentali, substituindu-se conducerii chineze, îşi permiteau să-l dea azi exploratorilor, savanţilor, misionarilor, orientaliştilor din lumea întreagă, tuturor cu excepţia agenţilor lor, care străbăteau nestingheriţi ţara numită în

continuare „interzisă" Ce drept aveau să ridice bariere în jurul unei regiuni care, legal vorbind, nici măcar nu le aparţinea? Mulţi călători care plecaseră spre Lhasa şi fuseseră constrânşi să se întoarcă din drum se resemnaseră, acceptându-şi eşecul; eu însă ridicam mănuşa.

„Pe aici nu se trece!... De două ori mi se spusese acest lucru[1], iar acum râdeam, aducându-mi aminte de asta, singură în noapte, în mijlocul hăţişului. „Nu se trece!" Chiar aşa? O femeie va trece.

La asta mă gândeam în momentul în care Yongden se ivi dintr-odată din desişuri. Luminat straniu de lună, te ducea cu gândul la un duh al munţilor care apăruse ca să mă ia în serios.

În puţine cuvinte, tânărul îmi dădu raportul. Pentru a evita trecerea prin Londré, trebuia să urcăm înapoi, să trecem râul pe două trunchiuri subţiri ce formau o pasarelă primitivă, apoi să coborâm din nou pe malul opus, până acolo unde zăriserăm poalele lanţului Kha-Karpo. Poate că am fi putut scăpa de acest lung ocol mergând chiar prin albia râului, pe sub zidurile câtorva ferme care nu lăsau nici un loc de trecere pe uscat; însă, cum nişte ţărani lucrau în apropiere de locul acela, cercetaşul meu nu se putuse apropia suficient ca să-şi dea seama de adâncimea apei.

De altfel, indiferent ce traseu am fi ales, am fi fost siliţi să trecem pe lângă ultimele case ale satului din vecinătatea marelui pod pe care trebuia să-l traversăm ca să găsim cărarea ce urca spre drumul de pelerinaj. De unde anume pleca acea cărare? Yongden n-ar fi putut să spună... Traseul ei şerpuit, explica el, se distingea foarte sus pe munte, dar nu putuse să-i zărească începutul.

A trebuit să mă mulţumesc cu aceste informaţii vagi.

Am plecat în grabă; era deja târziu şi o întârziere puţin mai lungă putea să compromită totul.

Povara pe care o duceam îmi apăsa puternic umerii, curelele ei îmi intrau dureros în carne? Probabil că da. Am simţit asta mai târziu, dar, pentru moment, orice senzaţie fizică era suprimată în mine. Mă loveam de stânci ascuţite, îmi sfâşiam mâinile şi faţa în

1. În cursul altor călătorii pe teritoriul interzis, care, deşi nu s-au putut termina aşa cum plănuisem, au avut rezultatul neaşteptat de a mă purta prin regiuni extrem de interesante şi de a-mi da ocazia să studiez de aproape situaţia în care se află băştinaşii din Tibetul oriental de când conducerea din Lhasa şi-a impus autoritatea asupra ţinutului lor.

spinii desișurilor, nu-mi dădeam seama, hipnotizată de dorința de a reuși.

Timp de câteva ore am rătăcit prin vale. După ce am ajuns la concluzia că era imposibil să trecem prin albia râului, am început să căutăm pasarela. Ne-am rătăcit de mai multe ori în tufărișuri; potecile făcute de animalele ce umblau pe malul râului, pe care tânărul meu tovarăș le reperase în plină zi, se distingeau greu în lumina îndoielnică a unei luni învăluite în ceață.

Ajunși pe malul opus, am găsit un drum înghesuit între munte și râu; deși se mergea ușor pe el, numeroasele lui zigzaguri ne-au făcut să pierdem încă mult timp. În sfârșit, am întrezărit marginea satului.

Atunci ne-am oprit câteva clipe să bem o gură de apă rece și să înghițim fiecare câte o granulă de stricnină ca stimulent în vederea efortului pe care avea să-l ceară urcușul ce urma.

Înainte!...

Ajungem în fața micului pod care duce către Londré, pe care am trecut deja în cursul dimineții; grăbim pasul... l-am traversat... Am trecut de ultimele case... am traversat al doilea pod... Victorie! Iată-ne la liziera pădurii. În fața noastră se înalță, pustiu și sălbatic, muntele sfânt pe care șerpuiește cărarea îngustă ce ne va duce la alte cărări, iar acestea la altele, până în însăși inima Tibetului, până la misterioasa Romă a lumii lamaiste.

Un câine lătrase înăbușit, abia perceptibil, în timp ce treceam pe lângă zidurile ultimei ferme care se învecina cu râul. Un singur câine, în satul acela în jurul căruia mai mulți dintre semenii săi agresivi și gălăgioși hoinăreau toată noaptea! M-am gândit la vechile povești hinduse ce descriu fuga pe timpul nopții a „fiilor de familie bună"[1], care își părăsesc căminul pentru a căuta „Eliberarea supremă". O frază revine adesea în cadrul acestora, zugrăvind ajutorul divin care le-a înlesnit ieșirea din casă: „Zeii îi adormiseră pe oameni, iar pe câini îi amuțiseră". Așa stăteau lucrurile și pentru mine și, în inima mea, le-am mulțumit prietenilor nevăzuți care îmi ocroteau plecarea.

În graba noastră, n-am dat atenție unui mic grohotiș, unde lumina prea slabă nu ne-a îngăduit să zărim începutul drumului

1. În vechile texte hinduse, această expresie îi desemna în special pe membrii castei Kshatriya.

pe care trebuia să-l urmăm, şi am pornit să-l căutăm urcând prin vale. Aceasta se îngusta curând până ce nu mai era decât o spintecătură uriaşă în trupul muntelui. Nici o potecă nu putea urca pe acei pereţi de stâncă verticali; trebuia să facem cale întoarsă.

Am pierdut şi acolo cel puţin o jumătate de oră, timp în care puteam fi văzuţi din Londré, tremurând ca nu cumva cineva, ieşind din întâmplare din camera sa, să ne zărească din înaltul unei terase. Apoi, după ce am descoperit drumul cel bun, acesta s-a dovedit a fi atât de abrupt şi de nisipos, încât, cu toate eforturile noastre, n-am putut să înaintăm decât foarte încet, încovoiaţi sub greutatea poverilor pe care le duceam şi obligaţi să ne oprim întruna ca să ne tragem sufletul. Situaţia noastră era teribil de angoasantă. Micul ceas pe care îl purtam ascuns sub robă arăta că era puţin trecut de miezul nopţii când începuserăm ascensiunea; era important să ne grăbim, dar nu reuşeam. Senzaţia pe care o încercam putea fi comparată cu cea resimţită în timpul unor coşmaruri în care cel care doarme se crede urmărit de asasini şi încearcă să fugă, dar nu izbuteşte să-şi mişte picioarele.

Spre sfârşitul nopţii am ajuns într-un loc unde poteca pătrundea sub copaci înalţi, cu frunzişul des, care formau un fel de tunel îngust. Un izvor lăsa să picure puţină apă între pietre acoperite de muşchi şi frunze putrezite; pământul umed, peste tot împrejur, emana un miros pătrunzător de mucegai. În timp ce înaintam, nişte păsări mari care moţăiau pe crengile copacilor îşi luară brusc zborul, cu un zgomot impresionant.

Setea ne usca gâtlejul şi împărtăşeam dorinţa lui Yongden, care tânjea să se oprească şi să facă ceai, însă nu-mi plăcea să rămânem mult timp în locul acela, singurul unde dăduserăm peste apă de când părăsiserăm valea. Era posibil să fie bântuit de fiarele care veneau să-şi potolească setea la izvor. Leoparzii şi mai ales panterele se găsesc în număr mare în toată regiunea şi, chiar dacă nu mă temeam cu adevărat de întâlnirea cu ei, nici nu ţineam să o caut. Dar, mai presus de toate, nu puteam suporta ideea de a pierde şi acolo timp preţios. Nesfârşitele serpentine pe care le descria drumul nostru permiteau în continuare să fim văzuţi din Londré. Evident, de la distanţa aceea, feţele nu ni se mai puteau distinge, dar puteau să fie observate două puncte negre reprezentând doi călători ce se îndreptau către drumul de pelerinaj, iar eu doream

cu ardoare să nu las în urma mea nici un indiciu, oricât de vag, al trecerii mele. Dacă aș fi fost singură, aș fi preferat să îndur orice tortură decât să mă opresc fie și numai o clipă și m-aș fi târât pe genunchi dacă n-aș mai fi avut puterea să mă țin pe picioare; dar oboseala extremă a învins prudența în cazul bietului meu *lama* extenuat. A căzut mai degrabă decât s-a așezat pe frunzele umede, iar eu m-am apucat să caut lemne pentru foc.

Foarte aproape de noi, am descoperit un pârâiaș a cărui apă curgătoare ne-a scutit să apelăm la cea care stagna printre pietrele cu mușchi. Ceaiul cald, bine dres cu unt, ne-a reconfortat mult, dar starea de bine resimțită l-a făcut să aţipească pe tovarășul meu. Simțeam că mai aveam puțin și plângeam de disperare. Fiecare minut irosit îmi scădea șansele de succes. Totuși, în cazuri de genul acesta, somnul devine o nevoie căreia e imposibil să-i reziști, știam din experiență. L-am lăsat deci pe Yongden să doarmă. Nu trecuse nici o oră când l-am trezit și ne-am pus din nou în mișcare.

Cum singurătatea ne dădea curaj, ne-am continuat ascensiunea încă mult timp după răsăritul soarelui. Deodată, am auzit zvon de glasuri deasupra noastră.

Atunci, fără să schimbăm între noi nici măcar o vorbă, cuprinși de o spaimă nebună, dominați doar de ideea de a nu fi zăriți, ne-am aruncat în lături de pe cărare, afundându-ne în hățișuri ca vânatul speriat. După această alertă, n-am mai îndrăznit să ne continuăm drumul. Tăietori de lemne, păstori care coborau în Londré sau oameni din Lutze-Kiang care urcau spre trecătoarea Dokar puteau să ne întâlnească pe drum, să remarce ceva neobișnuit în aspectul nostru și să vorbească despre asta fie în satul pe care tocmai îl părăsiserăm, fie dincolo de graniță... Era mai bine să nu ne expunem acestui risc.

Nu era ușor de găsit o ascunzătoare, căci ne aflam pe versantul abrupt al unui soi de redan care nu oferea nici un petic de teren plat; tot ce am putut face a fost să ieșim de pe grohotișuri și să ne ghemuim sub copaci pe un sol mai ferm. În această poziție incomodă, abia îndrăznind să ne mișcăm de teamă să nu ne ducem de-a rostogolul până la poalele pantei, ne-am petrecut prima zi binecuvântată din minunata noastră călătorie.

Pentru a rupe monotonia acelor ceasuri, am avut parte de câteva distracții, de care m-aș fi lipsit cu dragă inimă. Am ascultat mult timp cu atenție strigătele unor păstori nevăzuți care mânau mai sus pe munte niște turme la fel de nevăzute pentru noi. A apărut

un tăietor de lemne; cânta o melodie plăcută în timp ce-şi stivuia lemnul şi, cu siguranţă, nu bănuia ce spaimă îi provoca prezenţa lui unei orientaliste străine. Foarte probabil, frunzişul ne ascundea complet, iar culoarea roşcată a hainelor noastre se contopea cu nuanţele lui autumnale. Însă teama să nu fi fost văzută de acel om sau de păstorii care circulau mai sus de noi îmi sugera ideile cele mai pesimiste. Nu mai lipsea mult să-mi imaginez că mă aştepta un nou eşec şi că venisem până acolo degeaba din îndepărtatul Turkestan, traversând toată China.

Puţin după asfinţitul soarelui am pornit în marşul nostru nocturn.

Un ultim urcuş, şi mai pieptiş decât cele dinainte, ne-a adus lângă un mic *chörten*[1] care marca întâlnirea dintre cărarea noastră şi drumul de pelerinaj. Acesta din urmă era un drum de catâri bun, iar mersul a devenit uşor şi agreabil. Faptul că am ajuns până acolo fără să fi întâlnit pe nimeni era un noroc, iar dacă acest noroc ar fi continuat şi mi-ar fi permis să traversez trecătoarea Dokar sau chiar să ajung în regiunea Menkong în aceleaşi condiţii, aş fi putut considera că succesul meu era aproape asigurat.

Chinuiţi de sete şi mai rău decât în ajun – nu mai băuserăm apă de aproape douăzeci şi patru de ore –, am ajuns în sfârşit în faţa unui torent mare care curgea cu zgomot şi alb de spumă într-o albie cu pereţi abrupţi, înţesată de stânci.

Yongden, ascultându-şi numai dorinţa de a se răcori, vru imediat să coboare pe malul apei. Întunericul nu permitea distingerea obstacolelor ascunse parţial sub stratul gros de frunze moarte; să dai peste unul dintre ele însemna aproape sigur să aluneci în torent şi să fii luat de apă. Însă tânărul se încăpăţâna. Cum apa era atât de rară în acel ţinut, trebuia să profităm de aceasta, spunea el, ca să ne astâmpărăm setea, altfel aveam să mai suferim poate ceasuri întregi.

Argumentul nu era lipsit de greutate, dar preferam riscul de a suferi de sete celui de a fi înecaţi, aşa că i-am poruncit cu severitate fiului meu adoptiv să renunţe la ideea lui şi să traverseze imediat micul pod ce se afla în faţa noastră.

După ce am trecut podul, am descoperit că malul celălalt era mai puţin abrupt decât cel de pe care veneam noi. Se vedeau urmele

1. Un fel de monument tibetan care corespunde stupelor din India şi care conţine obiecte religioase sau cenuşa unor mari *lama*.

unui drum care permitea o coborâre ușoară, alături de câteva pietre înnegrite înconjurate de cenușă, indicând că pelerinii se opreau uneori acolo ca să ia masa.

Deși timpul era prețios, m-am gândit să mă opresc ca să fac ceai, când o voce venind din beznă ne-a interpelat. Spaima ne-a țintuit locului. Cineva era acolo și, discutând între noi, Yongden și cu mine vorbiserăm în engleză, ba chiar vorbiserăm foarte tare. Oare omul acela nevăzut ne auzise? Accentul neobișnuit al unei limbi care nu era nici chineză, nici tibetană avea să-i sugereze oare ideea că niște necunoscuți hoinăreau prin pădure?

Ceea ce spunea nu ne îngăduia să ghicim dacă era așa sau nu. Ne oferea jar ca să aprindem focul și un bol de ceai cald până ce era gata al nostru. Un gest de politețe cât se poate de obișnuit, pe care călătorii tibetani îl fac aproape totdeauna față de cei care trec pe lângă tabăra lor.

Interzișî, nu am răspuns. Alt individ întrebă:

— Cine sunteți? De ce călătoriți noaptea?

Nu distingeam nici acum pe nimeni, dar sunetul venea dintr-un copac uriaș. Am înțeles că acesta era probabil găunos și le servea în noaptea aceea drept han unor călători.

— Suntem pelerini, răspunse Yongden, *dokpa* din Amdo; nu putem suporta căldura din ținutul ăsta; cum mergem pe la soare, cum facem febră. De aceea profităm de răcoarea nopții ca să ducem la bun sfârșit înconjurul sfântului munte.

Era un motiv foarte plauzibil pentru comportamentul nostru neobișnuit. Cel care pusese întrebarea se consideră satisfăcut, însă *lama* continuă:

— Dar voi cine sunteți?

— Și noi suntem tot pelerini.

— Păi, atunci, rămas-bun! am zis la rândul meu, ca să pun capăt conversației; o să mai mergem niței și o să poposim când o să dăm iarăși de apă. Mulțumim pentru ceai, nu ne e sete.

Nu era o minciună. Emoția resimțită ne făcuse să uităm arsura gâtlejurilor noastre uscate și nu ne gândeam decât să ne îndepărtăm de acei interlocutori pe care nu reușeam să-i întrezărim.

Așa s-a încheiat prima întâlnire pe care am avut-o în călătoria noastră spre Lhasa. Ne-am bucurat că nu avusese loc când încă ne aflam pe drumul care venea de la Londré.

Oricât de puţin important fusese incidentul, a fost o lecţie utilă pentru noi. Am înţeles că nici măcar mersul pe timpul nopţii nu ne garanta o siguranţă deplină şi că trebuia să fim tot timpul pregătiţi să explicăm, astfel încât să nu trezim nici o bănuială, motivul fiecăreia dintre acţiunile noastre. De asemenea, de atunci şi până când am ajuns la Gyantse n-am mai vorbit în altă limbă decât tibetana.

Au trecut câteva ceasuri fără să întâlnim nici cel mai mic pârâiaş. Eram frânţi de oboseală şi mergeam maşinal, pe jumătate adormiţi. În cele din urmă, n-am mai putut să punem un picior înaintea celuilalt. Oboseala, foamea, setea, nevoia de somn ne doborau. A trebuit să ne oprim.

Locul unde ne aflam nu prea era potrivit pentru popas. Cărarea se îngusta acolo prea mult şi trecea pe lângă hău. Ne-am culcat pe solul presărat cu asperităţi pietroase, străduindu-ne să rămânem conştienţi, deşi aţipisem, de faptul că ne aflam pe marginea unei râpe.

Încă nu se luminase de ziuă când Yongden şi cu mine luam din nou în spinare poverile ce ne serviseră drept perne şi ne continuam drumul prin pădure. Grăbeam pasul cât puteam, încercând să ajungem la un pârâu înainte să ne ascundem în hăţişuri până la sfârşitul zilei.

În scurt timp, între noi şi soare a început un fel de cursă: el, părând că se grăbea să depăşească vârful munţilor care îi opreau razele, iar noi, întrecându-ne în viteză cu el pentru a străbate o distanţă cât mai mare cu putinţă înainte ca lumina lui să devină prea puternică. Zeul trebuia să învingă. A apărut undeva deasupra unui pisc pe care ni-l ascundea rămurişul copacilor mari pe sub care mergeam şi, în curând, înălţându-se pe cer, a luminat şi a încălzit subarboretul. Era timpul să ieşim de pe drum. Oamenii care ni se adresaseră în timpul nopţii ne puteau ajunge din urmă; ar fi urmat inevitabil o lungă conversaţie, o mulţime de întrebări şi cel mai rău era că am fi fost văzuţi ziua, în plină lumină.

În spatele unui *docheu*[1] înconjurat de steaguri cu inscripţii mistice se întindea un fel de mic platou. Ne-am strecurat acolo între tufişuri până ce am fost complet feriţi de privirile oricui ar fi

1. O piramidă din pietre înălţată pe drumuri sau în orice loc în cinstea zeilor. *Docheu* înseamnă o ofrandă de pietre.

trecut pe drumul de pelerinaj. Găsiserăm o ascunzătoare bună. Dar apă tot nu era. Privind în jos, spre fundul nevăzut al văii, am zărit un fum albastru plutind printre copaci şi, când mi-am încordat auzul, un murmur îndepărtat de apă curgătoare a ajuns până la mine. Probabil că erau acolo nişte călători sau nişte tăietori de lemne care luau masa de dimineaţă. Ideea acelor oameni care mâncau şi beau sporea şi mai mult chinul stomacurilor noastre goale; Yongden, nemaiputând să reziste, decise să ia marmita şi să se aventureze pe drum în căutarea apei.

Rămasă singură, am ascuns sacii noştri sub crengi, m-am întins la orizontală printre frunzele uscate şi mi-am presărat veşmintele cu ele. Camuflată astfel, dacă cineva ar fi umblat din întâmplare prin pădure, ar fi putut trece foarte aproape de mine fără să mă zărească. Chiar şi Yongden m-a găsit cu greu când s-a întors, aducând apă.

Tovarăşul meu şi cu mine plecaserăm îmbrăcaţi în veşmintele chineze pe care le purtaserăm în cursul călătoriei noastre prin China. Nu atrăgeau atenţia şi, în ce mă priveşte, dacă aş fi fost văzută de cineva care mă mai întâlnise sau aş fi fost recunoscută în cu totul alt fel ca străină, toaleta mea n-ar fi dat naştere la bănuieli în privinţa proiectelor mele. Majoritatea străinilor instalaţi în zonele izolate ale Chinei au adoptat costumul indigen.

În locul unde ajunseserăm, aveam toate motivele să credem că, din acel moment, nu vom găsi în drumul nostru decât oameni cărora le vom fi total necunoscuţi: pelerini tibetani. Era preferabil aşadar să ne pierdem printre ei fără să mai aşteptăm, ca nişte *arjopa* oarecare.

Sunt numiţi *arjopa* acei pelerini – în majoritate călugări – care călătoresc pe jos, împovăraţi cu bagajele lor, şi care rătăcesc cu miile prin Tibet, vizitând locurile consacrate de tradiţie ca venerabile dintr-un motiv sau altul.

Printre ei întâlneşti un anumit număr de oameni cu adevărat săraci şi chiar câţiva profesionişti ai cerşitului care iau înfăţişarea unor pelerini ca să primească mai multe pomeni; cei mai mulţi dintre *arjopa* au însă un cămin şi posedă mijloace de subzistenţă în ţinutul unde locuiesc, veniturile lor fiind totuşi mult prea mici ca să le permită luxul unui animal de călărie.

Mă hotărâsem să adopt deghizarea în *arjopa* fiindcă îmi oferea cel mai bun mijloc posibil de a circula fără să atrag atenţia. Yongden,

care este un *lama* autentic şi cultivat, trebuia să se dovedească excelent în rolul său, iar bătrâna sa mamă (eu), care, din pietate, făcuse lungi pelerinaje, nu putea să nu pară un personaj înduioşător şi simpatic.

Aceste consideraţii îmi influenţaseră puternic alegerea. Dar, mărturisesc, libertatea desăvârşită a unui *arjopa*, care este scutit de grijile pricinuite de servitori, cai, bagaje şi doarme în fiecare noapte unde i se pare nimerit, în aer liber, mă atrăgea enorm.

Iar acum, după ce zece luni[1] de experienţă mi-au permis să apreciez atât bucuriile, cât şi privaţiunile şi oboselile acestei vieţi pitoreşti, o socotesc cea mai încântătoare viaţă la care poate să viseze cineva şi consider că zilele cele mai fericite pe care le-am trăit vreodată au fost cele când, cu bocceaua mea amărâtă în spinare, hoinăream prin munţi şi văi în minunata „Ţară a Zăpezilor"

După o masă copioasă compusă din *tsampa*, carne uscată şi ceai cu unt, ne-am pus din nou hainele tibetane. Nu prea pot să spun că ne deghizam; Yongden şi-a reluat costumul de *lama*, pe care îl purtase din tinereţe, iar eu mă îmbrăcasem ani de zile după moda tibetană. Singura noutate pentru noi consta în sărăcia voită a veşmintelor noastre actuale.

Acoperământul capului mă cam necăjea. Nu luasem o pălărie tibetană când plecasem din Amdo, cu gândul că voi cumpăra una la Atuntze, însă, cum împrejurările mă făcuseră să urmez alt itinerar, nu-mi ieşise în cale nici o prăvălie care să aibă acest articol.

Pentru moment îi ţinea locul un vechi brâu roşu. Înfăşurat în jurul capului meu, închipuia, cu aproximaţie, turbanul femeilor din Lutze-Kiang. Înlocuirea albastrului tradiţional cu roşul fiind justificată de calitatea de văduvă a unui *nagspa*[2] pe care mi-o atribuiam, probabil că nu avea să provoace nici o remarcă.

Nişte cizme cu vârful uşor răsucit în sus, cumpărate în Kham, precum şi stofa robei mele, de o fabricaţie specifică acestei provincii, constituiau o garanţie a regiunii de unde veneam şi îmi furnizau un certificat de naţionalitate.

1. Opt luni în ultima mea călătorie, cea care m-a dus în Lhasa, şi două luni în altă călătorie, în Tibetul oriental.
2. *Lama* vrăjitor.

Cu câțiva ani înainte îmi tăiasem părul. Din momentul în care se stabilise că voi călători în costum laic, îl lăsasem să crească, dar nu atinsese nici pe departe lungimea cosițelor cerute de moda din Tibet. Multe tibetane trebuie să depășească aceeași dificultate; mă instruisem la școala lor. Șuvițe de păr de iac pe care le luasem cu mine în acest scop s-au adăugat părului meu și, ca să asortez nuanța lui brună cu negrul lor ca de smoală, l-am frecat cu un baton de tuș ușor umezit.

Niște cercei mari prinși în urechi mi-au schimbat mult fizionomia. În fine, ca să termin, m-am pudrat[1] cu un amestec de tăciune pisat și de cacao din singura cutie pe care o aveam. Preparatul e ciudat, sunt de acord, dar furnizorii pentru teatre, de la care aș fi putut să obțin ingredientele unui machiaj mai rafinat, nu au deschis încă sucursale în pădurile tibetane.

Am pornit din nou la drum când s-a lăsat ceața, după ce am ascuns în mărăcini diferitele articole de îmbrăcăminte chineze pe care le abandonam.

A doua zi dimineață nu am găsit, pentru a ne odihni după mersul pe timpul nopții, decât un loc umed, aproape la nivelul unui mic râu. Am mâncat un pic de *tsampa* și de unt, dar, aflându-ne prea aproape de drum, n-am îndrăznit să facem foc și am băut apa rece ca gheața, care avea un gust neplăcut de mucegai.

După această masă sărăcăcioasă, m-am cufundat într-un somn adânc. Când m-am trezit, primul lucru pe care l-am văzut a fost un bărbat îmbrăcat în stil tibetan și purtând pe cap o pălărie de fetru moale de proveniență străină, așa cum poartă soldații armatei din Lhasa în afara capitalei.

În mai puțin de o secundă, o sumedenie de gânduri mi-au trecut prin mintea încă amorțită de somn: „Un soldat tibetan!... A fost trimis de partea asta a graniței să ne spioneze?... Oare autoritățile tibetane au fost informate că ne îndreptăm spre trecătoarea Dokar?... Neapărat trebuie să-l păcălesc, să-l conving, dacă mai e cu putință,

1. Pentru că femeile din regiunile pe care aveam să le traversez au tenul închis, asemănător cu al țigăncilor, în timp ce în provinciile Ü și Tsang se întâlnesc multe frumuseți cu pielea albă și obrajii trandafirii.

că sunt o tibetană adevărată. Iar cel mai bun procedeu pe care l-am găsit pentru a arăta că sunt o tibetană adevărată a fost să mă prefac că-mi suflu nasul cu degetele. Mişcarea prilejuită de acest gest a risipit starea de reverie în care văzusem şi gândisem până atunci. Soldatul dispăru. Iluzia mea fusese cauzată de o stâncă în poziţie verticală şi câteva crengi.

Această halucinaţie stranie mă speriase prea tare ca să pot râde imediat de ea şi, ceea ce era mai grav, tremuram într-un fel ciudat, care nu-mi lăsa nici o îndoială cu privire la urmările popasului nostru prelungit în acel loc nesănătos: aveam un acces de friguri.

Mi-am privit ceasul, arăta ora trei. Era puţin prea devreme ca să intrăm iarăşi pe drum, dar luna, aflată în scădere, nu răsărea acum decât pe la miezul nopţii, iar etapa pe care o puteam face la lumina ei nu era suficient de lungă ca să ne facă să înaintăm rapid. Devenea imposibil să ne respectăm cu stricteţe hotărârea de a nu călători decât noaptea, fiindcă în felul acesta am fi întârziat prea mult în vecinătatea graniţei, ceea ce prezenta numeroase pericole.

Seara, foarte târziu, am ajuns într-un loc de o frumuseţe cu totul deosebită. Era o poiană întinsă, în formă de semicerc, înconjurată de un zid de lăstăriş. Câţiva copaci superbi, asemenea unor coloane uriaşe, îşi înălţau în spaţiul liber trunchiurile enorme cu crengile larg întinse. Sub frunzişul lor des domnea un întuneric adânc care inspira un fel de spaimă religioasă. Părea că ne aflam într-un templu destinat oficierii solemne a unor rituri oculte de temut.

Numeroasele *mi deusa*[1] care se vedeau în mai multe părţi indicau că un număr destul de mare de pelerini se opriseră în acel loc ca să pună tabăra.

Unii dintre pioşii călători duseseră sibaritismul până acolo încât aşternuseră crengi de brad de jur împrejurul vetrelor primitive, ca să-şi facă un covor. Petele acelea mari şi rotunde, al căror verde întunecat contrasta cu auriul şi arămiul frunzelor moarte, păreau nişte bucăţi de catifea întinse pe pământ şi sporeau şi mai mult impresia, resimţită imediat, că te aflai într-un misterios sanctuar ai cărui demnitari îşi aveau marcate locurile la vreo adunare mistică.

1. Literal, „loc unde stau oamenii"; câteva pietre aşezate astfel încât să susţină un cazan deasupra focului, pe care le întâlneşti de-a lungul drumurilor umblate, în locurile unde călătorii obişnuiesc să pună tabăra.

Butuci enormi, bucăți de trunchiuri de copaci zăceau peste tot și în scurt timp, fără să ne fi dat decât osteneala de a trage o parte din lemne lângă un *mi deusa* pe care îl aleseserăm, eram încălziți de un jăratic uriaș.

Animale pe care nu le puteam zări rătăceau prin hățișul întunecat; auzeam trosnetele rămurelelor pe care le rupeau trecând prin tufișuri. Uneori auzeam pași oprindu-se foarte aproape de noi, unul dintre hoinarii cu patru picioare ne pândea poate gesturile, însă ne era imposibil să-l întrezărim în cercul de întuneric care înconjura poiana și îi estompa marginile.

După ce am dormit câteva ore, am încercat să pornim iar la drum înainte să se lumineze de ziuă, dar razele lunii în scădere nu izbuteau să străpungă frunzișul des; ne-a fost imposibil să ne găsim drumul prin pădure, a trebuit să ne întoarcem la locul de tabără și să așteptăm zorile.

Pe măsură ce urcam tot mai sus pe muntele sfânt, pădurea își schimba caracterul, devenind mult mai întunecată și mai aspră decât era pe lângă Londré. Fenomene ciudate au început să ne însoțească marșurile nocturne; părea că am intrat pe teritoriul unui vrăjitor. Născute din jocul norilor, al razelor lunii, al febrei pricinuite de oboseală sau din cauze mai misterioase, miraje stranii ne apăreau în față. Vedeam dansând sub copacii bătrâni luciri de jărăgaiuri ascunse în cotloanele munților, umbre mișcătoare se profilau în lumina lor, armonii vagi și foarte îndepărtate pluteau în aer. O dată, pe când mergeam în față, am întrezărit două siluete omenești înalte care veneau în direcția mea. Făcând cale întoarsă, aproape târându-mă pe brânci ca să nu fiu văzută, am ajuns la Yongden și l-am tras după mine în albia secată a unui torent cu maluri înalte. Am rămas acolo restul nopții, ascunzându-ne printre pietre și sub frunzele uscate, pândind pe o stâncă din depărtare răsfrângerile vâlvătăilor intermitente ale unui foc invizibil.

Cu puțin înainte să se lumineze de ziuă, la ora la care tibetanii obișnuiesc să pornească la drum, Yongden și cu mine am ascultat cu atenție, încercând să surprindem frânturi de glasuri omenești ori zgomote de animale, dar nimic nu a tulburat liniștea adâncă a pădurii. M-am simțit mai intrigată ca niciodată și, ca să-mi astâmpăr

curiozitatea, m-am abătut din drum ca să cercetez împrejurimile stâncii. Am găsit-o înconjurată de hăţişuri spinoase şi de câţiva copaci uscaţi. În vecinătate nu exista nici un loc bun de tabără. Pe stâncă, într-o epocă foarte îndepărtată, fuseseră dăltuite o imagine a lui Padmasambhava şi câteva formule mistice cum întâlneşti în multe locuri în Tibet. Erau acoperite aproape în întregime de muşchi, iar ceea ce se vedea era pe jumătate şters de trecerea timpului. Nici urmă de foc, de lemne pe jumătate arse sau cenuşă.

Am observat o despărţitură îngustă şi lungă între stâncă şi sol, iar acolo piatra părea înnegrită de foc; înclinam totuşi să cred că aceea era culoarea ei naturală. Totuşi, ca să fim cu inima împăcată, Yongden şi cu mine am căutat mai bine de o oră, în toate direcţiile, un pasaj care să poată face legătura cu o cavernă sau o grotă aflată sub stâncă, dar ne-am ostenit degeaba şi n-am descoperit nimic.

În timp ce noi eram ocupaţi astfel, câteva păsări negre s-au cocoţat pe crengile din apropierea noastră şi au părut să ne urmărească mişcările cu un interes ironic, dând din căpşoare şi scoţând mici ţipete.

Zgomotul pe care îl făceau era neplăcut şi îl înfurie pe Yongden.

— Lighioanele astea negre, îmi spuse el, nu mi se par naturale. Aceiaşi *mi ma yin*-i[1] vicleni care ne înfăţişează focuri şi ne cântă melodii noaptea ca să ne întârzie trebuie să fi luat acum forma unor păsări şi pun la cale, probabil, vreun nou renghi.

Această închipuire mă făcu să zâmbesc. Dar tovarăşului meu nu-i era gândul la glume. Era strănepotul unui *lama* magician care s-a bucurat pe vremuri de oarecare faimă, şi sângele strămoşului taumaturg vorbea în el. Recită o *dzung*[2], însoţind-o cu gesturile rituale adecvate, şi, surprinzător, toate păsările îşi luară zborul numaidecât, parcă speriate, scoţând ţipete stridente.

— Uite, vezi! triumfă el. Eram sigur. Să plecăm. Nu e bine pentru noi să zăbovim aici.

Am zâmbit din nou, dar în ceea ce priveşte necesitatea de a ne grăbi nu puteam să-l contrazic; speram să trecem chiar în seara aceea graniţa în ţara interzisă.

---

1. *Mi ma yin*: literal, „care nu e fiinţă omenească" Este una dintre cele şase clase de fiinţe a căror existenţă e recunoscută de tibetani.
2. *Dzung*: formulă magică. (În sanscrită: *dharani*.)

Am făcut popas dimineața devreme, într-o vale albă toată de brumă, ca să mâncăm. Pe măsură ce ne apropiam de trecătoare, peisajul devenea și mai sălbatic; acum, în stânga noastră se ridica o colină stâncoasă pe a cărei creastă, decupată ciudat, păreau să se înalțe adevărate castele fortificate. Ferestre, porți, turnulețe și balcoane, nimic nu lipsea. La prima vedere, am crezut că acolo fusese construită o mănăstire pentru niște *lama* ce se consacră contemplației, dar am înțeles repede că doar natura era arhitectul și constructorul acelor impunătoare și totuși grațioase edificii.

Îmi părea tare rău că apropierea granitei și grija deosebită pe care trebuia să o am ca să nu fiu zărită nu-mi permiteau să-mi pun tabăra în acel loc. Mi-ar fi plăcut să caut fără grabă mijlocul de a urca până la acele palate de basm. Cunoscând în profunzime Tibetul și tradițiile lui, eram îndreptățită să mă întreb dacă nu cumva un eremit își stabilise domiciliul acolo.

Continuându-ne mersul spre o coamă ce părea să formeze culmea unei trecători, am găsit izvoare abundente; o apă cristalină curgea de pretutindeni, căzând în cascade de-a lungul unor mici terase naturale. Vara, turmele vin să pască în zonă, o indicau rămășițele de tabere, dar, în acea perioadă a anului, pustietatea era desăvârșită.

Iluzia noastră cu privire la cât de aproape se afla Dokar *la*[1] n-a ținut mult. Ajunși în locul de unde nădăjduiserăm că vom putea începe să coborâm pe versantul celălalt, am descoperit o vale largă și goală ce urca spre niște pante abrupte, complet aride, din depărtare. Surpriza era neplăcută. Întrucât consideram că era imprudent să ne aventurăm în miezul zilei pe teren descoperit, unde puteam fi văzuți și examinați în voie de pe toate înălțimile învecinate, aveam să mai pierdem acolo niște ore prețioase.

Un vălmășag de stânci enorme, rezultatul unei vechi alunecări de teren, se afla din fericire foarte aproape și ne putea servi drept refugiu. În ciuda altitudinii ridicate, printre blocurile îngrămădite creșteau câțiva brăduți; ne-am așezat la umbra ramurilor lor.

1. *La* înseamnă „trecătoare".

Din ascunzătoarea mea puteam încă să zăresc extremitatea castelelor naturale pe care le admirasem; acum mă aflam însă deasupra crestei stâncoase pe marginea căreia se înălțau și îmi dădeam seama că aceasta era perfect accesibilă dinspre versantul care tocmai îmi apăruse înaintea ochilor.

Am dus mai mulți ani, la poalele zăpezilor veșnice, ca și în pustietățile cu iarbă din regiunea marilor lacuri, viața neobișnuită și minunată a anahoreților tibetani; îi cunosc farmecul aparte și tot ce ține de ea îmi trezește imediat interesul. În timp ce ochii îmi rămâneau ațintiți asupra palatelor de stânci, o convingere intuitivă se forma treptat în mine: acolo trăia cineva. Un mesaj misterios ajunsese până la mine și a început un fel de discuție tăcută, ai cărei interlocutori rămâneau invizibili unul pentru celălalt... Dar ce conta, la urma urmei, dacă pe acel munte locuia sau nu o ființă umană asemenea cu mine? Glasul pe care-l auzeam era ecoul în mintea mea al unor idei milenare asupra cărora gândirea Orientului revine necontenit și care par să fi făcut din culmile semețe ale Tibetului una dintre fortărețele lor.

Am plecat de acolo la mijlocul după-amiezii, având toate motivele să credem că nimeni nu avea să se afle pe drum la ora aceea. În general, tibetanii fac în așa fel încât să traverseze trecătorile înalte cel târziu pe la amiază, ca să aibă suficient timp să coboare cât mai jos cu putință pe celălalt versant și să evite frigul aspru și lipsa de combustibil pe durata nopții următoare.

Noi nu eram niște călători ca toți ceilalți și trebuia să încălcăm adesea regulile obișnuite dictate de prudență, codul nostru special constând într-un singur articol: să evităm să fim recunoscuți. Pentru toate celelalte ne bizuiam pe constituția noastră robustă și pe tăria voinței noastre.

În timpul unei opriri de câteva clipe pe care am făcut-o la începutul urcușului final am observat un om ducând un cal de căpăstru, care tocmai ajunsese în valea superioară și se așezase aproape de locul unde ne petrecuserăm o parte a zilei. Continuându-ne drumul, l-am pierdut din vedere.

Voi spune numaidecât că, dacă nu în seara aceea, atunci măcar în ziua următoare acel călător ar fi trebuit să ne ajungă, fiindcă nu exista nici o altă cărare între culmile acelea abrupte în afară de cea de pelerinaj și diverse evenimente ne făcuseră să pierdem mult timp pe drum; nu l-am văzut însă apărând niciodată. Niște pelerini

ne-au ajuns din urmă a treia zi; i-am întrebat și m-au asigurat că nu întâlniseră pe nimeni. Faptul acesta confirma, până la un anumit punct, intuiția pe care o avusesem în legătură cu prezența unui sihastru în zonă. Omul care ducea calul de căpăstru era probabil un *jinda*[1] sau trimisul acestuia ce-i aducea provizii.

După ce se odihnise câteva clipe, se îndepărtase de drum ca să ajungă la sihăstrie și, poate, ca să stea câteva zile alături de *lama*. De altfel, nu era deloc surprinzător că măreția și frumusețea acelui colț izolat din natură îl îndemnaseră pe un anahoret să se stabilească acolo. Misticii din Tibet își construiesc locuințe în locuri chiar mult mai izolate decât acela.

Dokar la[2] se înalță acum în fața noastră, profilând o siluetă impresionantă pe un cer cenușiu crepuscular. E o depresiune blândă într-un zid ciclopic, a cărui creastă ascuțită se lasă în acel loc, asemenea cablurilor întinse peste râuri pentru a servi drept pod. Faptul că ea marchează pragul regiunii interzise accentuează pentru noi austeritatea aspectului său.

Terenul din preajma trecătorii este consacrat divinităților. Pelerinii tibetani au ridicat aici numeroase altare minuscule, constând în trei pietre așezate vertical și o a patra în chip de acoperiș, sub care sunt puse diverse mici ofrande pentru duhuri.

În trecătoarea propriu-zisă și pe crestele vecine flutură un număr extraordinar de mare de steaguri cu inscripții mistice pe ele. Lumina slabă a zilei, care scade rapid, le face să pară niște ființe vii, bătăioase și amenințătoare. Ai zice că sunt tot atâția soldați ce escaladează culmile și păzesc frontiera, gata să-l atace pe călătorul temerar care va îndrăzni să se aventureze pe drumul spre orașul sacru.

Când ajungem la piramida de pietre ce marchează vârful, ne întâmpină o rafală de vânt: sărutarea violentă și înghețată a ținutului auster al cărui farmec aspru mă ține de mult timp sub vraja lui și la care m-am întors.

---

1. *Jinda*: cel care asigură întreținerea unui călugăr.
2. Conform hărților englezești, altitudinea trecătorii Dokar este de 5.412 metri. Ca termen de comparație, voi reaminti altitudinea vârfului Mont Blanc: 4.810 metri.

Privind rând pe rând spre cele patru puncte cardinale, precum și spre zenit și nadir, repet rugăciunea budistă: „Fie ca toate ființele să fie fericite"; apoi începem să coborâm.

O furtună se abătea în acel moment asupra muntelui; nori negri se rostogoleau într-o parte și-ntr-alta, transformându-se curând într-o cădere de zăpadă pe jumătate topită. Iuțim pasul cât putem, încercând să ajungem înainte să se înnopteze de-a binelea la baza pantei aproape verticale pe care ne găsim.

Întunericul grăbit de vremea rea ne învăluie însă în scurtă vreme; pierdem cărarea accidentată ce șerpuiește printre grohotișuri și alunecăm cu o viteză pe care n-o putem domoli printre pietre care ne fug de sub picoare. În sfârșit, după ce am reușit cu mare greutate să ne oprim, Yongden și cu mine ne înfigem fiecare toiagul cu vârf de fier adânc în pământ, ca să ne servească drept sprijin pentru câte un picior, apoi, ținându-ne unul pe celălalt, pentru mai multă siguranță, fără să ne dăm jos baloturile din spinare, rămânem ghemuiți sub ninsoare.

A nins de la opt seara, cu aproximație, până la două dimineața. Atunci, luna în ultimul pătrar s-a ivit, melancolică, printre nori și am continuat să coborâm spre zona împădurită.

Ne odihneam la marginea unui spațiu larg unde locul copacilor, distruși de un incendiu, fusese luat de un hățiș cu iarbă și copăcei pitici, când am observat două animale cu corp alungit și ochi fosforescenți. Au traversat de mai multe ori cărarea, destul de departe, mai jos de noi, și în cele din urmă au dispărut în direcția râului.

I le-am arătat lui Yongden, care s-a încăpățânat să susțină că animalele erau cerbi-lopătari, pe când forma lor și mai ales strălucirea deosebită a ochilor păreau, dimpotrivă, să indice niște fiare carnivore.

Am așteptat un timp ca să evităm o întâlnire nedorită, apoi ne-am reluat mersul.

Eram cu adevărat extenuați când am ajuns pe malul unui curs de apă destul de important. Nu puteam să ne dăm seama dacă vom găsi curând altul în drumul nostru, căci, în timp ce râul intra într-un defileu, cărarea noastră urca pe coasta muntelui. Așa încât, sperând că animalele pe care le întrezăriserăm ne vor lăsa în pace dacă se mai plimbau cumva prin împrejurimi, am făcut foc ca să fierbem ceai.

În timp ce luam o masă frugală, am auzit zgomot în tufișuri, dar începeam să ne obișnuim cu plimbările animalelor sălbatice în

jurul taberelor noastre și, fără să dea atenție, Yongden a adormit. M-am străduit să rămân trează, dar n-am reușit; cu toate eforturile mele, ochii mi se închideau. Adormisem pe jumătate când m-a deșteptat zgomotul înăbușit al unei adulmecări. La câțiva pași de noi, unul dintre animalele cu ochi fosforescenți ne privea, cu gâtul întins, adulmecând aerul, iar acum îi puteam vedea clar blana cu pete. Nu era de talie foarte mare și mi s-a părut că era fie un leopard tânăr, fie o panteră.

Nu l-am trezit pe Yongden. Nu era prima mea întâlnire cu ființe de genul acesta; rareori atacă omul, în afară de cazul în care sunt provocate sau rănite, și am avut întotdeauna convingerea intimă că mă vor respecta pe mine, precum și pe cei care mă însoțesc.

— Micul meu prieten, am murmurat eu privind grațiosul animal, am văzut de foarte aproape un prinț al junglei mult mai mare decât tine, du-te la culcare și fii fericit.

Mă îndoiesc că „micul prieten" m-a înțeles. Totuși, după câteva minute, curiozitatea sa fiind probabil satisfăcută, s-a îndepărtat alene.

Nu ne puteam permite o odihnă mai lungă. Se lumina de ziuă, era timpul să-l imităm pe musafirul nostru nocturn și să căutăm o ascunzătoare în desiș. L-am strigat pe *lama* și am plecat. Nu făcuserăm decât câțiva pași când acesta din urmă, cu vârful toiagului, mi-a arătat ceva sub copaci:

— Uite-i! a zis el.

Cei doi tovarăși în veșmânt cu pete erau acolo. Întoarseră capetele în direcția noastră, ne fixară o clipă cu privirea, apoi dispărură în hățișuri, de-a lungul râului, în timp ce noi urcam pe cărare.

Pe măsură ce înaintam, aspectul pădurii se schimba din nou. Acum era mai puțin luxuriantă; soarele, ridicându-se pe cer, lumina subarboretul și, prin golurile din frunziș, puteam zări mai jos de noi malul opus al râului. Am observat, spre marea noastră mirare, că acesta părea cultivat, însă cultivat într-un mod fantezist, ceea ce-i dădea mai degrabă aspectul unui parc seniorial decât al unor ogoare obișnuite.

Dimineața era splendidă, iar plimbarea atât de plăcută, încât am continuat-o mult după ora la care, de obicei, ne retrăgeam în pădure.

Un cot brusc al râului care curgea mai jos de noi ne-a scos dintr-odată în față un sat construit pe coasta muntelui. Se vedeau și câteva case izolate, foarte aproape de noi, pe marginea drumului.

Ce sat era acela? Nu apărea pe nici o hartă, iar oamenii din ţinut de la care mă informasem indirect despre regiune înainte de plecare nu-mi vorbiseră despre el. Arhitectura lui nu semăna deloc cu cea a caselor ţărăneşti. În loc de ferme şi colibe, zăream vile şi castele în miniatură, înconjurate de grădini care, în ciuda dimensiunilor reduse, frapau prin aspectul lor impozant.

Strania aşezare era scăldată într-o palidă lumină aurie. Nu se auzea nici o voce omenească, nici un zbieret de animale; dar, din când în când, ne ajungeau la urechi sunetele cristaline abia perceptibile ale unor clopoţei.

Eram stupefiaţi. Ne aflam în Tibet sau ajunseserăm în ţara zânelor bune?...

Trebuia totuşi să ne smulgem din contemplaţie.

Puteau să vină oameni. Cu nici un preţ nu trebuia să ne lăsăm văzuţi atât de aproape de posturile militare de la frontieră. Prudenţa cerea să amânăm până la căderea serii explorarea acelui loc ciudat.

Cum cărarea mergea pe coasta munţilor, nu era uşor să te îndepărtezi de ea. Eram prinşi între hău şi o pantă aproape verticală. Cu efort, am urcat-o pe aceasta din urmă, escaladând stâncile şi copacii răsturnaţi, şi, de îndată ce n-am mai putut fi văzuţi de pe drum, m-am trântit pe muşchiul gros ce se întindea printre bolovani şi am adormit, cuprinsă de febră, delirând puţin.

Nerăbdarea de a revedea satul fantastic, teama pe care o încercam la gândul că va trebui să traversăm, fie şi pe timp de noapte, un spaţiu locuit şi dorinţa de a căuta un drum care să ne permită să evităm acel loc periculos ne-au adus înapoi pe cărare înainte de asfinţitul soarelui.

Dar unde erau vilele graţioase, micile palate maiestuoase şi grădinile atât de estetic desenate?... În faţa noastră, pădurea se întindea întunecată şi pustie, iar un vânt tăios dinspre miază-noapte, şuierând printre crengi, ţinea locul armoniosului clinchet de clopoţei cristalini.

— Am visat, i-am zis eu lui Yongden. N-am văzut nimic azi-dimineaţă; toată fantasmagoria aceea ni s-a arătat în timp ce dormeam.

— Am visat! Zici că am visat! exclamă *lama*. O să-ţi arăt cum am visat, şi încă amândoi acelaşi lucru. Azi-dimineaţă, în timp ce dumneata priveai oraşul miraculos, am desenat un *sungpo*[1] pe o

1. Semn magic.

piatră cu vârful de fier al toiagului, pentru ca nici zei, nici demoni să nu ne poată opri din drumul nostru către Lhasa. O s-o găsesc.

Se orientă câteva clipe. Apoi, uitându-se la o piatră plată ce se afla la rădăcina unui brad înalt, strigă triumfător:

— Iată-l! Privește!

Într-adevăr, semnul magic se distingea pe piatra zgâriată de vârful din fier. Această imagine mi-a închis gura. Nu știam ce concluzie să trag.

— Fiule, i-am zis lui Yongden, reluându-mi mersul, universul însuși nu e decât un vis și, prin urmare...

— Da, știu asta, mă întrerupse tovarășul meu, însă acel *sungpo*, precum și acele *ngag*[1] pe care le-am rostit în timp ce-l desenam au risipit mirajul... Fără doar și poate, era tot lucrarea unor ființe care vor să ne încetinească mersul sau să împiedice reușita călătoriei noastre.

— Ca păsările negre, nu-i așa? l-am luat eu peste picior. Și ca tinerii leoparzi probabil?

— Ca păsările, de bună seamă, spuse Yongden, cât se poate de vexat. Cât despre leoparzi, habar n-am! Păreau să fie animale cinstite. Oricum, o să ieșim curând din pădurile de pe Kha-Karpo și o să găsim în fața noastră sate adevărate, în loc de castele-fantomă, și oameni în carne și oase: soldați, funcționari și alții în loc de *mi ma yin*-i.

— În privința asta n-ai teamă, am replicat cu seriozitate, mă ocup eu.

— Și cum o să procedezi? întrebă tânărul.

— O să-i vrăjesc și o să-i fac să vadă miraje, exact așa cum au făcut și *mi ma yin*-ii cu noi.

Și lucrurile s-au petrecut chiar așa, câteva zile mai târziu.

Miracolul care ne îngăduise să umblăm o săptămână întreagă pe un drum urmat de numeroși pelerini fără să întâlnim nici țipenie de om în timpul zilei și fără să dăm peste nici o tabără în cursul marșurilor noastre nocturne nu putea să țină la nesfârșit. Ajunși la una dintre trecătorile secundare pe care le traversează drumul

1. Cuvinte magice.

ce coboară spre Aben, am auzit deodată în spatele nostru un clinchet de clopoţei: un grup de pelerini, bărbaţi şi femei, cu doi cai încărcaţi de bagaje, ne-a ajuns din urmă. Am schimbat câteva cuvinte politicoase şi fiecare dintre noi s-a învârtit cu pioşenie în jurul unui *latza*[1] plin de steaguri cu inscripţii şi formule mistice pe ele. Pelerinii, care nu erau stânjeniţi de greutatea unor poveri, au coborât panta mai repede decât noi şi, când am ajuns pe fundul frumoasei vâlcele unde se întâlneau mai multe pârâiaşe cu apă cristalină, i-am găsit pe toţi aşezaţi şi bând deja ceai.

Acum trebuia să începem să învăţăm meseria pe care o îmbrăţişaserăm pentru moment. Ar fi fost contrar obiceiurilor tibetane să trecem pe acolo fără să ne oprim ca să luăm masa, căci venise timpul pentru *tsaphog*[2].

Mă pregăteam să mă duc să adun lemne uscate ca să facem foc, când bunii pelerini, din respect pentru *lama*, ne poftiră să bem ceai cu ei. Am fost încântată că puteam să rămân aşezată în linişte, bucurându-mă de peisaj, care era într-adevăr grandios.

Într-un cadru format din mai multe lanţuri de munţi etajaţi şi acoperiţi de păduri, un pisc din Kha-Karpo se înalţa, gigantic, în întregime alb, orbitor, cu vârful împungând luminosul cer tibetan. În faţa acestui colos, grupul nostru care se agita pe iarbă părea o adunare de minuscule gângănii. Din acest contrast zdrobitor puteai desprinde o utilă lecţie de modestie, ca şi alte câteva lecţii, probabil, dar bravilor pelerini nu prea le era gândul la asta. Întorcând spatele sublimului sălaş al divinităţilor pe care veniseră de atât de departe să le venereze, îşi concentrau atenţia doar asupra mesei.

Cât despre mine, eram pierdută într-un extaz de admiraţie, uitând cu totul că atitudinea mea putea părea bizară. Într-adevăr, drumeţii o observară în cele din urmă şi întrebară de ce nu mâncam.

— Mama e cu zeii, răspunse Yongden, care îmi puse un bol cu ceai cald în faţă ca să mă aducă cu picioarele pe pământ.

O femeie din grup înţelese greşit sensul acestui răspuns şi-l întrebă din nou pe *lama* în legătură cu mine.

---

1. *Latza*: piramidă de pietre ridicată pe vârfurile munţilor în cinstea divinităţilor locale. Călătorii care au urcat muntele adaugă o piatră acestui monticul, strigând: „Lha gyalo! De tamche pam!" („Zeii sunt învingători, demonii sunt învinşi!").
2. *Tsaphog*: popasul ce întrerupe etapa cam la jumătatea zilei.

— Mama e o *pamo*[1]? se interesă ea.

M-am temut o clipă că tovarășul meu nu se va putea abține să nu izbucnească în râs la această idee extravagantă, însă el replică grav:

— Răposatul meu tată era un *nagspa*[2], iar ea, inițiata lui *sang yum*[3]

Toți mă priviră cu respect, iar șeful piosului grup îmi trimise o bucată de carne uscată. Până atunci nu ni se oferise decât *tsampa*, însă noua personalitate pe care o îmbrăcasem părea, pentru credulii tibetani, demnă de o masă mai rafinată. *Ngagspa* sunt foarte temuți din cauza puterilor oculte ce li se atribuie, iar a risca să-i superi pe ei sau pe apropiații lor, fie și printr-o ofensă involuntară, se consideră că este foarte periculos. Faptul că soțul meu murise nu schimba cu nimic problema; teribilele entități invizibile pe care le supusese, legate prin farmece magice, continuau să-i înconjoare și să-i protejeze soția și fiul.

De aceea, pelerinii, cărora le pierise veselia și deveniseră gravi, ne oferiră un pic de unt și de *tsampa* ca provizii pentru drum și se grăbiră să-și ia tălpășița, dornici să scape cât mai repede cu putință de foarte onorabila, dar prea periculoasa noastră companie. Exact asta doream și noi.

În ziua următoare am ajuns la liziera unor păduri imense ce acopereau masivul Kha-Karpo. De pe un vârf am descoperit satul Aben pe malul râului Lhakhangra. Această așezare, unde chinezii țineau altădată câțiva soldați, devenise, după cum ni se spusese, un post militar tibetan.

Acum nu mai era vorba să umblăm prin păduri pustii, ci să trecem printr-un târgușor care, cu câmpurile și fermele sale izolate, se întindea pe mai mulți kilometri.

Vechea noastră metodă a marșurilor nocturne nu prea mai putea fi folosită. În calea noastră aveau să se afle, fără doar și poate, câini, poate periculoși noaptea și, în orice caz, zgomotoși. Nu te

---

1. O femeie-medium despre care se crede că este posedată, în anumite momente, de către zei, demoni sau spiritele morților, care vorbesc prin gura ei.
2. Un soi de vrăjitori foarte temuți care, după spusele tibetanilor, au puterea de a porunci demonilor și de a ucide orice ființă, omenească sau nu, de la distanță.
3. Literal: „mamă secretă" Este titlul respectuos dat soțiilor de *lama* aparținând sectelor tantrice, care au trecut printr-o inițiere aparte ce le conferă dreptul de a oficia riturile ezoterice împreună cu soțul lor.

poți aștepta să se întâmple o minune la fiecare pas. Până atunci călătoriserăm în niște condiții atât de prielnice, încât înțelepciunea ne impunea să prevedem posibilitatea ghinionului și să nu cerem prea mult de la o protecție – oricare ar fi putut să fie aceasta – care îmi favorizase cu atâta bunăvoință proiectele.

Faptul de a fi zăriți rătăcind noaptea ar fi putut să ne pricinuiască necazuri: să ofere prilejul unei anchete asupra noastră și a planurilor noastre – și nimic nu ne speria mai tare. Cel mai bine, credeam noi, era să trecem prin Aben înainte să se lumineze de ziuă. În felul acesta am fi beneficiat de întuneric, care ne-ar fi ascuns, și, cum tibetanii au obiceiul să pornească la drum la această oră matinală, dacă totuși am fi fost văzuți, comportamentul nostru ar fi părut absolut firesc.

Am studiat aspectul văii, în măsura în care o puteam face de atât de sus, ca să ne putem îndrepta într-acolo a doua zi, înainte de revărsatul zorilor. Temându-ne să nu ajungem prea repede în preajma satului, am rămas mult timp așezați acolo, așa că, întrucât drumul era mai lung decât estimaserăm, noaptea s-a lăsat cu mult înainte să ajungem noi pe fundul văii.

Pentru prima oară de când părăsiserăm Londré, vremea era urâtă. Un vânt rece ne trecea prin haine și nori joși anunțau ninsoare. Nu mai știam unde era situat exact satul; tufișurile conlucrau cu întunericul pentru a ne face să ne rătăcim și de mai multe ori ne-am așezat pe pământ, sleiți de puteri, biruiți de somn. Cu toate astea, nu îndrăzneam să ne lăsăm jos poverile și să ne acordăm mica reconfortare a unei ore de somn. Înainte de toate, trebuia să reperăm drumul spre Lhakhangra și să fim siguri că, atunci când va veni momentul să trecem repede prin Aben, nu va trebui să mergem pe bâjbâite. Din păcate, n-am reușit să ne atingem scopul; încurcându-ne în întreteserile de scurtături, am ajuns în apropierea unui grup de case și a trebuit să ne oprim.

A început să ningă, dar nu se putea pune problema să ne întindem cortul peste noi, asemenea unei pături, ca să ne protejăm. Odată desfăcute baloturile, ne-ar fi fost imposibil să le legăm la loc în mod satisfăcător pe întuneric și am fi putut să pierdem obiecte compromițătoare. Nu ne rămânea decât să dormim câteva ore sub ninsoare, cu capul pe saci.

Cu mult înainte să se lumineze de ziuă, ne trezim rebegiți de frig și anchilozați și plecăm imediat. Ajungem mai întâi foarte ușor

în centrul satului. Acolo, auzind voci în interiorul unei case, suntem cuprinşi de panică; dând colţul altei case, fugim încotro vedem cu ochii şi ne trezim iarăşi printre ogoare. Primele raze de soare care luminează râul ne arată atunci că, în spaima noastră, am greşit direcţia şi am mers în amonte când ar fi trebuit să mergem de fapt în aval.

Planul nostru elaborat cu atâta trudă se dusese pe apa sâmbetei. Acum trebuia să trecem prin Aben în plină zi. Deja apăreau ţărani care se duceau la treburile lor; în mijlocul acelei întinderi de teren descoperit nu exista nici un loc unde să ne ascundem, iar fiecare minut de întârziere ne înrăutăţea situaţia.

Am făcut cale întoarsă şi am trecut din nou pe sub ferestrele casei de unde auziserăm vocile care ne puseseră pe fugă. Nişte oameni vorbeau în continuare, obloanele erau deschise şi eu întrezăream flacăra unui foc zdravăn. Fericiţii aceia urmau să bea ceai cald, iar noi, deşi luaserăm ultima oară masa în zorii zilei precedente, nu ştiam dacă vom putea face popas în ziua aceea ca să mâncăm.

Totul era în regulă; eram în sfârşit pe calea cea bună. Mergeam cu paşi mari şi am traversat repede satul. Totuşi, încă nu terminaserăm cu Aben. O altă aglomeraţie de clădiri se vedea pe o colină al cărei pinten cobora până în drumul nostru. Cărarea trecea pe la poalele acestuia, apoi intra într-un defileu care avea fundul ocupat în întregime de râu. Aducându-mi instinctiv ideile europene într-o ţară unde ele nu-şi au locul, mi-am închipuit că postul de gardă trebuia să fie plasat pe culmea aceea şi, întrucât am descoperit acolo un fel de loggia de unde se putea vedea până foarte departe spre Lhakhangra, am tras imediat concluzia că acolo stăteau, poate, nişte oameni de veghe, ca să-i pândească pe trecători.

N-am zăbovit – după cum se poate bănui – să verific. Deşi setea îmi ardea gâtlejul, n-am îndrăznit nici măcar să mă opresc ca să beau din pârâiaşul care curgea pe sub balconul micului pavilion. Mergeam cu o asemenea iuţeală, încât probabil păream că zburam.

Contrar obiceiului meu, care era de a-l pune pe Yongden să treacă în faţă, pentru ca oamenii pe care îi întâlneam să-l poată privi în voie, în timp ce figura mea rămânea ascunsă după balotul pe care-l ducea, de astă dată i-am spus să meargă el după mine, căci pericolul, dacă exista, se afla în urma noastră.

Mergând astfel foarte aproape unul în spatele celuilalt, oricine ar fi putut să ne privească din Aben nu trebuia să distingă decât

silueta familiară și foarte tibetană a unei poveri care avea dedesubt niște picioare ce ieșeau de sub o *shamthabas*[1] zdrențuită și deasupra o bonetă de *lama*.

Dacă n-ar fi fost preocupările care îi răpeau din farmec, plimbarea ar fi fost încântătoare. În ținutul acela, toamna e împodobită cu toate farmecele juvenile ale primăverii. Soarele matinal învăluia peisajul într-o lumină trandafirie ce răspândea bucurie de la râul cu ape moarate opaline și de un verde deschis până pe culmea falezelor stâncoase pe care câțiva brazi rari se înălțau spre cer cu un aer triumfător. Fiecare pietricică de pe drum părea să se bucure cu voluptate de căldura zilei și flecărea sub pașii noștri cu chicoteli înăbușite. Pe marginea cărării creșteau copăcei minusculi care impregnau aerul cu un parfum puternic.

Era una dintre acele dimineți când natura ne vrăjește cu magia ei înșelătoare, când te cufunzi în beatitudinea senzației, a bucuriei de a trăi.

Distanța dintre satele Aben și Lhakhangra e scurtă și, întrucât, ca să nu fim văzuți în acesta din urmă, plănuiserăm din nou să-l traversăm fie după căderea nopții, fie înainte să se facă ziuă, aveam timp să zăbovim. După un cot al văii am dat peste un pârâu mare care ieșea dintr-un defileu transversal și am făcut popas lângă apă, în spatele unui grup de stânci. Nu ne supăra deloc să ne odihnim după cursa noastră precipitată și să ne potolim foamea.

Lucru ciudat, acum, când lăsaserăm în urmă trecătoarea Dokar și pătrunseserăm în Tibetul interzis, valul de pelerini, care păruse să se fi oprit în prima săptămână a călătoriei noastre, începea iar să se reverse, ca de obicei în această perioadă a anului. Ascunși de paravanul de stânci, am văzut defilând procesiuni pitorești de bărbați și femei din diversele regiuni din estul și nordul Tibetului, cu toții grăbindu-se să ajungă devreme în Lhakhangra și să prindă loc în hanurile primitive de pe lângă *lhakhang*[2]

Către seară, am trecut pe malul stâng al râului, și peisajul s-a schimbat complet.

1. Fusta foarte largă care face parte din veșmântul religios purtat de *lama*.
2. *Lhakhang*: literal, „casa unui zeu"; o capelă. Lhakhangra înseamnă incinta în care se găsește casa unui zeu.

Ne aflam într-un defileu strâns între niște munți uriași de stânci negricioase, care nu lăsau să se întrezărească, în vârful lor, decât o fâșie îngustă de cer. În ciuda aspectului său auster și sălbatic, peisajul nu avea nimic trist sau înfricoșător. Emana un fel de calm sever, datorat poate influenței imaginilor pictate sau gravate ce decorau pereții acelui coridor întunecos.

Artiști pioși reprezentaseră acolo nenumărați Buddha, *Bodhisattva*, zeități și *lama* vestiți din secolele trecute, toți în aceeași atitudine: cu ochii pe jumătate închiși, impasibili, adânciți în meditație. Acele sute de ochi care nu se opreau asupra procesiunii pelerinilor și păreau să privească „înăuntru" aveau ceva fascinant. Intuiai că erau absorbiți de contemplarea altei procesiuni, mai mare și eternă, cea a ființelor care rătăcesc dinspre viață spre moarte și dinspre moarte spre viață, poate și de contemplarea unei misterioase lumi de dincolo, unde pelerinul ostenit se oprește și nimicește drumul pelerinajului.

Un *mendong*[1] prevăzut cu un acoperiș, pe care l-am văzut la căderea serii, ne-ar fi putut servi drept adăpost peste noapte, dar ne credeam încă departe de sat și ne-am continuat drumul. Am trecut încă o dată râul, iar defileul a făcut un cot brusc: eram la Lhakhangra.

Era aproape noapte, dar n-am îndrăznit să facem cale întoarsă. Poate că fuseserăm zăriți și ar fi părut straniu ca niște pelerini să evite satul.

Planurile ne erau date peste cap încă o dată. De altfel, începeam să ne obișnuim cu asta. Risipiserăm atâta emoție în dimineața aceea, încât izvorul ei secase în noi pentru moment. Ca și mine, Yongden a acceptat situația foarte calm: ne vom petrece noaptea în sat și chiar printre ceilalți călători, dacă nu puteam să evităm acest lucru.

Un grup de oameni înnoptau în jurul unui foc mare, pe un mic promontoriu care domina fluviul Saluen; am schimbat câteva vorbe cu ei și am aflat, spre marea noastră satisfacție, că hanurile erau pline. Această împrejurare fericită ne-a permis să ne ducem să ne instalăm într-o mică peșteră, care ne asigura un adăpost dacă ningea ca în noaptea precedentă.

1. *Mendong*: zid făcut din pietre pe care sunt gravate texte din scrierile sacre sau fraze mistice.

Am adunat toate rămurelele și balega uscată pe care le-am putut găsi pe drum, am șterpelit câteva crengi din împrejmuirile ogoarelor din apropiere, am făcut foc și ne-am băut ceaiul cu unt, însoțit de obișnuita *tsampa*.

Cum ne găseam într-un cătun, iar întunericul împiedica distingerea clară a chipurilor și hainelor noastre, Yongden consideră că ocazia era favorabilă pentru a ne aproviziona. Până în acel moment trăiserăm din ce luaserăm cu noi când am plecat de la misiune: de atunci trecuseră zece zile. Sacii noștri erau aproape goi.

Mi-am desfăcut cingătoarea, m-am înfășurat în roba mea, după obiceiul tibetanilor săraci care n-au pătură, și m-am prefăcut că dorm, ca să evit conversațiile inutile dacă cineva ar fi trecut pe lângă mine. Tovarășul meu se îndreptă spre grupul de case.

Prima în care intră se întâmplă să fie cea a unui *lama*[1] care avea grijă de *lhakhang*. Fu primit cu amabilitate în dubla sa calitate de coleg și cumpărător, căci la câștigurile sale ca paracliser *lama* le adăuga pe cele aduse de o mică prăvălie unde pelerinii găseau alimente și diferite articole devoționale: bețișoare de tămâie, steguțe cu desene magice etc.

Cei doi *lama* se întâmpla să aparțină aceleiași secte religioase și, coincidență destul de ciudată, paracliserul era de origine dintr-o regiune din nordul Tibetului în care Yongden locuise multă vreme alături de mine și al cărei dialect îl vorbea în mod curent. Datorită acestui concurs de împrejurări, cei doi se împrieteniră cât ai bate din palme. Dar lucrurile nu aveau să se oprească aici.

Privind în jur, Yongden zări niște cărți pe o etajeră și, cum noi doi eram mereu în căutare de lucrări interesante, ceru permisiunea să le examineze. Aceasta fiindu-i acordată, citi cu glas tare câteva rânduri din prima pe care o deschise.

— Ce bine citești! zise *lama* admirativ. Și poți citi așa oricare carte?

— Oricare, afirmă tovarășul meu.

---

1. Singurii care au dreptul cu adevărat la titlul de *lama* sunt: călugării numiți *tulku* (cei pe care străinii îi numesc în mod impropriu „Buddha vii"), așa-numiții *khenpo*, aflați în fruntea colegiilor din marile mănăstiri, precum și călugării care au obținut gradul universitar de *geshe*. Toți ceilalți călugări sunt numiți *trapa* („studenți"). Totuși, în conversație se obișnuiește adesea să fie numit *lama*, din politețe, orice om cu înfățișare respectabilă care poartă veșmântul religios.

Atunci, schimbând brusc subiectul, paracliserul-prăvăliaș îl invită pe Yongden într-un mod destul de insistent să rămână peste noapte în casa lui, oferindu-se să se ducă să ia bagajele de unde le lăsase și să le care el însuși. Yongden refuză și, întrucât *lama* insista prea mult, trebui să mărturisească faptul că era însoțit de mama sa. Această situație nu scăzu câtuși de puțin ardoarea bunelor intenții ale primitorului tibetan. Era loc și pentru mamă. Tânărul meu tovarăș trebui să facă mari eforturi ca să-l convingă pe încăpățânat că în momentul acela dormeam adânc și că cel mai bine era să mă lase în pace.

Keugner-ul[1], nemaiștiind cum să asigure succesul planului pe care îl concepuse fără să îl dezvăluie, fu nevoit să lase să se vadă că fervoarea lui ospitalieră nu era complet dezinteresată.

— *Lama*, îi zise el lui Yongden, ieri au sosit aici câțiva săteni veniți de dincolo de Giamo nu chu[2] și mi-au cerut să țin slujba funebră pentru o rudă de-a lor decedată de curând. Sunt oameni bogați și s-ar fi adresat propriului lor *lama*, mai-marele mănăstirii de la ei din ținut, dacă acesta n-ar fi fost pentru moment în Lhasa. În lipsa lui m-au ales pe mine, și mi-ar ieși un câștig frumușel de aici... dacă... în fine, nu sunt foarte învățat, mi-e teamă că n-o să recit corect liturghia și că o să fac greșeli când o să aranjez ofrandele rituale. Văd că dumneata ești învățat, poate cunoști ceremoniile astea.

— Le cunosc, declară Yongden.

— Atunci, te rog să-mi faci un serviciu și să rămâi aici trei zile. O să vă țin cu mâncare pe amândoi, pe dumneata și pe mama dumitale, și o să vă dau și ceva provizii când veți pleca. Bătrâna dumitale mamă o să poată recita *mani*[3] la poarta templului și, fără nici o îndoială, fermierii o să-i dea și ei câteva măsuri de *tsampa*.

Yongden refuză această propunere tentantă, explicând că făceam parte dintr-un grup de pelerini care plecaseră deja înainte și că,

1. Paracliserul.
2. Numele tibetan al fluviului Saluen.
3. Formula bine-cunoscută și aproape totdeauna greșit tradusă „Aum mani padme hum hri!". *Aum* este silaba sacră preluată din India, unde înseamnă multe lucruri, dar în primul rând îl desemnează pe Brahman (a nu se confunda cu zeul Brahma sau cu casta brahmanilor), care este absolutul. *Mani padme* înseamnă „giuvaerul din lotus" și are, la fel ca *hum* și *hri*, diverse sensuri, atât ezoterice, cât și exoterice.

departe de a putea zăbovi, trebuia, dimpotrivă, să ne grăbim să-i prindem din urmă, ca să putem călători împreună cu ei și să ne întoarcem în ținutul nostru.

Când tânărul s-a întors aducând niscaiva provizii, mi-a povestit conversația pe care o avusese cu paracliserul și mi-a părut tare rău că apropierea graniței ne silea să călătorim repede. Aveam un chef nebun să „recit *mani*" la poarta templului!

Rămânea pe altădată. Viitorul îmi rezerva mai multe ocazii să gust acest gen de glumă decât aș fi putut visa. Mi-ar fi greu să-mi aduc aminte de câte ori am psalmodiat *mani*, atât în exteriorul, cât și în interiorul unor locuințe tibetane. Am dobândit chiar un fel de talent în această artă specială și mi s-a întâmplat să primesc complimente pentru variantele melodice neprevăzute pe care le adaptam la cuvintele sacre... La urma urmei, poate că printre atât de numeroasele mulțumiri pe care le datorez Tibetului se numără și aceea pentru faptul că m-a făcut să discern mai bine „giuvaerul ce sălășluiește în inima lotusului"

Vicleanul *lama* veni la noi a doua zi dimineața foarte devreme pentru a vorbi cu Yongden și a încerca să-l facă să-și schimbe decizia.

Ca să nu mă poată examina prea de aproape și prea îndelung, i-am lăsat pe cei doi șireți să discute și, preț cam de o oră, m-am plimbat în jurul micului templu, cu șiragul de mătănii în mână.

Această pioasă gimnastică matinală era totuși de prisos pentru cineva care trebuia să parcurgă pe jos mulți kilometri în cursul zilei, însă nu găsisem nici un alt mijloc de a mă eschiva; cu toate astea, n-am scăpat de câteva minute de flecăreală cu *lama*, care, întorcându-se acasă, s-a oprit lângă mine.

Capitolul II

Drumul pe care îl urmam mergând în amonte pe lângă maiestuosul Saluen – numit aici Giamo nu chu – trece rând pe rând prin defileuri adânci şi văi largi. Peisajul, indiferent de aspectul pe care îl îmbracă, rămâne aici măreţ şi fermecător deopotrivă.

Teama de a nu fi recunoscută, care mă făcuse să tremur atâta la începutul călătoriei, se mai domolise; cu toate astea, rămânea încă pitită într-un cotlon al inimii mele, gata să se trezească la cea mai mică alertă... Zăboviserăm prea mult în Lhakhangra, mi-am spus, era o imprudenţă regretabilă. Oare paracliserul de la micul templu nu avusese vreo bănuială asupra identităţii noastre?... Îi observam pe rarii călători ce apăreau în spatele nostru. Călăreţul acela care se zorea în direcţia noastră nu era oare un soldat trimis după noi ca să ne aducă înapoi la graniţă?... Iar omul acela care mergea pe jos şi părea să se plimbe fără nici o grabă de-a lungul drumului nu părea oare să ne pândească?...

Agitaţia cauzată de aceste îngrijorări nu reuşea totuşi să tulbure pentru multă vreme bucuria încântătoarei mele călătorii; valurile ei, abia iscate, se linişteau şi mă cufundam din nou într-o pace fermecată...

La câteva zile după ce am trecut prin Lhakhangra, o întâlnire tragică ne-a umplut de tristeţe. La marginea drumului, în faţa fluviului Saluen cu ape hibernale limpezi şi verzi, într-un peisaj splendid, strălucind de lumină, un om în vârstă, cu privirea febrilă, deja puţin tulbure, era lungit la pământ, odihnindu-şi capul pe un sac de piele. Văzându-ne, făcu un efort şi se ridică într-un cot. Nefericitul părea că nu mai avea mult de trăit. Yongden îl întrebă cum de se afla acolo singur.

Povestea era simplă. Bătrânul ţăran plecase din satul său în pelerinaj cu un grup de prieteni, ca să facă înconjurul lui Kha-Karpo. O boală pe care nu şi-o explica îl lăsase fără putere şi nu mai era

în stare să se târâie. Tovarăşii săi încetiniseră pasul câteva zile, ba chiar se opriseră o zi întreagă... După care îşi continuaseră drumul. Aşa e obiceiul tibetan chiar şi în deşert, unde, dacă nu se întremează repede, cel rămas în urmă, epuizându-şi proviziile, moare de foame... ca să nu mai vorbim de urşii şi lupii care dau târcoale[1]

— O să mor? îl întrebă angoasat bătrânul pe Yongden. *Lama*, citeşte destinul ca să afli, rogu-te.

Tânărul meu tovarăş îndeplini rapid riturile uzitate şi răspunse, încercând să-l liniştească pe bietul om:

— Nu, nu, văd că nu vei muri.

Intenţia lui era bună, dar m-am gândit că luminiţa de speranţă pe care o făcuse să se ivească în mintea celui abandonat avea să se stingă repede dacă, a doua zi dimineaţă, acesta se simţea şi mai slăbit sau dacă, chiar mai devreme, în bezna nopţii următoare, simţea că moartea îi dădea târcoale.

Atunci mi-a fost imposibil să mă limitez, aşa cum îmi impunea prudenţa, la rolul meu de bătrână mamă puţin cam slabă de minte. În câteva cuvinte, i-am reamintit bolnavului credinţele religiei pe care o practicase încă din copilărie şi i-am promis că se va bucura nu numai de această viaţă, ci şi de renaşterea fericită în împărăţia lui Chenrezig[2], care îi aşteaptă pe cei ce mor pe drumul unui pelerinaj. Iar apoi, după mii de ani petrecuţi acolo în pace şi fericire, de alte şi alte vieţi, până ce va fi atins suprema iluminare a spiritului care te eliberează din legăturile vieţii, ca şi din cele ale morţii.

Bătrânul m-a ascultat atent, cu pioşenie, iar când am terminat, şi-a plecat capul şi mi-a atins poala robei cu fruntea, aşa cum fac tibetanii faţă de *lama* pe care îi respectă. Poate îşi imagina că o

1. Aceste obiceiuri dure nu înseamnă că tibetanii sunt insensibili. Ei se străduiesc, pe cât posibil, să lase bolnavii într-un sat sau într-un loc de tabără, dar lucrul acesta nu e întotdeauna cu putinţă, şi atunci, în regiunile nelocuite, problema hranei se pune în mod brutal. Călătorii valizi nu pot zăbovi mult, fiindcă riscă să-şi epuizeze propriile provizii pentru drum atunci când nu au nici o posibilitate să se reaprovizioneze. Cunosc situaţia din proprie experienţă, căci am fost silită să rabd de foame împreună cu oamenii şi animalele mele, în mijlocul troienelor, în marile pustietăţi din nordul Tibetului.
2. *Nub dewachen*: „Paradisul de la soare-apune al marii beatitudini", mai cunoscut sub numele sanscrit de Sukhavati de către cei familiarizaţi cu budismul mahayana, unde domneşte *bodhisattva* Chenrezig, şi el mai cunoscut sub numele sanscrit de Avalokitéshvara.

khandoma[1] sau o zeiță milostivă, văzându-i deznădejdea, luase chipul unei femei în pelerinaj ca să treacă pe drum și să-i dăruiască mângâiere... Nu avea importanță, din moment ce această iluzie îi aducea bucurie în ultimele ceasuri.

— Pot să-ți fiu de folos în vreun fel? l-am mai întrebat.

— Nu, răspunse el, am provizii și bani în sac. Mă simt bine aici, cu zeii. *Kale peb*[2]!

— *Kale ju*[3]! i-am răspuns eu și Yongden.

Și ne-am îndepărtat.

Înțelegeam că *Nub dewachen*, sălașul fericirii, strălucea acum în fața acelor ochi care nu mai distingeau decât vag lucrurile din lumea noastră. Muribundul era răpit de viziunea pe care o evocasem și toate dorințele legate de această viață în privința căreia îl chestionase la început pe *lama* cu atâta angoasă se stinseseră în el.

Ne-am bucurat apoi de câteva zile de relativă liniște, hoinărind de-a lungul frumoasei văi a fluviului Saluen. Regiunea pe care o străbăteam nu mai semăna cu pădurile solitare de pe Kha-Karpo, satele erau destul de apropiate unele de altele și, considerând în continuare că era prudent să evităm să fim văzuți de mulți oameni, încercam să trecem prin aceste mici așezări când se lumina de ziuă sau cu puțin înainte de ivirea zorilor. Acest mod de a călători implica, inevitabil, lungi opriri în locuri retrase, la distanță de drumuri și ferite de ochii oamenilor, în timp ce așteptam momentul propice pentru a ne aventura mai departe. Favorizat de o vreme splendidă, acest vagabondaj nonșalant prin peisaje frumoase nu avea nimic neplăcut; singurul său defect era că ne făcea să înaintăm foarte lent.

Într-o dimineață, pe când ne luam în mod imprudent micul dejun într-o mică peșteră din apropierea drumului, o trecătoare trezi teama ațipită în inima noastră.

Era o doamnă de neam mare, îmbrăcată elegant și acoperită de bijuterii; o urmau trei slujnice. Se opri în fața noastră și se interesă despre ținutul nostru natal.

---

1. Vezi nota 2, p. 17. Conform tibetanilor, ele apar în general sub înfățișarea unor femei în vârstă și sunt numite „mame"
2. „Mergeți tihnit", formulă de rămas-bun adresată celor care pleacă.
3. „Stați (sau ședeți) tihnit", formulă politicoasă de rămas-bun adresată celor care rămân.

La momentul acela ne dădeam drept *dokpa* mongoli de pe pășunile din nordul regiunii Kukunor[1], iar Yongden răspunse:

— Suntem oameni de dincolo de Lacul Albastru (*tso neunpo parcho la*).

— Sunteți *philing*-i[2]? replică ea.

M-am prefăcut amuzată și am început să râd, ca și cum ideea de a fi luată drept o străină mi s-ar fi părut peste măsură de comică, iar Yongden se ridică, atrăgând atenția doamnei asupra lui, pentru ca aceasta să se poată convinge, examinându-i trăsăturile autentic mongole, că nu era nimic occidental în el. „E mama mea", declară el arătând spre mine. Atunci, după ce mai puse câteva întrebări, femeia își văzu de drum.

Puțin după aceea trecu și soțul ei, călare pe un cal superb, cu harnașament foarte luxos. Îl însoțeau vreo doisprezece servitori, câțiva dintre ei ducând de căpăstru caii doamnei și ai slujnicelor care plecaseră înainte.

Bogatul călător nu catadicsi să ne onoreze nici măcar cu o privire. Yongden află de la un servitor care venea mai în urmă cu catârii ce transportau bagajele că stăpânul lui locuia undeva dincolo de Menkong și acest lucru mi-a întărit hotărârea de a evita orășelul acela, capitala provinciei Tsarong și sediul unui guvernator.

Întrebarea pusă de acea femeie mă lăsă foarte îngândurată. Așadar, deși mă ostenisem să mă pudrez cu cacao amestecată cu tăciune pisat, în ciuda drăgălașelor mele cosițe din păr de iac, nu semănam îndeajuns cu o tibetană. Ce puteam să născocesc mai bun de atât? Dar, la urma urmei, poate că figura mea nu avea nici o vină pentru întrebarea trecătoarei; era posibil ca de cealaltă parte a graniței să fi circulat zvonuri în legătură cu mine și să fi fost colportate la Lhakhangra. Oare nu ne opriserăm prea mult acolo? Paracliserul avusese oare bănuieli în privința noastră?... Yongden și cu mine nu știam ce să credem.

Frumoasa vale pe care o străbăteam își pierduse farmecul. Am început din nou să întrezăresc câte un spion după fiecare tufiș, iar

1. Kukunor înseamnă în mongolă „lacul albastru" (în tibetană, *tso nieune po*). Este vorba despre imensul lac situat în mijlocul pustiului de iarbă de lângă ținutul Amdo. El dă numele său întregii regiuni înconjurătoare.
2. *Philing*: străin occidental și în special englez. Literal, cuvântul înseamnă „oameni din afara țării"

din apele fluviului Saluen mi se păru că se înălțau glasuri proferând cuvinte amenințătoare sau ironice.

Atunci ne-a trecut prin minte că poate noi înșine provocaserăm întrebarea călătoarei. Când Yongden spusese „dincolo de Lacul Albastru", ea confundase probabil *tso* („lac") cu *Gya tso* („ocean") și înțelesese că veneam „de dincolo de oceanul albastru", ceea ce era echivalent cu a spune că nu eram asiatici. Acest mod de a vedea lucrurile ne-a liniștit, dar am șters pentru totdeauna din vocabularul nostru de călătorie cuvintele *tso parcho* („dincolo de lac") și ne-am mutat patria cu trei grade latitudine mai la sud, devenind nativi din Amdo, de pe lângă Lhabrang.

Ne apropiam acum de Thana, unde, după câte mi se spusese, exista un punct de frontieră. Încrezându-mă în hărți și în câteva povestiri de călătorie pe care le citisem, îmi închipuiam că drumul de pelerinaj ce ocolea Kha-Karpo o cotea acolo spre est, urcând spre trecătoarea numită Chu la, care duce pe teritoriul chinez, pe versantul cu Mekongul. În realitate, numai drumul spre Menkong o ia acolo în altă direcție, continuând de-a lungul fluviului Saluen, în timp ce cărarea pelerinilor se prelungește spre nord până la Wabo. Pe atunci nu cunoșteam acest detaliu și eram extrem de preocupată de născocirea unei noi povești cu privire la scopul călătoriei noastre. Urma să lăsăm în urmă muntele sfânt care, până atunci, ne furnizase pretextul plauzibil și respectabil de a îndeplini o practică religioasă, iar șeful punctului de frontieră din Thana trebuia, credeam eu, să fie special însărcinat să-i supravegheze și să-i chestioneze pe cei care, părăsind drumul circular, se îndreptau spre interiorul Tibetului.

Am făcut astfel încât să ajungem la Thana noaptea. De astă dată, planul ne-a reușit. Ne-a reușit chiar prea bine, căci, dacă noi eram perfect invizibili, peisajul și drumul din fața noastră erau și ele perfect invizibile și ne-a fost foarte greu să ne orientăm. În cele din urmă, am ajuns în preajma unui templu unde se găseau numeroși câini de pază, care au lătrat cu furie la apropierea noastră. Din fericire, erau închiși într-o curte înconjurată de ziduri și nu puteau să ne atace, însă mă temeam să nu vină oameni pentru a se asigura că tot tărăboiul acela nu era provocat de niște hoți. Ne puteam teme și ca trecerea unor călători misterioși, rătăcind în noapte, să nu fie, chiar și indirect, raportată la punctul de frontieră și să urmeze o anchetă. Ca să evităm acest risc, Yongden îl strigă pe

paracliser, implorându-l să dea găzduire pe timpul nopții unui *arjopa* istovit, care abia se mai putea târî din pricina durerilor la un picior.

Cererea tovarășului meu era concepută în limbajul cel mai patetic și se exprima suficient de zgomotos ca să fie auzită în toate clădirile templului.

În timp ce el își juca astfel comedia, eu mă retrăsesem din raza vizuală. Eram foarte siguri că paracliserul nu se va ridica din pat la ora aceea târzie ca să deschidă unui cerșetor. După ce așteptă destul de mult, Yongden plecă jeluindu-se cu glas tare: „Oh, ce puțin mărinimos e să lași un sărman bolnav să-și petreacă noaptea în frig!", se văicărea el. „Ce lipsă de milă!... „Ce inimi de piatră!... Și așa mai departe.

Tânguielile lui urmară un *descrescendo* treptat, la fel cum face la Operă corul de trecători, despre care se presupune că se pierd în culise. Efectul era destul de frumos. Am fost cât pe ce să aplaud.

Trecurerăm de templu în condiții bune. Nimeni dintre cei care se puteau afla acolo, fie ei *lama* sau laici, nu avea să se gândească a doua zi la cerșetorul auzit în noaptea precedentă. Dar, acum, unde se afla satul? Noaptea neagră ca smoala nu ne îngăduia să-l zărim, iar dacă am fi întrezărit niște case, nu prea am fi îndrăznit să ne aventurăm în direcția lor, de teamă să nu întâlnim câini ca aceia care stăteau de pază la *lhakhang*, numai că liberi de astă dată.

Yongden insista să dormim câteva ceasuri chiar pe cărare. Cât despre mine, preferam să mă îndepărtez mai mult și să găsesc un loc mai confortabil. Ajunseserăm lângă un pârâu. Distingând niște pietre care permiteau traversarea lui fără a te uda la picioare, am plecat în cercetare pe celălalt mal, unde am descoperit două peșteri. Aveam un adăpost pentru restul nopții!... Un „acasă" unde aveam să ne odihnim, cu un acoperiș deasupra capului. Zeii ținutului erau generoși cu noi.

Am dat fuga să-mi informez tovarășul despre norocul ce dăduse peste noi. Ne-am instalat imediat în cea mai mare dintre peșteri, unde am cinat în sfârșit, stropind *tsampa* cu câteva înghițituri de apă rece ca gheața din pârâu, apoi ne-am cufundat în somnul adânc și liniștit al pioșilor *neskorpa*[1] tibetani, istoviți și fericiți.

Când ne-am trezit, se lumina de ziuă.

1. Pelerini. Literal: cineva care merge dintr-un loc de pelerinaj într-altul.

Un grup de case era acum vizibil, în apropiere de locul unde ne petrecuserăm noaptea. Ţăranii, care se treziseră deja cu toţii, îşi vedeau de treburile lor matinale, recitând, în timp ce umblau încoace şi-ncolo, diversele formule mistice care, în ţinuturile lamaiste, deţin locul pe care îl ocupă în alte regiuni rugăciunile. Un zumzet asemănător cu cel pe care l-ar putea produce câteva sute de stupi se ridica dinspre sat.

Nişte femei ne-au privit absente de la ferestrele lor sau din înaltul acoperişurilor în formă de terasă în timp ce străbăteam uliţele cu capul plecat, ca să ne ascundem feţele, şi mormăind cu pioşenie ca toată lumea. Yongden se interesă despre drumul pe care trebuia să-l urmăm... Câteva minute mai târziu eram în afara cătunului, printre ogoare.

Oameni ducând unelte agricole mergeau la lucru, alţii erau deja ocupaţi cu distribuirea apei în diferitele canale de irigaţie. Deşi eram în noiembrie, temperatura era agreabilă. Ţinutul acesta vesel nu are nimic în comun cu regiunile tibetane aride şi glaciale care se întind imediat la nord de Himalaya şi, dacă îi lipseşte aspra măreţie a acestora din urmă, în schimb viaţa e aici uşoară şi plăcută.

În timp ce urcam muntele am discutat cu mai mulţi oameni care munceau pe ogoarele de pe lângă drum, apoi, după câteva ore de mers prin pădure, am trecut printr-un pas numit Tondo la, aflat la altitudinea de aproximativ 3.360 de metri.

În aceeaşi seară, pentru prima dată de când plecaserăm din Yunnan, ne-am hazardat să ridicăm micul nostru cort.

A doua zi dimineaţă am zărit râul Nu chu, care curgea vijelios printr-un defileu adânc pentru a se vărsa apoi în Giamo nu chu (Saluen), şi l-am traversat pe un pod „cantilever" bine construit.

În acel moment, un mare număr de pelerini ni s-au alăturat şi au năvălit asupra tânărului meu tovarăş să le prezică viitorul în legătură cu unele probleme care îi preocupau. Respingerea unei cereri de genul acesta e considerată o lipsă de bunăvoinţă condamnabilă din partea unui *lama* capabil să o îndeplinească. Yongden trebuia adesea să se supună datinei, dar nu uita să strecoare printre riturile obişnuite câteva discursuri foarte simple despre adevărata învăţătură budistă, încercând astfel să zdruncine cât de cât credinţele superstiţioase adânc înrădăcinate în mintea auditorilor săi. Atunci când era consultat în legătură cu bolnavi, adăuga sfaturi bune referitoare la curăţenie şi igienă.

De astă dată a trebuit să rămân așezată mai bine de o jumătate de oră lângă o faleză de pământ gălbui asupra căreia soarele își arunca razele arzătoare. *Lama* nu reușea să scape de curioșii înverșunați. Unul îl consulta în legătură cu felul cum prosperau vitele sale în absența lui; altul, dornic să comemoreze amintirea pelerinajului său, adăugând câteva pietre gravate *mendong*-ului[1] ridicat la intrarea în satul lui, voia să știe ce inscripții îi vor aduce suma maximă de merite și de prosperitate. Ca de obicei, au fost puse cele mai bizare întrebări.

În sfârșit, s-a apropiat și o tânără extenuată de marșurile lungi; picioarele îi erau umflate, nu-și putea continua drumul decât foarte încet și se temea să nu fie lăsată în urmă. Dorea cu ardoare să afle dacă va redeveni vioaie și în stare să meargă cu ușurință. Mama ei, în schimb, insista să-i fie dezvăluit numele demonului care îi înțepenise picioarele copilei sale și îi făcuse picioarele să se umfle. Că acest accident era un efect firesc al săptămânilor de marșuri lungi pe drumuri dificile nici bătrâna, nici fiica ei, nici vreunul dintre tovarășii lor n-ar fi vrut să admită nici în ruptul capului.

Fiul meu adoptiv începu prin a oficia după tipicul strict ortodox.

— Înțeleg despre ce e vorba, spuse el după ce termină gesturile rituale. Există un mijloc de a o elibera pe fată de demonul care o chinuie, deși acesta e de un soi deosebit de viclean.

— Ascultați-mă toți cu mare atenție, ca să țineți bine minte ce o să vă spun.

Pelerinii îl înconjurară imediat pe vrăjitorul meu, unii așezându-se la picioarele lui, alții rămânând în picioare, nemișcați, cu spatele lipit de faleză, toți încordându-și mintea cu un efort care le încrețea fruntea arsă de soare, ca să priceapă bine ce avea să le poruncească tânărul *nieunshes*[2].

— Veți întâlni în drumul vostru un *chörten*, declară Yongden – profeție care nu avea cum să nu se împlinească, întrucât *chörten*-urile sunt numeroase în Tibet. Veți face popas acolo și fata bolnavă va rămâne așezată lângă *chörten* timp de trei zile, fiind bine protejată,

---

1. Un zid mai mult sau mai puțin lung și gros, făcut din pietre care poartă toate inscripții religioase. Câteodată, pe unele dintre aceste pietre, așezate una lângă alta, se pot citi lungi fragmente și chiar capitole întregi din lucrări filosofice sau mistice. [Vezi și nota 1, p. 51 – n.tr.]
2. Un clarvăzător, un profet; literal, cineva care „știe dinainte"

astfel încât razele soarelui să nu-i atingă fruntea. De trei ori pe zi – în zori, apoi când soarele va fi în mijlocul boltei cerești și la asfințit –, vă veți strânge ca să recitați *dölma*[1] Cei care nu știu *dölma* vor repeta *mani*.

Bolnava se va învârti de trei ori în jurul *chörten*-ului în timpul acestei recitări și, în afara acestei scurte plimbări, nu se va mișca în cursul celor trei zile.

După ce a umblat astfel, fata va mânca bine; labele picioarelor și picioarele îi vor fi masate în apă caldă în care veți adăuga un pic de nisip de la preasfânta mănăstire Samye, pe care o să vi-l dau eu. Când toate acestea vor fi împlinite, pământul ce se va îmbiba cu apă în timpul operațiunii va trebui luat cu grijă, aruncat departe, într-o groapă adâncă, și acoperit cu alt pământ ori cu pietre, pentru că puterea demonului va fi luată odată cu această apă sfințită și va cădea cu ea pe pământ, lângă *chörten*.

Dacă cumva demonul n-ar fi alungat, dacă bolnava ar continua să sufere, asta ar însemna că ați făcut greșeli în îndeplinirea riturilor. În acest caz, ar trebui să le luați de la capăt lângă următorul *chörten* pe care l-ați întâlni.

Ascultați-mă în continuare. Nimeni dintre voi nu trebuie să-și părăsească tovarășii înainte să ajungeți toți împreună în ținutul vostru. Văd că demonul l-ar urmări numaidecât pe cel care s-ar despărți de fată, ca să se răzbune pe dânsul că a fost împiedicat să facă cu ea ce dorea.

Am să o învăț o *dzung*[2] pe mama bolnavei, iar aceasta, repetând-o, o va proteja nu numai pe fiica sa, ci și pe voi toți, câtă vreme veți călători împreună.

Pelerinii se simțeau ridicați la cer. *Lama* vorbise atât de mult, iar ei nu puteau nici să înțeleagă bine, nici să-și aducă aminte ce spusese, ceea ce, fără doar și poate, însemna că avea o cunoaștere extraordinar de profundă.

Atunci, Yongden îi expedie pe toți, ținând-o lângă el doar pe bătrâna mamă pentru a-i comunica silaba magică.

— Bhhah!... exclamă el la urechea acesteia, cu un zgomot ca de tunet, în timp ce ochii i se învârteau în cap, teribili.

---

1. Laude aduse Mamei universale. O personalitate mistică din panteonul tantric numită *Tara* în sanscrită.
2. Vezi nota 2, p. 38.

Tremurând, dar plină de bucurie la gândul că nu mai avea a se teme de nimic din partea duhurilor rele, femeia aceea simplă se prosternă cu cea mai sinceră recunoştinţă şi plecă în direcţia în care dispăruseră pelerinii. În timp ce mergea pe drum la deal, încerca *sotto voce* să imite intonaţia celui care o iniţiase.

— Bhhah!... bhhah!... bhhah!... murmura ea, dar în curând *a* se transformă în *e*, în *i* şi în cele din urmă nu mai rămase decât un soi de behăit de capră chinuită de cine ştie ce grijă: beee... beee...

M-am prefăcut că îmi prind jartiera ca să rămân în urmă şi să râd pe săturate, cu capul ascuns în mânecile largi ale mantiei mele îmblănite.

— Ce-i? îmi zise Yongden zâmbind, când l-am ajuns din urmă. Sărăcuţa de ea o să se bucure de trei zile de odihnă, de un pic de masaj şi de câteva mese bune, ceea ce nu poate decât să-i facă bine. Şi de vreme ce mama ei, care sigur n-o va abandona, deţine secretul preţioasei *dzung*, ceilalţi pelerini vor încetini pasul dacă trebuie şi nu se vor întoarce în ţinutul lor fără dânsa. E o treabă cinstită şi, de altfel, oare nu mi-ai dat dumneata exemplul unor şiretlicuri caritabile?

Nu puteam să-l contrazic, avea dreptate. Şi eu eram de părere că, purtându-se în felul acela bizar, îi făcuse un adevărat serviciu bietei fete.

Când am ajuns pe culmea falezei, am văzut ogoare în toate direcţiile şi, foarte aproape, un sat al cărui nume l-am aflat mai târziu: se numea Ke.

Majoritatea pelerinilor ajunseseră deja acolo, iar câţiva bărbaţi, făcând cale întoarsă, veneau în fugă spre noi.

— O, *lama*! ziseră ei către Yongden. Ce învăţat *nieunshes chen* eşti! Ai spus dumneata că o să întâlnim degrabă un *chörten*. Iată-l, iar fata e deja aşezată lângă el. Fă-ne hatârul să bei un ceai cu noi.

Nu-mi aminteam ca Yongden să fi spus că vor întâlni „degrabă" un *chörten*. Fiul meu lasă în general profeţiilor sale caracterul vag ce se potriveşte declaraţiilor unui oracol avizat; bunii tibetani mai puseseră însă şi de la ei pentru ca minunea să fie şi mai frumoasă.

În sfârşit, acolo se găsea un mic *chörten*, precum şi o lamaserie de ţară, ai cărei câţiva membri au fost puşi în scurt timp la curent cu talentele arătate de remarcabilul lor coleg.

Pelerinii noştri nu erau cerşetori, ci cultivatori înstăriţi. Comandară vase cu rachiu de orz şi, în timp ce beau, începură să istorisească miracole ciudate, înfăptuite, chipurile, de nevinovatul meu tovarăş.

Fiecare dintre ei ţinea să fi observat un fapt şi mai surprinzător decât cele deja descrise de tovarăşii săi; măreţia şi pitorescul minunilor închipuite creşteau tot mai mult. În fine, unul dintre călători declară că văzuse clar că, atunci când traversase râul, *lama* nu trecuse *pe* pod, ci *pe lângă* acesta, mergând pe deasupra golului.

Yongden, deşi nu băuse alcool, respectând întotdeauna cu mare stricteţe regula budistă care interzice băuturile fermentate, se molipsi totuşi de exaltarea generală. La rândul lui, istorisi poveşti auzite în ţinuturile îndepărtate pe care le străbătuse. Zugrăvi Riwotse nga, muntele cu cinci piscuri, sălaş al lui Jampeion[1], zeul Cunoaşterii şi al Elocinţei, protector al Literelor, şi muntele sacru al lui Kuntu Zangpo[2], unde cei cu spiritul pur îl pot contempla pe însuşi Sangye[3], într-o aureolă în culorile curcubeului.

Am început să cred că gluma mergea prea departe. Tot satul şi *trapa*[4] locali se adunaseră în jurul tânărului, iar el îi dădea înainte, făcând profeţii, dându-şi cu părerea despre nenumărate subiecte şi dezvăluind lucruri ascunse. Oamenii îi aduceau mici daruri în natură, pe care el le accepta cu amabilitate. Această prea mare celebritate mă îngrijora, dar probabil că nu vedeam bine lucrurile; cine ar fi îndrăznit să-şi închipuie că mama acelui magician strălucit era o străină?

Am reuşit totuşi să-i atrag atenţia fiului meu şi, cu o fervoare destul de nervoasă, am rostit: „Karmapa Kieno"[5] Este un fel de rugă fierbinte, folosită de credincioşii din secta Kargyud-Karma, care are scopul de a chema asupra lor protecţia conducătorului sectei, părintele lor spiritual, dar în practica obişnuită aceste două

1. Jampeion, mai cunoscut de orientalişti sub numele sanscrit de Manjusri. Riwotse nga se află în China şi este numit în chineză Wutai-shan.
2. Kuntu Zangpo: „preabunul" În sanscrită, Samanthabhadra. Potrivit unei vechi legende, a fost pe muntele Omi (în Sichuan), care i-a fost mai apoi închinat.
3. Buddha.
4. *Trapa*: adevăratul titlu al unui călugăr lamaist care nu este un demnitar al ordinului religios. Literal, *trapa* înseamnă „elev, discipol" [Vezi şi nota 1, p. 52 – n.tr.]
5. *Karmapa Kieno*: „Karmapa ştie" sau „Tu ştii, o, Karmapa!"

cuvinte nu prea au altă valoare decât aceea a unei simple exclamații. În ceea ce ne privea, urmând codul secret stabilit de mine, la fel ca în una dintre călătoriile mele anterioare, aceste cuvinte pioase însemnau foarte vulgar: „S-o ștergem cât mai repede!"

Destul de vexat că trebuia să renunțe la triumful său, Yongden le declară celor care-l înconjurau că se va retrage și își va continua drumul. Toți protestară, spunând că satul următor se afla prea departe ca să ajungem acolo înainte de lăsarea întunericului și că nici prin gând nu trebuia să ne treacă să înnoptăm pe drum, fiindcă nu vom găsi nicăieri apă ca să ne facem ceaiul de seară. Mai bine era, adăugau acei săteni de treabă, să ne petrecem noaptea la ei, care ne vor găzdui cum se cuvine. Tânărul meu *lama* era foarte tentat să accepte și l-am înțeles; dar, la privirea imploratoare pe care a aruncat-o înspre mine, am răspuns printr-un „Karmapa Kieno!" și mai arzător, al cărui accent i-a emoționat pe câțiva dintre cei care ne înconjurau și i-a făcut să repete cu evlavie „Karmapa Kieno! Karmapa Kieno!...

Am plecat în sfârșit și m-am simțit ușurată regăsind liniștea și solitudinea peisajului rural. L-am mustrat cu asprime pe Yongden pentru felul în care se făcea remarcat, în vreme ce eu nu doream nimic mai mult decât să trecem neobservați, și, rănit în amorul propriu de reproșurile mele, acesta rămase îmbufnat timp de câteva ore.

Spre seară am trecut printr-un pas aflat la altitudinea de aproximativ 2.200 de metri, iar de acolo am coborât pe un drum larg și plin de praf ce traversa un lanț de munți albicioși care mi-au amintit de cei din provincia Gansu, în nordul Chinei.

Fuseserăm informați corect, nici cel mai mic pârâiaș nu curgea pe traseul nostru, iar perspectiva de a nu avea nimic de băut nici înainte de culcare, nici a doua zi la trezire sporea proasta dispoziție a tovarășului meu.

Luna strălucitoare, aflată în primul pătrar, lumina peisajul și, dacă n-am fi fost obosiți, am fi putut continua cu ușurință să mergem o bucată de noapte. Dar, la vederea unei minuscule peșteri cocoțate deasupra drumului, nevoia de somn ne-a biruit. Am cedat cu atât mai ușor cu cât puseserăm două lanțuri de munți și un râu între noi și atât de temutul Thana și credeam că nu aveam a ne teme de nimic în satul următor. Ce iluzii ne făceam!

A doua zi avea să înceapă o serie de zile pline de incidente care ar fi putut să zdruncine serios niște nervi mai puțin tari decât ai mei.

Am ajuns în sat, care se numește Wabo, pe la mijlocul dimineții, înfometați și mai ales însetați. Era un lucru foarte firesc, de vreme ce nu mai băuserăm și nu mai mâncaserăm nimic de la masa de prânz pe care o luaserăm cu pelerinii lângă *chörten*-ul din Ke.

Îi luaserăm atât de mult în râs pe demoni în ajun, încât, poate, unul dintre ei care dorea să se răzbune jucându-ne o festă urâtă ne-a sugerat o idee ce n-ar fi trebuit să ne treacă niciodată prin minte: aceea de a ne opri în mijlocul satului și de a face ceai într-un loc unde un apeduct primitiv aducea apă pentru locuitorii săi.

În timpul nopții ninsese ușor; am adunat de pe drumul alb gătejele și puțina balegă de vacă aproape uscată pe care le-am găsit ici și colo, apoi Yongden a făcut foc. Apa a fiert încet, iar tovarășul meu a băut și a mâncat foarte încet; urmarea a fost că niște țărani, la început doi-trei, apoi vreo zece și, în cele din urmă, poate dublul acestui număr, s-au strâns să ne privească. O femeie miloasă, văzând că găseam greu cu ce să alimentez focul care păstra ceaiul cald, mi-a adus un mănunchi de vreascuri de la ea de acasă.

Dacă Yongden ar fi rostit atunci fie și numai a zecea parte din „cuvintele înaripate" cu care, asemenea lui Ulise, îi amuzase și fermecase pe băștinașii din Ke, acest popas s-ar fi terminat probabil fără incidente, dar nici măcar o statuie nu putea fi mai mută decât oratorul din fața noastră. Nu scotea o vorbă, nu făcea un gest: mânca și bea, bea și mânca, rând pe rând, la nesfârșit. Oamenii îl priveau cu adâncă mirare. Tibetanii sunt în general vorbăreți, iar taciturnul Yongden le dădea peste cap toate ideile despre *arjopa*.

— Cine sunt oamenii ăștia și de unde vin? zise o femeie, cu intenția evidentă ca noi să răspundem la întrebare. Însă *lama* persistă în aceeași muțenie extraordinară.

Ce nenorocire! În codul secret de formule pentru toate ocaziile pe care îl elaborasem cu atâta grijă, crezând că n-am uitat nimic, omisesem să prevăd ordinul „Vorbește!". Acum, în timp ce îmi beam ceaiul cu umilință în spatele fiului meu, care ședea pe un sac vechi pe care-l întinsesem ca să-i servească drept covor, nu aveam nici un mijloc pentru a-l scoate din inexplicabila lui inerție. Am crezut că era prudent să-mi accentuez dovezile de respect și să-l slujesc în mod vizibil în toate felurile ca să evit bănuielile pe care le-ar fi putut avea cei care ne priveau. Dar, vai!, și asta era cât pe ce să se întoarcă împotriva mea.

Luasem, ca să o spăl, unica noastră marmită, în care fiersese ceaiul, însă contactul cu apa a avut rezultatul firesc de a-mi curăța mâinile și, odată cu acest început de curățenie, albeața lor ieși la iveală. Preocupată de comportamentul îngrijorător al lui Yongden, îmi scăpase acest detaliu, când o femeie murmură către alta dintre spectatoarele noastre:

— Mâinile ei seamănă cu ale unei *philing*.

Văzuse oare vreodată oameni de rasă albă? Era îndoielnic, în afară de cazul în care fusese în Batang sau altundeva în Tibetul chinez ori la Gyantse, în capătul de sud al țării. Însă tibetanii au idei foarte greu de zdruncinat în ceea ce privește canonul trăsăturilor și particularităților occidentalilor. Aceștia trebuie să fie de statură înaltă, să aibă părul blond, pielea deschisă la culoare, obrajii trandafirii și „ochii albaștri", denumire ce se aplică fără echivoc tuturor nuanțelor de iris în afară de negru sau maro închis. *Mig kar* („ochi albi") este o expresie curentă, cu tendință injurioasă, care îi desemnează pe străini. Nu există nimic mai oribil, din punctul de vedere al esteticii tibetanilor, decât niște ochi albaștri sau cenușii și ceea ce ei numesc „păr cenușiu", adică părul blond.

Așadar, culoarea pielii mele era pe punctul de a mă trăda. Nu arătam prin nici un semn că auzisem reflecția sătencei, dar, în timp ce răsuceam marmita pe o parte și pe alta, am făcut în așa fel încât să-mi frec palmele de fundul ei, care devenise negru și unsuros de la fum.

Printre cei care, așezați în semicerc, continuau să ne examineze, descopeream acum trei soldați. Cerule! Exista un punct de frontieră în satul acela și, foarte probabil, nu exista nici unul în Thana, așezare pe care o traversaserăm cu atâtea precauții. Ce avea să se întâmple?... Auzeam vag un murmur trecând printre țărani: „Oare sunt *philing*-i?... Și acel *lama* care părea pietrificat și care continua să-și mestece *tsampa*!... Nici măcar nu îndrăzneam să rostesc formula „Karmapa Kieno", traductibilă prin „Să fugim iute", de teamă ca vocea mea, răsunând în liniștea aceea stranie, să nu atragă și mai mult atenția asupra mea.

În cele din urmă, Yongden se ridică totuși, iar un bărbat se hazardă să-l întrebe încotro mergea. M-am înfiorat; un răspuns stângaci ne putea compromite reușita, căci acum trebuia să părăsim drumul pelerinilor în fața acelor ochi iscoditori. Înțeleserăm, ne opriserăm tocmai la bifurcația despre care crezuserăm altădată că

se afla în Thana. Dintre cele două cărări ce se despărțeau în fața noastră, una ducea în China, ocolind pe la nord lanțul Kha-Karpo, iar cealaltă ducea în valea superioară a râului Nu chu. Alegerea pe care aveam să o facem echivala cu a mărturisi că ne îndreptam spre centrul Tibetului.

Yongden declară calm că făcuse pelerinajul în jurul lui Kha-Karpo și, terminându-l, se întorcea, împreună cu mama sa, la el în ținut.

Nu adăugă nimic altceva; își luă povara în spinare, îmi făcu semn să o iau și eu pe a mea și pornirăm la drum.

Atunci se petrecu minunea. Duhul maliţios care se amuza pe seama noastră schimbă tema glumelor sale și le întoarse în favoarea noastră. Tensiunea ce apăsa asupra fiecăruia scăzu; am auzit câțiva bărbați zicând în șagă: „*Philing*-i care merg în pelerinaj" Ideea aceasta păru atât de comică și de neverosimilă, încât toți izbucniră în râs.

— Sunt *sokpo* (mongoli), afirmă altul, cu un aer complice, iar clătinările din cap afirmative care îi răspunseră îmi spulberară orice îndoială despre părerea sătenilor în privința naționalității noastre.

Astfel, mereu tăcuți, mergând, mi se părea mie, ca într-un vis, am părăsit cărarea ce înconjura Kha-Karpo și, în fața tuturor acelor oameni, am luat-o pe drumul spre Lhasa.

Trebuia din nou să trecem un lanț de munți. Călătoria în Tibet te obligă la o adevărată gimnastică a mușchilor și plămânilor. În cursul aceleiași zile, urcând și coborând din văi pe culmi și de pe culmi în văi, treci pe la altitudini foarte diferite. Acest exercițiu, poate excelent pentru sănătate, îl ostenește totuși pe drumeț, mai ales atunci când duce o greutate mare, cum se întâmpla în cazul nostru. Totuși, partea anevoioasă a acestor marșuri este compensată de plăcerea oferită de diversitatea peisajelor pe care le contempli și, în definitiv, le prefer de departe călătoriilor mai ușoare, dar monotone prin marile stepe.

După ce am traversat trecătoarea, care se numește Tong la[1], am găsit un drum excelent prin pădure care ducea direct la un râu mare ce intra într-un frumos defileu. Spre marea mea surprindere, am constatat că apa curgea în direcția Chinei. La vremea aceea încă nu citisem relatările rarilor exploratori care au urmat același drum

1. Altitudine aproximativă: 3.100 de metri.

înaintea mea, când această parte a Tibetului nu fusese încă sustrasă suzeranității Chinei.

Toți fuseseră intrigați de acest râu misterios ce părea să se îndrepte spre Mekong pentru a-și uni apele cu ale sale, când se știa că un lanț gigantic de munți închidea în direcția aceea bazinul fluviului Saluen. În ce mă privește, cum informațiile pe care le culesesem nu menționau decât un singur curs de apă, Nu chu, pe care trebuia să-l urmez spre amonte, am tras concluzia că acesta din urmă înconjura lanțul muntos pe care tocmai îl trecusem și că râul pe care îl traversasem mai jos de Ke era același cu cel care curgea acum în fața mea.

Un om cu care m-am întâlnit mai jos în vale mi-a confirmat acest lucru. Tot el ne-a explicat că vom ajunge curând la un pod și că, în acel loc, va trebui să trecem pe malul opus ca să mergem la mănăstirea Pedo, unde vom putea cumpăra alimente. Ne-a mai spus și că un drum pe care îl întrezăream de cealaltă parte a râului ducea la Atuntze (pe teritoriul chinez), traversând mai multe trecători.

Ținutul era plăcut, bine cultivat pe fundul văii și împădurit în partea superioară a versanților munților, rămași verzi și cu copacii nedesfrunziți, deși era iarnă.

Soarele asfinți pe când traversam podul. Voiam să trec prin fața mănăstirii în timpul nopții și să mă ascund apoi puțin mai departe, lăsându-i lui Yongden grija de a merge singur, de cum se va crăpa de ziuă, să cumpere provizii.

Aș fi poposit cu dragă inimă în apropiere de râu, unde se afla un fermecător pâlc de copaci care crescuseră acolo în mod natural, străbătut de un pârâiaș cu apă limpede, însă mănăstirea era încă departe și era preferabil să mă opresc doar când aveam s-o văd, ca să pot alege mai bine momentul prielnic pentru a trece de ea.

În acel loc ne-am folosit pentru prima dată de recipientele din cauciuc. Erau niște simple buiote, ca acelea pe care persoanele friguroase și le pun în pat ca să le țină cald. Când m-am hotărât să le includ în bagajele mele foarte sumare, m-am gândit că vor putea fi utile pentru niște călători fără pături, atunci când vor trebui să-și petreacă nopțile de iarnă la mari altitudini, și că ne vor permite să transportăm o mică provizie de apă atunci când vom străbate regiuni aride. Din păcate, aspectul lor străin ne împiedica să le umplem în prezența tibetanilor și, de aceea, nu o dată am suferit de sete, deși ne-ar fi fost ușor să ducem cu noi destulă apă ca să facem ceai.

Pedo-gön[1] se găsea într-adevăr departe de pod. Noaptea se lăsă înainte ca noi să fi apucat măcar să o întrezărim. Urmam o cărare ce urca în pantă lină prin pădure; la unul dintre coturile ei ce trecea pe lângă un loc descoperit, am văzut mai multe focuri care ardeau pe munte. Probabil că niște călători puseseră tabăra acolo și era posibil să ajungem aproape de ei dacă ne continuam mersul. Perspectiva aceasta îmi displăcea, dar, pe de altă parte, să aștept până dimineață ca oamenii aceia să plece îmi dădea planurile peste cap și m-ar fi obligat să trec pe lângă mănăstire la mijlocul dimineții, ceea ce-mi displăcea și mai mult. Mi se spusese că un funcționar din Lhasa stătea acolo și doream la fel de mult să evit să fiu văzută de către *trapa* din mănăstire.

Călugării erau mult mai de temut pentru noi decât simplii săteni, deoarece, în timp ce aceștia din urmă își părăsesc rareori căminul și știu foarte puține despre lumea de dincolo de munții ce le închid orizontul, *lama* de toate rangurile sunt, în schimb, călători neînfricați. În peregrinările lor văd multe lucruri și mulți oameni – inclusiv *philing*-i –, adunând multe cunoștințe, dintre care unele puteau să ne stânjenească. Pe scurt, era mai bine pentru noi să ne ferim de perspicacitatea lor.

Continuând să înaintăm, am ajuns la liziera pădurii. Acolo, solul fusese defrișat pentru a fi cultivat și cărarea noastră a devenit extrem de îngustă, trecând pe lângă îngrăditurile ogoarelor, în dreapta, și terminându-se în pantă abruptă, în stânga noastră, deasupra terenurilor ce se învecinau cu râul, pe care nu-l puteam distinge în întuneric.

Focurile încetaseră să mai arunce vâlvătăi; o roșeață vagă ne permitea să constatăm că se aflau departe de drumul nostru. Cu toate astea, am trecut pe acolo în mare tăcere.

Se distingeau vagi siluete de ziduri, care puteau fi clădirile mănăstirii, și am crezut că era mai înțelept să ne oprim până la ivirea zorilor, de teamă să nu greșim drumul în apropiere de *gompa* și să nu stârnim lătratul câinilor dacă rătăceam mult prin preajmă.

Un vânt rece și tăios din nord mătura mica faleză pe care eram cățărați și nu se zărea nici un adăpost. Cel mai bun loc pe care l-am

1. Mănăstirea Pedo. *Gön* este o abreviere a termenului *gompa*, care înseamnă „mănăstire"

descoperit a fost lângă o stâncă în poziţie verticală care ne proteja oarecum dintr-o parte.

Un pumn de *tsampa* stropit cu o înghiţitură din apa pe care o luasem cu mine a fost toată cina noastră.

Ne-am întins apoi să ne odihnim puţin. Colţuri de pietre ce răsăreau ici şi colo din pământul îngheţat făceau culcuşul nostru să fie cu adevărat ascetic. Am adormit totuşi în scurt timp, ţinându-mi recipientul de cauciuc strâns în braţe, sub robă, nu ca să mă încălzească, desigur, ci, printr-o inversare neobişnuită de roluri, ca să împiedic lichidul pe care-l conţinea să îngheţe şi ca să am cu ce să-mi astâmpăr setea la trezire.

La primele raze de soare am văzut mănăstirea la câţiva paşi de noi şi într-o direcţie complet diferită de cea în care ni se păruse că o întrezăream în ajun. Am trecut pe lângă ziduri, grăbindu-ne să ieşim din raza vizuală. Un şef indigen îmbrăcat în veşminte frumoase şi călare pe un cal cu harnaşament elegant s-a intersectat cu noi la intrarea pe drumul ce duce spre Batang. Ne-a privit cu un aer indiferent, fără să ne spună nimic.

Ne dădeam seama acum că în vecinătatea imediată a mănăstirii nu exista nici un loc unde să pot rămâne ascunsă în timp ce Yongden îşi va face cumpărăturile.

Drumul nostru cobora într-o vale îngustă unde curgea un mic afluent al lui Nu chu. Pe malurile sale erau construite mai multe ferme şi mori.

O caravană comercială, venind din Lhasa, sosea în acelaşi timp cu noi, umplând cărarea cu catâri încărcaţi cu baloturi de marfă. Vedeam oameni peste tot. A trebuit să ne continuăm drumul, deşi eram extrem de nemulţumiţi că ne îndepărtam de mănăstire, fiindcă aveam nevoie urgentă să ne refacem proviziile.

În sfârşit, după ce am traversat valea aceea, am descoperit nişte câmpuri întinse încă necultivate şi presărate cu tufişuri. Am rămas acolo câteva ore, ghemuită printre mărăcini, citind un tratat filosofic tibetan. Când Yongden s-a întors, încărcat ca un catâr, am pregătit un prânz cu adevărat demn de Lucullus, cu o supă groasă de napi şi făină de grâu. Apoi, umplându-ne *ambag*-ul[1] cu caise uscate, am plecat veseli, ronţăindu-ne desertul.

---

1. Buzunarul pe care îl formează la piept roba tibetanilor strânsă bine în talie cu o cingătoare.

În cursul după-amiezii, am pătruns din nou într-o regiune acoperită de păduri, unde am întâlnit grupuri de pelerini ce zăboveau de-a lungul drumului. Aparţineau unui grup numeros, cuprinzând cel puţin cincizeci de persoane. Ceva mai departe am întâlnit avangarda lor, care fierbea ceai în nişte ceaune mari cât un lighean.

Yongden a fost reţinut acolo mult timp, solicitat de unii să le prezică viitorul şi de alţii să-i sfătuiască în privinţa felului cum trebuiau să se comporte pentru a determina reuşita unor diverse acţiuni. Mulţi i-au cerut binecuvântarea.

Aşezată pe pământ, mă amuzam privind la ce făceau acei copii mari. Atât *lama*, cât şi credincioşii se comportau cu mare gravitate; cu toate astea, glume neaşteptate, reflecţii făcute brusc cu glas tare erau suficiente pentru a stârni râsete şi a dezlănţui în întreg grupul acea bună dispoziţie rustică, acea veselie comunicativă care fac ca viaţa în Tibet să fie atât de plăcută.

La asfinţitul soarelui ne aflam în mijlocul unor păduri întunecoase cu copaci enormi. Cărarea era în continuare bună şi, cum pierduserăm mult timp cu pelerinii, doream să mergem cât mai mult posibil.

În timp ce coboram spre o râpă pe fundul căreia curgea un pârâu, am remarcat ceva asemănător cu un pachet în mijlocul drumului. Apropiindu-mă, am văzut că era o tichie veche din piele de miel, cum poartă femeile din ţinutul Kham.

Yongden o ridică cu capătul de fier al toiagului său şi o aruncă în lături. Nu ajunse departe; păru să plutească o clipă, asemenea unei păsări, şi se aşeză, dacă pot folosi acest termen, pe trunchiul răsturnat al unui copac uriaş.

Un presentiment neobişnuit m-a îmboldit: acoperământul acela urât şi soios avea să-mi devină foarte util; neîndoielnic, îmi fusese *trimis* în acest scop; şi, ascultând de această sugestie ocultă, am ieşit de pe cărare să-l caut.

Lui Yongden nu-i făcea plăcere să luăm cu noi scufia aceea mizerabilă şi rău mirositoare. În general, tibetanii, atunci când călătoresc, nu-şi ridică propria pălărie dacă se întâmplă să cadă pe pământ; cu atât mai puţin ar consimţi să ia de pe jos una care nu le aparţine. Acest obiect, cred ei, le-ar purta ghinion. Dimpotrivă, să vezi o cizmă veche în calea ta e o prevestire bună şi, de multe ori, oricât de murdară ar fi cea peste care au dat, călătorii o pun o clipă pe cap ca să atragă norocul.

Tovarășul meu se eliberase de aceste superstiții, însă blana aceea slinoasă îl dezgusta și nu vedea nimic miraculos în descoperirea noastră.

— Vreun pelerin, îmi spuse el, trebuie să-și fi prins tichia asta de *khurga*[1] și ea a căzut fără ca dânsul să-și dea seama sau, temându-se să nu-i poarte ghinion dacă o ridica, a preferat s-o abandoneze.

Într-adevăr, probabil că așa se petrecuseră lucrurile. Nu-mi imaginam, de bună seamă, că o zeiță așezată pe un lotus paradiziac confecționase pentru mine acea jalnică mostră a artei modistei. Evident, un călător sau o călătoare o pierduse; dar de ce tocmai acolo, în drumul nostru?... Și de ce, la vederea ei, convingerea că tichia aceea avea să joace un rol important în călătoria mea mi se ivise în minte cu atâta vivacitate?... Orientul – mai ales în Tibet – este tărâmul misterului și al evenimentelor stranii. Dacă știi să privești, să asculți, să observi cu atenție și îndelung, descoperi aici o lume dincolo de cea pe care suntem obișnuiți să o considerăm singura reală, poate pentru că nu analizăm cu destulă minuțiozitate fenomenele din care e alcătuită și nu mergem înapoi suficient de departe pe firul înlănțuirii cauzelor care le determină.

Educația lamaistă și monastică pe care Yongden o primise înainte să se inițieze în învățăturile Occidentului nu-i permitea să se îndoiască de existența unor ființe inteligente, invizibile pentru majoritatea oamenilor și care, cu toate astea, trăiesc alături de ei; în ziua aceea însă, părea evident refractar la poezia acestei învecinări.

— Bine, bine, răspunse el când mă auzi exprimându-mi gândurile, de vreme ce nu crezi că tichia a fost făcută special pentru dumneata de o zeitate dintre cele cu care te cunoști, atunci să spunem doar că prietenul dumitale nevăzut a scos-o ușurel din *khurga* unui trecător pentru a o face să cadă în calea noastră. Un cadou superb, într-adevăr!...

L-am lăsat pe *lama* să glumească, fără să-i răspund; ideea mea în privința tichiei nu era zdruncinată: „trebuia" să o iau cu mine. Am legat-o bine pe sacul meu și ne-am continuat mersul.

---

1. Dispozitiv alcătuit din două bucăți de bambus sau de lemn curbat între care sunt strânse bagajele cu ajutorul unor mici curele sau cu sfoară și care se poartă în spinare când călătorești. Echivalentul cârligelor hamalilor noștri.

Yongden s-a înșelat. Nu numai că jalnica tichie mi-a fost de folos, dar poate că îi datorez chiar reușita călătoriei mele. Se va vedea mai târziu.

Ninsese în regiunea în care pătrundeam și mari pete albe stăruiau printre frunzele roșcate așternute în subarboret. Osteniți, ne-am oprit la intrarea unei văi transversale de unde cobora un torent mare ce se vărsa în Nu chu, rostogolindu-și cu vuiet apele înspumate. Yongden a descoperit un loc unde puteam poposi fără să ne vadă nimeni de pe drum, numai că în locul acela, care nu era protejat de nici un copac verde, bătea vântul și am preferat să ne instalăm mai jos, la marginea potecii, lângă un perete stâncos, sperând că nimeni nu va trece pe acolo pe timpul nopții.

Micul nostru cort ne fusese până atunci foarte puțin util în calitate de cort, dar ne adusese mari servicii pe post de cuvertură. Dormeam ca drumeții tibetani, cu bagajele strânse între noi și așezate în așa fel încât nimeni nu putea să ia nimic din ele și nici măcar să le atingă fără să ne facă să ne mișcăm și, drept urmare, să ne trezim. Țineam fiecare un revolver la îndemână, iar cât privește brâiele în care se afla tezaurul nostru de călătorie și pe care le purtam pe sub robe, uneori le ascundeam sau le îngropam aproape de noi, alteori, dacă ținutul era considerat oarecum sigur, ne mulțumeam să le punem sub cap. La urmă, cortul era întins peste toate: bagaje și noi doi. Când treceam prin locuri unde ninsese, bucata aceea de țesătură albă întinsă pe pământ și presărată cu frunze și crenguțe semăna întru totul, chiar și de destul de aproape, cu un petic de zăpadă printre celelalte și ne ascundea la perfecție.

În noaptea aceea ne-am instalat tot așa, însă deveniserăm prea încrezători în iluzia pe care o cream. Înainte să se lumineze de ziuă, câțiva negustori au trecut pe drum și unul dintre ei a văzut ceva ciudat în „peticul" nostru „de zăpadă"

— Ce-i acolo, zăpadă sau niște oameni? își întrebă el tovarășii.

— Zăpadă, răspunse unul dintre ei, care nu se uitase probabil înspre noi, dar vedea pământul alb peste tot.

Primul care vorbise emise un sunet nearticulat ce exprima îndoiala. Noi râdeam pe înfundate sub cortul-cuvertură, dar, cum știam că tibetanii aruncă foarte repede cu pietre din cele mai diverse motive și că eram îndreptățiți să ne temem ca trecătorul să nu

arunce una spre noi pentru a se convinge de natura animată sau inanimată a „grămezii de zăpadă", Yongden confirmă cu o voce sepulcrală:

— E zăpadă.

Catârii caravanei, care mergeau pe jumătate adormiți, săriră în lături când auziră acel zgomot insolit venind aproape de sub picioarele lor, iar bărbații, gustând gluma, râseră în hohote. *Lama* apăru atunci de sub țesătură, lăsându-mă pe mine ascunsă dedesubt, și stătu de vorbă câteva minute cu negustorii, care mergeau la Atuntze, în Tibetul chinez.

— Ești singur? îl întrebară ei pe tânăr.

— Da, răspunse acesta.

Și negustorii își văzură de drum.

În dimineața următoare am trecut printr-un sat și am urcat, nu departe de acolo, până pe un mic platou, de unde am descoperit în fața noastră un munte pe care depărtarea îl făcea să pară vertical. O linie galbenă foarte subțire marca drumul spre pasul To, pe unde trebuia să trecem.

Călătorii care doresc să evite traversarea acelui lanț muntos înalt și a altuia aflat imediat după el pot să urmeze de-a lungul râului o potecă accidentată, însă, cum aflasem că poteca aceea era dificilă și chiar periculoasă pe alocuri, că trebuia să te ții de stânci, să mergi în patru labe și să faci o serie de acrobații pe care nu mă simțeam deloc dornică să le încerc cu o povară în spinare, am preferat drumul mai obositor, dar mai sigur.

Dând astfel ascultare unor considerații legate de siguranța mea, nu știam că securitatea la care țineam cel mai mult, cea a anonimatului meu, de care depindea reușita călătoriei mele, avea să fie expusă celor mai mari pericole pe ruta pe care o alegeam. Dacă aș fi putut să prevăd asta, aș fi ales cu siguranță, fără să ezit, itinerarul pe care nu riscam decât să-mi rup gâtul. Din fericire, viitorul îmi rămânea pe atunci ascuns; întrucât aventura s-a sfârșit cu bine, sunt încântată că am trăit-o.

Coborârea de pe acel platou până pe fundul văii s-a făcut în modul cel mai plăcut cu putință.

După o plimbare minunată printre copaci, am descoperit mai jos de potecă, pe malul unui râuleț, un loc drăguț și foarte ferit, care ne invita să poposim. Îndemnați de timpul frumos și de lene, ne-am instalat acolo și ne-am petrecut restul după-amiezii cârpindu-ne

boarfele. Imprudența noastră a mers chiar până acolo încât la căderea nopții am pus cortul, ca să dormim mai confortabil, deși eram informați că exista un mic sat în apropiere, dincolo de râu.

A doua zi, iarăși contrar obiceiului nostru, nu ne-am grăbit să plecăm. Ne ospătam cu o supă tibetană grozavă, făcută dintr-un ciolan și din *tsampa*, când a apărut un bărbat și a intrat în vorbă cu Yongden. Conform obiceiului care cere să oferi din ceea ce mănânci sau bei celor ce-ți intră în casă sau se opresc lângă tabăra ta, fiul meu l-a poftit pe tibetan să-și scoată bolul din *ambag*[1] și să guste un pic din supa noastră. În cursul lungii discuții ce a urmat, am aflat că oaspetele nostru era un soldat atașat unui funcționar din Lhasa, care locuia tocmai în fața locului pe care-l aleseserăm ca să zăbovim.

Nu puteam decât să ne blestemăm nesăbuința; n-aveam nici un mijloc să o reparăm. Dacă în mintea omului care se așezase lângă focul nostru încolțiseră bănuieli în legătură cu noi și dacă acesta i le împărtășea șefului său, soarta noastră avea să fie curând pecetluită. În acest caz, n-ar fi ajutat la nimic să încercăm să scăpăm făcând cale întoarsă sau ascunzându-ne pe munte, fiindcă acel *pönpo*[2] ar fi pus să fim căutați dacă nu ne arătam pe drum, iar comportamentul nostru neobișnuit n-ar fi putut decât să-i transforme bănuielile în certitudine. Dar poate că, la urma urmei, soldatul nu remarcase nimic suspect la noi și nu avea să vorbească despre o întâlnire atât de banală ca aceea cu doi amărâți care se întorceau dintr-un pelerinaj. Era inutil să pierdem timpul construind ipoteze; aveam să aflăm în mai puțin de jumătate de oră ce ne aștepta.

Presupun că, atunci când ne-am pus în mișcare ca să traversăm satul, atitudinea noastră trebuie să fi semănat destul de bine cu cea a condamnaților la moarte în drum spre eșafod.

Drumul spre trecătoare, mergând pe la capătul ogoarelor, rămânea destul de departe de case și nu ne-am întâlnit cu nimeni. Am ajuns la un *chörten*, pe care eu l-am înconjurat de trei ori, în modul cel mai pios cu putință, și, cu respect, l-am atins apoi cu fruntea.

---

1. Tibetanii au obiceiul să ducă un bol din lemn în acest soi de buzunar. E o regulă aproape generală în Tibet să nu bei niciodată dintr-un bol care aparține altei persoane, de unde necesitatea de a avea mereu la tine propriul bol. În ceea ce-i privește pe oamenii din clasele bogate, bolul lor este pus într-o cutie și încredințat unui servitor care îi urmează.
2. *Pönpo*: un șef, un înalt funcționar.

Urcam din ce în ce mai sus, iar casa funcţionarului se afla deja departe în urma noastră; nimeni nu ne oprise, liziera pădurii era aproape... „Lha gyalo!"[1], aveam să strigăm cu putere pe următoarea culme, deasupra satului. Scăpaserăm încă o dată de pericol.

— Hei! Hei!...

Un ţăran vine în goană peste ogoare, strigându-ne. Nu ne putem gândi să fugim, trebuie să-l aşteptăm. De altfel, ne ajunge în câteva momente.

— Trebuie să treceţi pe la funcţionarul care stă în sat, ne explică el.

Îngheţ; cu aceleaşi cuvinte am fost oprită cu optsprezece luni în urmă în ţinutul Kham, după anevoioasa mea călătorie prin troiene şi după trecerea „podului de fier"[2].

Cu un calm desăvârşit, Yongdens înfruntă pericolul. Lasă sacul jos, ca să evite efectele curiozităţii funcţionarului şi servitorilor săi care, dacă l-ar vedea, precis i-ar inspecta conţinutul. Apoi, fără să arunce o privire spre mine, fără să-mi spună o vorbă, ca şi cum niciodată nu i-ar fi putut trece prin minte că o bătrânică neînsemnată ca mine ar fi demnă de privirile unui *kudag*[3], se întoarce către ţăran.

— Haidem!... îi zice el cu un aer degajat, şi amândoi se îndepărtează vorbind între ei.

M-am ghemuit pe drum lângă bagajele noastre şi, scoţând şiragul de mătănii pe care îl purtam la gât, i-am prefirat boabele, prefăcându-mă că recit *mani*.

— Trebuie să treceţi pe la *pönpo*!

Cuvintele ţăranului continuau să-mi răsune în urechi... Retrăiam scena care, în ţinutul Kham, urmase după nişte cuvinte identice... dramatica mea călătorie se încheia cu un eşec lamentabil. Şi, foarte probabil, aceeaşi soartă mă aştepta şi azi. Încă o dată, toate ostenelile, toate frământările îndurate de luni şi luni de zile vor fi fost zadarnice.

Ne-am văzut escortaţi până la graniţa cea mai apropiată, traversând satele, expuşi curiozităţii ţăranilor... Totuşi, gândul de a

---

1. „Zeii sunt învingători!" Exclamaţie de triumf şi rugăciune pentru victoria binelui şi a zeităţilor pe care tibetanii o strigă tare la traversarea trecătorilor şi pe vârfurile munţilor. [Vezi şi nota 1, p. 46 – n.tr.]
2. Această povestire trebuie să facă parte din relatarea unei alte perioade a peregrinărilor mele prin Tibet.
3. Un bărbat aparţinând nobilimii.

abandona partida nu mi-a trecut nici un moment prin minte. Dacă, din nefericire, încercarea mea ar fi dat greș din nou, aș fi luat-o de la capăt. Jurasem să nu-mi revăd țara până nu voi reuși.

Era un rămășag, aveam să-l câștig, să trec. Dar când și cum, dacă eșuam azi?...

A trecut poate o jumătate de oră, apoi am auzit în depărtare un fel de psalmodiere... Sunetul deveni mai clar, era vocea lui Yongden. Se întorcea cântând un imn din liturghia lamaistă. Dacă se întorcea singur și cântând însemna deci că...

O speranță neașteptată – mai mult, o certitudine – se născu în mine: aveam să ne continuăm drumul.

Tânărul *lama* ajunsese la mine; cu un zâmbet maliții pe buze, deschise palma și îmi arătă un ban de argint.

— Mi-a dat pomană o rupie, zise el. Acum s-o ștergem repede.

În cursul vizitei sale la funcționar, Yongden aflase că acesta era însărcinat în mod special să-i supravegheze pe călători și să se asigure că nici unul nu pătrunde mai adânc în interiorul Tibetului, pe drumul prin trecătoare, fără să fi fost chestionat și examinat. Ne puteam bucura că aveam atâta noroc, însă eram departe de a fi terminat cu incidentele de genul acesta. În scurt timp, nervii aveau să ne fie puși la o și mai grea încercare.

În aceeași dimineață, puțin mai sus pe munte, ne-am intersectat cu un om care cobora în grabă pe cărare și ne-a spus că se ducea să pregătească dinainte caii de poștă pentru un *pönpo* din Lhasa care sosea prin trecătoarea To.

Vestea ne-a umplut de spaimă. Drumul era tăiat într-un versant foarte abrupt și nu oferea nici un loc unde să te poți ascunde. Funcționarul așteptat avea să ne vadă pe amândoi de astă dată și, fără doar și poate, să ne pună întrebări.

Ne-am petrecut orele următoare în chinurile agoniei, trăgând cu urechea să auzim vreun zgomot care ne-ar fi putut anunța apropierea temutului personaj, uitându-ne cu disperare în stânga și-n dreapta dacă nu cumva, ca în poveștile de demult, o stâncă sau un copac se vor deschide ca să ne dea adăpost. Dar, vai!, nu s-a petrecut nici o minune. Duhurile locale rămâneau, în aparență, indiferente la nenorocirea noastră.

Pe la mijlocul după-amiezii am auzit deodată un clinchet de clopoței. Imediat, mai sus de noi, pe cărarea șerpuită, am zărit un bărbat corpolent, îmbrăcat în veșminte scumpe, urmat de câțiva

soldați și de slujitori care duceau caii. Toți călătorii coborau muntele pe jos.

Nobilul se opri, părând surprins la vederea noastră. Yongden și cu mine, conform etichetei tibetane, ne grăbirăm să ne dăm în lături ca să ne arătăm respectul. Funcționarul înaintă și se opri din nou în fața noastră, înconjurat de suita lui.

Începură atunci întrebările obișnuite despre ținutul nostru natal, despre călătoria noastră și alte subiecte. Iar când totul a fost spus și respus, funcționarul rămase pe loc, continuând să ne privească în tăcere, în timp ce toți cei din suita lui îl imitau.

Nervii îmi erau atât de încordați, încât mi se părea că niște ace îmi străpungeau creierul. Considerau acei oameni că înfățișarea sau răspunsurile noastre erau suspecte? La ce se gândeau? Tăcerea aceea trebuia spartă cumva, altfel avea să rezulte ceva rău pentru noi. Ce era de făcut?... Aha, găsisem!...

Cu vocea plângăreață a cerșetorilor tibetani, puțin înăbușită de ceea ce trebuia să pară a fi un sentiment de respect, ceream stăruitor de pomană.

— *Kusho rimpoche, nga tso la sölra nang rogs nang!* (Nobile domn, miluiți-ne, vă rog!)

Zgomotul a întrerupt concentrarea gândurilor grupului. Mi s-a părut că simt o destindere fizică. Privirile tibetanilor nu mai erau scrutătoare; unii râdeau în hohote. Bunul funcționar scoase o monedă din pungă și i-o întinse tovarășului meu.

— Mamă, exclamă acesta din urmă, prefăcându-se nespus de bucuros, uite ce ne dăruiește *pönpo*!

Mi-am arătat recunoștința într-un mod care se potrivea personalității pe care o adoptasem, dorindu-i – foarte sincer, de altfel – prosperitate și viață îndelungată binefăcătorului nostru. Acesta mi-a zâmbit, iar eu, eliberată de spaima mea, ca să închei comedia în autentic stil tibetan, i-am adresat – și cu ce veselie ascunsă! – cel mai respectuos dintre saluturile din această țară! I-am arătat limba.

— *Jetsunema*[1], mi-a spus Yongden câteva minute mai târziu, nu te înșelai când mă asigurai, în pădurile de pe Kha-Karpo, că „o să le trimiți vise și o să-i faci să vadă miraje" Cu siguranță bărbatul acesta trupeș și oamenii din suita lui au fost vrăjiți.

1. *Jetsunema*: „cucernică doamnă"

Stând în picioare lângă piramida de pietre de pe culmea trecătorii, am strigat cu bucurie cât ne ţineau plămânii:

— *Lha gyalo! De tamche pam!...*

Zeii sunt învingători, demonii sunt învinşi!

Menţionarea demonilor, în forma familiară, nu trebuia înţeleasă însă ca o aluzie la cei doi *pönpo* generoşi pe care îi întâlnirăm. Dimpotrivă. Fie să aibă parte de fericire şi prosperitate până în ultima zi a vieţii lor pământeşti şi dincolo de ea!

Capitolul III

Noua noastră victorie ne umpluse de bucurie – nici nu mai e nevoie să o spunem –, dar această bucurie era totuşi diminuată de efectul unei tensiuni nervoase chinuitoare. Eram mereu în alertă, cu ochii şi urechile la pândă, aşteptându-ne ca la fiecare cotitură a drumului să vedem apărând un *pönpo*.

Când coboram din trecătoarea To, clinchetul unui clopoţel care se apropia încet ne-a pricinuit o nouă emoţie: n-o fi fost iarăşi un funcţionar sau un soldat aflat în călătorie? Nu era nici una, nici alta, ci doar o nevinovată capră încărcată cu câţiva săculeţi plini cu merinde[1] Stăpânii ei, un bătrân *khampa** şi soţia lui, mergeau în pelerinaj la Kha-Karpo.

Cu mintea şi corpul obosite, nu ne simţeam dispuşi nici să mergem toată noaptea, nici să cerem găzduire într-o fermă şi să ne petrecem seara printre ţărani vorbăreţi dacă – ceea ce era foarte probabil – am fi întâlnit locuinţe în cale. Drumul mergea prin pădure pe acel versant al muntelui unde razele soarelui nu ajungeau decât rareori, unde pâraiele aveau gheaţă la mal, iar pământul era îngheţat în adâncime. Nu puteam spera să găsim un loc plăcut ca să ne punem tabără; totuşi, în lipsă de altceva mai bun, ne-am oprit într-o vale transversală, cu aspect melancolic, care ducea la nişte pante acoperite de zăpadă. Din fericire, printre mărăcini zăcea mult lemn uscat, numai că trunchiurile de copaci care ardeau şi pe care le clădeam unele peste altele nu reuşeau să ne încălzească; rămâneam îngheţaţi şi dârdâiam, iar peisajul mohorât din jurul nostru părea să sporească senzaţia dureroasă de frig glacial care ne pătrundea până în măduva oaselor.

---

1. În unele zone ale Tibetului, oamenii folosesc uneori caprele sau oile ca animale de povară pentru a transporta mici încărcături.
* Locuitor din ţinutul Kham (n.tr.).

A doua zi după-amiază am ajuns într-un sat aşezat la poalele trecătorii Ku. Yongden a intrat în câteva case să cumpere de-ale gurii. Ţăranii, oameni cumsecade, îl poftiră să rămână cu ei până în dimineaţa următoare, deoarece, spuneau dânşii, era prea târziu ca să mai poată traversa trecătoarea înainte de căderea nopţii. Nici nu speram să o facem, dar călătoriserăm atât de încet până acolo, încât doream să lungesc etapele. De asemenea, de când plecasem din Yunnan, încă nu mi se întâmplase să dorm la tibetani şi credeam că era înţelept să aştept să ajungem ceva mai departe în interiorul ţării înainte să mă aventurez în conversaţii lungi cu băştinaşii şi să le dau prilejul să mă examineze de aproape. Din aceste motive, îmi continuasem drumul, în timp ce tovarăşul meu s-a oprit în sat. Acesta a găsit astfel un pretext foarte plauzibil pentru a refuza invitaţiile ce-i erau adresate. Le-ar fi acceptat cu recunoştinţă, spunea el, însă, cum bătrâna lui mamă era deja departe, n-o putea face să se întoarcă din drum.

Am făcut supă chiar pe drum şi, urcând prin păduri dese, am traversat trecătoarea pe la miezul nopţii.

Urcuşul avusese dublul rezultat de a ne încălzi şi de a ne obosi, astfel că am fost ispitită să pun cortul între brazii înalţi care creşteau în pâlcuri compacte pe un platou minuscul acoperit de iarbă măruntă ce despărţea cei doi versanţi. Dar, la primele cuvinte pe care i le-am spus, Yongden a protestat: „Niciodată un călător nu pune tabăra", afirma el, „pe culmea unei trecători; am risca să îngheţăm dacă am comite imprudenţa să adormim aici"

Este foarte adevărat că tibetanii nu pun niciodată tabăra în imediata vecinătate a unei trecători şi, în general, altitudinea munţilor lor şi temperatura ţării lor justifică pe deplin acest obicei.

Totuşi, în cazul de faţă, obiecţiile fiului meu nu prea erau întemeiate; nu aveam cum să îngheţăm în pădurea aceea care ne apăra de vânt.

N-am insistat însă şi am început coborârea. Aceasta era destul de dificilă din cauza numeroaselor rădăcini care ieşeau din pământ, pe care noaptea foarte întunecată nu ne permitea să le vedem şi în care picioarele ni se agăţau încontinuu.

Cam după o oră ajungeam la o întindere mare de teren acoperită de iarbă, umbrită de copaci înalţi şi complet lipsită de mărăcini. Un torent curgea cu vuiet pe lângă un perete stâncos alb, care mărginea soiul acela de poiană. Găsiserăm un loc de tabără ideal, iar

numeroasele *mi deusa* pe care le-am descoperit explorându-l ne-au dovedit că și alții îi apreciau farmecul.

Ne-am întins pe jos fără să punem cortul. În timp ce făcea cumpărături la poalele pasului Ku, Yongden auzise vorbindu-se despre niște tâlhari care bântuiau în zonă și nu voiam să riscăm să le atragem atenția. Am aprins totuși un mic foc ca să facem un ceai, dar l-am stins de îndată ce apa a fiert.

Ne-am permis o dimineață de trândăveală ca să ne odihnim după mersul pe timpul nopții. Degustam un terci de făină care, datorită excelentului meu apetit natural, sporit și mai mult de aerul înviorător al culmilor înalte și de lungile etape zilnice, mi se părea delicios, când a apărut un om. L-am recunoscut numaidecât. Era unul dintre sătenii însărcinați cu transportarea bagajelor funcționarului pe care îl întâlnirăm când urcam spre To la. Bineînțeles, și el ne-a recunoscut. A venit imediat spre noi și s-a așezat lângă foc. Cum fusese martor la actul de generozitate al funcționarului față de noi, nu puteam să-i fim suspecți în nici un fel, așa că am rămas liniștită la locul meu și am vorbit cu el de una și de alta, în timp ce Yongden l-a invitat să-și scoată bolul din buzunar ca să mănânce și el cu noi. Tibetanii din popor nu refuză niciodată asemenea ocazii, au stomacuri îngăduitoare și pot mânca oricând și în orice cantitate.

Cum era de așteptat, Yongden fu rugat să citească destinul – începea să se obișnuiască cu asta – și omul plecă după ce ne puse să-i promitem că vom sta la el în următorul sat, care se numea Gyatong.

În aceeași dimineață, am mai traversat o mică trecătoare, apoi o coborâre continuă, pe o potecă bună, ne-a dus într-o zonă cultivată. Puțin mai târziu am întâlnit un grup numeros de pelerini. Câțiva îl opriră pe tovarășul meu pentru inevitabila și monotona sarcină de a prezice viitorul. Obiectul acelei *mo*[1] consta în a afla dacă era bine să ducă până la Kha-Karpo un măgar liliputan încărcat cu bagaje sau dacă era mai bine să-l lase la mănăstirea Pedo, de unde stăpânul avea să-l ia la întoarcerea acasă.

Milosul ghicitor nu putea ezita să-l scutească pe bietul măgăruș de oboselile unei călătorii istovitoare pe poteci abrupte și prin trecători care, în perioada aceea, erau probabil acoperite de un strat

1. *Mo*: practici divinatorii.

gros de zăpadă. El declară că, fără cea mai mică îndoială, animalul ar fi murit dacă ar fi fost dus chiar şi numai până unde începea să se vadă Kha-Karpo şi că această moarte, survenită în cursul unui sfânt pelerinaj, ar fi diminuat mult meritele şi rezultatele fericite pe care fiecare dintre pelerini le aştepta de la pioasa-i călătorie.

Yongden primi multe laude şi mulţumiri pentru sfatul său foarte preţios şi câteva daruri ce exprimau într-o formă palpabilă recunoştinţa călătorilor intrară în sacii noştri cu provizii.

În timp ce tânărul se îngrijea cu generozitate de soarta nevinovatului animal de povară, îşi făcu apariţia un *lama* strălucind tot în veşminte de atlaz galben, înconjurat de câţiva servitori, toţi călare pe cai superbi.

Pe când trecea pe lângă noi, am observat că arunca priviri pe furiş înspre fiul meu adoptiv. Poate că şi el avea în minte probleme angoasante pe care ar fi dorit să le vadă rezolvate de acel „clarvăzător" cu bonetă roşie ce ştia să citească tainele destinului. Însă măreţia lui nu-i îngăduia să înjosească brocartul galben cu mici desene al frumoaselor sale robe de călătorie punând piciorul pe cărarea plină de praf. De două ori a întors capul ca să se uite în direcţia lui Yongden, dar m-a zărit că-l pândeam. Atunci, pesemne ruşinat că fusese surprins acordând atenţie unui banal *arjopa*, şi-a reluat poziţia dreaptă în şa şi nu i-am mai văzut decât spatele galben şi pălăria din lemn aurit, de forma unui mic acoperiş destul de asemănător cu cele ale mănăstirii al cărei senior era.

Era abia începutul după-amiezii, nu doream să ne oprim atât de devreme, iar în ceea ce priveşte invitaţia pe care o primiserăm, preferam de departe să ne eschivăm. Aşa că, în loc să căutăm casa celui care dorea să ne fie gazdă, am încercat să trecem rapid prin sat.

Ne apropiam de limita zonei locuite şi mergeam pe lângă zidul curţii unei ferme, când o poartă s-a deschis. Cel pe care ne străduiam să-l evităm se ivi în faţa noastră, părând să iasă din zid, ca un spiriduş.

Probabil că ne pândea şi, în ciuda motivelor foarte bune pe care le aveam să cred că omul era absolut convins de originea noastră tibetană, acest detaliu m-a făcut să mă îngrijorez. Yongden încercă zadarnic să discute cu el, bunul fermier nu vru să audă nimic. De ce, spunea el, ţineam atâta să ne continuăm drumul, de vreme ce nu puteam spera să ajungem în satul următor înainte să se înnopteze? Nu era mai bine să dormim la cald în casa lui? Reticenţa

noastră îl mira și, într-adevăr, ea era foarte neobișnuită, opunându-se întru totul obiceiurilor țării. Când au atât de mult noroc încât să fie poftiți să intre într-o casă, autenticii *arjopa* nu refuză niciodată o asemenea ocazie.

Insistența individului mă plictisea, dar mă temeam ca purtarea mea să nu pară prea ciudată dacă mă încăpățânam să refuz. I-am făcut deci un semn lui Yongden, care se înclină în fața argumentelor întemeiate ce i se aduceau, și am intrat rostind cu glas foarte tare, cum obișnuiesc săracii, tot felul de mulțumiri și de urări legate de prosperitatea gazdelor. Am fost poftiți să urcăm la etaj, unde se afla apartamentul familiei, parterul, potrivit obiceiului din Tibet, fiind ocupat de grajduri.

A fost prima dată când am stat la băștinași sub deghizarea mea de femeie sărmană. Un interior tibetan nu era o noutate pentru mine, dar personalitatea pe care o adoptasem făcea ca situația mea acolo să fie foarte diferită de cea din anii precedenți.

Aveam să experimentez acum pe pielea mea o mulțime de lucruri pe care înainte doar le observasem de la distanță. Mă voi așeza direct pe podeaua zgrunțuroasă a bucătăriei pe care supa unsuroasă, ceaiul cu unt și scuipații unei familii numeroase se revărsau în fiecare zi din belșug. Niște femei minunate, pline de intenții bune, îmi vor întinde resturile unei bucăți de carne tăiate pe poala robei lor, care a servit de ani de zile drept cârpă de bucătărie și batistă de buzunar. Va trebui să mănânc precum sărmanii, înmuindu-mi degetele nespălate în supă și ceai, ca să amestec *tsampa* în ele, și, în fine, să mă adaptez la multe lucruri care mă îngrețoșau numai când mă gândeam la ele.

Dar această aspră penitență va fi răsplătită. Veșmântul meu banal de bigotă nevoiașă îmi va permite să observ numeroase detalii inaccesibile călătorilor occidentali și chiar și tibetanilor din clasele superioare. La cunoștințele pe care le dobândisem deja printre învățații din Tibet voi adăuga altele, nu mai puțin interesante, culese din mijlocul claselor populare. Perspectiva aceasta merita să trec peste repulsiile mele.

Omul la care ne aflam era un sătean înstărit, ceea ce nu l-a împiedicat să ne lase să ne facem de mâncare din proviziile noastre. Iar când supa a fost gata, și-a mâncat partea fără nici un fel de nazuri, socotind poate că i se cuvenea pentru că pusese și el câțiva napi, pe care îi tăiase în felii și îi aruncase în oală fără să-i mai spele.

Câțiva vecini au apărut în cursul serii, iar gazda noastră n-a uitat să le povestească despre generozitatea celor doi funcționari față de noi. La care Yongden a afirmat cu îndrăzneală că nobilii domni din provinciile Ü și Tsang, fiind oameni învățați și pioși, nu uitau să-i cinstească pe călugări și că el obișnuia să primească ajutoare de la aceștia.

Am profitat de ocazie ca să mă interesez despre locurile unde mai puteam spera să întâlnim *pönpo* din Lhasa. Am explicat că, deoarece am rămas fără bani în cursul lungilor noastre pelerinaje, ne bizuiam pe dărnicia acestor seniori pioși pentru a ne asigura subzistența până ce vom ajunge înapoi în ținutul nostru.

Născocisem acest mijloc pentru a obține, fără să trezesc suspiciuni, informații cât mai precise cu putință despre locurile unde se aflau funcționari ai guvernului din Lhasa. Insistența cu care încercam să aflu și cele mai mici detalii privind situarea *dzong*-urilor[1], drumurile care duceau la ele și cele pe care, urmându-le, le ocoleai de departe se explica astfel prin teama mea de a nu trece fără să-l vizitez prin preajma unuia dintre aceste binecuvântate *dzong*-uri de unde mana pica în sacii sărmanilor *arjopa*.

Niște oameni care căutau cu atâta ardoare întâlnirea cu autoritățile nu puteau să stârnească nici o bănuială, iar dacă unii ar fi avut îndoieli în privința naționalității mele, recunoștința pe care o afișam pentru darurile mărinimoase adesea imaginare ale tuturor prefecților al căror teritoriu îl traversasem le-ar fi risipit imediat.

În aceeași seară am aflat că recrutarea militară se făcea în valea râului Nu chu după o metodă oarecum similară cu cea aflată în uz în regiunea de nord a ținutului Kham. Un anumit număr de săteni erau înrolați, continuau să stea la ei acasă și să-și vadă de munca lor obișnuită, dar trebuiau să fie gata să răspundă imediat la orice apel al autorităților pentru a porni în campanie și pentru a aduce alte servicii care țin de îndatoririle unui soldat tibetan. Acești semisoldați se bucurau de unele avantaje, precum scutirea totală sau parțială de impozite, scutirea de corvezi, iar uneori primeau și un mic salariu, cel mai adesea în natură.

---

1. *Dzong*: inițial, un castel fortificat; în zilele noastre, orice locuință a unui înalt funcționar al guvernului sau a unui șef de trib, atunci când aceasta nu este denumită *podang* („palat").

Cât despre armata propriu-zisă, ea este formată din profesionişti plătiţi, care sunt antrenaţi cu rândul la Gyantse prin grija Angliei. Destul de bine înarmaţi cu puşti europene model vechi, aceşti oameni sunt perfect capabili să ţină la respect şi să învingă trupele slab organizate ale generalilor chinezi din Sichuan, dar în faţa soldaţilor unei naţiuni occidentale s-ar fi dovedit repede neputincioşi.

Când s-a luminat de ziuă, ne-am despărţit de bunele noastre gazde, primii oameni a căror ospitalitate am acceptat-o în aventuroasa noastră călătorie, şi ne-am continuat drumul de-a lungul văii.

Puţine peisaje au în aceeaşi măsură măreţia senină şi fermecătoare pe care o emană valea lui Nu chu. După ce şerpuise mult timp pe sub poala pădurii, cu aspect vesel, poteca noastră ajungea din când în când la nişte peluze naturale, împodobite parcă anume cu stânci de forme variate. Uneori, câte una dintre acestea se înalţa izolată şi goală ca un monument, în mijlocul gazonului, în timp ce, în altă parte, altele se ascundeau sub eşarfe de plante sau se iţeau în chip ciudat între grupuri de copaci verzi. Brazi înalţi solitari îşi conturau silueta impunătoare pe un fundal de frunziş autumnal al cărui auriu imita un fond de mozaic bizantin. Chiparoşi se înşirau ca o alee mistică, închisă în depărtare de linia turcoaz a râului. Un aer de mister plin de farmec învăluia totul. Mi se părea că păşesc printre imaginile dintr-o veche carte de legende şi n-aş fi fost foarte uimită dacă aş fi surprins o întrunire secretă de elfi adunaţi la sfat pe razele soarelui sau dacă aş fi ajuns la palatul Frumoasei din Pădurea Adormită.

Vremea continua să fie splendidă şi, lucru ciudat, cu toate că bălţile şi pârâiaşele erau îngheţate, nopţile nu erau cu adevărat reci.

Sclipirile stranii de focuri ascunse care ne intrigaseră atât de mult în pădurea de pe Kha-Karpo au reapărut în cotloanele întunecate ale acelui parc natural. Au devenit chiar o parte atât de obişnuită a peisajelor nocturne, încât nu prea le-am mai dat atenţie, indiferent care ar fi putut fi cauza ce le dădea naştere: razele lunii sau *mi ma yin*-ii, cum pretindea Yongden.

Întâlneam acum în fiecare zi grupuri de pelerini ce se îndreptau spre Kha-Karpo. Satele erau situate destul de aproape unele de

altele ca să ne putem petrece nopțile la adăpost dacă am fi dorit, dar preferam să dorm sub copaci, învăluită în liniște și pace.

Animalele sălbatice nu păreau să fie numeroase în vale. Într-o seară când rămăsesem trează până destul de târziu, am văzut un lup trecând pe lângă noi. Și el ne-a văzut bine, cum stăteam întinși pe frunzele uscate, sub lumina lunii, dar nu a manifestat nici o curiozitate în privința noastră și și-a continuat drumul.

Altă dată, când merseserăm noaptea până foarte târziu și făcuserăm popas între niște stânci, lângă un pod peste un torent mare, un lup cenușiu voinic a coborât pe cărare în direcția noastră. A catadicsit să se oprească preț de câteva clipe ca să ne examineze, apoi și-a reluat mersul cu un aer indiferent.

Sunt singurele animale din această specie pe care le-am întâlnit în regiune, pe când în cursul peregrinărilor mele prin pustietățile din nordul Tibetului lupii se arătau, dimpotrivă, destul de des și în haite în preajma locurilor unde îmi făceam tabăra.

Într-un sat din valea râului Nu chu am trecut printr-o aventură amuzantă. Așa cum am mai povestit, foloseam tuș ca să-mi înnegresc părul. Din când în când împrospătam batonul de tuș umezit, iar degetele, se înțelege de la sine, mi se înnegreau puternic în timpul acestei operațiuni.

Lucrul acesta nu prea se observa, căci aspectul de bătrână nevoiașă pe care îl asumasem cerea o piele cât mai murdară cu putință și îmi frecam adeseori mâinile și fața cu funinginea unsuroasă luată de pe fundul marmitei ca să mă asortez la culoare cu pielea țărăncilor din ținut[1] Cu toate astea, într-o zi...

În ziua aceea cerșisem îngânând formule pioase din poartă în poartă, după obiceiul pelerinilor nevoiași. O femeie cumsecade ne-a poftit în casă pe Yongden și pe mine ca să ne dea să mâncăm. Masa se compunea din lapte acru și *tsampa*. Obiceiul cere ca mai întâi laptele și apoi *tsampa* să fie vărsate în blidul de lemn pe care orice tibetan sărac îl poartă tot timpul la el, amestecarea lor făcându-se după aceea cu degetele. Uitând de operațiunea pe care o efectuasem cu câteva ore mai înainte, îmi înmoi hotărâtă degetele în bol și

1. Nu pentru că ar avea în mod natural tenul atât de întunecat, ci pentru că tibetanele de la țară nu se spală aproape niciodată și se dau pe față cu unt, cu negru de fum și cu diferite lacuri și rășini care le transformă aproape în niște negrese.

încep să amestec făina. Dar oare ce e în ea? Făina murdărește laptele, apar niște dâre negricioase... în sfârșit înțeleg: degetele mi se decolorează. De-aș putea să arunc conținutul bolului! Nu mă pot gândi însă la așa ceva, niște cerșetori nu irosesc bunătățile pe care le primesc. Ce-i de făcut?... Tânărul meu tovarăș tocmai a aruncat o privire către mine și a realizat catastrofa. Situația, oricât de comică ar fi în realitate, e gravă pentru noi; degetele care înnegresc terciul alb ar putea să ridice niște întrebări și să mă dea de gol. Yongden nu pierde timpul căutând mijlocul de a ieși din încurcătură, există unul foarte simplu:

— Înghite, murmură el.

Încerc. Ce gust infect!... Ezit să continui.

— Înghite!... Înghite repede! repetă el pe un ton imperativ. *Nemo*[1] vine iar încoace.

Și, închizând ochii... înghit.

Din sate în păduri și din păduri în sate, am urcat fermecătoarea vale în direcția mănăstirii din Dayul[2]. Cu toate că precedentele mele întâlniri cu funcționari s-au terminat într-un mod plăcut pentru mine, nu aveam nici cea mai mică dorință să înmulțesc incidentele de acest gen. De aceea, știind că la Dayul se afla un funcționar, am decis să trec pe acolo noaptea.

Lucrul părea ușor la prima vedere; totuși, întrucât nu cunoșteam ținutul, drumul nu avea borne kilometrice și mergeam prin pădure, care ne bloca vederea în toate direcțiile, ne era destul de greu să evaluăm distanța pe care o aveam de străbătut și să ne reglăm viteza astfel încât să ajungem la mănăstire la ora pe care o stabiliserăm.

Într-o dimineață, niște țărani ne spuseseră: „O să ajungeți la Dayul azi" Era o informație, dar una atât de vagă! Trebuia să ne grăbim ori să mergem agale ca să ajungem înainte să se înnopteze? Nu aveam cum să ghicim.

Temându-ne să ieșim din pădure în fața mănăstirii înainte de lăsarea serii, ne-am petrecut o parte din zi ascunși sub copaci, lângă

1. *Nemo*: gazdă, stăpâna casei, cu referire la femeile din popor.
2. Dayul (uneori Drayul) este numele trecut pe hărți, însă băștinașii numesc locul cu pricina Teyu și uneori Deyu.

râu, unde am mâncat, ne-am astâmpărat setea și ne-am abandonat visării. Rezultatul acestei tândăleli a fost destul de neplăcut. Fiindcă ne aflam mult mai departe de Dayul decât presupuseserăm, am mers mult timp pe întuneric fără să găsim nici urmă de mănăstire.

De-a lungul văii edenice pe care obscuritatea o făcea și mai romantică, înaintam temători, cu desăvârșire singuri, obosindu-ne ochii în încercarea de a distinge siluete de clădiri pe malul opus al râului, unde știam că era construită mănăstirea. Eram aproape convinși că lunga oprire pe care o făcuserăm în cursul zilei dusese la eșuarea planului nostru și că nu vom ajunge la Dayul decât după ce se va lumina de ziuă. Pe măsură ce timpul trecea, eram tot mai neliniștită.

Mergeam nervoasă în frunte, când am întrezărit în mijlocul cărării, care se lărgea dintr-odată, în timp ce copacii dispăreau, niște structuri albicioase ce semănau cu niște ziduri. Am mai făcut câțiva pași și am ajuns lângă două *mendong*-uri despărțite de *chörten*-uri.

Un șir lung de steaguri înalte străjuiau în liniște monumentele: noaptea, efectul era cu adevărat impresionant.

Încă nu puteam întrezări nici o locuință de cealaltă parte a apei; grupul de *mendong*-uri și de *chörten*-uri arăta însă că ne aflam în fața mănăstirii. Eram prea bine familiarizată cu obiceiurile din Tibet ca să nu înțeleg acest lucru. De altfel, puțin mai departe am văzut podul cel mare despre care auziserăm și n-am mai putut avea nici o fărâmă de îndoială: eram la Dayul.

Trebuia să ne îndepărtăm cât mai rapid posibil. Nimic nu părea mai ușor; totuși, fără ca noi să știm, un vânt de aventură se stârnea în calea noastră, iar sfârșitul acelei nopți avea să fie aproape tragic.

Mai întâi, ne-am dat seama că drumul pe care îl urmam de când intraserăm în valea râului Nu chu se termina brusc lângă niște stânci, foarte aproape de un al doilea pod, a cărui prezență nu ne-o semnalase nimeni. La intrarea pe acesta din urmă se contura un zid străpuns de o deschizătură în formă de poartă.

Nevăzând nici o trecere, am traversat acest pod. Ne-a condus în fața unei case adăpostite sub copaci înalți, pe lângă care apele umflate ale râului curgeau peste bolovani rotunjiți.

Deși avea obloanele închise, această casă ascunsă în umbră ne inspira teamă; trebuia să trecem repede, fără să fim auziți, și, din păcate, pietrele care se loveau sub pașii noștri răsunau zgomotos în tăcerea adâncă.

După câteva minute m-am convins că greşiserăm drumul. Niciodată, îmi ziceam eu, cărarea bine marcată pe care tocmai o părăsiserăm nu se putea transforma într-o potecă atât de periculoasă. Ne aflam pe drumul spre vreo moară. Trebuia să facem cale întoarsă.

Am încercat să-mi amintesc tot ce ştiam despre topografia locului. Un drum pleca din Dayul spre Dowa; nu mă interesa. Drumul principal spre Tsawa Tinto, unde voiam să merg, ţinea malul stâng al lui Nu chu. Alte cărări duceau spre acelaşi sat pe malul drept. Puteam aşadar, după cum voiam, să traversez râul sau nu – toţi ţăranii îmi spuseseră asta –, dar preferam să rămân pe cărarea de pe malul stâng ca să nu mă apropii de mănăstire, deci greşisem drumul.

În timp ce mă gândeam astfel, făcusem cale întoarsă, urmată de Yongden. Ne apropiam de capătul podului, când am auzit zgomot. Ce gen de zgomot? Produs de ce anume? Oameni, animale sau lucruri? N-am zăbovit să aprofundăm chestiunea. Zgomot însemna un posibil pericol, singurul de care ne temeam şi care conta pentru noi: să fim văzuţi, recunoscuţi, opriţi din călătoria noastră spre Lhasa. Cu o mişcare instinctivă, ne-am repezit pe soiul acela de poartă deschisă pe care o observasem puţin mai înainte şi ne-am lipit de zid în ungherul cel mai întunecat al micii incinte în care pătrunseserăm. După ce am stat un minut nemişcaţi, nemaiauzind nimic, ne-am luat inima în dinţi şi am privit în jur. Ce spaimă!... Eram în curtea unei locuinţe, a cărei uşă scundă o distingeam la doi paşi de noi. Nişte oameni dormeau acolo probabil, puteau să se trezească, să iasă sau poate că un câine avea să ne simtă şi să latre... La fel de repede cum intraserăm, ne-am repezit afară din acel adăpost periculos şi ne-am pomenit pe cărarea pe care veniserăm.

Noaptea era senină, dar fără lună, iar stelele, oricât de strălucitoare ar fi fost, nu luminau suficient peisajul ca să ne îngăduie să ne orientăm. Am încercat încă o dată să găsim altă trecere, însă ne-am convins că, în afară de cele două poduri, nu mai exista nici una.

Nu ştiam ce să credem. Toate informaţiile pe care le adunaserăm erau aşadar inexacte? Mai probabil, noi le înţeleseserăm greşit. Oricum, nu puteam să mai rătăcim în preajma caselor şi a mănăstirii, de unde aveam să fim zăriţi de cum se iveau zorile. Trebuia, şi încă foarte repede, să ne ducem altundeva, oriunde, cu riscul de a ne căuta drumul a doua zi dacă greşeam acum direcţia sau chiar de a

ne schimba complet itinerarul, dacă prudența nu ne permitea să facem cale întoarsă.

Yongden decise atunci să plece singur în recunoaștere, pentru a cerceta terenul dincolo de podul cel mare. Așezarea acestuia din urmă, în fața unei *gompa* a cărei masă albicioasă o descoperisem în cele din urmă într-un colț ascuns al muntelui, foarte sus deasupra râului, îmi aducea aminte de *chagdzam*[1] și de eșecul suferit în vecinătatea lui. În acel moment, amintirea cu pricina nu avea nimic plăcut sau încurajator.

Sub picioarele tânărului *lama*, scândurile podului făcură un tărăboi îngrozitor, apoi se lăsă liniștea și multă vreme n-am mai auzit decât apa clipocind la mal. Apoi, din nou, țăcănitul scândurilor care se loveau între ele răsună în noapte. Yongden se întorcea. E imposibil, mi-am zis, ca zgomotul acela să nu fie auzit. Se vor trezi oameni, vor veni servitori, soldați. Mă așteptam să strige cineva, întrebând cine rătăcește astfel în noapte, poruncindu-i ciudatului călător să se arate și să explice de ce hoinărea la ora aceea neobișnuită; mă temeam chiar și de mai rău: focuri de armă brăzdând întunericul, un glonț care, din întâmplare, l-ar putea lovi pe fiul meu...

Din fericire, temerile mele nu s-au adeverit; noaptea a rămas tăcută, iar cercetașul meu s-a întors viu și nevătămat. Raportul lui era dezamăgitor. Nu descoperise decât o cărare ce urca dinspre râu spre mănăstire. Foarte probabil, celelalte drumuri porneau din spatele acesteia. Nu aveam nici un chef să ne ducem să verificăm.

Zgomotul provocat de tovarășul meu, deși nu atrăsese nici un răspuns imediat, făcuse ca fuga noastră să devină și mai presantă.

Alergăm din nou către al doilea pod, trecem încă o dată prin fața celor două case, ne bălăcim în apă printre pietre și ajungem la

1. „Podul de fier" Un pod suspendat peste Dji chu, un mare afluent al Mekongului. Este făcut din lanțuri pe care sunt așezate pur și simplu scânduri una lângă alta, fără să fie fixate în nici un fel. L-am trecut noaptea, în cursul unei călătorii anterioare. Acesta este unul dintre cele mai dramatice episoade cu care au fost presărate peregrinările mele în Tibet. Servitorul care mă însoțea, cu mintea rătăcită de spaimă, a fost cuprins de o criză de nebunie subită și a trebuit să mă lupt cu el pe podul ce se legăna ca un scrânciob ca să-l fac să meargă mai departe și să nu fim amândoi aruncați pe pragurile de sub noi, peste care apele treceau învolburate.

o capelă mică, ridicată sub un copac. Acolo dăm peste o răspântie. O luăm la stânga pentru că ni se pare că terenul e mai deschis în partea aceea, urcăm pe o cărare pieptișă, dreaptă ca o scară, și ajungem la un sat. Dincolo de acesta, ne rătăcim printre canale de irigație și ogoare terasate... Unde puteam merge acum?...

Yongden, după ce și-a lăsat povara jos lângă mine, a plecat din nou în cercetare, iar eu m-am așezat pe niște pietre. Am așteptat mult timp, apoi, undeva mai sus pe munte, un câine a început să latre insistent. Oare tânărul *lama* era în partea aceea? Avea să găsească oare un drum? Nu se întorcea. Au trecut mai bine de două ore; mă uitam îngrijorată cum se învârteau acele luminoase ale ceasului meu. Ce se întâmplase cu el?

În depărtare s-a auzit o cădere de pietre mari... Ce să fi fost? O alunecare naturală sau un accident? Noaptea, o umbră care te induce în eroare în ceea ce privește nivelul solului, un pas greșit sunt de ajuns pentru a-l face pe sărmanul hoinar să se ducă de-a rostogolul până la baza pantei, spărgându-și capul de stânci sau înecându-se în râu. M-am ridicat, gata să pornesc în căutarea tânărului. Întârzia prea mult și presimțeam o nenorocire.

Am făcut câțiva pași; întunericul era deplin. Cum voi putea să-l descopăr pe tovarășul meu? Și dacă, printr-o minune, aș fi izbutit să-l regăsesc, am fi reușit oare să regăsim și locul unde rămăseseră sacii noștri? Nu trebuia oare ca un semnal, fie și aproape imperceptibil, să-l ghideze pe cel care, speram totuși, avea să revină în curând?

Înțelepciunea îmi poruncea să rămân unde mă aflam, iar inactivitatea mea sporea neliniștea care mă chinuia.

Yongden sosi. Ghicisem bine: alunecase și se dusese la vale odată cu pietrele ce se prăvăleau. Oprit de niște tufișuri care creșteau pe o mică platformă naturală, văzuse cum o bucată de stâncă ricoșase din pământ lângă el și își continuase cursa, ratându-l cu puțin. Realatarea lui, deși făcută pe șoptite, denota agitația cuiva care tocmai a scăpat ca prin urechile acului, însă principala sa preocupare rămânea drumul ce trebuia descoperit. Nu găsise nici unul. Aducea totuși o informație interesantă. Nu trecuserăm peste Nu chu. Dintre cele două poduri, cel care ducea la baza mănăstirii traversa acest râu, pe când celălalt era construit peste unul dintre afluenții săi. Ar fi trebuit să ne dăm seama de asta imediat, comparându-le lungimea, dar întunericul, graba noastră și temerile care ne frământau mintea ne cam tulburaseră judecata. Pe scurt, ne

aflam tot pe malul stâng şi puteam spera să urmăm drumul pe care atâţia oameni de ispravă ni-l descriseseră cu minuţiozitate. Totuşi, nu îndrăzneam să mai încercăm nici o recunoaştere în beznă, fiindcă ultima fusese cât pe ce să se termine rău de tot. Şi nici nu puteam să mai rămânem pe panta dezgolită unde ne opriserăm. Cum să le explicăm prezenţa noastră acolo sătenilor care se vor arăta, probabil, de cum se va lumina de ziuă? Locul nu era dintre acelea unde îţi aşezi tabăra.

— Trebuie să coborâm înapoi, i-am zis lui Yongden, să ne întoarcem, dacă e nevoie, până la *mendong*-urile din faţa mănăstirii. Dacă cineva ne descoperă acolo în zori, cel puţin comportamentul nostru n-o să pară ciudat; mulţi *arjopa* se culcă la adăpostul *mendong*-urilor, de-a lungul drumurilor. Nu putem încerca nimic altceva acum.

Am traversat din nou satul; dar, cât umblaserăm noi încoace şi-ncolo, lunga noapte de iarnă se scursese. O linie palidă s-a desenat la orizont când ajungeam în dreptul ultimei ferme: se lumina de ziuă.

Devenea inutil să coborâm mai jos. Zorii făceau din noi nişte pelerini cinstiţi care porniseră la drum „înainte de cântatul cocoşilor", cum spun tibetanii. Nimic mai obişnuit. Nu ne mai rămânea decât să aflăm în ce direcţie trebuia să ne îndreptăm şi apoi să ne luăm tălpăşiţa.

Yongden mă lăsă din nou aşezată lângă un gard şi, luând-o la deal prin sat, se duse să bată la uşa unei case. Un bărbat pe jumătate adormit deschise un oblon la etaj şi tovarăşul meu află de la el că nu trebuia decât să mergem înapoi spre locul unde ne petrecuserăm o parte din noapte şi că, de acolo, vom ajunge iarăşi la drumul principal, cel pe care îl lăsaserăm în dreapta noastră, la baza capelei, în cursul nopţii precedente.

De îndată ce Yongden mi-a dat această veste bună, ne-am luat sacii în spinare şi am traversat încă o dată preafericitul cătun. Mergeam cu precauţie şi cât de repede puteam, considerând că era preferabil să evităm privirile localnicilor. Aceştia încă nu se arătau; cât despre bărbatul pe care Yongden îl întrebase pe unde trebuia să o ia, acesta nu mă văzuse şi nu avea să poată vorbi niciodată decât despre un *lama* pelerin care călătorea singur. Situaţia aceasta se potrivea întru totul cu dorinţa mea de a evita orice incidente care ar fi putut ajuta să mi se ia urma.

În vârful pantei am găsit un al doilea grup de case, mult mai mare decât primul.

Din punctul înalt unde ajunseserăm, puteam vedea perfect *gompa* așezată mult mai jos, în apropiere de râu. Colorate în trandafiriu de lumina zorilor, numeroasele ei clădiri spoite cu var ieșeau bine în evidență pe fundalul întunecat al pădurilor. Nu era însă momentul să admirăm peisajul.

Deja ieșeau oameni care se duceau să ia apă. O femeie s-a uitat la mine și am considerat că era potrivit să dau ocol cu pioșenie unui *chörten* ce se înălța la intersecția a două drumuri.

Yongden, care venea după mine, nu observă decât unul dintre ele și, văzând că dădeam ocol monumentului, îmi înțelese greșit gestul și crezu că găsisem trecerea închisă în fața mea. Asta îi întări ideea că nu exista decât un singur drum, cel pe care îl văzuse el, și se avântă pe acesta în mare viteză.

L-am urmat cât am putut de repede ca să-l avertizez că întorcea spatele râului Nu chu, dar, înainte să-l ajung din urmă, un bărbat s-a oprit în fața lui. Politicos, dar fixându-l cu o privire scrutătoare ce m-a făcut să mă înfior, i-a pus diferite întrebări despre ținutul de unde venea, despre călătoria și despre identitatea lui etc. Spre marea și plăcuta mea uimire, omul n-a aruncat nici măcar o privire spre mine.

Nervos, extenuat de toată alergătura din noaptea precedentă, Yongden dădea răspunsuri stângace. La sfârșit începu să râdă stupid, fără ca nimic din ce spunea să justifice accesul său brusc de veselie. Simțeam că mor de frică.

Bărbatul ne-a zis – lucru pe care eu îl înțelesesem deja – că mergeam spre Chiamdo, și nu spre Dzogong, unde spuneam că vrem să ne ducem. Am mers deci înapoi până la *chörten* și am luat-o pe cărarea ce urma valea lui Nu chu.

Iată la ce rezultat dusese o noapte întreagă de osteneli... Fuseserăm văzuți, examinați de aproape, iar săteanul acela, care avea tot comportamentul unui soldat sau al unui administrator în slujba unui *pönpo*, știa unde mergeam.

Soarele se ridicase; am mai privit o dată mănăstirea din Dayul, încântătoare în cuibul de verdeață al codrilor, și ne-am continuat mersul cu pasul nostru obișnuit, fără să mai forțăm. Ce rost ar mai fi avut acum?...

Bărbatul care îi pusese atâtea întrebări lui Yongden, îmi ziceam eu, îl va informa pe funcționarul trimis de Lhasa despre trecerea unor oameni suspecți. Calculam în minte de cât timp era nevoie

ca să meargă din sat la *gompa*, să fie primit la „marele om", să pună șaua pe cal și să ne ajungă din urmă. Nu putea să dureze prea mult – călărețul se va grăbi cu siguranță –, maximum o oră.

Totuși, dinspre Dayul nu se arată nimeni... Ba da, un țăran... duce un sac pe umăr, merge pe jos... Funcționarul n-ar trimite un om care duce o povară... Ne ajunge, trece de noi. Drumul e pustiu în urma noastră. Mergem mai departe.

Un clinchet de zurgălăi mă face să tresar. Sosește un călăreț. Mă încordez, nu vreau să leșin, deși simt că sângele îmi fuge din creier și că totul se întunecă în jurul meu. Am timp doar să mă dau la o parte din mijlocul cărării ca să nu fiu trântită de cal... Călărețul e deja departe, zgomotul zurgălăilor scade și se stinge.

Nu suntem complet liniștiți, dar emoția, oboseala și lipsa de somn vin de hac energiei noastre. Suntem la capătul puterilor.

Mai jos de drumul pe care îl urmăm, muntele prezintă o serie de mari terase naturale, toate împădurite, care coboară în trepte până când cele mai joase dintre ele ajung la râu.

Peisajul și-a recăpătat aspectul de parc seniorial. Aurii și purpurii, frunzele de toamnă aruncă văpăi printre pâlcurile de brazi austeri și zac răspândite pe iarba măruntă și deasă pudrată cu zăpadă fină. N-a fost niciodată împărat care să aibă în vreun palat tapiserii și covoare atât de somptuoase.

Îi spun lui Yongden să mă urmeze. În scurt timp găsim un refugiu încântător lângă niște stânci mari. Ceaiul fierbe repede și devorăm *tsampa* cu o poftă sălbatică. Recunosc, emoțiile cele mai cumplite n-au avut niciodată puterea de a mă împiedica să mănânc sau să dorm. Să dormim! De asta avem cel mai mult nevoie. Soarele se înalță în slavă, arzător, o să ne încălzească. Mă lungesc pe iarba roșcată, trag sacul înspre mine ca să-mi sprijin capul pe el... Oare mi-am dus gestul până la capăt?... Tibetul și lumea au dispărut pentru mine.

Ne-am reluat mersul în cursul după-amiezii. Începeam să credem că ultima alarmă, asemenea celor dinainte, nu va avea nici o urmare supărătoare și că vom scăpa încă o dată numai cu frica. Am ajuns curând la un izvor cald cu apă abundentă, care țâșnea în toate părțile în jurul unei proeminențe stâncoase și m-am bucurat la gândul că voi face o baie caldă.

Un fel de bazin primitiv, făcut din pietre, fusese construit acolo tocmai în acest scop, la adăpostul unui perete de stâncă. Nu trebuia

decât să aştept să se întunece, când aveam să mă pot dezbrăca fără să mă tem să-mi arăt culoarea pielii, în caz că apăreau cumva trecători.

Mare mi-a fost supărarea când am văzut sosind o familie de pelerini – tatăl, mama şi trei copii –, care şi-au aşezat tabăra lângă noi. Nu aveam nici cea mai mică îndoială despre ce avea să urmeze! Toţi aveau să se ducă imediat să ia loc în bazin, căci, dacă dispreţuiesc în general îngrijirile cotidiene legate de simpla curăţenie, tibetanii au în schimb cea mai mare încredere în puterea apelor calde naturale şi se cufundă în ele cu entuziasm de fiecare dată când le e cu putinţă[1]. Aşadar, dacă aş fi persistat în planul meu de a mă îmbăia, ar fi trebuit ca noaptea să intru în apa în care s-ar fi înmuiat deja toate acele piei răpănoase. Deşi prin bazin trecea un curent continuu şi îi împrospăta întru câtva conţinutul, ideea asta îmi era realmente dezagreabilă.

Evident, totul s-a petrecut aşa cum prevăzusem şi Yongden, pe care l-am zorit să se ducă şi să profite de apa limpede, mi-a povestit că baia îi fusese întreruptă brusc de intrarea în bazin a tatălui şi a celor trei vlăstare ale sale.

Nu puteam face altceva decât să aştept, şi am aşteptat mult. Senzaţia plăcută produsă, într-un ţinut friguros, de cufundarea în apa caldă i-a ţinut sub vraja sa mai bine de o oră pe cei patru tibetani. Se înnoptase complet; era frig şi un vânt rece mătura valea, făgăduind prea puţină plăcere în momentul în care, ieşind din apă, trebuia să mă şterg în aer liber cu singurul meu prosop, care avea în jur de treizeci de centimetri pătraţi. O nouă întârziere a fost prilejuită de dorinţa mea de a lăsa apa să se primenească, dar în cele din urmă m-am pornit, după ce Yongden m-a implorat patetic să evit cu cea mai mare grijă să mă spăl pe faţă, care aproape că devenise, cu timpul, de culoarea ortodoxă a unui chip de ţărancă tibetană.

Câteva zile mai târziu, mergeam alene pe malul râului, când doi *lama* în veşminte de călătorie ne-au ajuns din urmă. S-au oprit,

1. În Tibet există staţiuni termale rustice unde, în nişte căsuţe, sunt construite bazine. Amatorii de băi vin adesea de destul de departe, iar unii dintre ei fac acolo cure anuale regulate.

ne-au pus întrebări despre ţinutul nostru natal şi despre diverse alte lucruri, iar unul dintre ei mă privea cu o insistenţă deosebită. Ne-au spus că erau în slujba guvernatorului din Menkong şi duceau o scrisoare din partea lui funcţionarului care stătea la Dzogong.

Yongden remarcase, ca şi mine, privirile pe care unul dintre acei oameni le aţintise asupra mea şi, aşa cum li s-ar fi întâmplat probabil şi altor călători aflaţi în situaţia noastră, de cum dispărură cei doi *lama*, imaginaţia noastră începu să lucreze. Dintre diversele ipoteze, unele mai înfricoşătoare decât altele, care ne încolţeau în minte, aproape că o acceptaserăm pe aceasta: după trecerea noastră prin regiunea Menkong circulaseră zvonuri; *keugner*-ul din Lhakhangra sau oamenii din Wabo avuseseră bănuieli în legătură cu noi. Zvonurile acestea ajunseseră doar târziu la urechile guvernatorului, care îi trimisese pe cei doi oameni să-l informeze pe colegul său din Dzogong, pentru ca acesta să ne poate verifica identitatea. Sau, plecaţi din Menkong pentru o cu totul altă treabă, călătorii auziseră la Dayul despre doi pelerini suspecţi.

Până atunci, după fiecare dintre întâlnirile neliniştitoare pe care le avuseserăm intervenise o soluţionare promptă, însă aceasta lăsa în urma ei o spaimă durabilă. Dzogong, unde am fi putut afla dacă temerile noastre erau sau nu întemeiate, era încă departe şi fiecare zi readucea aceeaşi întrebare: oare nu ne îndreptam spre un dezastru, prăbuşirea planurilor noastre, invalidarea tuturor oboselilor, frământărilor şi chinurilor mentale pe care le înduraserăm de nouă luni de când părăsiserăm deşertul Gobi şi îndepărtata frontieră mongolă?

Am reînceput să mergem noaptea, redevenind vânatul înnebunit care nu scapă nici în vis de vânător. Într-o dimineaţă, în zori, un grup de pelerini s-a intersectat cu noi şi câţiva dintre ei s-au oprit să-i vorbească lui Yongden. Conform obiceiului meu, mi-am continuat drumul mai încet. Când tovarăşul meu m-a ajuns din urmă, era mai înspăimântat decât îl văzusem vreodată:

— Sunt oameni din Riwoche[1], mi-a spus el, cine ştie dacă nu te-au văzut când ai trecut pe acolo cu Thobgyal?... Eşti celebră în regiunea aceea.

Spaima noastră a luat proporţii. A crescut de la o oră la alta. La vederea fiecărui bărbat, a fiecărei femei cu care ne întâlneam,

1. Riwoche: un loc situat în Tibetul oriental.

tremuram, crezând că se apropia catastrofa finală. Fără doar și poate, eram pe drumul ce duce la nebunie.

În această stare de spirit, am ajuns la un pod care trecea peste Nu chu, lângă un târgușor numit Porang.

Știam de existența acelui pod, dar, potrivit informațiilor pe care le strânsesem, ducea spre o regiune pustie și accidentată, greu de străbătut. Cu toate astea, mi-a apărut ca un prieten care se afla acolo la țanc ca să ne salveze.

— Hai să riscăm, i-am spus lui Yongden. Pe drumul pe care ne aflăm există pericolul să întâlnim oameni care ne cunosc. Cei din Jakyendo, din Dirgi, precum și păstorii nomazi din sudul pustiului de iarbă trec aproape toți pe aici ca să se ducă la Kha-Karpo, iar acum suntem în toiul sezonului de pelerinaj.

— Dacă vom continua să urcăm pe valea lui Nu chu, vom ajunge și la Dzogong, și e posibil ca acei *lama*, chiar dacă scrisoarea pe care o duceau n-are nici o legătură cu noi, să fi trâncănit despre noi acolo. Iată un pod bine construit, indicând că există pe celălalt mal un drum de oarecare importanță. Giamo nu chu[1] curge în direcția aceea, să încercăm mai întâi să ajungem la el și pe urmă vom vedea ce itinerar vom putea să adoptăm.

Zis și făcut. Renunțând să mai cumpărăm alimente din Porang ca să nu ne arătăm acolo, am trecut podul și, cu îndrăzneală, am început să urcăm cărarea ce urma după el, fără să știm prea bine unde ne va duce.

La căderea nopții băteam la poarta unei ferme izolate, înconjurată de câmpuri recent defrișate, în mijlocul unei păduri de brazi. Două femei, două surori, locuiau acolo împreună cu câțiva argați. Ne-au primit cu bunăvoință.

A doua zi am continuat să urcăm muntele prin păduri cu aspect sălbatic și am trecut printr-un pas numit Ka la. Femeile la care dormiserăm ne spuseseră că ferma lor se învecina cu o regiune complet pustie, pe unde nu treceau decât câțiva *dokpa* care rătăceau cu turmele lor în văile închise între două lanțuri înalte de munți: cel pe care cărarea îl traversa prin pasul Ka și altul, mai înalt, spre vârful căruia am ajuns la altă trecătoare, numită Pang la.

În a doua zi după ce am părăsit valea râului Nu chu am avut norocul să ajungem în fața unei tabere de păstori. Ne-au adus afară

1. Cursul superior al fluviului Saluen.

lapte acru, *tsampa* şi o bucăţică de unt, dar nu ne-au dat voie să dormim în coliba lor. Înăuntrul şi în jurul acesteia erau strânşi vreo patruzeci de bărbaţi, toţi înarmaţi cu puşti. Felul cum se comportau îţi permitea să ghiceşti că pregăteau o expediţie de jaf – un lucru în perfect acord cu obiceiurile ţinutului – şi, cum e şi firesc, planul acesteia nu trebuia discutat de faţă cu nişte trecători necunoscuţi.

O raită prin împrejurimi, pe la alte tabere, s-a dovedit a fi deosebit de rodnică. Poate că expediţia plănuită avea şi ea o contribuţie la generozitatea de care beneficiam, iar familiile vitejilor care urmau să se expună pericolului voiau, dând de pomană unui *lama*, să le aducă acestora noroc şi câştig. Mister! Pe scurt, brânză, unt şi *tsampa* ne-au umflat sacii în mod îmbucurător şi, după ce ne-am petrecut noaptea în aer liber, am plecat încovoiaţi sub greutatea poverilor, dar pe deplin asiguraţi în ceea ce priveşte hrana pe multe zile.

Ţinutul pe care-l străbăteam nu avea nimic din farmecul văii râului Nu chu. Era rece, deseori arid, iar potecile, în multe locuri, nu se distingeau decât după căutări destul de îndelungate.

Părăsind tabăra păstorilor, am trecut un râu frumos, am urcat un povârniş cumplit, după care am luat-o într-o direcţie greşită. Parcurseserăm deja o bucată foarte lungă de drum pe coasta muntelui, când câţiva păstori tineri cu privirea ageră ne-au descoperit. Se aflau aproape exact sub noi în vale, însă la o distanţă considerabilă. Strigătele lor ajungeau la noi neclare, abia perceptibile şi, la început, n-am înţeles că ni se adresau nouă. Ascultând cu luare-aminte, am reuşit să prindem câteva cuvinte: trebuia să facem cale întoarsă şi să urcăm prin pădure.

Voi deschide aici o paranteză ca să semnalez că actul de a-i arăta drumul unui călător sau de a-l călăuzi, în caz că se rătăceşte, este considerat în Tibet foarte meritoriu din punct de vedere religios. Conform credinţelor lamaiste, cel care, cu bună ştiinţă, îl îndreaptă într-o direcţie greşită pe un trecător, mai ales dacă acesta este pelerin ori *lama*, sau nu-l avertizează dacă greşeşte drumul va rătăci după moarte în *Bardo*[1], umbră vrednică de plâns, nefiind în stare să afle calea renaşterii în nici o lume.

---

1. *Bardo* înseamnă literal „între cele două". Conform credinţelor populare, este vorba despre intervalul de timp care se scurge între moarte şi renaştere, în cursul căruia *namshe*, „conştiinţa-energie", condiţionată

Informați cum se cuvine, am trecut prin pasul Pang, iar acolo a început o coborâre interminabilă prin pădure pe o potecă accidentată, foarte abruptă, transformată pe alocuri în gheţuş de zăpada care se topise parţial, apoi înghețase din nou.

Spre seară am dat de niște peșteri mari care le serveau drept locuință de vară păstorilor aflați în transhumanță prin acele locuri. Aceste sălașuri primitive mă tentau. Mi-aș fi petrecut noaptea acolo cu dragă inimă, însă albia pârâului care le alimenta cu apă era secată iarna, iar Yongden întâmpina cu răceală ideea de a se culca fără să-și fi luat cina. Plecaserăm pe nemâncate dimineața, înainte de revărsatul zorilor.

Coborând în continuare, am ajuns, noaptea, la un spațiu defrișat unde se găseau două ferme. Atitudinea oamenilor care au ieșit să ne examineze și să se intereseze de animalele și bagajele noastre nu era dintre cele mai liniștitoare, dar, până la urmă, deși destul de primitivi în purtările lor, ne-au tratat cât se poate de bine.

Nu știu dacă voi îndrăzni să povestesc până unde a mers bunătatea acelor munteni simpli... Înainte să mă întind într-un colț al bucătăriei ca să dorm, am ieșit un moment. Soția gazdei îmi recomandase să nu încerc să cobor scara ce ducea în curte, din cauza câinilor de pază, care m-ar fi făcut bucăți. Era suficient, îmi spusese ea, să mă las pe vine lângă marginea acoperișului-terasă. Cunoșteam de mult acest obicei, ca și altele, și mai neobișnuite, și voiam să mă conformez, când doi tineri uriași, fiii gazdelor, observând dispariția mea, veniră în fugă după mine și, apucându-mă zdravăn fiecare de câte un braț, îmi spuseră pe tonul cel mai prietenos din lume: „E întuneric, măicuță, ai putea să cazi[1]. Lasă-te în jos, noi o să te ținem" Yongden trebui să intervină ca să-i convingă că era preferabil să mă lase singură. Cu câteva zile mai înainte, într-o situație asemănătoare, niște femei dăduseră dovadă de o atenție și mai mișcătoare față de mine. Bunii tibetani ar fi foarte mirați să afle că lucrurile acestea ne stârnesc râsul.

---

de acțiunile săvârșite în viețile anterioare, caută calea propriei reîncarnări. Preceptele învățaților și ale sectelor ezoterice în această privință sunt foarte complicate și diferă mult de concepțiile lamaiștilor de rând. Unele secte vorbesc de șase tipuri diferite de *Bardo*, altele de șapte, iar altele numai de patru.

1. În regiunea respectivă, acoperișurile plate ale caselor țărănești nu au balustradă.

În cursul serii, în timp ce stăteam la taclale cu gazdele noastre în jurul focului, unul dintre bărbaţi aduse vorba despre Lhasa şi, în treacăt, şi despre *philing*-i. Oamenii de la fermă auziseră multe poveşti despre aceştia şi erau convinşi că un mare număr de străini stăteau acum în capitală[1], dar prin ţinutul lor nu trecuse încă nici unul.

Yongden, care nu pierdea nici o ocazie să se amuze, se lăudă că văzuse doi *mig kar*-i[2] în Amdo şi, ca să nu-i rămân datoare în materie de glume, am mărturisit cu umilinţă că nu zărisem niciodată vreunul.

După ce am mai traversat nişte munţi, de astă dată complet arizi, într-o dimineaţă am descoperit – poate la un kilometru şi jumătate sau chiar mai mult – sub noi o panglică subţire şi scânteietoare: era Giamo nu chu.

Conform informaţiilor noastre, în regiune exista un loc unde se putea trece fluviul. Ultimele noastre gazde confirmaseră aceste informaţii şi vorbiseră despre *tupa*, ceea ce înseamnă luntraşi. Ne aşteptam deci să găsim un bac sau nişte bărci făcute din piele, dar, pe când ne apropiam de fluviu, s-a întrezărit o linie la început neclară care apoi s-a îngroşat şi, în scurt timp, nu mai puteam avea nici o îndoială: era un cablu legat între cele două maluri, care îndeplinea rolul de pod.

Călătorii sunt rari în acel ţinut izolat, iar cei care îi treceau de pe un mal pe altul – impropriu numiţi „luntraşi" – locuiau, ni se spusese, de cealaltă parte a apei, într-un sat numit Tsawa, şi nu se deranjau decât atunci când un număr suficient de clienţi le solicitau serviciile. Noi – sărmani pelerini solitari – am fi putut rămâne acolo săptămâni întregi, uitându-ne la celălalt mal, dacă, printr-o întâmplare fericită, n-ar fi sosit un *lama* cu o suită de vreo douăsprezece persoane.

N-am avut aşadar de aşteptat decât o zi, care a trecut în mod agreabil. Găsiserăm drept adăpost o mică peşteră încântătoare

1. Mulţi tibetani din provincii şi chiar şi din Lhasa cred acelaşi lucru. În Lhasa, oamenii din păturile cele mai modeste ale societăţii îi consideră străini pe toţi hinduşii, nepalezii sau oamenii din Himalaya care poartă haine de tip european.
2. *Mig kar*: „ochi albi", o poreclă de uz curent cu care tibetanii îi numesc pe străini, fiindcă, cred ei, au cu toţii ochii spălăciţi – albaştri sau cenuşii –, ceea ce li se pare a fi culmea urâţeniei. [Vezi şi p. 68 – n.tr.]

într-un masiv magnific de stâncă roșie; vremea era splendidă, iar temperatura, din nou, foarte plăcută.

Să traversez o apă curgătoare suspendată de un cârlig nu era ceva absolut nou pentru mine. Am așteptat deci fără emoție momentul când aveam să pornesc și eu, deși în niște locuri atât de izolate trăinicia „podului" rămâne întotdeauna destul de îndoielnică. Auzisem mai multe povești dramatice pe această temă.

Sistemul de trecere de pe un mal pe altul era doar puțin diferit de cel pe care îl cunoscusem la traversarea Mekongului, singura deosebire fiind că, în loc de o funie din paie, aici era un cablu făcut din fâșii de piele răsucite în frânghii.

Greutatea foarte mare a acestor cabluri le face să se lase foarte mult la mijloc, așa încât pasagerul alunecă rapid până în partea cea mai de jos a curbei astfel formate, însă îi este, dimpotrivă, foarte greu să iasă de acolo. Numai bărbații extrem de robuști îndrăznesc să se aventureze fără nici un ajutor pe aceste poduri-frânghii, căci pentru a urca panta prin puterea brațelor e nevoie de o forță puțin obișnuită. Muritorii de rând sunt trași – ca și bagajele și animalele – de oameni de profesie.

În zonele izolate ale Chinei, unde există asemenea poduri, frânghiile sunt în general dispuse în perechi, iar pasagerii pornesc pe una sau pe cealaltă dintre acestea, în funcție de malul de pe care pleacă. Plecarea se face dintr-un punct aflat mult mai sus decât locul de sosire; curbura cablului este astfel diminuată, iar viteza atinsă în timpul coborârii, la fel ca la montagnes russes, îl face pe călător să urce apoi din nou și îl aduce pe teren solid la celălalt capăt al podului.

Aici, bineînțeles, nu exista decât un singur cablu.

Când mi-a venit rândul, am fost legată, împreună cu o tânără, de cârligul de care am vorbit și o împingere viguroasă ne-a trimis, alunecând cu iuțeala fulgerului, până la mijlocul cablului, unde am rămas, legănându-ne la mare înălțime deasupra fluviului, ca două marionete jalnice. Bărbații se puseră atunci pe treabă, trăgând de funia legată de cârlig. La fiecare smucitură a vânjoșilor tineri jucam țonțoroiul într-un mod foarte puțin plăcut. Lucrurile au mers așa

câteva minute; înaintam, când deodată am simţit o scuturătură, am auzit zgomotul unui obiect care cădea în apă şi am coborât înapoi cu toată viteza până la mijlocul cablului. Toate astea s-au petrecut simultan, într-o jumătate de secundă. Funia cu care eram trase se rupsese.

Accidentul în sine nu prezenta nici un pericol. Unul dintre bărbaţi avea să vină şi să lege funia la loc, era doar o chestiune de timp; trebuia doar să evităm vertijul în timp ce stăteam suspendate deasupra apei care curgea cu viteză la cincizeci sau şaizeci de metri sub noi. Legate cum eram, nu aveam nici o teamă câtă vreme stăteam drepte, ţinând bine în mâini cureaua prinsă de cârlig, dar dacă ne lua ameţeala, dacă leşinam, iar corpul ni se lăsa pe spate... normal!... poziţia asta nu fusese prevăzută de cei care ne suspendaseră de cârlig. Am nervii tari, simţeam că aş putea sta acolo o oră şi chiar mult mai mult dacă ar trebui, fără să cedez, dar tânăra care era cu mine?... Ea era foarte palidă.

— Nu-ţi fie teamă, i-am spus, l-am invocat pe *tsawai lama*[1] al meu. Ne vede şi o să ne protejeze.

— Cureaua se deznoadă, murmură ea.

Cureaua se deznoadă!... Dar... e efectul şocului din momentul în care funia s-a rupt şi, atunci, o să cădem în apă...

Examinez nodurile; par zdravene, iar greutatea noastră trebuie să le strângă... Mititica are orbul găinilor.

— Ei, hai, zic eu, te-a luat ameţeala, închide ochii, nodurile rezistă.

— Se desfac, repetă ea tremurând şi cu atâta convingere, încât sunt impresionată.

Ce se petrece? Poate pielea s-a crestat, se sfâşie încet într-un loc pe care eu nu-l văd ori poate s-a întâmplat altceva; această tibetană, care a trecut de atâtea ori fluviul aşa, se pricepe probabil mai bine ca mine.

Aşadar, o să ne înecăm, în afară de cazul în care bărbaţii ne aduc pe mal înainte ca ultimele noduri să se desfacă. S-ar putea pune un pariu pe subiectul ăsta; ideea mă face să zâmbesc, apoi îmi aduc aminte de o poveste – de Edgar Allan Poe, cred – în care e vorba despre un om atârnat de o funie ce se destramă deasupra cuştii unui urs. Fluviul Saluen nu e deloc mai prejos decât ursul.

---

1. *Tsawai lama*: părinte spiritual.

Bărbaţii se agită, scot multe strigăte, iar munca lor nu prea face progrese. În sfârşit, unul dintre ei, răsturnat pe spate, ţinându-se cu mâinile şi cu picioarele asemenea muştelor care umblă pe tavan, se pune în mişcare de-a lungul cablului. Zgâlţâielile pe care le provoacă ne fac din nou să jucăm ţonţoroiul.

— Cureaua se deznoadă, îi zic eu de îndată ce ajunge la noi, a observat fata asta.

— *Lama kieno*[1]! exclamă omul.

Aruncă în grabă o privire în direcţia cârligului.

— Nu pot vedea bine, spune el, nădăjduiesc că o să ţină până ajungeţi la mal.

Nădăjduieşte!... Binecuvânta-l-ar zeii! Şi noi „nădăjduim"

Pleacă aşa cum a venit şi, după o nouă aşteptare, tovarăşii săi încep să ne tragă din nou. Vor rezista oare nodurile slăbite la aceste scuturături repetate? Continuăm să nădăjduim...

Şi iată că debarcăm vii şi nevătămate pe o proeminenţă stâncoasă a falezei. Vreo şase sătence ne iau în primire, exprimându-şi simpatia şi compasiunea prin exclamaţii zgomotoase. Bărbaţii au putut verifica, dezlegându-ne, că nodurile curelelor noastre erau cât se poate de trainice şi din discuţia lor aflu, lucru care-mi scăpase la început, că tânăra şi cu mine eram suspendate independent una de alta, aşa încât căderea uneia dintre noi n-ar fi antrenat-o neapărat pe a celeilalte. De altfel, n-am prea mult timp pentru reflecţii pe tema asta; bărbaţii o ocărăsc şi o blestemă pe ţărăncuţa care le-a pricinuit o spaimă cumplită. Aceasta, care nu avea nici o nevoie să-i fie agravată starea de surescitare, începe să plângă, să urle, pradă unei crize de nervi. Yongden profită de emoţia generală ca să cerşească în folosul bătrânei şi sărmanei sale mame, care a trecut prin toate chinurile agoniei în timp ce era suspendată deasupra golului şi are nevoie de o masă substanţială ca să-şi revină. Toţi călătorii îşi deschid sacii de merinde şi dau cu generozitate. Plecăm de acolo aprovizionaţi cu hrană din plin pentru o săptămână.

1. „Lama kieno!": „Află, o, *lama*!", invocaţie adresată părintelui său spiritual.

Capitolul IV

Observasem deja că vechiul meu acoperământ de cap mai mult sau mai puțin după moda din Lutze-Kiang atrăgea atenția oamenilor pe care îi întâlneam. Ne aflam acum departe de regiunea unde este purtat, părea neobișnuit și lumea se interesa despre ținutul meu natal.

După trecerea mea cu peripeții peste Giamo Nu chu, am traversat fără să ne oprim satul numit Tsawa și am mers înainte până la o fermă, unde Yongden s-a dus să ceară milostenie. Stăpâna casei ne-a poftit să rămânem la ea până a doua zi și a pus să ni se pregătească o masă copioasă. Cum era încă devreme, mulți oameni au venit să stea de vorbă cu noi și a fost un prilej pentru numeroase întrebări, adesea foarte stânjenitoare, în legătură cu părul și cu turbanul meu. Am înțeles clar că acesta din urmă îmi punea anonimatul în pericol. Nu-mi trăda originea în mod direct, dar întrebările pe care le suscita puteau duce pe un teren periculos și, oricum, originalitatea costumului meu, scoțându-mă din uniformitatea pelerinilor, lăsa o amprentă în memoria celor care mă vedeau și devenea un mijloc de a mi se lua urma.

Aș fi avut neapărat nevoie de o pălărie tibetană, dar îmi era imposibil să găsesc una în regiunea pe care o străbăteam, unde țăranii și țărăncile stăteau tot timpul cu capul descoperit. Nu-mi prea convenea să-i imit. Preferam să-mi ascund părul, care, în ciuda tușului, nu reușea să egaleze negrul frumos al părului tibetanilor, și mă și temeam de o insolație în cursul lungilor mele marșuri sub soarele arzător.

Venise momentul în care tichia prăpădită culeasă de pe jos într-o seară în pădure și păstrată cu grijă, după o spălare conștiincioasă, avea să-mi devină utilă. De o formă familiară tuturor tibetanilor, purtată de mii de femei din estul și din nordul țării, nu avea să trezească nici o curiozitate. De fapt, de îndată ce mi-am pus-o pe

cap a doua zi în locul turbanului meu roşu, mai pitoresc, însă prea compromiţător, oamenii au încetat să mă mai privească insistent pe drumuri şi toate întrebările referitoare la originea mea au contenit ca prin farmec.

Avea să devină şi mai preţioasă pentru mine la traversarea trecătorilor înalte, printre troiene, în inima iernii, când vântul cumplit de pe culmi mă îngheţa până în măduva oaselor. Îi datorez probabil faptul că am scăpat de o congestie.

Cum aş mai fi putut deci să mă îndoiesc că un misterios şi prevăzător prieten o făcuse să cadă în faţa mea?... Yongden şi cu mine zâmbeam când vorbeam de acel binefăcător nevăzut, aşa cum zâmbeşti când se vorbeşte de zânele bune, dar n-aş îndrăzni să afirm că, în adâncul sufletului, nu mă simţeam tot mai convinsă că fusesem obiectul vreunei oculte solicitudini. În plus, îmi plăcea să mi-l imaginez.

Regiunea pe care o traversam mergând spre amonte pe malul drept al fluviului Saluen era mult mai populată decât cele pe care le străbătuserăm de la intrarea noastră în Tibet. Am întâlnit destul de multe sate, iar cea mai mare parte a terenurilor joase erau cultivate. Pădurile dispăruseră; înălţimile nu înfăţişau decât pante aride. Adeseori, fluviul pătrundea în gigantice breşe ale muntelui, între pereţi verticali; contraforţi ai lanţului muntos de-a lungul căruia înaintam coborau de asemenea abrupt până aproape de albia lui, întrerupând astfel valea cu o serie de obstacole pe care trebuia să le depăşim. Fiecare etapă ne rezerva plăcerea unei ascensiuni de câteva sute de metri cu coborâre obligatorie pe versantul opus şi uneori această gimnastică se repeta de două ori în cursul aceleiaşi zile.

Acest ţinut foarte diferit ca aspect atât de regiunile împădurite din Kham, cât şi de pustietăţile ierboase din nord sau de platourile aride învecinate cu Munţii Himalaya ne făcea să descoperim un nou Tibet şi, oricât am fi fost de obosiţi, ne bucuram mai mult ca niciodată de farmecul frumoasei noastre aventuri şi de viaţa noastră de hoinari.

Totuşi, după o fericită perioadă de linişte, un nou motiv de îngrijorare a început să ne frământe mintea. Am aflat că guvernul din Lhasa trimisese funcţionari în colţurile cele mai îndepărtate

ale acestui ţinut izolat ca să stabilească acolo noi impozite. Aceşti *pönpo* care se deplasau într-o parte şi într-alta, însoţiţi de numeroşi servitori de toate rangurile, cu toţii mult mai curioşi şi aroganţi decât stăpânii lor, constituiau un adevărat pericol pentru noi şi acum ne petreceam cea mai mare parte a timpului discutând cele mai bune mijloace de a evita aceste întâlniri nedorite.

Nu era un lucru dintre cele mai uşoare. Aveam la dispoziţie două drumuri ca să ajungem în ţinutul Po, pe care doream să-l explorez înainte de a merge la Lhasa. Puteam să trecem prin Sang ngags chös dzong[1] sau să facem un lung ocol trecând prin pasul Sepo Khang, dar Sang ngags chös dzong era sediul unui fel de prefect, iar pe celălalt drum emisarii Ministerului de Finaţe tibetan se plimbau prin apropiere de Oubé.

Prefectul care stătea în locuinţa lui părea mai uşor de evitat decât colegii săi, pe care riscam în orice moment să-i întâlnim mergând călare pe drumul nostru. Motivul acesta ar fi trebuit să mă facă să mă îndrept într-acolo, dar ştiam că la Sang ngags chös dzong deja fuseseră călători străini[2], în schimb nu auzisem să fi traversat cineva vreodată trecătoarea Sepo Khang şi regiunea învecinată[3] Mi se părea raţional să aleg drumurile neexplorate.

Cu toatea astea, rămâneam încă puţin nehotărâtă. Gândindu-mă aşa, am ajuns la Yu, un sat aşezat într-un peisaj fermecător, în apropierea unei mănăstiri de *bönpo*[4] În această localitate am avut parte de o aventură frecventă în Tibet şi care s-ar putea termina rău pentru nişte oameni cu constituţie delicată: o familie săracă ne invitase la ea şi ne ospătase cu o supă, zău, foarte apetisantă. Vorbiserăm de una şi de alta, iar tânărul meu *lama* se achitase onorabil de sarcina – devenită obişnuinţă – de oracol şi clarvăzător, în timp ce ne coceam într-o căsuţă strâmtă lângă un adevărat rug. În cele din urmă, cum fiecare simţea nevoia să doarmă, gazda noastră, mereu extrem de amabilă, ne pofti să o urmăm. Mă aşteptam la vreo colibă îngheţată pe post de dormitor; bunul tibetan, fără

1. *Sang ngags chös dzong*: „inima învăţăturii farmecelor magice"; alţii îi spun *Tsang kha chu dzong*, „inima izvorului pur"
2. Colonelul Bayley în 1911 şi, dacă nu cumva este o eroare, înaintea lui părintele Desgodin sau un alt misionar francez.
3. Informaţiile care mi-au fost furnizate mai târziu au confirmat faptul că nici un străin nu explorase încă această regiune.
4. Adepţii religiei care exista în Tibet înainte de introducerea budismului.

nici o maliție, ne rezerva ceva și mai și... Ne-a oferit acoperișul. Aveam să ne petrecem noaptea sub marea boltă a cerului, scânteietoare, minunată... și era un ger de crăpau pietrele!

În ziua următoare urcam spre o trecătoare dincolo de care se intersectau traseele între care trebuia să alegem: cel spre Sang ngags chös dzong și cel spre Lanka-dzong. Seara a venit pe când ne aflam încă departe de vârf, pe un versant rece, unde toate pâraiele erau preschimbate în sloiuri de gheață. Din fericire, am zărit, la o anumită distanță de cărare, o colibă care le servea drept adăpost în timpul verii celor ce păzeau turmele și am avut măcar un acoperiș deasupra capului și un foc bun care ardea lângă noi.

A doua zi traversam trecătoarea. O furtună cumplită s-a stârnit în cursul serii și s-a dezlănțuit până la ziuă. Noaptea era neagră ca smoala. Ne-a fost imposibil să descoperim drumul spre un sat – deși acesta nu era departe – ai cărui câini îi auzeam lătrând.

Violența vântului nu ne-a permis să ne dezlegăm sacii ca să ne scoatem cortul-cuvertură și să-l aruncăm peste noi. Noaptea aceea pe care am petrecut-o ghemuiți aproape unul de altul, lângă un tufiș spinos, clănțănind din dinți, simțind cum frigul ne pătrundea în creier, e una dintre cele mai dure prin care am trecut în cursul acestei călătorii. Spre ziuă, furtuna s-a potolit și am văzut atunci că ne aflam la mai puțin de jumătate de oră de mers de un sat situat la intrarea unui defileu întunecos în care intra drumul către Sang ngags chös dzong.

Venise momentul să mă hotărăsc. M-am îndreptat din nou spre Saluen. Această regiune și locuitorii ei mă interesau; aveam ocazia – care nu se va mai prezenta probabil niciodată – să străbat o bucată mai mare din ea, nu voiam să-mi scurtez călătoria. Cât despre domnii din Oubé, aveam să risc întâlnirea cu ei.

De când puseserăm piciorul pe malul drept al fluviului Saluen, existența noastră semăna întru totul cu cea a unor adevărați hoinari tibetani. Nu ne mai ascundeam prin locurile pustii; dimpotrivă, să hoinărim prin sate devenise marea noastră plăcere. Fiecare etapă ne aducea în preajma altor țărani. Înnoptam la ei, dormind în bucătărie sau împărțind camera cu unele dintre gazdele noastre,

studiindu-le obiceiurile de aproape, ascultându-le conversațiile și reflecțiile asupra evenimentelor ce aveau loc în Tibet.

Acești oameni de treabă, care credeau că aparțineam celor mai modeste pături ale populației ca și ei, vorbeau și acționau cât se poate de liber în prezența noastră și am profitat de asta ca să observ o mulțime de detalii pe care nici un călător străin n-ar fi fost în stare să le bănuiască.

După cum se poate presupune, o asemenea viață nu avea cum să nu antreneze aventuri de o natură foarte neașteptată. Aproape fiecare zi își aducea contribuția, uneori plăcută, alteori neplăcută, dar întotdeauna plină de umor, la acest șir de episoade. Am adunat în acea regiune un tezaur de voioșie cu care ai putea înveseli pe cineva o viață întreagă.

De-aș putea să relatez *in extenso* aceste numeroase incidente! Majoritatea ar merita, datorită originalității lor, însă ar necesita ele singure un volum întreg. Puținul pe care îl pot povesti în acest sens pe parcursul relatării de față va putea cel puțin să ducă la sesizarea anumitor aspecte ale vieții în zonele rurale ale Tibetului.

Într-o zi, în timp ce, îngenuncheată pe pietre, scot apă cu blidul meu, aud în spatele meu pe cineva spunând:

— De unde veniți, *lama*?

Întorc capul și zăresc un țăran oprit lângă fiul meu adoptiv. Sunt puse câteva întrebări, mereu aceleași, repetate la fiecare întâlnire:

— Din ce ținut sunteți?

— Unde mergeți?

— Aveți ceva de vânzare?

De astă dată însă, după ce și-a satisfăcut curiozitatea prin răspunsurile pe care le-a primit, omul nu pleacă. Rămâne tăcut câteva clipe, scuipă, apoi începe:

— *Lama*, știi să citești destinul?

Bun, încă unul! Să citim destinul – de-a lungul drumului nostru nici nu facem altceva și, de altfel, nu prea avem de ce să ne plângem; deși e monotonă, meseria noastră de augur implică niște câștiguri utile și ne ascunde de minune identitatea.

Yongden se lasă rugat. Da, cunoaște arta practicilor divinatorii, dar nu are timp, e grăbit... Țăranul se încăpățânează și explică:

— *Lama*, acum trei zile, una dintre vacile mele a dispărut. Am căutat-o degeaba. A căzut într-o râpă? A fost furată?

Oftează și, coborând tonul, continuă:

— Oamenii de pe malul celălalt sunt niște tâlhari cumpliți.

Îmi zic în sinea mea că aceștia din urmă au pesemne aceeași părere măgulitoare despre compatrioții lor de pe malul opus și că fiecare dintre cele două părți are, fără nici o îndoială, o mulțime de motive întemeiate pentru a-și justifica punctul de vedere.

— Pot foarte bine, continuă omul, să-mi fi omorât și tăiat în bucăți animalul, iar apoi să-l fi cărat acasă bucată cu bucată ca să-l mănânce... *Lama*, citește destinul. Spune-mi ce s-a întâmplat cu vaca mea și dacă am s-o găsesc... N-am nimic să-ți ofer acum, dar, dacă mergeți până la mine acasă, am să pun să ți se dea de mâncare, la fel și mamei dumitale, și o să puteți dormi acolo amândoi la noapte.

Mama sunt eu. Oamenii din acest ținut sunt de o perspicacitate uimitoare! N-are rost să-i mințim. Inventează singuri despre noi povești mult mai grozave decât cele pe care voiam să le debităm noi.

Niște pelerini cerșetori nu refuză niciodată o invitație de genul celei care tocmai ne-a fost făcută. Nu vreau să par suspectă, mai ales de când am aflat despre prezența în regiune a unor funcționari din Lhasa.

Îi fac semn lui Yongden să accepte oferta individului. El își lasă povara pe o stâncă plată și spune cu un aer condescendent:

— Ei, hai, trebuie să-ți fac serviciul ăsta. Nu e de datoria unui *lama* să fie compătimitor?

Urmează și alte fraze virtuoase, apoi ceremonia începe. Mormăind formulele consacrate, scurtându-le pe cât posibil, tânărul meu tovarăș numără și iar numără boabele șiragului său de mătănii. Îi pot urmări gândurile. Se întreabă: „Unde poate să fie această prefericită vacă? Habar n-am. Nu asta e problema, ci care e cel mai bun răspuns ce poate fi dat acestui nătărău care îmi pune întrebări"

Bătrânul tibetan s-a lăsat pe vine, tăcut și atent, așteptând decizia destinului.

Oracolul se pronunță în sfârșit:

— Vaca dumitale, spune el, n-a fost mâncată. Trăiește, dar e în pericol să se accidenteze. Dacă pornești în căutarea ei fără întârziere, mergând în josul râului, ai s-o găsești. Totul depinde de iscusința dumitale.

Imprecizia ultimelor expresii lasă loc pentru interpretări diverse. Un augur nu are nimic de câștigat dacă este prea precis. Nu e departe ziua când vom verifica în mod amuzant acest lucru.

Puțin mai liniștit, individul ne descrie minuțios locuința sa, pe care o vom găsi, zice el, pe malul fluviului, iar noi ne reluăm mersul în amonte, în timp ce el se grăbește în direcția opusă. După aproximativ jumătate de oră, zărim casa indicată.

Un pictor ar fi găsit un frumos subiect de peisaj în această fermă tibetană sprijinită de niște stânci cenușii, în mijlocul unui pâlc de copaci cu frunzele îngălbenite și scăldată toată în lumină.

Prin fața ei, fluviul își purta apele hibernale opaline și liniștite, care prindeau gheață la mal. Foarte probabil, nici un călător de rasă albă nu mai văzuse această parte a cursului său, sălbaticul Saluen șerpuind între țărmurile lui dezgolite și falezele lui uriașe, ale căror creste ascuțite străpungeau azurul.

Cu dragă inimă m-aș fi așezat acolo, pe pietrele scăldate de soare, ca să mă bucur de farmecul decorului, să savurez bucuria prezentului, beția aventurii ce mă adusese în locul acela și avea să mă ducă și mai departe, mult mai departe, dacă zeii prielnici continuau să vegheze asupra mea. Dar nu trebuia să visez. Personajul pe care mi-l asumasem, de femeie sărmană și decrepită, implica prea puțină poezie.

Atrase de apelurile tovarășului meu, pe acoperișul plat din pământ bătătorit se arată niște femei; ascultă, circumspecte, relatarea întâlnirii noastre cu stăpânul casei și a felului cum a ajuns el să ne ofere ospitalitate. După o mulțime de explicații, se lasă în cele din urmă convinse. Ni se dă voie să intrăm în curte mai întâi, apoi, după o nouă examinare a fizionomiei noastre și încă un rând de întrebări, ni se îngăduie să urcăm pe o scară ce ne duce pe acoperișul-terasă, unde e construit primul etaj. Acesta servește drept locuință pentru familie, în timp ce parterul e ocupat de grajduri.

Pentru Yongden, care e *lama*, este adusă o pernă zdrențuită; cât despre mine, bătrâna mamă lipsită de importanță, mă voi așeza pur și simplu pe pământ. Trebuie să le spunem femeilor care ne înconjoară toate locurile sfinte pe care le-am vizitat, ca și cele unde ne ducem și să le dăm asigurări că n-avem nici o marfă de vânzare, neposedând nici măcar o pătură.

Vremea e frumoasă, dar rece, și încep să tremur, cum stau așezată și fără să mă mișc, în aer liber. Gazdele noastre, în schimb, nu simt pișcătura vânticelului tăios care s-a stârnit dinspre nord.

Ca să lucreze mai uşor, şi-au scos braţul drept de sub mantia din blană de oaie, strânsă la brâu cu o cingătoare, şi lasă vederii nişte sâni nespălaţi care nu vor cunoaşte niciodată atingerea apei şi săpunului.

Suntem acolo cam de două ore când se produce un incident. Apare stăpânul casei, care îşi mână din urmă vaca regăsită. Emoţia este generală.

— Oh, *lama*, exclamă ţăranul de îndată ce ni se alătură pe terasă, eşti un adevărat, un mare *nieunshes*[1] Toate spusele dumitale, fără deosebire, s-au împlinit. Vaca se afla într-un loc primejdios. O luase pe o potecă îngustă tăiată de un grohotiş; nu putea nici să mai meargă înainte, nici să se întoarcă şi să vină înapoi, nici să urce spre înaltul falezei... A trebuit să procedez cu iscusinţă ca să o scot de acolo, exact cum ai prevăzut... Da, nu încape nici o îndoială, eşti un *nieunshes chen* învăţat.

Savurăm acest triumf neaşteptat; probabil că o să urmeze o masă. Deocamdată se aduce ceai: ceai tibetan, cu unt şi sare, supă, poate, mai curând decât băutură, însă un întăritor delicios pentru călătorul ostenit şi rebegit. Un sac de *tsampa* este aşezat lângă noi, putem să luăm din el după pofta inimii. Mănânc cât pot.

Gazda noastră a rămas pe gânduri. Îl întreabă pe Yongden:

— *Lama*, ştii să citeşti?

— Bineînţeles, răspunde cu mândrie cel interpelat, să citesc şi să scriu.

— Oho! Chiar eşti învăţat, un *geshe*[2], poate... bănuiam eu puţin...

Se ridică, intră într-una dintre încăperile locuinţei şi aduce de acolo un volum enorm, pe care îl pune cu respect pe o masă scundă în faţa tovarăşului meu de drum.

— *Lama*, spune el, uită-te la cartea asta. E o lucrare a cărei citire aduce cele mai puternice binecuvântări şi toate soiurile de belşug asupra celor pentru care e recitată... O s-o citeşti pentru mine.

Yongden întoarce capul către mine, pare dezolat. Unde am nimerit? Corvoada pe care ţăranul vrea să i-o impună nu-i surâde deloc; e istovit şi ar vrea să se odihnească... să doarmă. Totuşi, trebuie să-i răspundă individului care se uită întrebător.

1. Cel care practică arta divinaţiei. [Vezi şi nota 2, p. 62 – n.tr.]
2. *Geshe*: doctor în litere şi în filosofie.

— Volumul e gros, spune el, pentru citirea lui e nevoie de mai multe zile, iar eu mâine trebuie să plec, însă pot să-l deschid[1] și binecuvântarea are să fie la fel de eficientă.

Cum această practică este curentă în Tibet, nimeni nu ridică nici o obiecție. Cartea este dezbrăcată ceremonios de „roba" sa, se arde tămâie, ni se toarnă din nou ceai cald în boluri, iar Yongden începe să citească cu voce foarte tare, după ce mi-a poruncit pe un ton imperativ:

— Mamă, recită *dölma*[2].

Mă supun, intonând o psalmodie care n-are nici o legătură cu textul recitat de fiul meu adoptiv și al cărei scop este doar să-mi dea o ocupație, pentru a le împiedica pe femei să mă agaseze și să mă pună în încurcătură cu întrebările lor.

De obicei, prin ordine de felul acesta mă scutește Yongden de încercarea obositoare a lungilor discuții în cursul cărora fie pronunția mea, fie utilizarea – care a devenit o obișnuință pentru mine – unor termeni din limbajul literar ar putea să-i mire pe săteni.

Auzind tărăboiul pe care-l facem, apar niște vecini care dau din cap cu un aer convins și aprobator. Trebuie să fi recitat de cel puțin douăzeci de ori *dölma* și poate de cinci sute de ori formula din *Kyapdo*. Sensul frazelor pe care le recit îmi oprește gândurile...

„...Pentru a ajunge la capătul fricii și al durerii, îndreptați-vă pașii spre cunoaștere...", afirmă *Kyapdo*. Reflectez și mă opresc din mormăitul meu pios. *Lama* își dă seama, întoarce capul spre mine și îmi spune cu glas tunător:

— „Așa cum, pe cer, norii se formează și se destramă fără să putem spune de unde vin și unde se duc și fără să existe nicăieri vreun sălaș al norilor, tot așa apar fenomenele prin combinarea unor cauze și dispar prin lucrarea altor cauze, fără să-i putem atribui nici unuia dintre ele un loc unde ar rezida?... Vremelnice, prin esență, sunt toate agregatele de elemente..."

---

1. Literal: „să-i deschid gura", adică să scoată cartea din stofa care o acoperă și să-i citească primele pagini sau primul rând de pe fiecare pagină. Cărțile tibetane sunt formate din foi detașate; se păstrează învelite într-un pătrat de stofă bine legat cu sfoară, care este introdus între două scândurele strânse cu o curea. Stofa, uneori foarte scumpă, ce învelește volumul este numită „roba" acestuia.
2. Vezi nota 1, p. 63.

De la citirea unor tratate de genul acesta – din care, firește, nu înțeleg un cuvânt – așteaptă țăranii din Tibet sporirea șeptelului, vindecarea bolnavilor și succesul tranzacțiilor comerciale. Ciudat popor și ciudată țară!

Am tresărit, smulsă din visare de accentul războinic cu care cititorul a impregnat declarațiile sfintelor scripturi, și o iau de la capăt cu *Aum mani padme hum!* Îmi țiuie urechile, nu mai rezist; de-aș putea dormi!

Se lasă seara; au trecut câteva ceasuri de când recităm acest soi de slujbă. Capul familiei își face apariția din nou, aducând un taler cu boabe de orz și un bol cu apă limpede, pe care le pune lângă carte.

— *Lama*, începe el iarăși, nu mai e destulă lumină pentru citit, te rog binecuvântează-mi casa și bunurile ca să sporească și dă-ne la toți apă sfințită ca să fim feriți de boli.

Hotărât lucru, e perseverent individul! Aventura cu vaca regăsită trebuie să-i fi inspirat o încredere absolută în puterea magică a lui Yongden, iar credința într-un *lama* se manifestă întotdeauna în Tibet prin daruri a căror importanță se măsoară după tăria acestei credințe. Bătrânul fermier e înstărit, se vede după numărul vitelor sale care tocmai s-au întors de la pășunat; fără nici o îndoială, vom primi din belșug merinde pentru drum, iar la cadou se vor adăuga și câteva monede de argint.

Văd după expresia de pe fața tovarășului meu că intră în spiritul glumei și se bucură cu maliției de chilipirul ce ne așteaptă.

Iată-l, grav ca un episcop, cum trece prin cele câteva încăperi ale locuinței, recitând cuvintele liturgice de binecuvântare. Uneori se întrerupe un moment și, cât ține această scurtă tăcere, știu că face rugăciuni sincere pentru binele material și spiritual al gazdelor noastre. Deși zâmbește în fața credințelor copilărești ale compatrioților săi fără știință de carte, Yongden este profund religios și adept al unei secte mistice din ținutul său. Când turul locuinței s-a încheiat, țăranul arată drumul către grajduri. Acestea sunt întinse, gloduroase, niciodată curățate; plimbarea prin noroiul vâscos îl irită în cele din urmă pe cel care oficiază. Aventura nu mai e amuzantă. Yongden aruncă cu gesturi largi boabele sfințite peste capetele oilor și caprelor, pe care le sperie, ale cailor, care se cabrează, și ale vitelor indiferente, care parcă ar disprețui toate riturile. Apoi, crezând că în sfârșit a terminat, se îndreaptă spre scară și urcă primele trepte; însă proprietarul, care l-a însoțit purtând bețișoare de tămâie, se

repede după el, îl prinde de un picior și îi arată că porcii nu și-au primit partea lor de binecuvântare. Trebuie să coboare înapoi. Nefericitul *lama* isprăvește cât poate de repede cu rău mirositoarele dobitoace, care fac ca toți dracii când le plesnește furios cu o grindină de boabe. Cu cizmele înnoroiate, cu picioarele ude și înghețate, revine în sfârșit pe acoperiș. E rândul oamenilor acum. Apa din bol este sfințită, după regulile tradiționale, apoi, cu capul familiei în frunte, toți înaintează către *lama* ca să primească în căușul palmei câteva picături. Apa e băută, iar ce mai rămâne în palmă servește la umezirea capului. Niște vecini se alătură și ei procesiunii.

Odată încheiate devoțiunile, se servește masa de seară: o supă de urzici uscate, fără carne. Suntem departe de ospățul la care ne așteptam și n-am presimțiri bune în privința cadoului care trebuie să ne fie oferit la plecare. Va fi subțire, probabil, ca și supa. Totuși, nu se știe niciodată, țăranii tibetani au idei ciudate. Mă amuz *in petto* de mentalitatea de cerșetoare pe care am dobândit-o de când joc rolul de femeie sărmană rătăcitoare. Însă nu totul e glumă în cerșetoria noastră; pomenile care ne umplu sacii ne scutesc să cumpărăm alimente, să arătăm că avem bani, și ne protejează în mare măsură anonimatul.

În sfârșit o să putem dormi. În încăperea unde ni se permite acum să intrăm se află, pe pământul bătătorit, o bucată de sac vechi de mărimea unui șervet: e patul care îmi este destinat. Yongden, datorită calității lui de cleric, e tratat mai bine. Va beneficia de un covor zdrențuit care îl va feri cam până la genunchi de contactul cu pământul gol. De picioare nu se preocupă nimeni. Tibetanii de condiție modestă dorm chirciți, aproape încovrigați, asemenea câinilor, și n-au niciodată scoarță sau perne pentru toată lungimea corpului. Se consideră că a dormi întins cât ești de lung este un lux rezervat doar persoanelor de condiție nobilă.

Mă culc după ce m-am mulțumit să dezleg cingătoarea robei mele groase. În Tibet, săracii nu se dezbracă pentru somn, mai ales atunci când primesc găzduire într-o casă străină. În scurt timp, fiul meu vine și el și, după la fel de puține pregătiri ca și mine în ceea ce privește toaleta de noapte, se întinde pe bucata lui de covor. Adormiserăm, când un zgomot și o lumină vie ne trezesc. Dar oare suntem cu adevărat treji? Scena pitorească pe care o zărim printre pleoapele întredeschise, în timp ce ne prefacem că dormim, ne face aproape să ne îndoim.

Camera în care ne aflăm este cea unde dorm fiicele gazdelor noastre și slujnica. Tocmai au intrat toate trei și, ca să aibă lumină – lămpile și lumânările nu sunt cunoscute în acest ținut –, au aruncat talaș de lemn rășinos în tava cu jăratic din mijlocul încăperii. Le văd cum își dezleagă cingătoarea, își agită brațele negricioase ca să le scoată din mâneci, târăsc de ici, de colo blănuri de oaie slinoase care le vor servi drept saltele și pături. Se mișcă, sporovăiesc, colierele de argint le zornăie pe sânii dezgoliți. Flacăra care, rând pe rând, se înalță strălucitoare și dănțuind, apoi se întunecă până la o lucire roșiatică le învăluie într-o lumină neobișnuită: ai zice că sunt trei vrăjitoare ce se pregătesc pentru sabat.

Înainte să se lumineze de ziuă, îl înghiontesc discret pe Yongden ca să-l trezesc. Trebuie să ne facem toaleta înainte ca lumina să le permită celorlalți să-i sesizeze detaliile. Aceasta constă mai întâi, pentru mine, în a mă unge pe față ușurel cu negru de fum, pe care mi-l procur frecând cu mâna fundul marmitei[1] Apoi trebuie să ne ajustăm, sub robe, brâiele în care ne ținem aurul și argintul, hărțile, termometrul, busolele minuscule, ceasurile și alte obiecte care nu trebuie să fie observate cu nici un preț.

Abia am terminat, că stăpâna casei și apare. Își cheamă fiicele și pe slujnică; focul e ațâțat din nou, oala ce conține restul supei din ajun e pusă pe tava cu jăratic și, după câteva momente, suntem poftiți să ne întindem bolurile ca să primim și noi. Acestea n-au fost spălate în seara precedentă; nu se obișnuiește așa ceva. Fiecare are blidul său, pe care nu-l împrumută nimănui; îl linge cu conștiinciozitate după fiecare masă și asta ține loc de spălat. Biata de mine! Îmi lipsește practica în arta de a-mi linge bolul, iar acesta e încă uns tot cu supă și ceai, care au înghețat pe timpul nopții. Trebuie să știu însă să-mi strunesc nervii care protestează și stomacul care se revoltă, succesul călătoriei mele depinde de asta. Să închidem deci ochii și să bem supa și mai grețoasă decât în ajun, din cauza apei care i-a fost adăugată pentru a o lungi.

Baloturile noastre sunt în scurt timp legate cu sfoară.

---

1. Negrul de fum înlocuise, pentru machiaj, pudra de cacao, care era în mod clar prea puțin aderentă și din care nu-mi mai rămăsese, de altfel, decât o cantitate foarte mică, pe care preferam să o consum sub formă de băutură.

Nu apare nici un cadou; privesc amuzată expresia dezamăgită de pe figura tânărului meu *lama*, care a binecuvântat, psalmodiat și oficiat atâta în fel și chip. N-are rost să mai zăbovim. Toată familia vine încă o dată să primească binecuvântarea prin punerea mâinilor și intuiesc că Yongden i-ar arde cu plăcere o scatoalcă bătrânului zgârie-brânză pe a cărui claie de păr își așază degetele.

Coborâm iar scara, trecem din nou prin fața cailor care ne privesc ciudat, a caprelor vădit batjocoritoare și a vacilor mereu placide.

Odată ieșiți, mergem un timp în tăcere; apoi, când nu mai putem fi auziți și văzuți, Yongden se întoarce brusc și, schițând gesturi cabalistice în direcția gazdei noastre, izbucnește:

— Ah, ticălosule, escroc mizerabil, necredincios pentru care m-am ostenit o zi întreagă!... Și când te gândești că m-a pus să cobor iar scara ca să-i binecuvântez lui porcii!... Ptiu!... Îmi iau înapoi binecuvântările, zgârcit odios ce ești. Să nu mai crească lâna pe oile tale, animalele tale de parte femeiască să rămână sterpe și caișii tăi să facă numai sâmburi!...

Indignarea lui comică, ce nu era decât pe jumătate simulată, mă amuza nespus. La urma urmei, tovarășul meu era un *lama* autentic și fusese lipsit de niște onorarii pe care le câștigase în mod legitim. Dar nici Yongden n-a putut rezista mult în fața comicului acelei aventuri și amândoi am izbucnit în râs în fața blajinului Saluen cu ape hibernale, care cânta la picioarele noastre pe prund, părând a spune:

— Așa merg lucrurile în frumoasa țară a Tibetului; mici străini aventuroși, mai aveți încă multe de văzut!...

În aceeași zi, după ce am mai traversat o trecătoare, am ajuns în apropierea temutului Oubé. Ne-am oprit lângă un râu să bem ceai, ca să nu trecem prin sat decât după căderea întunericului. Câteva ore mai târziu, după ce am lăsat în urmă un grup de case printre care se afla și una unde presupuneam că dormea importantul personaj, ne-am ales drept dormitor o crăpătură în munte.

Nu ne-am acordat un lung repaus; când mijeau zorile eram în picioare. N-am mers nici zece minute și am văzut în fața noastră o clădire împodobită cu frunziș și precedată de un fel de alee mărginită de pietre albe; nu încăpea îndoială, era locuința actuală a funcționarului. Datorită orei foarte matinale, am avut norocul să nu întâlnim pe nimeni în drumul nostru.

Am lungit puternic pasul și, când s-a ivit soarele, eram deja la vreo trei kilometri de locul primejdios. Puteam, pe bună dreptate, să ne felicităm că scăpaserăm atât de ușor din situația aceea periculoasă. Am făcut-o și, extrem de fericiți, ne-am continuat drumul.

Pe la mijlocul după-amiezii eram încă într-o dispoziție excelentă, când niște trecători ne-au dat de știre că funcționarul plecase din Oubé cu trei zile înainte ca să se ducă în alt sat, situat mai departe pe drumul pe care trebuia să-l urmăm.

Am mizat pe un nou marș la lumina stelelor, pe deplin convinși că de data aceasta puteam fi liniștiți; am adormit senini pe la unu dimineața, într-un vălmășag de stânci prăbușite, amestecate cu tufișuri spinoase.

A doua zi, în zori, am plecat. La câțiva pași de locul unde ne petrecuserăm noaptea am dat peste o construcție ascunsă într-un cotlon al muntelui. Vreo treizeci de cai frumoși erau legați afară, iar o mulțime de țărani soseau deja aducând grâne, fân, carne, unt.

Ne aflam chiar în fața casei unde stătea funcționarul. Un fel de administrator, bărbat falnic, înalt de statură, supraveghea intrarea proviziilor aduse de săteni. L-a oprit pe Yongden și, după un moment de conversație care mi s-a părut interminabil, i-a poruncit unui servitor să ne dea să mâncăm ceai cu *tsampa*. Nu puteam refuza o ofertă atât de amabilă; niște călători săraci trebuiau, dimpotrivă, să se bucure mult de o asemenea pleașcă. Ne-am străduit cât am putut să părem încântați, stând așezați afară, pe treptele locuinței nobilului gentilom, deși ne simțeam mult mai tentați să ne luăm picioarele la spinare.

Lucrul cel mai obositor și care câteodată devenea chiar nespus de chinuitor în existența pe care o duceam era rolul pe care trebuia să-l joc mereu ca să-mi păstrez anonimatul. Într-o țară unde totul se face în public, trebuia, până și în actele cele mai intime, să adopt niște maniere locale care mă deranjau teribil.

De aici rezulta o tensiune nervoasă neplăcută, care, din fericire, scădea în zilele de viață mai liberă de care mă bucuram când străbăteam vastele întinderi aproape nelocuite ce se găseau în drumul meu.

În aceste regiuni solitare scăpam mai cu seamă, spre marea mea bucurie, de nenumăratele mâncăruri proaste cu care ne gratificau amărâții darnici care ne găzduiau și pe care trebuia să le înghițim surâzând ca să evităm comentariile periculoase. O singură dată renunțasem la atitudinea mea de cerșetoare înfometată, pentru care totul e bun, dar în ziua aceea...

Ajunseserăm la căderea serii într-un mic sat învecinat cu districtul Daishin. Era foarte frig, iar împrejurimile golașe nu ofereau nici un adăpost. Ni se refuzase intrarea în câteva case, când o femeie ne-a deschis ușa ce se legăna a unei locuințe jalnice. Intrăm; în cocioabă e foc și, pe un ger ca acela, chiar și numai asta înseamnă deja confort. Soțul femeii sărmane se întoarce puțin după aceea, aducând câțiva pumni de *tsampa* pe fundul unei desăgi de cerșetor; înțelegem că nu putem spera la nici o cină din partea unor oameni care n-au nici ei de mâncare pe săturate. Yongden, după un preambul în care laudă generozitatea unui șef imaginar care i-a dat o rupie, declară că va cumpăra carne dacă există de vânzare în sat.

— Știu eu un loc... zice imediat gazda noastră, mirosind o pleașcă.

Din colțul unde m-am ghemuit, insist asupra calității necesare. Tibetanii mănâncă fără scârbă stârvurile animalelor moarte de boală. Aș putea să explic motivele acestui obicei, dar nu am suficient spațiu aici.

— Să nu aduci carne de animal care a murit singur, și nici o bucată putrezită, îi zic eu.

— Nu, nu, spune omul, mă pricep, o să aveți ceva bun.

Trec vreo zece minute, satul nu e mare, și cerșetorul revine.

— Ia uite! zice el cu un aer triumfător, scoțând un fel de pachet de sub mantia sa de blană.

Ce-i aia?... Camera nu e luminată decât de butucii care ard în vatră, nu disting bine. Omul pare să desfacă ceva: o cârpă, probabil, în care a învelit ce a cumpărat.

Oh!... Un miros groaznic umple deodată încăperea, un iz de cadavru, e cumplit.

— Ah! zice Yongden cu o voce ușor tremurată ce trădează greața pe care se străduiește să și-o reprime, ah!... E un stomac!...

Înțeleg. Tibetanii au obiceiul detestabil ca, atunci când taie un animal, să pună în stomacul lui rinichii, inima, ficatul și celelalte măruntaie; acest soi de sac este apoi cusut, iar conținutul său e lăsat să macereze astfel zile sau săptămâni întregi și chiar mai mult.

— Da, un stomac, repetă cumpărătorul, căruia îi tremură şi lui puţin glasul, dar de bucurie, văzând cum din buzunarul deschis se revarsă un morman de mâncare. E plin, plin!... exclamă el. O, ce cantitate!...

A pus oroarea aceea pe podea, îşi afundă mâinile într-însa, lasă să-i treacă printre degete intestinele gelatinoase. Trei copii, care dormitau pe nişte trenţe, s-au trezit, iar acum, ghemuiţi în faţa tatălui lor, cască nişte ochi plini de lăcomie.

— Da... da, un stomac... spune iarăşi maşinal Yongden, consternat.

— Maică, uite o oală, spune îndatoritoare femeia, adresându-mi-se, poţi să-ţi prepari mâncarea.

Eu, să pun mâna pe mizeria aceea! Îi şoptesc în mare grabă fiului meu: „Spune-le că-s bolnavă"

— Întotdeauna e rândul dumitale să fii bolnavă când se întâmplă câte un necaz, mormăie Yongden printre dinţi.

Dar băiatul e tare, deja şi-a recăpătat sângele-rece.

— Măicuţa e bolnavă, anunţă el. De ce n-aţi face chiar voi *tupa*[1]?... Vreau ca toţi să aibă partea lor.

Cei doi cerşetori nu aşteaptă să li se zică de două ori, iar ţâncii, care au înţeles că se pregăteşte un ospăţ, stau tare cuminţi lângă foc, nemaiavând nici un chef să doarmă. Femeia s-a înarmat cu un satâr şi taie mortăciunea în bucăţi; din când în când, scapă câte una, care pică pe podea, iar copiii se reped atunci ca nişte căţelandri şi o înfulecă aşa crudă cum e.

Acum, supei aceleia infecte i se adaugă făină de orz. Iată, fiertura e numai bună.

— Bea, maică, asta o să te înzdrăvenească, mă sfătuiesc cei doi soţi.

Mă mulţumesc să gem, întinsă în colţul meu.

— Lăsaţi-o să doarmă, intervine Yongden.

El nu se poate scuza. Nişte *arjopa* care cumpără carne de o rupie şi nu se ating de ea: aşa ceva nu s-a mai văzut niciodată, mâine tot satul ar vorbi despre asta. Trebuie să savureze un bol plin cu zeama rău mirositoare, dar nu poate merge mai departe de atât şi declară că acum nici el nu se simte bine... Nu mă îndoiesc deloc. Ceilalţi se ospătează îndelung, cu lăcomie, în tăcere, bucurându-se cu toată

1. Supă groasă.

ființa de acest festin neașteptat; mă prinde somnul, în timp ce toată familia încă mestecă zgomotos.

Prin munți și văi, înaintăm către trecătoarea Sepo Khang. La poalele acesteia ne aștepta unul dintre acele incidente misterioase, inexplicabile, care, în Tibet, îl lasă uneori perplex pe călător.

O coborâre foarte lungă ne dusese pe fundul unui defileu care nu avea nimic deosebit. Un mic râu curgea acolo într-o albie din pietre; apele sale limpezi se duceau să se verse în Saluen, invizibil, dar aflat nu departe, de care cărarea noastră se apropiase din nou prin labirintul munților.

Pe malul din fața noastră, dincolo de un pod vopsit în roșu, un drum urca drept între ogoare printre care se vedeau câteva ferme. Abia era amiaza; să așteptăm până a doua zi pentru a începe ascensiunea spre trecătoare însemna să pierdem, într-un cătun care nu prezenta nici un interes, șase sau șapte ore ce ar fi putut fi folosite mai bine în altă parte. Din informațiile pe care le căpătaserăm, știam că nu vom putea trece lanțul de munți în cursul unei singure zile, chiar dacă porneam la drum înainte de revărsatul zorilor. Așadar, de vreme ce oricum trebuia să ne petrecem noaptea pe traseu, era mai bine să nu ne oprim acum. Dacă frigul prea mușcător sau lipsa de combustibil pentru foc ne-ar fi împiedicat să înnoptăm la altitudinea pe care am fi atins-o la căderea serii, am fi scos-o la capăt continuând să mergem până dimineață, cum ni se mai întâmplase deseori. Totuși, înainte de a porni într-o lungă etapă, am considerat că era prudent să mâncăm bine. Apa era acum la picioarele noastre și nu puteam ghici când vom mai găsi pe drum. Yongden se grăbi să mă aprobe și, de îndată ce am ajuns pe malul râului, ne-am lăsat poverile jos pe pietre, iar el a făcut foc cu uscăturile pe care le-am adunat de pe sub câțiva copaci ce creșteau pe marginea ogoarelor.

Atunci, un băiețel care stătea așezat pe celălalt mal în momentul sosirii noastre a trecut podul în fugă și a venit să se prosterneze de trei ori la picioarele lui Yongden, așa cum obișnuiesc să facă tibetanii în fața marilor *lama*. Am fost extrem de mirați. De ce acel copil dădea acest semn de mare respect în fața unui necăjit în zdrențe? Fără să ne lase însă timp să-l întrebăm, micuțul s-a adresat fiului meu adoptiv:

— Bunicul meu, spuse el, e tare bolnav. Azi-dimineață ne-a anunțat că o să vină un *lama*, coborând de pe muntele ăsta, și o să

se aşeze lângă râu ca să facă ceai. Doreşte să-l vadă fără întârziere. De aceea, de cum s-a ridicat soarele, fratele meu şi cu mine am stat de veghe cu rândul lângă pod ca să-l rugăm pe *lama* să intre la noi în casă. Acum, că aţi venit, fiţi bun şi urmaţi-mă.

Evident, era o eroare.

— Nu pe fiul meu îl aşteaptă bunicul tău, i-am răspuns eu băieţaşului, noi suntem oameni dintr-un ţinut foarte îndepărtat, bunicul tău n-are cum să ne cunoască.

— Dar a zis: un *lama* care o să facă ceai pe pietre, insistă copilul, şi, cum nu păream dispuşi să-l însoţim, traversă înapoi râul în mare grabă şi dispăru printre îngrăditurile ce despărţeau ogoarele.

Tocmai începuserăm să ne mâncăm *tsampa* când ţărănuşul apăru din nou, însoţit de un novice *trapa*.

— *Lama*, îi spuse acesta din urmă lui Yongden după ce îl salută prosternându-se, cum făcuse şi băieţelul, faceţi-mi favoarea să veniţi să-l vedeţi pe tatăl meu, care vă aşteaptă cu nerăbdare. Spune întruna că e în pragul morţii şi că numai dumneavoastră sunteţi în stare să-l călăuziţi prin *Bardo* şi să-l conduceţi spre o renaştere fericită.

Trapa ne-a mai spus apoi ceea ce ştiam deja, anume că bolnavul anunţase sosirea unui *lama* pe drumul pe care veneam noi şi, ca să ne convingă că era vorba într-adevăr de Yongden, a adăugat:

— Totul s-a petrecut întocmai cum prevăzuse tatăl meu. Ştia că o să faceţi ceai pe pietrele de lângă râu şi, după cum vedeţi, nu v-aţi aşezat alături de *mi deusa*[1], pe marginea drumului, unde se opresc uneori călători, ci aţi făcut imediat focul chiar pe pietre.

Tovarăşul meu şi cu mine nu ştiam ce să credem. Continuam să fim de părere că bolnavul se gândise la vreun *lama* pe care îl cunoştea şi pe care, dintr-un motiv saul altul, îl aştepta să treacă pe acel drum. Totuşi, văzând că *trapa* plângea, l-am sfătuit pe Yongden să-i facă o vizită bătrânului ţăran. A promis aşadar că se va duce la el de îndată ce ne vom termina masa.

Băieţelul şi novicele *trapa* – unchiul lui, după câte înţelesesem – au plecat să ducă acest răspuns la fermă şi, curând, am observat un alt copil aşezat lângă pod, care ne urmărea mişcările. Hotărât lucru, oamenii aceia se temeau ca Yongden să nu plece fără să intre la ei; nu era cu putinţă să le scăpăm; de altfel, de ce am fi mâhnit

1. Vezi nota 1, p. 36.

inutil un bătrân bolnav? Avea să-şi recunoască el însuşi eroarea şi oprirea noastră la el nu avea să ne întârzie mai mult de zece minute.

La poarta fermei, familia stăpânului şi argaţii ne-au primit cu semnele celui mai pios respect. Am fost conduşi apoi în camera unde fermierul se odihnea, întins pe perne, şi, în timp ce tovarăşul meu înainta spre el, eu am rămas la intrarea în încăpere, cu femeile casei.

Bătrânul ţăran nu mi se părea a fi în pragul morţii. Vocea fermă şi clară, privirea inteligentă denotau faptul că facultăţile sale mintale nu erau deloc slăbite. Vru să se ridice ca să se prosterneze, dar Yongden nu-l lăsă să iasă de sub păturile cu care era învelit, spunându-i că intenţia respectuoasă de a saluta astfel e suficientă pentru bolnavi.

— *Lama*, zise atunci bătrânul, de multe zile te aştept, dar ştiam că o să vii şi nu voiam să mor fără să te fi văzut. Eşti *lama* al *meu*[1], adevăratul meu *tsawai lama*, şi numai dumneata ai puterea să mă îndrepţi spre un sălaş fericit dincolo de lumea asta. Te rog, ai milă de mine, nu-mi refuza ajutorul dumitale.

Ceea ce dorea bolnavul era ca Yongden să recite pentru el slujba specială care, potrivit obiceiului tibetan, trebuie citită sau spusă pe de rost la căpătâiul oricărui lamaist – fie el călugăr sau laic – aflat pe patul de moarte şi care n-a fost iniţiat în învăţăturile ezoterice ale sectelor mistice. Ea nu constă în rugăciuni, în apeluri la îndurarea unei divinităţi, ci în sfaturi date muribunzilor, atunci când aceştia deja nu se mai pot mişca şi par inconştienţi, sau chiar unor morţi, în primele ore după deces. Această slujbă este menită să ţină loc, într-un fel, de iniţiere elementară *in extremis*. Datorită ei, fiind informate cum se cuvine despre regiunile în care pătrund, „conştiinţele-energii"[2] eliberate de învelişul lor carnal nu se mai

1. Acest posesiv alăturat cuvântului *lama* îl poate indica pe *lama* care este fondatorul sau liderul sectei căreia îi aparţine persoana ce-l foloseşte ori pe *lama* care este conducătorul mănăstirii de care ţine această persoană, ca binefăcător, arendaş, şerb sau călugăr. Are însă şi altă accepţiune: în cazul de faţă, „*lama* al *meu*" înseamnă un îndrumător, un părinte spiritual (cel pe care hinduşii îl numesc „guru"), cu care s-au întreţinut relaţii de la discipol la maestru pe parcursul mai multor existenţe succesive.
2. *Namshes*, termen care nu trebuie în nici un caz tradus prin „suflet" şi care indică o multiplicitate.

rătăcesc în labirintul complicat al cărărilor din *Bardo*. Recitarea liturgică se încheie cu *Powa* propriu-zis[1], adică cu ordinul scurt rostit de *lama*, care îi comandă principalei[2] *namshes* să renască în cutare sau cutare condiție fericită – în general, în Paradisul de la soare-apune al marii beatitudini, *Nub dewachen*. Conform teoriilor pe această temă care se bucură de credit, eficacitatea acestui ordin depinde nu atât de supunerea celui căruia îi este adresat, cât de forța mentală pe care o are *lama* care oficiază și de profunzimea cunoștințelor sale cu privire la natura reală a „conștiințelor-energii", a paradisurilor și a lumii fenomenale în general[3]

Bătrânul tibetan, cum am spus, nu părea aproape de ceasul morții și, din anumite motive de ordin religios, Yongden ezita puternic să-i îndeplinească strania dorință. Încercă să alunge ideile lugubre ce-l bântuiau și să-i redea speranța, propunându-i să recite pentru el formulele magice care „repară" viața și îi dau o nouă forță. Dar degeaba se căznea să-i învingă încăpățânarea.

Bolnavul continua să-l implore să-l conducă la sălașul lui Chenrezig[4], numindu-l adevăratul, unicul său *lama* și repetând că numai certitudinea că va primi vizita lui îi întârziase plecarea din lumea aceasta.

În cele din urmă le porunci tuturor celor de față să se arunce la picioarele fiului meu și să-și unească implorările cu ale sale, conjurându-l să-i acorde favoarea supremă pe care o cerea.

A fost o scenă extraordinară și nespus de sfâșietoare. Yongden trebui să cedeze. În mijlocul întregii familii prosternate și în lacrimi, rosti cuvintele rituale pe care voia să le audă din gura lui omul „care așteptase trecerea sa ca să moară"

Când am părăsit ferma, fața bătrânului său stăpân exprima o seninătate profundă, o detașare completă de orice grijă pământească; părea că deja intrase în fericitul paradis care nu se află nicăieri, deși este peste tot, sălășluind în fiecare dintre noi.

---

1. Întreaga ceremonie este numită – deși în mod impropriu – *Powa*, adică „a schimba locul", „a se deplasa", „a transmigra"
2. Folosesc termenul „principal" pentru că nu am găsit altul mai bun, însă el este departe de a fi adecvat.
3. Trebuie să se înțeleagă că nu mă pot întinde prea mult pe acest subiect. El presupune explicații lungi, care nu-și pot avea locul decât într-o lucrare de orientalistică.
4. *Nub dewachen*, vezi nota 2, p. 56.

Nu voi încerca să explic acest incident neobișnuit. În multe situații de genul acesta pare mai înțelept să ne mărturisim ignoranța decât să negăm aprioric sau să ne grăbim, dimpotrivă, să imaginăm teorii și dogme pe care nu le sprijină nici o experiență științific valabilă.

Am relatat acest episod ciudat din călătoria mea datorită cazului neobișnuit de clarviziune manifestată prin detaliile minuțioase ale sosirii lui *lama*, cum ar fi: va face foc, nu în locul obișnuit, marcat de un *mi deusa*, ci în altă parte, chiar pe pietrele din albia parțial secată a râului.

Cât despre problema legăturii anterioare ce ar fi putut exista între fermier și Yongden, ea nu prezintă nici o dificultate pentru cei care, asemenea tibetanilor, cred în existențele succesive.

În orice caz, mi-ar părea cu adevărat rău ca un fapt relatat cu titlul de document în măsură să-i intereseze pe cei care desfășoară cercetări legate de fenomenele psihice să devină prilej de comentarii deplasate.

Moartea și muribunzii, oricare ar fi ciudățeniile ce înconjoară ultimul ceas al vieții acestora, nu trebuie să devină subiect de flecăreli fără rost, nici să servească drept pretext pentru ironii.

Cei care ne avertizaseră că vom avea mult de mers până să ajungem în pasul Sepo Khang nu exageraseră.

După ce ne-am petrecut noaptea într-o fermă situată la oarecare distanță de cea a bolnavului, am plecat odată cu ivirea zorilor. Drumul pe care trebuia să-l urmăm a pătruns curând într-un masiv muntos extrem de pitoresc și sălbatic, în care se deschideau întinse văi interioare. Am mers toată ziua fără să ne oprim și fără să întâlnim pe nimeni, greșind de câteva ori drumul printre pajiștile alpine complet pustii în acel anotimp.

S-a lăsat amurgul, în timp ce lanțurile înalte de munți care se ridicau peste tot în fața noastră ne indicau clar că eram încă foarte departe de trecătoare. O furtună s-a stârnit atunci dintr-odată: unul dintre acele vânturi teribile, specifice marilor altitudini, care mătură culmile, aruncând uneori caravane întregi în prăpăstii[1] În acel

1. Am avut într-o zi ocazia să văd astfel cadavrele împrăștiate printre tufișuri și bolovani a patruzeci de catâri pe care vijelia îi aruncase de pe cărare. Trei dintre cei care îi mânau muriseră în același fel.

moment urcam un versant foarte abrupt. Întunericul se lăsa cu repeziciune. Devenea periculos să ne continuăm drumul pe vijelia aceea. Mă pregăteam să fac cale întoarsă ca să caut un adăpost mai jos, când am auzit un clinchet de clopoței și au apărut trei bărbați cu cai. Erau negustori care se duceau undeva de cealaltă parte a muntelui. Ne-au sfătuit să ne continuăm drumul împreună cu ei, spunând că vom întâlni curând o fermă ai cărei stăpâni stăteau toată iarna pe munte.

Era beznă de multă vreme când am ajuns. Văzând marile grajduri ce încadrau curtea locuinței, am înțeles că locul acela servea drept han pentru călătorii care traversau trecătoarea într-o perioadă a anului când înnoptatul sub cerul liber le putea fi fatal atât oamenilor, cât și animalelor.

Am fost primiți în bucătărie împreună cu negustorii, iar aceștia ne-au ospătat cu o cină excelentă, compusă din supă, ceai, *tsampa* și fructe uscate.

Acești oameni erau dintr-un sat aflat nu departe de cel unde locuia bolnavul pe care îl vizitaserăm în ajun. Trecând prin fața casei acestuia, în cursul dimineții, aflaseră toată povestea cu Yongden și cu fermierul și ne-au spus că, la prima geană de lumină a zorilor, când noi părăseam cătunul, bătrânul zâmbise și murise fără să se chinuie.

Negustorii păreau foarte impresionați de ceea ce auziseră în legătură cu ultimele momente ale prietenului lor și, cum gândurile tuturor se îndreptau în seara aceea spre chestiuni religioase, l-au rugat pe Yongden să țină o predică, ceea ce el a și făcut, cu simplitate și într-un mod perfect adecvat mentalității auditorilor săi.

Bucătăria, unica încăpere a cabanei, era un fel de tunel îngust și scurt; înghesuiți între peretele din scânduri și vatra în care ardeau niște butuci enormi, ne copseserăm literalmente toată seara. Cu toate astea, când a venit momentul să ne culcăm, am înțeles că gazda și soția lui nu ne vor ține lângă ei și că iarăși va trebui să dormim afară.

Negustorii au coborât să se culce lângă caii lor. Am fi putut să facem la fel: acoperișul de deasupra capului și un strat de bălegar uscat pe post de saltea ne-ar fi apărat cât de cât de frig. Dar, în beznă, era imposibil să-ți dai seama cât de uscat era așternutul de paie întărit de ger și, intervenind și căldura corpului nostru, dimineață

ne-am fi putut trezi maculați într-un mod neplăcut. Tibetanii nu acordă mare importanță accidentelor de genul acesta; noi însă nu ajunseserăm încă la acest nivel de indiferență filosofică. Mai rămânea acoperișul plat al grajdurilor, pe care am fost invitați să ne facem comozi.

Ce schimbare! Să treci din bucătăria aceea încinsă ca un cuptor în aerul rece al unei nopți geroase la vreo 4.500 de metri altitudine, în toiul unei furtuni! N-am putut să mă împac cu situația și i-am rugat pe fermieri să ne permită să stăm într-un fel de remiză mică, închisă pe trei laturi, ce servea drept intrare în bucătărie. Permisiunea ne-a fost imediat acordată.

A doua zi am traversat trecătoarea, care este foarte descoperită, într-un peisaj magnific, printre pajiști alpine.

Spre sfârșitul după-amiezii am ajuns la mănăstirea Sepo, romantic așezată într-un fel de cuib în munte, cu o imensă întindere de prerii în pantă blândă în față și o pădure de pini în stânga: un adevărat refugiu de vechi benedictini sau franciscani. Tibetul e ultima țară unde idealul cenobitic mai este la loc cinste.

Negustorii, care mergeau călare, ne-o luaseră mult înainte și, făcând popas la *gompa*, se grăbiseră să povestească tot ce știau despre Yongden, despre fermierul care murise în ajun și despre predica ținută în cursul serii. De aceea, când tovarășul meu s-a înfățișat să cumpere de-ale gurii, a fost primit foarte cordial și poftit să rămână câteva zile pentru a discuta unele probleme ale filosofiei budiste cu învățații locului. Cât despre mine, mi se oferea și mie găzduire într-o casă rezervată vizitatorilor[1].

Eu însă eram deja departe, căci îmi continuasem drumul în timp ce Yongden se ducea după provizii. Acesta își ceru scuze că nu putea rămâne, pretextând că ne grăbeam să ajungem în Lhasa, unde eram așteptați, și se zori să mă ajungă din urmă. La început mi-a părut rău că lăsasem să-mi scape ocazia de a-i asculta pe niște *lama* considerați foarte erudiți în acel ținut, dar m-am gândit că, foarte

1. Femeile și bărbații care nu aparțin ordinului religios nu sunt primiți să stea pe timpul nopții în incinta mănăstirilor lamaiste. Numai datorită unor permisiuni foarte speciale mi s-a îngăduit să ocup o casă particulară în câteva dintre acestea. Aceeași regulă se aplică laicilor, bărbați și femei, și în mănăstirile de călugărițe.

probabil, veşmintele mele laice şi faptul că eram femeie m-ar fi ţinut departe de începerea unde ar fi avut loc disputele filosofice ale învăţaţilor şi m-am consolat repede.

Spre seară străbăteam un şes întins şi pustiu ce forma culmea plată a unei spinări de munte, când am întâlnit o femeie. Aceasta ne-a zis că vom găsi adăpost pentru o noapte într-o fermă pe jumătate ruinată pe care o vom zări de pe drum. Informaţia avea valoarea ei; regiunea era în continuare complet pustie şi nu ne puteam gândi să ajungem în văi înainte de a doua zi. Ceea ce ni se spusese despre lungimea drumului pe care-l aveam de parcurs se confirma tot mai mult.

Am mai mers mai bine de un ceas; era aproape noapte când am ajuns la ferma despre care ne vorbise tibetana.

Ne-am instalat într-o încăpere mare care servise probabil altădată drept bucătărie şi aproape terminaserăm de mâncat, când femeia căreia îi datoram faptul că aveam un acoperiş deasupra capului a reapărut, însoţită de un băieţel.

Ea era proprietara fermei părăsite şi o abandonase în urma unui eveniment dramatic ce avusese loc cu câţiva ani înainte.

Într-o noapte, în timp ce ţăranii dormeau, o bandă de tâlhari din ţinutul Po năvălise în casă. Nefericiţii fermieri, deşi complet izolaţi şi neputând să spere la nici un ajutor, au opus o rezistenţă îndârjită. Atacatorii şi atacaţii s-au urmărit mult timp din încăpere în încăpere şi dintr-un grajd într-altul, în timp ce behăielile şi mugetele animalelor înspăimântate se amestecau cu zgomotul împuşcăturilor. Apoi, încetul cu încetul, tumultul s-a potolit. Stăpânul casei, cei doi fraţi ai soţiei sale şi câţiva dintre argaţii lor zăceau morţi sau pe moarte.

Atunci, turmele înconjurate de călăreţi şi mânate cu lovituri puternice de bici au fost duse de acolo în grabă, iar când tropotul lor înfundat s-a stins în depărtare, în ferma prădată nu s-au mai auzit decât plânsetele femeilor şi gemetele răniţilor.

Tâlharii din Po au lăsat pe teren şi cadavrele câtorva dintre ai lor: preţul victoriei, plătit adesea în astfel de aventuri.

De atunci, nefericita văduvă şi familia ei locuiau într-un cătun din apropierea mănăstirii Sepo. Teama că se mai putea produce un atac de acelaşi gen şi spaima, mult mai mare, legată de unele influenţe oculte redutabile o ţineau departe de ogoarele sale, rămase acum pârloagă, şi de ferma sa, care în curând avea să cadă în ruină.

Oamenii din ţinut credeau că locul era bântuit de duhuri rele. Moartea violentă a atâtor oameni, sentimentele de furie şi de ură ce se manifestaseră când îşi dăduseră ultima suflare atrăseseră acolo demonii şi, amestecate cu aceştia, spuneau ţăranii, fantomele tâlharilor şi ale victimelor lor dădeau şi ele târcoale în jurul locuinţei părăsite.

Tocmai pentru a-l ruga pe Yongden să exorcizeze locul făcuse sărmana femeie, pe timp de noapte, lungul drum de la mănăstire la fosta ei locuinţă.

Fără doar şi poate, unii dintre *lama* de la mănăstirea Sepo oficiaseră deja ceremoniile rituale folosite în asemenea cazuri, însă culoarea bonetei tovarăşului meu îi inspirase încredere fermierei. *Lama* care aparţin sectelor „bonetelor roşii" se bucură, ca exorcişti şi magicieni, de o reputaţie mult superioară celei a colegilor lor care fac parte din „bonetele galbene"

Compasiunea resimţită de fiul meu pentru nefericita victimă a acestei drame sângeroase nu-l lăsa să-i respingă cererea. Când ceremonia a fost încheiată, i-a spus fermierei că, dacă va dori, va putea să-şi cultive din nou proprietatea fără teamă de vreo fiinţă din celelalte lumi, dar că, în ceea ce-i priveşte pe banditii din ţinutul Po, va trebui să-şi ia măsuri serioase de precauţie, după cum o vor sfătui obiceiurile ţinutului şi experienţa unor oameni avizaţi.

În ziua următoare am intrat pe teritoriul udat de apele râului Dainshin şi, din nou, la fel ca pe malurile fluviului Saluen, am fost găzduită de un mare număr de oameni cu caractere diferite. De-aş putea să povestesc una câte una toate etapele pe care le-am parcurs! Într-o seară, un ţăran şiret, cu toate aparenţele celei mai cordiale onestităţi, nu ne-a pus oare să dormim într-o încăpere bântuită, unde se credea că îşi făcuseră sălaş nişte demoni înfometaţi? Şi asta numai ca să vadă dacă dimineaţă vom ieşi vii din ea şi dacă putea risca să locuiască din nou acolo.

O mare parte a văii prin care curge râul Dainshin este bine cultivată şi are un aspect vesel. Întâlneşti mănăstiri importante, satele sunt bine construite, iar locuitorii lor au un comportament foarte plăcut.

De asemenea, în această regiune am traversat câmpuri de săricică, pe care tibetanii o numesc *pulthog*. Aceştia nu uită niciodată să arunce puţină săricică în vasul în care fierbe ceaiul, pentru a-i da o plăcută culoare trandafirie şi un gust mai pronunţat.

Într-o după-amiază, un călător înstărit care se ducea cu ofrande la o mănăstire s-a oprit în mod spontan ca să ne dea fiecăruia câte două rupii, apoi şi-a văzut de drum fără să ne pună nici o întrebare, lăsându-ne complet uluiţi de această pleaşcă neaşteptată.

În realitate, nu ne luam foarte în serios rolul de cerşetori, deşi ne aducea uneori profituri destul de notabile. Odată ce am ajuns în inima Tibetului, am preferat metoda mai expeditivă de a cumpăra ceea ce aveam nevoie. Totuşi, de multe ori, ca în cazul precedent, milosteniile au venit la noi fără să fi fost solicitate.

Niciodată în viaţa mea nu mai făcusem o călătorie atât de puţin costisitoare. Pe drum, Yongden şi cu mine râdeam adesea aducându-ne aminte de detaliile pe care le citiserăm în lucrările exploratorilor, legate de marele număr de cămile, iaci sau catâri din care se compuneau caravanele lor, de sutele de kilograme de alimente pe care le transportau cu cheltuieli considerabile, şi toate astea ca să eşueze mai mult sau mai puţin aproape de ţintă.

Aş fi putut să fac tot drumul fără un ban, însă, cum ne comportam ca nişte cerşetori sibariţi, delectându-ne cu prăjituri de melasă, fructe uscate, ceai de cea mai bună calitate şi consumând enorm de mult unt, am ajuns ca la capătul a patru luni – călătorind din Yunnan până în Lhasa – să cheltuim, pentru amândoi, cam o sută de rupii.

Nu e nevoie să fii putred de bogat ca să călătoreşti şi să trăieşti fericit pe preafericitul pământ al Asiei.

Capitolul V

La Tashi tse mi se spusese: două drumuri duc de aici în ţinutul Po; unul merge pe văi, celălalt se afundă în inima munţilor. De-a lungul celui dintâi se găsesc sate destul de numeroase şi mai multe mănăstiri; tâlharii nu sunt de temut, poţi întâlni cel mult câţiva hoţi amărâţi. De asemenea, în acel ţinut e uşor să te aprovizionezi cu alimente, fie cerşind, fie cumpărându-le.

Al doilea drum străbate regiuni complet pustii. Până ce veţi ajunge la primele cătune din *Po yul*[1], nu veţi vedea decât culmi golaşe sau păduri. Iarna, nici un călător nu se aventurează în direcţia aceea din cauza celor două trecători[2] foarte înalte care trebuie traversate; pe acolo umblă doar tâlhari din ţinutul Po care merg în expediţie în provinciile vecine. Ce aveţi voi în sacii voştri de *arjopa* cu siguranţă nu i-ar ispiti; dar, înfuriaţi că au fost zăriţi şi temându-se să nu trăncăniţi despre ei, ar putea foarte bine să vă omoare pe amândoi sau să facă în aşa fel încât să cădeţi, ca din întâmplare, în vreo prăpastie, dacă ar vrea să se ferească de păcatul de a lua viaţa unui *lama* şi a unei femei în pelerinaj.

Cum încă n-a căzut decât foarte puţină zăpadă anul acesta, e posibil ca trecătorile să fie practicabile, dar în cursul acestei luni sunt de prevăzut ninsori masive; e preferabil deci să vă gândiţi la ce-i mai rău. S-ar putea întâmpla ca zăpada căzută după ce aţi trecut de primul lanţ de munţi să închidă trecerea în urma voastră, în timp ce în faţă aţi găsi blocate cărările care trec peste lanţul următor. Nu uitaţi să luaţi cu voi provizii serioase de alimente. Poate că o să întâlniţi câţiva *dokpa* care iernează printre pajişti, pe fundul văii ce desparte cele două lanţuri de munţi, dar n-au să vă dea şi nici

1. *Yul*: „ţinut". *Po yul*: „ţinutul Po"
2. Deu la şi Po Gotza la.

n-au să vă vândă nimic de mâncare, neavând nici ei decât atâta câtă le trebuie ca să se hrănească până la primăvară.

N-am stat mult să cântăresc valoarea acestor informaţii. Drumul care mergea pe văi era indicat pe mai multe hărţi; dimpotrivă, cealaltă rută nu era explorată deloc. Evident, aveam s-o aleg pe aceasta din urmă. De altfel, după cum primisem asigurări, cele două trasee se întâlneau în ţinutul Po, în valea ce ducea spre Lhasa. Aceeaşi vale despre care îmi vorbise, la Jakyendo, generalul englez căruia îi eram în parte datoare că îmi spulberase ultimele ezitări cât priveşte explorarea ţinutului Po, pe care mă gândeam să o fac în drum spre capitala tibetană.

Se numea sir George Pereira; vorbeam adesea despre el cu Yongden şi ne-am propus să-i povestim isprăvile noastre după ce ne vom încheia călătoria. Nici prin gând nu-mi trecea că, aproximativ în perioada în care noi vom intra în ţinutul Po, el va muri în vestul extrem al Chinei.

Generalul Pereira sosise la Jakyendo când eu tocmai mă întorsesem acolo după o călătorie dintre cele mai interesante într-o zonă a ţinutului Kham care se întinde de la marginea de sud a pustiului de iarbă până la drumul principal[1] de la Chiamdo la Lhasa. Peregrinările fiindu-mi brusc întrerupte, aşa cum am mai povestit, fusesem silită să revin la punctul de plecare şi elaboram planul unei noi călătorii, care trebuia să-mi răzbune eşecul. Acela a fost momentul când divinităţilor tutelare ale „Ţării Zăpezilor", poate iritate de înverşunarea cu care erau lipsite de vizita uneia dintre bunele lor prietene, le-a făcut plăcere să mă ajute într-un mod destul de amuzant, prin intermediul unui distins compatriot al celor care ţin Tibetul închis.

Sir George Pereira a rămas vreo cincisprezece zile la Jakyendo, unde a locuit într-un apartament situat alături de al meu, într-o curte. Era un bărbat fermecător, aparţinând înaltei societăţi din ţara sa, geograf cu vaste cunoştinţe şi globetrotter neobosit. Mergea spre Lhasa şi nu făcea un secret din asta. Deşi, cu câteva săptămâni mai înainte, un călător danez fusese oprit la frontiera tibetană şi silit să se întoarcă din drum[2], generalul părea să fie sigur că guvernului lui Dalai-Lama i se dăduse ordin să-l primească cu cele mai mari semne de respect – şi, de altfel, lucrurile s-au petrecut exact aşa.

---

1. Acest drum principal este, bineînţeles, un simplu drum de pământ.
2. Vezi detaliile date despre el în introducere.

La Jakyendo umbla vorba că acest călător era însărcinat de guvernul său cu o misiune secretă; se povesteau multe despre el. N-am încercat să descopăr cât adevăr puteau să cuprindă aceste zvonuri: nu mă interesau treburile vecinului meu.

Generalul poseda un mare număr de hărți și el însuși întocmea harta regiunilor pe care le străbătea, lucrând asiduu cât era ziua de lungă și chiar noaptea până târziu, așternând note pe hârtie. Cu mare amabilitate, mi-a pus la dispoziție hărțile și o parte din notele sale. Am cules de acolo numeroase informații utile, iar unele dintre schițele rudimentare pe care le-am făcut atunci după aceste documente m-au însoțit în drumul meu către Lhasa. Într-o după-amiază, după ce am luat ceaiul împreună, vorbeam despre călătoriile mele: pe masă stătea desfășurată o hartă. Cu vârful degetului, sir Pereira a urmărit linia ce reprezenta cursul presupus al lui Po tsangpo.

— Nimeni n-a trecut vreodată pe acolo, a spus el, ar fi o rută interesantă spre Lhasa.

Vorbea oare cu intenție, pentru a-mi sugera acel itinerar, sau spusele lui exprimau o simplă reflecție? De multe ori mi-am pus această întrebare.

Sigur că mă gândisem să străbat misteriosul ținut Po, subiect al atâtor legende. Era chiar o idee deja veche în mintea mea și o discutasem îndelung cu Yongden, timp de câțiva ani, pe când locuiam amândoi la mănăstirea Kumbum. Totuși, vagile informații culese despre această regiune de la negustori din Tibetul central sau de la oameni din Kham erau puțin cam neliniștitoare. Mulți susțineau că locuitorii ținutului Po erau canibali. Alții, mai moderați, aveau o părere mai rezervată asupra acestei chestiuni, însă toți afirmau la unison că oricine nu aparținea triburilor *popa** și se aventura în pădurile locuite de acestea dispărea pentru totdeauna.

Ezitam deci puțin să mă angajez în această aventură, însă vorbele generalului m-au făcut să mă hotărăsc. „Nimeni n-a trecut vreodată pe acolo!..." Vecinul meu n-ar fi putut alege niște cuvinte mai bune pentru a mă ispiti. Din ziua aceea, hotărârea mea a fost luată, aveam să văd acel ținut pe unde „nimeni nu trecuse vreodată". Avea să fie, într-adevăr, „o rută interesantă spre Lhasa" Îți mulțumesc mult, domnule general; cu sau fără voia dumitale, mi-ai făcut un adevărat serviciu.

---

* *Popa*: locuitor al ținutului Po (n.tr.).

Tashi tse, unde alegerea unui itinerar ce avea să mă ducă spre o serie neobișnuită de aventuri a devenit definitivă, este un târgușor așezat într-o vale largă, în apropierea unui *dzong* construit pe o colină izolată. Tashi tse înseamnă „culmea prosperă" sau „culmea prosperității", una sau alta dintre aceste traduceri putând fi apărată în fața tribunalului gramaticii. Întrucât fundul văii, care a fost denumit astfel, nu corespunde prin nimic ideii geografice de culme, se pare că suntem forțați să optăm pentru a doua interpretare, care, din păcate, pare la fel de inexactă ca și prima.

Am plecat din Tashi tse cu puțin înainte să se lumineze de ziuă, am greșit drumul prin întuneric și n-am traversat râul acolo unde ar fi trebuit să o fac. Când mi-am dat seama de greșeală, podul era departe în urma mea. Dacă aș fi făcut cale întoarsă, aș fi putut să atrag atenția unuia sau altuia dintre servitorii funcționarului din Tashi tse. Voiam să nu mă expun acestui risc și, în consecință, nu-mi rămânea decât să trec prin apă. Am mers spre amonte, căutând un vad, și am ajuns într-un loc unde râul se despărțea în două brațe. Cel mai mic dintre ele era lat, puțin adânc și înghețat aproape în întregime; această situație a făcut ca traversarea să fie anevoioasă. Ne scoseserăm cizmele, pe care era important să le păstrăm uscate, iar stratul subțire de gheață de la suprafață, spărgându-se sub pașii noștri, forma țăndări tăioase ca sticla, care ne pricinuiau tăieturi dureroase. După care a urmat adevărata baie, cu hainele sumese și cu apa aproape până la șold.

Ce bine-venit ar fi fost un prosop de baie cald când am ajuns la celălalt mal! Trebuia să ne mulțumim însă să visăm la el, căci acest articol de lux ne era refuzat de multă vreme. Tibetanii nu se șterg după ce traversează râurile, iar dacă schițează acest gest, o fac servindu-se de poala robei lor largi. Am încercat să-i imit, dar, de îndată ce s-a umezit, mantia mea îmblănită din serj gros s-a întărit, înghețând pe mine. Nu mă puteam bizui decât pe un mers cu pași grăbiți ca să mă usuc și să mă încălzesc.

Până în jurul amiezii, am mers pe lângă Dainshin chu. Plimbarea ne-a făcut poftă de mâncare și am socotit că era înțelept să mâncăm bine înainte de a părăsi valea, fiindcă nu puteam ghici când aveam să găsim apă pe munte. Unele experiențe anterioare ne inițiaseră în tortura de a sta treizeci și șase de ore fără să bem nimic, așa că preferam să ne luăm pe cât posibil măsuri de precauție împotriva unei noi încercări de genul acesta.

Un torent care se vărsa în râul Dainshin ne tăia calea. Într-o zi, umflat prea tare de topirea zăpezilor de pe piscuri, antrenase un munte întreg și acoperise câmpia pe o mare distanță cu nenumărate bucăți de stâncă. Acum, apele sale hibernale puțin adânci, stânjenite în curgerea lor de obstacolele acumulate cu ocazia cataclismului, se despărțeau în mai multe mici pâraie care șerpuiau, departe unul de altul, printre sfărâmături.

Am adunat repede vreascurile și balega de vacă uscată pe care le-am putut găsi prin împrejurimi, iar Yongden a făcut focul. Prevăzând oboseli mai mari ca de obicei pe drumul pustiu spre trecătorile înalte, ni s-a părut că era necesar un meniu deosebit de întăritor; așadar, mai întâi aveam să mâncăm o supă și apoi să bem ceai. Ordinea felurilor era inventată de mine: tibetanii încep cu ceaiul și încheie cu supa.

Supa?... Sub ce nume ar putea să apară într-un meniu de restaurant? Oare „ciorbă Vatel" ar fi bine ales? Pentru orice eventualitate, divulg rețeta. Dintr-un sac după moda locală cea mai ortodoxă, adică negru de murdărie, scot o bucățică de slănină uscată, cadou de la un fermier generos. Tânărul meu tovarăș o taie în vreo zece părticele pe care le aruncă în marmita plină cu apă în clocot; urmează un pic de sare și un oftat: „Ah, de-am avea o ridiche sau un nap!..." Însă aceste delicatese ne lipsesc, iar minusculele felioare de slănină pe jumătate topite joacă singure țonțoroiul în fiertura ce clocotește – un lichid tulbure al cărui miros fad amintește de cel al zoaielor de la spălatul vaselor. Totuși, acest parfum este departe de a ofensa nările vagabonzilor care am devenit.

Acum, câțiva pumni de făină înmuiată într-o cană de apă rece sunt adăugați în marmită și, după câteva minute, aceasta este luată de pe foc și pusă alături. E momentul să ne servim.

— Supa e într-adevăr grozavă astăzi...

— Delicioasă...

Dar, în pofida îndelungatei mele șederi în Tibet, încă păstrez o vagă amintire a gustului bucătăriei franțuzești și adaug:

— Câinii tatălui meu n-ar fi vrut niciodată să înghită așa o zeamă!

Râd și întind bolul pentru ca Yongden să mi-l umple din nou.

A venit și rândul ceaiului. Smulg o bucățică din cărămida presată, tare ca piatra, făcută în egală măsură din lemnul și frunzele arbustului. Aceasta e fărâmițată puțin în mână, apoi aruncată în apă: se lasă un pic să clocotească, apoi se adaugă sare și unt. De

fapt, este o a doua supă, cu atât mai mult cu cât ne adăugăm *tsampa* în boluri.

Iată că ne-am terminat gustarea, ne simţim plini de vigoare şi avânt, gata să luăm cerul cu asalt. Cu poverile în spinare şi toiegele cu vârf de fier în mână, privim cu îndrăzneală în faţă primul lanţ de munţi ce se înalţă pe calea spre ţinutul necunoscut. La drum!

Nu departe de locul unde făcuserăm popas, am mai zărit câteva mici ferme izolate într-o imensă vale superioară ce urca în pantă blândă spre culmile îndepărtate, apoi a urmat pustiul.

La început am putut distinge nişte cărări urmate, în timpul verii, de păzitorii de turme, dar în scurt timp urmele lor au dispărut sub iarbă ori au încetat să mai fie vizibile în locurile pietroase, aşa că a trebuit să ne bizuim doar pe iscusinţa noastră ca să găsim drumul.

Vastul platou înclinat pe care înaintam era departe de a prezenta o suprafaţă continuă; mici coline şi râpe îl întrerupeau ici şi colo. Ne-am afundat în una dintre acestea din urmă şi am descoperit că fundul ei era acoperit de un torent îngheţat a cărui suprafaţă îngheţată ne-a îngreunat mersul. Când am ieşit din râpă, am văzut că platoul se despărţea în două văi. Conform indicaţiilor pe care le primiserăm, trebuia să mergem pe lângă un râu în amonte, dar acum vedeam două: unul departe de noi, care curgea pe fundul unui defileu adânc şi care era tocmai torentul lângă care luaserăm masa, şi altul la picioarele noastre, şerpuind prin iarba măruntă şi prin muşchi. Informaţiile primite mai semnalau, în drumul nostru, o tabără de *dokpa*, părăsită iarna, unde aveam să ne putem adăposti pe timpul nopţii. Eram foarte dornică să ajung acolo, deoarece, la altitudinea aceea, în decembrie, temperatura nocturnă e greu de îndurat pentru nişte oameni cam slab îmbrăcaţi cum eram noi.

Am decis să urmăm cel mai important dintre cele două cursuri de apă şi am continuat să înaintăm.

Soarele a apus în scurt timp; a început să sufle un vânt rece dinspre nord, tăios şi pătrunzător; nu descopeream nici urmă de tabără sau de colibe izolate. Trebuia să ne gândim să facem foc într-un loc adăpostit ca să înnoptăm, căci, cu cât aveam să urcăm mai sus pe munte, cu atât avea să fie mai frig, iar combustibilul, deja redus la mărăcini în locul unde ne aflam, putea să dispară cu totul. În timp ce ne consultam în legătură cu locul pe care să-l alegem, am observat departe în faţa noastră, pe malul opus al râului, o pată gălbuie care nu putea fi un copac cu frunze uscate,

pentru că depășiserăm zona cu copaci, și care mi se părea – atât cât puteam să-mi dau seama de la distanța aceea – că nu semăna cu un obiect natural, ci mai curând cu un lucru făcut de mâna omului: poate un acoperiș de paie.

Curiozitatea, mai degrabă decât o speranță reală de a găsi un adăpost, ne-a împins înainte. Treptat, pata galbenă s-a mărit, fără să reușim totuși să discernem ce putea fi; apoi ne-am dat seama că vedeam o șarpantă cu paie deasupra. Era deci un acoperiș; ajunseserăm la tabăra despre care ni se vorbise... Dar, când în sfârșit am ajuns în fața obiectului care ne intriga, am înțeles că nu era decât o provizie de fân așezată pe o construcție din bârne ca să nu ajungă la ea animalele sălbatice ce ar fi putut s-o mănânce iarna, când tabăra era abandonată. Cât despre colibe, nu se vedea nici una.

— Nu contează, i-am zis eu lui Yongden, chiar dacă nu găsim nici o colibă în zonă, fânul ăsta o să ne fie de folos. O să dăm jos câteva legături cu toiegele și o să ridicăm un adăpost cu un așternut gros de iarbă uscată pe jos; așa, n-o să mai simțim răceala pământului înghețat, iar vântul are să fie atenuat mult. Când trecem râulețul, o să ne umplem și marmita și o să putem bea ceai cald înainte să adormim.

Ne-a luat mult timp și a fost destul de obositor să coborâm de la înălțimea la care ne aflam până pe fundul văii, iar de acolo să urcăm iarăși o faleză înaltă, aproape verticală, până la tabără; răsplata ne-a compensat însă din plin osteneala. Ajungând la micul promontoriu în vârful căruia se găsea fânul gălbui care ne atrăsese atenția, am avut plăcuta surpriză de a descoperi, puțin mai retras, un adevărat cătun de *dokpa* ce cuprindea mari staule acoperite și, în unul dintre ele, o încăpere pentru păzitorii de turme. Aceasta consta într-o simplă incintă separată de spațiul pentru animale printr-un perete despărțitor solid, în parte străpuns de deschizături, și prevăzută cu o vatră plasată sub o gaură făcută în acoperiș. Peste tot în jurul sălașului oamenilor, în această casă a animalelor, te afundai până la glezne într-un strat prăfos format din căcăreze de capră și balegă de vacă uscate, care indica destul de bine ce curățenie trebuie să fi domnit acolo când turmele se întorceau în fiecare seară de la pășunat. Îmi închipuiam mirosul ce parfuma atunci sălașul în care aveam să-mi petrec noaptea; dar, pentru moment, cu atâta combustibil în jur, acesta mi se părea un adevărat paradis.

Eram, foarte probabil, singurele ființe omenești de pe acel munte. Totuși, amintindu-ne de avertismentele pe care le primiserăm în privința tâlharilor, am construit, înainte să ne culcăm, un fel de capcană între noi și intrarea deschisă a staulului. Un om care venea de afară în timpul nopții n-ar fi putut face nici trei pași fără să-și prindă picioarele în sforile nevăzute întinse foarte aproape de pământ, iar zgomotul produs de căderea lui ne-ar fi trezit. Nu puteam să mai cerem nimic. Important era să nu fim surprinși în somn.

În ciuda frigului ce mă făcea să tremur, am rămas mult timp afară, hoinărind prin acea stațiune estivală sălbatică, minunat luminată de o enormă și strălucitoare lună plină.

Cât de fericită mă simțeam că eram acolo, în drum spre misterul acelor culmi neexplorate, singură, învăluită în tăcere, „savurând deliciile singurătății și ale liniștii", cum spune un pasaj din Scripturile budiste.

Ar fi trebuit să părăsim tabăra păstorilor la miezul nopții, ca să traversăm trecătoarea pe la amiază, însă eram obosiți după cât merseserăm în ajun, iar căldura plăcută pe care o degaja jăraticul lângă care ne culcaserăm ne făcuse să dormim mai mult decât plănuiserăm. De asemenea, eu una am ezitat în fața ideii de a pleca fără să mâncăm și fără să bem ceai cald, căci pe vârfurile înalte pe care aveam să le atacăm puteam fi siguri că nu vom găsi nimic cu care să facem foc. Și apoi, ce avea să se întâmple acolo sus? Cât timp va trebui să mergem înainte să coborâm pe celălalt versant? Nu puteam ghici. Nu știam nici măcar dacă trecătoarea era practicabilă. Țăranii din vale ne spuseseră doar că era posibil să fie.

Yongden, firește, s-a cam lăsat rugat să se ducă până la râu. Drumul era lung; micul curs de apă, care abia mai curgea în ajun, înghețase probabil complet în timpul nopții; trebuiau aduse bucăți de gheață, care aveau nevoie de mult timp ca să se topească... Fiul meu îmi dădea tot felul de motive, unul mai bun decât celălalt, ca să scape de corvoadă. În cele din urmă s-a resemnat, a găsit un pic de apă sub gheață, între stânci, și ne-am băut ceaiul; dar, până să ne urnim din loc, s-a luminat de ziuă.

Un *latza*[1] pe care l-am zărit către amiază ne-a făcut să credem că urma să ajungem în trecătoare. Din păcate, nu era nici pe departe

1. Vezi nota 1, p. 46.

așa. În spatele micii creste pe care era înălțat se întindea o lungă alee aridă închisă între pante înalte și abrupte, acoperite de grohotișuri de nuanță roșiatică, și un perete stâncos ce prezenta o frumoasă varietate de colorații cenușii și mov. În zadar am căutat urmele altor tabere de păstori. Ținând seama de aspectul complet golaș al peisajului, mi-am zis că turmele nu erau duse probabil niciodată la o altitudine atât de ridicată.

În fața noastră, părând să blocheze valea, o culme aproape orizontală, de culoare cărămizie, trasa o linie dură pe cerul de un albastru-închis. Totul părea să indice că, odată ajunși pe vârful ei, vom atinge punctul culminant al traseului nostru. Distanța ce trebuia străbătută, fără să fie enormă, era totuși importantă pentru niște oameni care urcau o pantă cu o povară în spate, în aerul rarefiat al acelor regiuni înalte, dar faptul că zăream capătul urcușului ne dădea curaj și ne-am străduit să iuțim pasul.

Totuși, ceva mă îngrijora. Nu descopeream nici un *latza* pe creasta aceea, iar tibetanii, care le construiesc uneori și în alte puncte ale unui drum ce urcă spre o trecătoare, nu uită niciodată să ridice unul de dimensiuni mai mari în vârful acesteia din urmă. Explicația absenței acestei piramide din pietre a venit de la sine atunci când am ajuns în punctul de unde presupuneam că vom putea coborî pe versantul opus.

Cum să exprim ce am simțit în acel moment? Era un amestec de admirație și angoasă, eram în același timp uimită, stupefiată și îngrozită. Brusc, ni se dezvăluia un peisaj formidabil, pe care, închiși în vale, nu l-am putut întrezări.

Imaginați-vă o imensitate acoperită de zăpadă, un platou care se termina foarte departe, în stânga noastră, printr-un zid vertical de ghețari verzui și de piscuri drapate într-un alb imaculat. În dreapta noastră, o lungă vălurire a terenului, mărginită de două lanțuri joase de munți, urca în pantă blândă până când ajungea, la orizont, la același nivel cu vârfurile care o încadrau.

În fața noastră, vastul platou se înălța și el, treptat, și se pierdea în depărtare, fără să putem vedea dacă ducea spre punctul cel mai înalt al trecătorii sau spre un alt platou fără ieșire.

Nici o descriere nu poate da o idee despre un asemenea decor. Era unul dintre acele spectacole covârșitoare ce îi fac pe credincioși să cadă în genunchi, ca în fața vălului care ascunde Chipul Suprem.

Yongden şi cu mine însă, de îndată ce am depăşit primul moment de uimire, ne-am mulţumit să ne privim unul pe altul în tăcere. Cuvintele erau inutile, înţeleseserăm clar situaţia.

În ce direcţie trebuia să ne continuăm drumul? Habar nu aveam. Trecătoarea putea fi la fel de bine în faţa sau în dreapta noastră. Trecuse deja o bună parte a după-amiezii, o eroare de direcţie ne-ar fi făcut să rătăcim toată noaptea pe acele vârfuri îngheţate şi aveam destulă experienţă ca alpinişti în Tibet pentru a fi conştienţi de pericolul la care ne expuneam. Explorarea noastră s-ar fi terminat probabil când abia începuse, iar exploratorii nu şi-ar mai fi spus niciodată povestea.

Deşi erau zilele cele mai scurte ale anului, ne rămânea încă destul timp până la apusul soarelui şi, din fericire, luna avea să strălucească toată noaptea. Încă nu aveam nici un motiv să fim cu adevărat alarmaţi, important era să nu greşim drumul şi să ne grăbim.

M-am uitat încă o dată în dreapta mea, inspectând ţinutul în direcţia aceea, apoi am decis să mergem drept înainte şi am pornit din nou la drum.

Partea interesantă a aventurii mă incita şi, cu toate că stratul de zăpadă devenea din ce în ce mai gros, înaintam destul de repede.

Stăpânită de dorinţa de a ajunge în trecătoare sau de a afla dacă o luaserăm într-o direcţie greşită, l-am lăsat repede în urmă pe Yongden, care era mai greu încărcat decât mine.

După ce am parcurs o distanţă destul de mare, vrând să mă asigur că tânărul nu zăbovea, m-am întors în direcţia lui.

Niciodată n-am să uit priveliştea care mi-a apărut în faţa ochilor.

Foarte departe, în imensitatea albă şi tăcută, un minuscul punct negru se mişca încet, asemenea unei gângănii liliputane ce se căţăra cu efort de-a lungul enormului platou înclinat. Mai mult decât oricare dintre numeroasele peisaje măreţe şi terifiante pe care le contemplasem până atunci în „Ţara Zăpezilor", acei gheţari uriaşi şi acea vastă întindere mohorâtă subliniau disproporţia zdrobitoare dintre fantastica regiune a culmilor înalte şi plăpânzii călători ce îndrăzniseră să se aventureze, singuri, în însăşi inima iernii.

M-a cuprins un sentiment de milă inexprimabil. Eu îl adusesem acolo pe cel ce-mi fusese tovarăş credincios în atâtea dintre călătoriile mele temerare. Era cu putinţă să piară în acele pustietăţi la fel ca pelerinii rătăciţi ale căror trupuri încremenite le întâlneşti

uneori pe vârfurile înalte ale Tibetului? Un asemenea sfârşit, care mie poate că mi-ar fi surâs, era inacceptabil pentru el. Aveam să găsesc drumul, eram datoare să o fac. Fără doar şi poate, aveam să scăpăm din acea situaţie dificilă, aşa cum scăpaserăm din multe altele.

Era mai puţin ca niciodată momentul să mă las pradă unei emoţii inutile. Înserarea atenua deja albeaţa orbitoare a peisajului; la ora aceea ar fi trebuit să coborâm deja pe celălalt versant.

M-am pus din nou în mişcare, sărind uneori cu ajutorul toiagului meu lung cu vârf de fier, neştiind nici eu prea bine cum înaintam, însă fără să mă opresc.

În sfârşit, am distins o movilă acoperită de zăpadă. Din ea ieşea o tufă de crengi uscate de care erau prinse mici banderole ţepene şi împodobite cu franjuri de gheaţă care zuruiau în vânt. Era *latza*, punctul cel mai înalt al trecătorii.

I-am făcut semne lui Yongden, pe care îl vedeam mai îndepărtat şi mai mic ca niciodată, părând aproape să se topească în semiîntunericul crepuscular. La început nu le-a zărit, dar, după câteva clipe, l-am văzut agitându-şi toiagul. Înţelesese că ajunsesem.

În timp ce-l aşteptam lângă piramida din pietre, luna s-a ridicat pe cer. Razele ei au atins gheţarii, vârfurile cu cuşme de zăpadă, toată imensa întindere albă şi, în direcţia în care voiam să merg, câteva văi necunoscute pe care gerul le poleia cu argint.

Peisajul, impasibil dacă îl contemplai ziua, părea să se însufleţească sub lumina care îl metamorfoza. Scântei fugare se aprindeau pe covorul de zăpadă, răspunzând luminilor ce sclipeau pe culmi, murmurări treceau, purtate de vânt, mesaje indescifrabile păreau să fie transmise dintr-o parte într-alta.

Poate că elfii şi zânele din acei munţi virgini, spiriduşii şi gnomii, păzitori de peşteri misterioase, aveau să se adune, să joace şi să dănţuiască pe solitarul platou alb, slab luminat. Sau poate că vreun consiliu grav avea să se ţină între uriaşii verzui cu coifuri de lumină rece ce stăteau de strajă în pragul regiunilor neatinse.

Cine ştie ce taine ar fi putut să descopere călătorul îndeajuns de îndrăzneţ ca să rămână acolo, ascuns, nemişcat, până în zori?... Frigul nu ne îngăduia însă această veghe temerară, iar noaptea cu farmecele ei şi-a păstrat secretul.

Tibetanii nu strigă „Lha gyalo!" în timpul nopţii. M-am conformat tradiţiei şi m-am limitat să lansez în cele şase direcţii vechea mantră

sanscrită „Subham astu sarva jagatam!" („Fie ca toate ființele să fie fericite!").

Yongden, care își recăpătase curajul și grăbise pasul înțelegând sensul semnelor mele, mi s-a alăturat curând și, fără să mai zăbovim, am început coborârea.

Traseul se distingea fără dificultate. Zăpada nu era groasă pe acest versant, iar solul – un pietriș gălbui – se zărea adesea.

Care putea fi altitudinea trecătorii Deu? Nu m-aș aventura să o spun, fiindcă n-am putut să fac nici o observație precisă în această privință. Totuși, când ai străbătut ani de zile numeroase lanțuri de munți dintr-o regiune, poți, cu ajutorul anumitor indicii și al comparării lor cu constatările făcute asupra vârfurilor cu înălțime cunoscută, să-ți faci o idee aproximativă despre înălțimea la care ajungi. În timpul ascensiunii, observasem cu atenție plantele și lichenii și notasem diverse alte detalii. Deduceam de aici că altitudinea trecătorii o egala probabil, dacă nu cumva o depășea, pe cea a pasului Dokar la, pe care-l traversasem cu două luni înainte, și, probabil, și pe cea a pasului Nagu la și a altor diferite trecători pe care le cunoșteam, a căror altitudine variază între 5.489 de metri și 5.555 de metri. Dar, repet, în această privință nu am decât simple presupuneri.

Știam că va trebui să mergem o parte a nopții până să ajungem în zona unde vom găsi cu ce să facem foc, însă nu prea ne păsa. Găsiserăm trecătoarea și o traversaserăm fără accidente, iar acest început fericit al explorării noastre ne umplea de bucurie.

În această plăcută stare de spirit am ajuns într-o vale al cărei fund fusese acoperit de un mic râu cu un strat de gheață lucios ca oglinda. Firește, nu se mai vedea nici urmă de traseu și am fost siliți, încă o dată, să rătăcim încolo și-ncoace, încercând să descoperim vreun semn care să ne indice direcția de urmat. În cele din urmă am descoperit traseul la poalele muntelui și, din acel moment, n-a mai trebuit decât să-l urmăm, coborând o pantă foarte blândă, pe un teren uniform care înlesnea mersul.

Sub un clar de lună strălucitor, plimbarea devenea cu adevărat încântătoare. În curând au apărut câteva tufișuri, risipite pe pajiștile alpine; cu excepția acestora, regiunea era golașă.

Nu ne puteam gândi să ne oprim fără să facem foc. Un vânt glacial ce cobora de pe vârfurile acoperite de zăpadă mătura valea, care se lărgise considerabil. Violența lui creștea de la o clipă la alta,

nu se vedea nici un adăpost și numai mișcarea pe care o făceam ne încălzea.

Am mers așa până la ora două dimineața. Trecuseră nouăsprezece ore de când mergeam, fără să ne fi oprit un moment, fără să fi mâncat și fără să fi băut. Lucru destul de surprinzător, nu mă simțeam foarte obosită; simțeam doar o mare nevoie să dorm.

Yongden plecase să caute combustibil pentru foc, când am descoperit eu cu ce să facem focul lângă râu, într-un loc unde obișnuiau probabil să poposească în timpul verii cei care călătoreau din ținutul Po în cel udat de apele râului Dainshin sau invers.

Mi-am strigat tovarășul și am adunat o mare cantitate de balegă de iac uscată, pe care am luat-o în poala robei. Puteam fi siguri că în pustietățile acelea nu se afla nici o ființă omenească; am decis așadar că ne vom pune cortul între mărăcini, într-un loc ușor înghesuit.

Prima prioritate era să facem foc. Am lăsat să cadă pe pământ *jua*[1] pe care o adusesem, iar Yongden a scos amnarul și accesoriile lui din punguța specială pe care o purta atârnată la brâu, după moda tibetană.

Dar ce se întâmpla? Din cremene nu sărea nici o scânteie. Tânărul se înverșuna în zadar; la fel de bine ar fi putut lovi un bulgăre de pământ cu degetele ca să scoată foc din el. Cercetând punga, își dădu seama că era umedă. Probabil că se udase, ca și amnarul din ea, pe când traversam întinderile de zăpadă, urcând spre trecătoare.

Orice ar fi spus el despre asta, rămâneam fără foc. Situația era totuși serioasă. Nu mai eram pe vârful muntelui, în câteva ceasuri soarele avea să se ridice și, cu toate că lângă noi râul era acoperit de un strat gros de gheață, nu prea aveam motive să ne temem că o să înghețăm; la fel de sigur era însă că, în noaptea aceea de decembrie, exista un mare risc să facem o pneumonie sau vreo altă boală urâtă de același gen.

— *Jetsunema*[2], îmi spuse deodată Yongden, lăsând jos punguța în care se afla amnarul nefolositor, dumneata ești o inițiată în *tumo reskiang* și te poți lipsi de foc. Încălzește-te și n-ai grija mea. O să

1. *Jua*: balegă de iac sau de vacă, numită și *ongua* în Tibetul septentrional.
2. Vezi nota 1, p. 80.

sar şi o să alerg ca să-mi pun sângele în mişcare; nu-ţi fie teamă, n-o să mă îmbolnăvesc.

Era adevărat că studiasem cu doi anahoreţi tibetani arta neobişnuită de a-ţi ridica temperatura corpului. Multă vreme, poveştile istorisite în cărţile tibetane şi cele pe care le auzeam spuse în jurul meu pe această temă mă intrigaseră foarte tare. Cum am o minte destul de înclinată către cercetările critice şi experimentale, am simţit o puternică dorinţă de a vedea cu ochii mei ce se putea ascunde în spatele acestor povestiri pe care eram tentată să le consider simple legende.

Cu cele mai mari dificultăţi, după ce am dat dovadă de o perseverenţă îndârjită în dorinţa mea de a fi iniţiată în această taină şi am acceptat să îndur un anumit număr de încercări destul de obositoare şi uneori chiar puţin cam periculoase, am reuşit, în sfârşit, să învăţ şi să „văd"

Am văzut câţiva dintre aceşti maeştri în arta *tumo* stând aşezaţi pe zăpadă, noapte de noapte, complet goi, nemişcaţi, cufundaţi în meditaţie, în timp ce cumplitele rafale ale iernii se învârtejeau şi urlau în jurul lor.

Am văzut, în lumina strălucitoare a lunii pline, proba fantastică la care erau supuşi discipolii lor: în toiul iernii, câţiva tineri erau duşi pe malul unui lac sau al unui râu şi acolo, despuiaţi de toate veşmintele, uscau direct pe trupul lor cearşafuri înmuiate în apa rece ca gheaţa. Abia se usca un cearşaf, că altul îi şi lua locul. Devenit scorţos din cauza gerului imediat ce era scos din apă, fumega în curând pe umerii candidatului *reskiang*[1], ca şi cum ar fi fost pus pe o sobă fierbinte.

Mai mult, am deprins genul de antrenament care îţi permite să realizezi aceste tururi de forţă bizare şi, mai curioasă ca niciodată să duc experienţa până la capăt, m-am antrenat eu însămi pe parcursul a cinci luni de iarnă, purtând roba subţire de bumbac a novicilor la 3.900 de metri altitudine[2].

1. *Reskiang* înseamnă „doar un bumbac", subînţelegându-se un veşmânt din bumbac, întrucât cei care se dedică acestui antrenament, ca şi cei care sunt experţi în aşa ceva, poartă ca unic veşmânt o fustanelă şi o haină din bumbac.
2. Prea lungă pentru a-şi găsi loc aici, explicarea mijloacelor folosite pentru a produce *tumo* va fi oferită într-o lucrare despre antrenamentul psihic la tibetani.

Totuși, după ce am aflat ceea ce doream, era inutil să-mi prelungesc ucenicia. Nu mă simțeam chemată să trăiesc în mod obișnuit în regiunile pentru care au fost inventate aceste practici.

Îmi reluasem deci obiceiurile mai vulgare de a face foc și de a purta haine călduroase și eram foarte departe de a fi devenit maestră în *tumo reskiang*, cum își imagina tovarășul meu.

— Întoarce-te unde ne-am pus tabăra și adună câte balegi uscate și găteje poți, i-am spus tânărului *lama*. Mișcarea o să-ți împiedice temperatura corpului să scadă. Eu o să mă ocup de foc.

Mi-a dat ascultare, convins totuși că materialul pentru foc va fi inutil; mie însă îmi venise o idee.

Amnarul și accesoriile lui – bucățica de cremene și iasca pe care trebuiau să cadă scânteile[1] –, mi-am zis, sunt reci, umede sau mai știu eu cum. Oare n-aș putea să le readuc în starea de funcționare încălzindu-le pe mine, la fel cum uscam cearșafuri ude când studiam *tumo reskiang*? Nu mă costa nimic să încerc.

Mi-am strecurat amnarul, cremenea și un pic de iască sub veșminte și am început exercițiul prescris.

Am spus că simțeam nevoia să dorm atunci când m-am oprit ca să punem tabăra. Mișcarea pe care o făcusem ajutând la ridicarea cortului și încercând să fac foc mă scosese puțin din toropeală, dar acum, când stăteam așezată în liniște, somnul mă prindea încetul cu încetul. Totuși, mintea îmi rămânea în întregime concentrată asupra ideii de *tumo* și, mașinal, fără ca nici un alt gând să o abată de la asta, continua în stare de semivisare derularea normală a practicii începute.

În scurt timp am văzut flăcări înălțându-se în jurul meu; ele au crescut din ce în ce mai mult și m-au învăluit, curbându-și limbile roșii deasupra capului meu.

Mă simțeam pătrunsă de o stare de bine delicioasă...

Un zgomot asemenea unui bubuit de tun m-a făcut să tresar: gheața de pe râu se crăpa. Instantaneu, flăcările ce mă înconjurau au scăzut și au dispărut ca și cum ar fi intrat în pământ.

Am deschis ochii. Vântul sufla și mai violent decât înainte. Corpul îmi ardea – rezultatul ritului sau un acces de febră. N-am pierdut timpul încercând să aflu ce era.

---

1. Nu e vorba de iască adevărată. Tibetanii folosesc puful cu care sunt acoperite anumite plante ce cresc la mari altitudini.

Amnarul avea să-şi facă datoria, eram convinsă. Îmi continuam visul, deşi mă ridicasem şi mă îndreptam spre cort. Simţeam focul ieşindu-mi din cap, ţâşnindu-mi din fiecare deget.

Am pus o mână de iarbă uscată pe pământ şi o bucăţică de balegă foarte uscată deasupra, am luat puţină iască între degete şi am lovit cremenea. A sărit o scânteie strălucitoare. Am lovit din nou, a sărit altă scânteie... apoi alta... şi alta; un foc de artificii în miniatură...

Focul era aprins, o mică flacără-copil, dornică să se hrănească, să crească şi să trăiască. Am mai pus nişte găteje şi a zvâcnit, înălţându-se. Când Yongden s-a întors cu o cantitate serioasă de balegă uscată şi câteva crengi sub braţ, s-a mirat şi s-a bucurat.

— Cum ai făcut? m-a întrebat.

— E focul *tumo*, am răspuns zâmbind.

Tânărul *lama* mă privi cu atenţie.

— E adevărat, zise el, ai faţa roşie toată şi ochii îţi sunt atât de strălucitori...

— Bine, bine, am replicat, e perfect aşa. Lasă comentariile pe tema asta şi fă-mi repede o cană zdravănă de ceai cu unt. Am nevoie de o băutură caldă.

Mă temeam puţin să nu existe vreo urmare neplăcută a doua zi, dar m-am trezit perfect sănătoasă când soarele a pătruns prin pânza subţire de bumbac a cortului nostru.

În aceeaşi zi am ieşit din valea prin care mergeam de la poalele trecătorii Deu la. Aceasta ducea la altă vale, mult mai largă, care se prelungea cât vedeai cu ochii între lanţuri muntoase înalte.

Soarele era mai puţin strălucitor decât de obicei, iar câţiva norişori albi rătăceau pe cerul de un albastru mai palid decât fusese în săptămânile precedente. Scăldat într-o lumină foarte blândă, ţinutul absolut pustiu în care pătrundeam dădea o impresie cu totul specială de prospeţime şi tinereţe. Nu vedeai nici urmă de tabără sau de viaţă omenească.

Mergeam prin acest pustiu încântător ca şi cum am fi fost primii şi singurii locuitori ai Pământului şi ne-am fi inspectat domeniul.

Nu ne temeam că ne vom rătăci, deoarece aveam drept călăuză un râu limpede format din mai multe cursuri de apă: cel care venea din trecătoarea Deu, altul care cobora de pe pantele ce păreau să blocheze valea şi un pârâu mare care ieşea dintr-un fel de redan al muntelui. După câteva ore de mers, am distins vag nişte puncte negre răspândite pe pajiştile cu iarbă mărunţă. Distanţa la care se

aflau nu ne permitea să ne dăm seama de ce natură erau, dar, amintindu-mi ce mi se spusese la Tashi tse în legătură cu *dokpa* care își petreceau iarna pe acele pășuni montane, am ghicit că era vorba de iaci și am început să căutăm cu privirea locuința stăpânilor turmei. Am mers încă mult timp înainte să descoperim o tabără construită din pietre nelegate între ele cu mortar, după obiceiul tibetanilor care trăiesc la mari altitudini.

Un *chörten* și un mic *mendong* atestau pietatea celor care locuiau acolo. Numai că în Tibet, ca pretutindeni, demonstrațiile exterioare de evlavie nu sunt întotdeauna însoțite de o practicare efectivă a bunăvoinței și caritații.

Când Yongden ceru adăpost pentru noapte, i se răspunse brutal să-și vadă de drum și să se adreseze în altă parte.

Ne-am continuat așadar coborârea și am ajuns la o colibă în care *dokpa* păstrau osemintele morților lor sub formă de *tsa-tsa*.

Lamaiștii, ca marea majoritate a budiștilor, sunt adepții incinerării, însă, cum pe cea mai mare parte a teritoriului tibetan lemnul lipsește, incinerarea este aici o practică dificilă. Atunci când este vorba despre clerici de rang înalt, lipsa de combustibil este remediată înlocuind rugul cu un cazan uriaș plin cu unt, în care trupul defunctului e mistuit.

Cât despre majoritatea tibetanilor, cadavrele lor sunt în general duse pe munți și adeseori tăiate în bucăți înainte de a fi lăsate pradă vulturilor și celorlalte animale sălbatice.

Când carnea a fost în întregime devorată, iar oasele au devenit perfect uscate, familia defunctului adună rămășițele și le încredințează unui *lama*, care le macină până le transformă într-o pulbere fină, apoi, amestecând această pulbere cu pământ umed, confecționează, cu ajutorul unei matrițe, un anumit număr de *chörten*-uri în miniatură numite *tsa-tsa*. Acestea sunt puse la păstrare în niște spații ad hoc personale sau colective.

Întrucât coliba cu *tsa-tsa* peste care dăduserăm nu era umplută în întregime, rămânea destul loc înăuntru ca să ne putem întinde, dar nu aveam la îndemână nici un fel de combustibil pentru foc, iar Yongden, dornic să ia cina, a preferat să-și încerce norocul la altă tabără.

Am ajuns la aceasta din urmă pe înnoptate. Răspunsul pe care l-am primit aici a fost și mai puțin amabil decât la cea pe care o vizitaserăm mai întâi și a trebuit să ne păzim de câini, care n-au

fost chiar asmuțiți asupra noastră, dar ale căror manifestări neliniștitoare nici n-au fost oprite.

Ne-am petrecut așadar noaptea sub cerul liber, pe o mică platformă stâncoasă.

A doua zi, continuând să coborâm valea care se îngusta treptat, am ajuns în cursul după-amiezii lângă un pod. Am fost foarte surprinsă să întâlnesc unul pe traseul acela de vară atât de puțin frecventat. Totuși, podul nu avea nimic monumental, nu semăna prin nimic cu cele pe care le întâlnisem în valea lui Nu chu. Această operă de artă era alcătuită din patru sau cinci trunchiuri de brazi tineri, sprijinite pe stâlpi, și câteva pietre mari aproape plate, aruncate pe acestea din loc în loc ca să ai pe ce pune piciorul.

Oricât ar fi fost de jalnică, această pasarelă lungă nu fusese construită acolo fără un motiv. Traseul trecea probabil pe celălalt mal, și totuși îl vedeam continuând în fața mea, lat și bine marcat. Eram foarte intrigată. Ce aveam să facem? Să traversăm râul sau nu?...

Am hotărât să traversăm. La început, alegerea mea nu a părut una fericită; am ajuns în mijlocul unor arbuști cu spini ce creșteau pe un teren mlăștinos, printre care nu se mai distingea nici urmă de cărare. Mă simțeam tentată să pun tabăra, dacă puteam găsi un loc oarecum convenabil, și să las pe a doua zi grija de a căuta drumul, când, privind în jur, am zărit câțiva copii care păzeau animale nu departe de malul râului. Ieșind din hățiș, m-am îndreptat spre ei ca să le pun niște întrebări.

Am aflat că de cealaltă parte a apei, pe malul pe care tocmai îl părăsiserăm, exista o tabără de *dokpa*.

Micii păstori mi-au mai spus că mă aflam la poalele a trei trecători care ofereau acces, toate trei, în ținuturile locuite de *popa*.

Una dintre ele era blocată de o cantitate enormă de zăpadă. Erau siguri de asta. Despre celelalte două nu puteau afirma nimic; poate că una sau alta ori chiar amândouă erau încă practicabile.

În timp ce stăteam de vorbă cu copiii a venit o femeie care ne-a repetat cu exactitate ceea ce tocmai auziserăm în legătură cu cele trei drumuri care duceau în ținutul Po. Ne-a sfătuit să încercăm traversarea prin trecătoarea din mijloc, numită Aigni la. Cel mai bine, spunea ea, era să ne continuăm neîntârziat drumul în direcția aceea, să mergem cât de mult putem, să poposim oriunde vom găsi apă și lemne și să pornim iar înainte să se facă ziuă.

Drumul era lung, adăuga ea, și chiar dacă trecătoarea rămânea încă liberă, trebuia să ne așteptăm să traversăm zone cu zăpadă mare spre vârf, ceea ce nu ne va împiedica să înaintăm cu repeziciune.

Perspectiva nu era deloc plăcută pentru niște oameni care tocmai se luptaseră cu zăpada la trecerea altui lanț de munți. Într-adevăr, informațiile furnizate de femeia aceea simplă nu îndemnau la veselie.

Eram pregătiți totuși să auzim asemenea vești, fiind avertizați cum se cuvine la Tashi tse despre ce ne aștepta în acel anotimp la trecerea munților. Cu toate astea, până atunci totul mersese bine și puteam măcar să sperăm că norocul nu ne va părăsi.

Era important totuși să ne grăbim.

Împrejurările nu ne permiseseră să urmăm bunele sfaturi ale sătenilor din Tashi tse în privința cantității de provizii pe care se cuvenea să o luăm cu noi pentru călătorie, iar merindele ne erau pe terminate.

În aceste condiții, ar fi trebuit să ne bucurăm că ne aflam atât de aproape de o regiune locuită, unde aveam să ne putem aproviziona și să ne gândim că, foarte probabil, a doua zi, la aceeași oră, vom coborî spre satele din acel Po yul despre care vorbeam și la care visam de ani de zile. Totuși, o vagă melancolie ne apăsa pe amândoi. Nu-i puteam găsi alt motiv decât oboseala nervoasă pe care ne-o lăsase trecerea prin Deu la.

Oricum, de data aceasta, ca în multe alte rânduri, nu aveam timp din belșug pentru a ne analiza sentimentele. Era necesar ca a doua zi să ajungem devreme la capătul urcușului, ca să avem la dispoziție cât mai mult timp posibil pentru a recunoaște traseele, în caz că ar fi fost mai multe pe versantul opus, și pentru a preveni întârzierea pe care unele incidente neprevăzute ar fi putut să o cauzeze.

Ne pregăteam deci să pornim din nou la drum, când din hățișuri ieși un bărbat ducând o sarcină de lemne.

Yongden se văzu nevoit, ca la fiecare nouă întâlnire pe care o aveam, să spună povestea, în parte inventată, a numeroaselor și virtuoaselor noastre pelerinaje și să dea detalii despre ținutul nostru natal.

Când interogatoriul luă sfârșit, tovarășul meu se interesă încă o dată despre starea trecătorilor și despre distanța pe care o aveam de parcurs pentru a ajunge la ele. Răspunsurile date de *dokpa*

confirmară punct cu punct ceea ce ni se spusese deja. Şi el ne sfătuia să încercăm să trecem prin Aigni la; drumul era mai lung, dar mult mai bun la coborârea spre Po yul. În partea aceea, afirma el, vom găsi şi colibe de păstori, abandonate în acel anotimp, care ne vor servi drept adăpost pe drum. Nu le văzuse niciodată, însă toată lumea ştia că oamenii din ţinutul Po îşi duceau turmele foarte sus în regiunea aceea în lunile de vară, iar călătorii spuneau că întâlneai tabere chiar pe traseu.

Aceste ultime informaţii erau utile, însă mult mai mult mă interesa să aflu ceva despre izvoarele râului care străbate toată partea de sud a ţinutului Po[1] Totuşi, ar fi fost imprudent din partea mea să pun întrebări directe. În afară de cazul în care au parcurs de mai multe ori acelaşi itinerar, *arjopa* nu au nici o cunoştinţă geografică despre regiunea ce se întinde în faţa lor şi, în plus, sunt foarte puţin preocupaţi să dobândească asemenea cunoştinţe. Nu trebuia să par a şti că exista un râu ce cobora din acei munţi către Po med pentru a se vărsa în Yesru tsangpo* Dacă aş fi arătat făţiş că mă preocupa linia de separare dintre bazinele fluviilor Saluen şi Brahmaputra, aş fi devenit extrem de suspectă. Am ocolit dificultatea simulând preocupări de ordin strict material.

— Şi cât priveşte apa, am întrebat, o să găsim de cealaltă parte a trecătorii?

— N-aveţi teamă, a răspuns bărbatul, o să mergeţi pe lângă un râu până ajungeţi la nişte păşuni. Asta-i tot ce pot să vă spun. Mai departe n-am fost niciodată.

— Este apă şi pe drumul care coboară de la Gotza la? am mai întrebat.

— Da, dar râul e mai mic.

— Şi la a treia trecătoare?...

Simţeam că insist prea mult, dar, de vreme ce zăpada şi lipsa de alimente aveau să mă împiedice să explorez muntele atâta cât mi-aş fi dorit, voiam să mă informez pe cât îmi era cu putinţă. Aş fi optat pentru traversarea prin Gotza la dacă aş fi avut vreun motiv temeinic să consider acel itinerar mai interesant decât cel care trecea prin Aigni la.

1. Numită Po med: partea joasă a ţinutului Po.

* Yarlung tsangpo (n.tr.).

— Ce? replică interlocutorul meu, încruntându-se, nu puteți trece prin Yeuntsong la, e blocată de zăpadă... Cei din ținutul Po zic că în partea aia e un râu mare... Dar ce vă interesează asta pe voi?

Yongden interveni prompt.

— Ah, zise el râzând, n-o cunoști pe măicuța, se teme tot timpul să nu rămână cumva fără ceai. Îi umblă ochii întruna după pâraie și după un loc unde să se odihnească. Dacă m-aș lua după ea, ne-am petrece mai bine de jumătate din zi bând ceai.

Bărbatul începu și el să râdă.

— Ha, ha! răspunse el, ceaiul e într-adevăr un lucru bun, mai ales pentru femei, care nu beau atâta alcool ca noi.

În timp ce flecărea astfel, tânărul meu *lama* avusese o inspirație bruscă:

— Frate mai mare, îi spuse tibetanului, nimic nu e mai bun decât să aduni merite săvârșind fapte bune, e un lucru de folos și profitabil nu numai pentru viața asta, ci și pentru cele ce vor urma.

Individul nu putea decât să încuviințeze această declarație moralizatoare, ceea ce și făcu, înclinând de două-trei ori din cap.

— Vezi, continuă Yongden, eu sunt un *lama*, și uite și o bătrână[1], mama mea, o *nagspa yum*[2]; amândoi suntem *neskorpa*[3], iar a ne aduce un serviciu ar însemna, fără doar și poate, o faptă foarte meritorie. Împrumută-ne niște cai și condu-ne până în vârful trecătorii Aigni.

Încercarea era îndrăzneață. Să convingi un *dokpa* să-ți asigure serviciile sale gratuit, câtă vreme nu e silit de o rechiziție în regulă care să emane de la șefii săi direcți, este în general imposibil. Aveam

1. Cu siguranță sunt departe de prima tinerețe, dar, pentru a-mi schimba complet personalitatea, îmi atribuisem un anumit număr de ani suplimentari și simulam în prezența tibetanilor comportamentul specific celei mai depline decrepitudini, în măsură să îndepărteze ideea că puteam fi o exploratoare în caz că ar fi avut vreodată loc anchete în privința mea. Totuși, după câte se pare, nu arătam cei 62 de ani pe care mi-i dădusem. Unele femei se mirau văzând că am toți dinții și nici un fir de păr cărunt. Am decis așadar să scad ceva din această vârstă respectabilă și am redus-o la 56 de ani, vârstă pe care am păstrat-o până în Lhasa, unde am avut cochetăria să mă mai întineresc nițel.
2. Vezi nota 2, p. 47.
3. Vezi nota 1, p. 60.

amândoi, ascunse la brâu, argumente sunătoare, care l-ar fi convins pe om imediat și ar fi economisit o mulțime de fraze diplomatice, dar consideram că nu era prudent să facem uz de ele în acel ținut.

Așezată pe iarbă, urmăream foarte amuzată înfruntarea dintre cei doi șireți cumetri. Acel *dokpa* nu era însă în stare să se măsoare cu fiul meu adoptiv, care, în anumite privințe, i-ar fi putut da lecții chiar și lui Ulise. Totuși, victoria sa n-a fost totală; n-a obținut decât un singur cal, pe care aveam să călărim cu rândul, în timp ce omul avea să ne ducă sacii în spinare. Chiar diminuat astfel, norocul acesta mi se părea miraculos.

Nu se putea pune problema de a aduce calul chiar în seara aceea și de a-l lăsa fără adăpost toată noaptea, pe munte. Pe de altă parte, Yongden nu voia să se despartă de *dokpa*, de teamă ca, odată ieșit de sub influența lui, acesta să nu revină asupra promisiunii făcute. Îi ceru deci îngăduința să doarmă la el. Omul se gândi o secundă sau două și se învoi.

Acum trebuia să trecem râul înapoi, pentru că tabăra păstorilor se găsea pe malul opus, cel pe care abia îl părăsiserăm. Mă temeam să-mi dau jos cizmele de pâslă și să las să mi se vadă picioarele prea albe, care ar fi putut să-i mire pe oamenii de pe lângă noi. Ca să ies din încurcătură, foloseam drept pretext reumatismele de care sufeream. Nu puteam, am zis eu, să intru în apa rece ca gheața fără să simt după aceea o intensificare a durerilor. Am preferat așadar să fac un ocol și să trec pe pod. Însă vajnicul tibetan, în care îndemnurile morale ale tânărului meu *lama* dădeau deja roade, era nerăbdător să săvârșească niște fapte meritorii, sperând poate să atenueze astfel consecințele funeste[1] ale tâlhăriilor pe care le avea pesemne pe conștiință. Spuse că ne va trece pe rând în spinare peste micile cursuri de apă.

Această soluție îmi plăcea, fiindcă mă scutea de o deplasare destul de lungă. Totuși, eram în continuare încurcată în privința pistoletului meu automat, a săculețului cu aur ce îmi atârna pe piept și a brâului burdușit cu argint pe care îl purtam pe sub robă.

1. Lamaiștii, ca și ceilalți budiști, vorbesc despre „consecințe" ce urmează actelor, și niciodată despre răsplăți sau pedepse, pentru că, potrivit doctrinei lor, cauzele și efectele își urmează unele altora prin acțiunea legilor naturale, fără ca vreun zeu să trebuiască să acționeze în calitate de judecător.

Când omul mă va lua în spinare, îmi spuneam eu, are să bage de seamă că sunt foarte grea pentru înălțimea mea și are să simtă, probabil, că am niște obiecte dure pe sub haine... Dacă îi dă prin gând că avem bani ascunși la noi, riscăm să fim asasinați... Ar fi într-adevăr păcat, acum, când călătoria noastră merge atât de bine și avem motive să sperăm în reușita ei deplină.

Dacă viitorul nostru ghid ar fi fost singur, aș fi putut destul de ușor să schimb puțin locul diverselor obiecte compromițătoare, astfel încât să evit contactul lor cu spinarea sau mâinile lui, dar femeia și copiii veneau în urma noastră pălăvrăgind.

Am găsit totuși un mijloc să mă aranjez. Oprindu-mă un moment, am simulat gestul, familiar tuturor tibetanilor, cuiva – îi rog pe cititorii mei să mă scuze – pe care îl sâcâie puricii și care încearcă să dibuiască aceste gângănii nesuferite în roba sa. Procedând astfel, am reușit să-mi împing pistoletul automat la o subțioară, iar săculețul cu aur la cealaltă și să-mi ridic brâul. Nimeni dintre cei care erau acolo nu a acordat nici cea mai mică atenție mișcărilor mele, motivul lor fiindu-i clar și familiar fiecăruia dintre ei.

Sosirea noastră în tabăra păstorilor nu a stârnit prea multă curiozitate; Yongden și cu mine păream niște banali pelerini zdrențăroși cum întâlnești pe toate drumurile Tibetului. Un bărbat ne-a condus la o baracă ce servea drept adăpost pentru capre; pământul acoperit de *rima*[1] arăta clar acest lucru. Poate că animalele aveau chiar să împartă sălașul cu noi pe timpul nopții; o asemenea familiaritate între oameni și animalele lor nu e ceva rar printre păstorii tibetani.

Regretam că îi întâlnirerăm pe băieți și pe femeie, care în primul rând ne întârziaseră. Fără ei, am fi înnoptat singuri, printre tufișuri, într-un loc mult mai curat decât grajdul acela, și am fi putut să explorăm muntele în voie. Acum, că fuseserăm văzuți, trebuia să ne limităm strict la rolul nostru de *neskorpa* cerșetori, căci locuitorii regiunii au o reputație sinistră de tâlhari.

În Tibet, în afară de cazul în care ești convins că n-ai fost observat de nimeni, e întotdeauna mai cuminte să-ți petreci noaptea alături de oamenii din ținut, chiar dacă ești sigur că sunt tâlhari înrăiți. Explicația este că marea majoritate a tibetanilor, mai puțin atunci când sunt beți, când își apără viața sau au un motiv cu totul

1. *Rima*: căcăreze de capră sau de oaie.

excepțional, ezită puternic să comită o crimă. Acest sentiment este un rezultat al învățăturii budiste despre respectarea vieții, care s-a înrădăcinat în mintea populațiilor tibetane.

Drept urmare, dacă un om e lăsat să-și continue drumul după ce a fost jefuit și dacă el poate să indice clar locul unde s-a comis fărădelegea, hoții riscă să fie depusă plângere împotriva lor.

De aceea, sătenii și *dokpa*, fără excepție, preferă întotdeauna să dea lovituri la distanță de locul unde stau în mod obișnuit. În felul acesta, le este ușor să răspundă la anchetele care pot fi întreprinse: „N-am avut știință despre asta. Nu noi suntem hoții. Trebuie să fi fost oameni din altă provincie care treceau prin regiune...

De îndată ce mi-am lăsat jos povara, am cerut câteva bucăți de balegă de vacă aprinsă ca să fac foc și m-am informat despre câini: puteam să mă duc singură, fără nici un pericol, să iau apă de la râu?

În momentul acela, o femeie ne-a adus lapte acru și ceai, așa că am lăsat orice treabă pe mai târziu, preferând să mă revigorez mai întâi.

Capul familiei a venit și el să ne examineze și să stea de vorbă cu Yongden; ceea ce a auzit probabil că l-a mulțumit și l-a făcut să ne considere demni de a fi primiți sub acoperișul lui. Ne-a părăsit fără să ne zică nimic, dar, la câteva minute după plecarea sa, un alt bărbat ne-a informat că nu trebuia să ne facem griji pentru cina noastră, fiindcă vom mânca la stăpân, și ne-a invitat să-l urmăm.

Soarele asfințise deja când am intrat la gazdele noastre. Un foc mare ardea sub niște pirostrii uriașe, pe care era așezat un cazan enorm în care fierbea ceva ce părea să le inspire cel mai viu interes oamenilor din casă, fiindcă toți priveau marmita cu atenție profundă.

Am fost primiți destul de politicos. Capul familiei întinse o bucată de țol zdrențuit pentru *lama*, iar femeile care torceau undeva spre ușă mă poftiră să mă așez lângă ele pe podea.

Începu atunci conversația obișnuită despre ținutul nostru natal și despre pelerinajele noastre. Odată epuizat subiectul, stăpânul și alți membri ai familiei mai doriră – ca de obicei – să profite de prezența tânărului *lama* ca să-i smulgă, în servicii ecleziastice, cel puțin echivalentul valorii pe care o atribuiau ospitalității pe care acesta o primea.

Yongden trebui deci să plătească în preziceri, binecuvântări și alte servicii asemănătoare ceaiul, *tsampa* și adăpostul de care ne bucuram amândoi.

Înfățișarea gazdei noastre, mi-a spus el mai târziu, nu-i plăcea; i se părea că avea fizionomia și purtările unui tâlhar nărăvit. De aceea, pe de o parte pentru că aveam nevoie cu adevărat de provizii, iar pe de alta deoarece grija pentru siguranța noastră ne împingea să ne convingem gazdele că sărăcia noastră era o realitate, tovarășul meu a cerut îngăduința să iasă pentru a se duce să ceară milostenie prin tabără. Cum această practică era obișnuită pentru *arjopa*, nimeni nu arătă nici cea mai mică mirare.

— Mama e obosită, le spuse el păstorilor înainte să plece. O să adoarmă imediat. Va trebui să plecăm în toiul nopții și n-are timp să se odihnească. Vino aici, mamă, continuă el, adresându-mi-se. Culcă-te. N-o să lipsesc mult.

A plecat, iar eu m-am întins în locul lui pe bucata de țol lăsată liberă, rezemându-mi capul de sacul meu, după ce l-am sprijinit de sacul fiului meu, astfel încât nimeni nu-l putea atinge pe unul fără să-l deranjeze pe celălalt.

Călătorii tibetani nu neglijează niciodată măsurile de precauție de genul acesta, deoarece, în afară de cazul în care înnoptează la rude sau la prieteni intimi, au întotdeauna motive să se teamă de unele furtișaguri.

M-am prefăcut că adorm, dar, bineînțeles, am rămas trează. Cu pleoapele lăsate, mi-am urmărit gazdele printre gene, ascultându-le cum vorbeau, pregătită pentru un eveniment neprevăzut.

O vreme, conversația s-a învârtit în jurul nostru, însă fără să conțină nimic deosebit de interesant; a urmat o scurtă tăcere, apoi o frază m-a făcut să devin foarte atentă:

— Ce pot să ducă în saci? zicea cu glas scăzut stăpânul casei.

Poate că exprima o simplă curiozitate, fără să aibă vreo idee mai profundă, dar te puteai îndoi de asta. Oare lucrurile aveau să ia o întorsătură urâtă?... N-am făcut nici o mișcare, prefăcându-mă în continuare că dorm, și am așteptat.

Bărbatul le-a mai spus ceva celor care erau așezați în apropierea lui, dar mi-a fost imposibil să-i deslușesc spusele. L-am văzut atunci ridicându-se și venind tiptil către mine. Am observat că nu avea nici o armă asupra lui; cât despre mine, aveam revolverul la îndemână, dar la ce mi-ar fi putut folosi în mijlocul unei întregi tabere de bărbați voinici obișnuiți cu aventuri sângeroase? Viclenia ar fi fost o apărare mai bună, dar ce puteam să născocesc?... Îmi

puneam această întrebare când păstorul a întins o mână mare și a pipăit cu precauție sacul ce-mi servea drept pernă.

M-am mișcat ușor și și-a retras repede mâna, murmurând pe un ton care exprima nemulțumirea:

— Bun, uite că se trezește!

Găsisem însă deja o stratagemă.

— *Lags, lags, gelong lags*[1]! am zis, cu intonația specifică a oamenilor care vorbesc incoerent în somn.

Apoi am căscat ochii, am privit în jur cu un aer buimăcit și am zis cu voce normală:

— Fiul meu, *lama*, nu e aici?... Ce ciudat!... Tocmai l-am auzit cum îmi spunea: „Trezește-te, mamă, trezește-te repede, sosesc"

— Încă nu s-a întors, a răspuns *nepo*[2], care nu prea părea în largul lui. Vrei să trimit după el?

— Nu, nu, am replicat. N-am nevoie de el. N-aș îndrăzni să-l deranjez. E un învățat și sfânt *gelong*... O să vină curând, știu eu... Mă simt foarte bine cu voi lângă focul ăsta zdravăn...

— Bea puțin ceai, mi-a propus una dintre femei.

— Sigur, cu mare plăcere, ești prea bună, am zis scoțând un bol din *ambag*.

Când dădeam să beau, Yongden a intrat. Întoarcerea lui, care s-a produs atât de prompt după ce o anunțasem, a făcut o profundă impresie printre toți cei de față. N-am lăsat nimănui timp să scoată o vorbă și m-am adresat imediat tânărului.

— Te-am auzit foarte bine, *gelong lags*, când mi-ai poruncit să mă trezesc, am spus. M-am supus. Credeam, sincer, că erai în încăpere. Nu-i așa, *nepo lags*?...

— Da, da, așa e, murmură stăpânul casei, vizibil neliniștit.

Yongden pricepu că se produsese un incident a cărui natură n-o putea ghici și că trebuia să confirme ce povesteam eu.

— Bine, bine, încuviință el cu vocea de bas profund pe care o iau *lama* când psalmodiază la cor, în mănăstiri. „Trezește-te... trezește-te!...

---

1. „Da, da, preacinstite părinte. Un *gelong* este un călugăr care a primit hirotonisirea superioară. *Lags* este o expresie politicoasă care nu semnifică nimic în sine. Folosită singură, poate însemna „Da, prea bine", iar adăugată altui cuvânt, în special unei apelațiuni, face ca fraza să fie mai respectuoasă, mai ceremonioasă.
2. *Nepo*: „sătean", „stăpân al casei" Stăpâna casei este numită *nemo*.

Bietul băiat își întorcea ochii în toate părțile, nevăzând nimic care să poată justifica acest ordin, iar fizionomia sa era dintre cele mai comice.

Adusese unt, un pic de *tsampa* și chiar câteva bucățele de argint. Pe acestea nu putuse să le refuze de teamă să nu dea naștere la comentarii periculoase pentru noi, de vreme ce-i fuseseră oferite drept *yeune*, adică onorarii pentru oficierea unei ceremonii religioase.

Temându-se pesemne ca oaspetele lui să nu posede puteri oculte a căror întindere n-o putea măsura și dorind să-l îmbuneze, stăpânul casei mă alungă de pe bucata de țol pe care rămăsesem așezată.

— Ia dă-te de-acolo, mătușă, îmi porunci el cu asprime. Așază-te mai în spate. Lasă-l pe *lama* să stea comod.

Aveam un chef nebun să râd, dar m-am ferit cu strășnicie să las să se vadă ceva. M-am dat cu umilință înapoi pe podeaua goală, aruncându-i lui Yongden o privire care-i poruncea să nu răspundă nimic și să se așeze pe treanța cu care era onorat.

Misterul cazanului avea în sfârșit să ne fie dezvăluit. După ce capacul a fost înlăturat, capul familiei a cufundat un cârlig lung de fier în fiertură și a scos din cazan inima, plămânii și ficatul unui iac, plus intestinele și stomacul, care fuseseră umplute cu *tsampa*, sânge și un pic de carne pentru a face un fel de cârnat. Într-o tăcere adâncă, expresie a poftei animalice a celor ce asistau la spectacol, această enormă cantitate de hrană a fost stivuită pe un platou mare din lemn și... pusă deoparte.

O femeie a turnat apoi *tsampa* în fiertură și, după câteva minute, mai întâi *lama*, pe urmă stăpânul casei, iar eu printre ultimii ne-am văzut bolurile umplute. Prevăzând etapa lungă pe care o voi avea de parcurs a doua zi, m-am străduit să mănânc cât puteam și am izbutit să înghit trei boluri pline cu supa aceea groasă, care de altfel nu era neplăcută la gust.

După ce masa a luat sfârșit, stăpânul casei a început o lungă conversație cu Yongden în legătură cu diverse locuri de pelerinaj. Abia dacă ascultam sporovăiala aceea, rememorând unele observații făcute în cursul zilei și gândindu-mă la Po yul, ținut aproape legendar chiar și pentru tibetani, de care nu mă mai despărțea decât un singur lanț de munți, când, ca un bubuit de tunet neașteptat, câteva cuvinte mă făcură să tresar:

— Se pare, spunea gazda noastră, că niște *philing*-i au fost la Kha-Karpo...

Niște străini la Kha-Karpo!... Oare era vorba de noi?... Umblaseră zvonuri despre noi după ce plecaserăm din Yunnan?... Ne căutau funcționarii tibetani?... M-am gândit la acei *trapa* care se duceau la Dzogong; întâlnirea cu ei mă determinase să traversez în grabă râul Nu chu. Datoram oare itinerarului neobișnuit pe care îl aleseserăm, pe trasee ocolite, faptul că pătrunseserăm atât de adânc în Tibet?... Nu puteam să-mi dau seama. Dar, dacă așa stăteau lucrurile, oare drumurile din jurul capitalei nu erau supravegheate și nu aveam să fim opriți aproape de ținta noastră?

Yongden încercă să afle de unde venea știrea aceea, dar, cum se întâmplă de obicei în Tibet, stăpânul casei nu avea nici o idee. O auzise de la niște călători, care o aflaseră la rândul lor de la alți călători, iar aceștia din urmă o aflaseră și ei de la alții. Astfel colportat, faptul putea să dateze de câțiva ani și să nu aibă nici cea mai mică legătură cu noi. Un consul englez și soția lui, o tibetană, dăduseră ocol lanțului Kha-Karpo și străbătuseră regiunile învecinate cu trei-patru ani înainte. Poate că ei erau acei *philing*-i. Sau poate că naturalistul american pe care îl lăsaserăm în Lutze-Kiang se aventurase să-și continue cercetările în zona interzisă. Nimic nu mă putea lămuri în această privință.

Tovarășul meu nu mai avea acum dispoziția necesară pentru a-l amuza pe *nepo* cu descrierea unor pelerinaje îndepărtate; declară că era obosit și voia să doarmă. Fără să fi părut că-l auzise, tibetanul îi înfățișă însă o nouă cerere.

Păstorii, spunea el, erau foarte neliniștiți în legătură cu pășunile alpine, care nu fuseseră suficient umidificate de zăpadă; dacă nu veneau ninsori abundente în scurt timp, vara următoare iarba avea să fie pipernicită și rară. Ce se va întâmpla atunci cu turmele slăbite care aveau nevoie de hrană din belșug după lunga perioadă de privațiuni pe care le-o impunea iarna?

Va cădea zăpada curând? *Lama* putea să știe. Putea chiar mai mult. Prin cunoașterea sa în privința cuvintelor secrete și a riturilor magice, era capabil să cheme zăpada ținută în magaziile cerești și să o răspândească pe pământ. Va refuza oare să facă ceea ce era necesar pentru a aduce un rezultat atât de dezirabil?

Lama era extenuat, însă prudența cerea să nu-i nemulțumească pe *dokpa* și, mai presus de toate, să nu-i lase cumva să creadă că nu poseda toate puterile specifice unui taumaturg desăvârșit.

— Pentru oficierea acestor rituri e nevoie de mai multe zile, răspunse el; eu trebuie să ajung repede în Lhasa, nu pot zăbovi aici, iar pe de altă parte, întrucât trebuie să străbat Po yul, nu pot chema zăpada, care, căzând, ar bloca trecătoarea ce duce acolo. Ceea ce-mi cereți voi e foarte complicat.

Toți păstorii aflați de față conveniră că, într-adevăr, treaba nu era ușoară.

— Să vedem totuși... continuă tânărul meu tovarăș, care părea să reflecteze profund: „Da, în felul ăsta...

Scoase un petic de hârtie dintr-un buzunăraș și ceru grăunțe.

I se aduseră. Despături atunci bucata de hârtie, puse în ea câteva grăunțe de orz, apoi, ținând-o întinsă în palmele ambelor mâini, se cufundă într-o meditație adâncă.

După ce păstră tăcerea câtva timp, oficiantul intonă pianissimo un soi de psalmodie al cărei murmur aproape imperceptibil, pe un ritm foarte lent, crescu și se acceleră treptat atât de mult, încât răsună ca bubuitul tunetului sub acoperișul jos și șubred al bucătăriei.

Păstorii, nemișcați, păreau îngroziți. Yongden se opri brusc, ceea ce făcu pe toată lumea să tresară, inclusiv pe mine.

Împărți atunci grăunțele pe care le ținuse în mâini; o parte dintre ele le puse deoparte, într-un colț al batistei sale, iar pe celelalte le înfășură în bucata de hârtie, pe care o împături într-un mod complicat.

— Uite, îi spuse el stăpânului casei. Ia pachețelul ăsta și ascultă-mă. Mâine-seară, la asfințitul soarelui, desfă hârtia asta și aruncă spre cer grăunțele din ea. Ai grijă s-o faci de patru ori, privind rând pe rând către cele patru puncte cardinale. În același moment, după ce am traversat deja trecătoarea, voi arunca și eu grăunțele pe care o să le iau cu mine și voi recita cuvintele magice de care e nevoie pentru a face să cadă o mare cantitate de zăpadă. Dacă, din nenorocire, cineva ar deschide înainte de asfințitul soarelui pachetul cu grăunțele descântate, întrucât eu încă n-aș fi rostit cuvintele magice ce îmbunează și leagă zeitățile, acestea, neaflându-se sub puterea farmecului, s-ar înfuria și s-ar răzbuna pe toți cei din tabăra voastră. Fiți deci cu băgare de seamă.

Stăpânul casei promise să se conformeze cu scrupulozitate instrucțiunilor date de *lama*, apoi, la urmă, îi trecu prin minte probabil că valoarea serviciilor făcute de oaspetele său o depășea

pe cea a mediocrei ospitalităţi pe care ne-o acorda el. Îi spuse soţiei sale să taie o bucată de carne şi să ne-o dea ca merinde pentru drum. *Nemo* aduse o bucată de carne de iac destul de acceptabilă, dar soţul ei i-o smulse iute din mână înainte să fi avut timp să i-o ofere tânărului *lama*, se duse s-o agaţe într-un colţ şi alese cu grijă o bucăţică numai piele şi vine, pe care i-o întinse cu gravitate celui de la care aştepta miracolul ce trebuia să asigure prosperitatea turmei sale.

Yongden şi cu mine am schimbat o privire pe furiş; amândoi ne abţineam cu greu să nu izbucnim în râs, atât de bună ni se părea gluma.

— Nu pot, declară tânărul, care era familiarizat cu regulile monastice, să-ţi mulţumesc pentru un dar de carne, care este un lucru impur, însă adu-mi nişte *tsampa* şi îţi voi binecuvânta familia şi bunurile.

Aceste cuvinte erau nu doar virtuoase, ci şi strict ortodoxe, şi toţi le aprobară dând din cap. Cât despre mine, tocmai întrezărisem mijlocul de a face să intre un pic de *tsampa* în sacul nostru. Oricât de mică ar fi fost cantitatea, ea ne-ar fi fost de mare folos.

Un bol mare, în care făina fusese turnată astfel încât să formeze o piramidă ce se înălţa mult peste buza vasului, a fost aşezat în faţa lui Yongden. El luă de mai multe ori între degete şi aruncă în diferite direcţii, chemând sănătatea şi belşugul asupra capului familiei, asupra alor săi şi a avutului său. Apoi, în timp ce toţi încă se reculegeau, înainte ca stăpâna casei să fi avut timp să ia înapoi bolul – care, înţeleseserăm, fusese dat numai *cu împrumut* pentru ceremonie –, *lama* vărsă conţinutul acestuia în sacul pe care i-l întinsesem cu iuţeală larg deschis, îngenuncheată în faţa lui, în atitudinea celei mai emoţionante devoţiuni.

Acum puteam spera că bătrânul zgârie-brânză ne va lăsa să dormim. Aerul buimăcit cu care cerceta cu privirea bolul gol permitea să se creadă că entuziasmul pentru binecuvântări şi alte ceremonii i se răcise bine de tot văzându-l pe *lama* hotărât să-şi ia singur răsplata pentru ostenelile sale. Într-adevăr, individul tăcu mâlc.

Era şi timpul; odihna ne fusese deja suficient scurtată de exigenţele lui. Cine putea şti dacă nu ni se vor ivi în cale dificultăţi neprevăzute pe celălalt versant şi dacă nu ne vom petrece noaptea următoare rătăcind pe munte, cum ni se întâmplase nu o dată? O asemenea perspectivă făcea ca somnul să fie cu atât mai de dorit.

Cât despre *dokpa*, nu ne mai temeam de ei. Înțelesesem perfect stratagema lui Yongden, al cărei scop era să-i împiedice pe aceștia să ne urmărească pentru a ne jefui.

Încă de a doua zi dimineața, povestea grăunțelor ce trebuiau să aducă zăpada se va răspândi în tabără și fiecare era prea interesat ca această intervenție magică să aibă succes pentru a risca s-o compromită expunându-se mâniei tânărului *lama*. Apoi, după ce grăunțele vor fi aruncate spre cer, toți vor aștepta măcar o zi încheiată rezultatul operațiunii. Noi vom fi atunci departe, printre oameni din alt trib și într-o regiune mai populată. Cel puțin așa credeam în acel moment, însă evenimentele aveau să ia o turnură cu totul diferită.

Două femei au pregătit un culcuș pentru capul familiei. Când totul a fost gata, bătrânul *dokpa* își scoase roba și cizmele, rămânând numai în nădragi[1], și se strecură între așternuturile din piei de oaie întinse în cel mai bun și mai cald loc din încăpere, lângă vatră.

Majoritatea oamenilor din casă nu așteptaseră să se culce stăpânul ca să se bage și ei în așternut, iar marea bucătărie semăna acum vag cu dormitorul unui azil de noapte. Cuplurile tinere se odihneau împreună sub o cuvertură mare, cu copiii așezați între părinți. Vârstnicii și celibatarii dormeau separat, întinși ici-acolo în mijlocul încăperii. Iar copiii mici, înghesuiți într-un colț, râzând, împingându-se, trăgând fiecare spre sine un colț din zdrențele sordide aruncate peste ei să-i apere de frig, se mai vânzoliră o vreme, apoi, încetul cu încetul, rămaseră așa cum îi prindea somnul, cu brațele și picioarele încurcate, unii peste alții, ca niște cățeluși în culcușul lor.

1. În Tibet, obiceiul general este de a dormi dezbrăcat până la brâu; bărbații rămân doar cu o pereche de nădragi pe ei, iar femeile numai cu o fustă. Totuși, oamenii aflați în călătorie dorm cel mai adesea complet îmbrăcați.

Capitolul VI

Cât timp am dormit? Nu-mi dau seama. Mi se pare că abia am apucat să închid ochii.

— E timpul să plecăm, repetă omul a cărui voce m-a trezit.

O lumină neașteptată îmi rănește ochii; păstorul a aruncat un braț de găteje pe cenușa în care se văd luciri roșietice, lemnul uscat trosnește, o flacără vie se înalță, luminându-i pe cei care dorm întinși pe podea. Unii dintre ei mormăie înăbușit și se înfășoară mai strâns în pături.

Suntem gata în câteva minute; toaleta noastră constă doar în a ne înnoda cingătoarea și șireturile cizmelor. Nu ne-am desfăcut sacii în ajun.

— *Kale peb, le lama!* strigă *nepo*, fără să se miște de sub pieile lui de oaie, în timp ce trecem pragul.

Afară, luna mascată de un munte răspândește doar o lumină slabă asupra văii; vântul suflă violent și frigul e pătrunzător. Chiar ascunse în lungile mâneci ale robei mele tibetane, degetele îmi înțepenesc dureros, aproape înghețate, și țin cu greu toiagul.

Declin, cum face și Yongden, invitația păstorului, care ne îndeamnă să ne urcăm pe cal; temperatura e clar prea scăzută, prefer să merg pe jos până se ridică soarele.

După câteva ore de mers se ivește o geană de lumină, palidă, cenușie, apoi soarele apare în sfârșit, timid, printre nori, în timp ce traversăm niște mici pajiști alpine pe care iarna le-a îngălbenit.

Pe măsură ce înaintăm, zăpada adunată în cantități enorme în culoarele transversale se apropie și formează un strat tot mai gros pe cărare. O uriașă movilă albă pe care o zărim în stânga noastră marchează, ne spune călăuza, locul unde drumul se bifurcă, una dintre ramificații ducând la aceea dintre cele trei trecători care e complet blocată.

Nu mai pot avea îndoieli asupra informațiilor care mi-au fost furnizate și înțeleg că-mi va fi imposibil să străbat muntele așa cum mi-aș fi dorit.

Totuși, anul acesta, datorită secetei persistente care îi îngrijorează pe *dokpa*, trecătoarea Aigni e ușor de traversat. Ajungem înainte de amiază la piramida de pietre înălțată la capătul urcușului.

Ghidul nostru se debarasează acum de sacii pe care ni i-a cărat până aici; ne va părăsi și își va lua calul cu el.

Deși deghizarea noastră și preocuparea pentru propria siguranță nu ne îngăduie să ne arătăm foarte generoși, m-am gândit tot timpul să-l răsplătesc pe acest om de treabă pentru osteneala sa. Predica lui Yongden despre meritele ce pot fi dobândite servindu-l gratis pe *lama* nu avea alt scop decât să-i convingă pe *dokpa* de sărăcia noastră. În timpul nopții, după ce toți au adormit, i-am șoptit la ureche tovarășului meu ce voiam să facă și iată că îmi urmează instrucțiunile.

Scoate încet din pungă două monede de argint și niște frunze de chiparos uscate, cât ai lua de câteva ori între degete, puse într-un săculeț de hârtie.

— Banii ăștia, declară el pe un ton solemn, sunt tot ce am. Îi datorez milosteniei funcționarului din Tashi tse, pentru care am citit Sfintele Scripturi la *dzong*. Ne-ai ajutat pe amândoi, pe mama și pe mine. Ți-i dau dumitale și îți dau și acest *sangue*[1], care vine din pelerinajul foarte îndepărtat numit Kha-Karpo.

Deși prețul pe care îl plătim pentru închirierea calului este infim, banii sunt atât de rari printre *dokpa*, care nu fac tranzacții decât prin schimb, încât ghidul nostru are motive să fie mulțumit. Suntem siguri, de asemenea, că va păstra tăcerea asupra cadoului pe care i-l facem, de teamă ca nu cumva vreunul dintre vecinii lui să încerce să-i fure banii. În felul acesta satisfacem atât exigențele prudenței de care trebuie să dăm dovadă, cât și pe cele ale sentimentelor noastre de onestitate.

Yongden mai adaugă câteva cuvinte, menite să-l convingă pe *dokpa* și pe vecinii săi, în fața cărora acesta le va reproduce cu

1. *Sangue*: diferite soiuri de plante uscate și fărâmițate, arse ca aromă în diverse rituri lamaiste, la fel ca tămâia în Biserica Catolică. Chiparosul este cel mai folosit, dar în câteva regiuni sunt întrebuințate în acest scop și frunzele azaleelor care cresc pe munții înalți, mugurii anumitor specii de ferigi, iar în Himalaya, o plantă de genul piretrului.

siguranță, că vom găsi protectori puternici în ținutul în care intrăm. Asta le poate da în mod util de gândit celor care s-ar gândi să ne urmărească pentru a ne jefui.

— Ia banii ăștia, frate mai mare, repetă fiul meu, lasă orice șovăială. Iată-ne ajunși pe teritoriul lui *Po gyalpo*[1], iar cel care îi este *amcheu*[2] mi-e bun prieten. Amândoi aparținem de mănăstirea Sera din Lhasa. Dacă mi se va întâmpla cumva să fiu la strâmtoare, are să-l roage pe rege să-mi vină în ajutor.

— De bună seamă, așa va face, *Kusho*[3], declară păstorul cu o deferență care arată cât a crescut *lama* în ochii săi de când a aflat că are niște relații atât de onorabile, dar prefer totuși să nu iau decât *sangue*. Venind dintr-un loc sfânt de pelerinaj, e foarte prețios. Cât despre bani, dacă i-aș primi, aș pierde meritul de a fi servit un *lama*... Nu, mulțumesc, vreau mai bine să păstrez meritele. Au să-mi fie de folos în viețile viitoare, ca și în viața asta... Dă-mi, rogu-te, binecuvântarea dumitale, *Kusho*. Trebuie să mă grăbesc acum. *Kale peb, lama! Kale peb*, maică!..:

Plecase... fericit nevoie mare, ducând cu el pulberea aromatică făcută dintr-o mână de frunze crescute pe culmile munților și convins că semănase câteva semințe de fericire viitoare, care avea să răsară și să înflorească în lumea asta sau în alta. Suflet bun și candid! Rugăciunile mele cele mai pline de afecțiune îl urmau.

Stăteam amândoi în picioare și tăcuți lângă *latza*, fără să fi strigat „Lha gyalo!"[4], cum cere datina tibetană. Nu simțeam nimic din acea exaltare îmbinată cu bucurie care, de obicei, după un urcuș istovitor, te face să saluți cu entuziasm vârful cucerit. Fiind obișnuiți acum cu marșurile lungi, scurta noastră plimbare călare ni se păruse un divertisment de lux. Pentru prima dată de la plecarea noastră din Yunnan, ajungeam într-o trecătoare fără să fim obosiți. Poate că tocmai din această cauză ne lipsea veselia triumfătoare.

— *Lha gyalo!*

Scoseserăm, în sfârșit, aproape împreună strigătul clasic, supunându-ne aproape mașinal obiceiului deprins de multă vreme.

---

1. *Gyalpo*: „rege"
2. Capelan.
3. *Kusho*: „domn", cu o nuanță de deferență; echivalentul englezescului *sir*.
4. *Lha gyalo!*: „Zeii învingl" Vezi nota 1, p. 78.

Vocile noastre au răsunat înăbușite ciudat, iar vibrațiile lor scurte, căzând, s-ar fi zis, ca o pasăre cu aripile frânte, n-au stârnit nici un ecou pe pantele înconjurătoare.

— O să ningă, a zis Yongden, care părea neobișnuit de îngândurat.

— Bănuiesc încă de când soarele s-a ridicat atât de melancolic, am răspuns. Dar oare va ninge azi? Să fi aruncat *nepo*, din întâmplare, înainte de momentul prescris grăunțele pe care i le-ai dat?

Gluma mea nu descreți fruntea tânărului *lama*.

— Să ne grăbim, spuse scurt.

Nu-mi plăcea să-l văd în dispoziția aceea taciturnă.

— Îți amintești, am zis, de acel *nagspa* din Kukunor, care, potrivit păstorilor, putea după voie să facă ploaia, ninsoarea și grindina să cadă sau să se oprească? M-a învățat câteva dintre cuvintele lui magice. Să facem un pariu; ai chemat ninsoarea, eu voi încerca s-o împiedic să cadă. Să vedem cine o să câștige.

Tânărul nici măcar nu zâmbi.

— Bieții oameni au nevoie de zăpadă pentru pășunile lor, răspunse, lasă-i să aibă parte de ea.

Și fără să mai adauge nimic, începu să coboare panta în întregime albă.

Atitudinea lui ciudată m-a frapat. De ce era așa de preocupat de zăpadă? Văzuserăm atât de multă în cursul călătoriilor noastre anterioare; aici nu era nimic care să ne poată speria, mai ales atât de aproape de sate.

Ca de obicei, înainte să părăsesc vârful, m-am recules un moment, m-am rugat pentru fericirea tuturor ființelor, apoi m-am grăbit să-l urmez pe *lama*, care, mergând cu pași mari, era deja departe, mai jos.

Cu toate eforturile mele, Yongden se distanța din ce în ce mai mult de mine. Ca să-l ajung din urmă, mi-a venit în minte să nu mai fac zigzagurile care îndulceau panta, dar mă întârziau, și să merg în linie dreaptă. Atunci, presupun că vreo mică și fermecătoare zână nevăzută, înduioșată de necazul meu și dornică să mă ajute, m-a tras de picior. Într-o zecime de secundă am căzut și am alunecat exact ca într-o cursă de sanie, cu diferența notabilă totuși că, de astă dată, eu eram sania, și tot eu o conduceam.

Am fost destul de fericită să-mi pot apuca toiagul aproape de capătul de fier și să mă folosesc de el ca să țin de bine, de rău direcția.

În felul acesta, fără să mai fac nici o curbă, am trecut ca un expres pe lângă tovarășul meu uluit și m-am oprit departe în fața lui.

A alergat cât de repede a putut și m-a ajuns, în timp ce eu mă scuturam și îmi curățam sacul de zăpada cu care era acoperit. Când a înțeles că nu mă lovisem deloc, Yongden m-a complimentat în glumă pentru modul magistral în care îmi efectuasem exercițiul sportiv cât se poate de involuntar. Acesta, în orice caz, mă scutise de o bună bucată de drum, dar rezultatul lui cel mai grozav era că îi readusese buna dispoziție tânărului meu tovarăș. Ce vag presentiment îi umbrise pentru un moment dispoziția de obicei jovială și nepăsătoare? Nu mă voi hazarda să-l explic, însă cert este că ne îndreptam spre o aventură destul de dramatică.

Aspectul ținutului care ni s-a înfățișat la scurt timp după ce am trecut prin pasul Aigni arăta că pătrundeam într-o regiune foarte diferită de cea pe care tocmai o părăsiserăm. Aerul era umed, iar solul noroios și chiar ușor mlăștinos pe alocuri. Pretutindeni se vedea zăpadă, întinsă în pete mari pe iarba veștedă și adunată în viroage. Păstorii în transhumanță de prin acele locuri nu aveau nici un motiv să se plângă de secetă, cum făceau tovarășii lor așezați de cealaltă parte a muntelui.

Curând am intrat în zona împădurită; râul care lua naștere mai jos de trecătoare își continua aici liniștit cursul de-a lungul unei văi înguste, ajungând la niște pajiști alpine întinse. Dincolo de acestea am zărit intrarea altei văi: aceea – ne era ușor să înțelegem – care urca spre trecătoarea blocată pentru moment despre care ne vorbiseră păstorii. Un curs de apă mai important decât cel pe care îl urmaserăm noi venea de acolo și cele două râuri unite coborau, pe o a treia vale, spre Po med. De acolo, cu apele umflate de numeroși afluenți, aveau să se verse în Yesru tsangpo, ducând cu el în Oceanul Indian zăpezile topite de pe marile lanțuri muntoase pe care le traversam.

Prin urmare, ajunsesem la izvoarele râului Polung tsangpo, al cărui curs superior rămâne încă neexplorat; văzusem unde ieșea din pământ unul dintre ele și reperasem unde se afla altul. La rigoare, acest rezultat mă putea mulțumi, condițiile neobișnuite în care se desfășura călătoria mea nepermițându-mi, oricum, decât o recunoaștere superficială a ținuturilor virgine pe care le străbăteam. Cu toate astea, simțeam o mare dorință să înaintez în direcția văii care se deschidea în fața mea.

Nu trăgeam mari speranţe că voi putea atinge, mergând pe acel versant, vârful trecătorii care o domina, dar voiam să încerc să ajung, dacă nu chiar la izvorul râului, măcar într-un punct foarte apropiat de acesta.

De îndată ce am decis să urc din nou spre vârful muntelui, i-am explicat pe scurt intenţia mea lui Yongden. Şi mai laconic decât mine, el se mărgini să răspundă:

— O să ningă şi nu avem merinde.

Aceste cuvinte meritau câteva clipe de reflecţie.

Zăpada?... Nu mă temeam de ea. Cât despre merinde, am deschis sacii, le-am inspectat conţinutul şi am căzut de acord cu *lama* că mai aveam cu ce să facem trei mese. Trei mese echivalau cu trei zile în care aveam hrană. Nu veniserăm în pustietăţile acelea ca să practicăm supraalimentaţia şi, pe de altă parte, nu aveam intenţia să mă stabilesc în văile înalte. O privire avea să fie de ajuns pentru a-mi satisface curiozitatea şi a-mi permite să le furnizez câteva informaţii celor care aveau să se intereseze de teritoriile necunoscute din Po yul.

— Înainte!...

Ninsoarea a început la asfinţitul soarelui, mai întâi foarte uşor: câţiva fluturi albi ce pluteau printre copacii întunecaţi. Apoi, încetul cu încetul, a devenit tot mai deasă, căzând perfect drept, regulată, cu fulgi mari şi moi: una dintre acele ninsori domoale şi continue, încăpăţânate, când vremea e liniştită, care pun cuşme vârfurilor înalte şi umplu văile.

— Să punem cortul, i-am zis lui Yongden, o să facem foc înăuntru şi o să fierbem ceai.

Aveam mare nevoie să ne potolim foamea, ultima dată mâncaserăm în ajun.

Lemnele uscate erau rare şi ne-a trebuit mult timp să adunăm o cantitate suficientă de pe sub copaci. După ce ne-am luat în grabă cina frugală, am aruncat afară fără întârziere tăciunii rămaşi, deoarece căldura făcea să se topească zăpada pe acoperişul nostru din bumbac subţire şi stăteam sub o adevărată aversă.

De asemenea, în curând a devenit evident că toiegele noastre de pelerini pe care le foloseam ca beţe de cort nu vor mai putea suporta mult greutatea zăpezii care se acumula rapid pe acesta. Ne

erau prea utile ca să ne putem expune riscului de a le lăsa să se rupă. Am construit deci un fel de adăpost numai cu pânza cortului, fixată de stânca lângă care pusesem tabăra și ținută cu ajutorul câtorva pietre. După care ne-am strecurat sub pânză și în scurt timp am adormit.

M-a trezit o senzație angoasantă de sufocare. Am vrut să mă ridic, dar, la prima mișcare pe care am făcut-o, am dat cu fruntea de acoperiș. Am înțeles imediat că acesta, prea încărcat, se lăsase: aveam să fim îngropați.

Situația nu era deloc tragică; greutatea zăpezii adunate încă nu era considerabilă, dar trebuia totuși să ne grăbim să ieșim din acel soi de mormânt cât timp pânza nu se lăsa cu totul pe noi și ne permitea o anumită libertate de mișcare.

I-am dat un ghiont lui Yongden, care dormea adânc. N-a avut nevoie de explicații ca să înțeleagă ce se petrecea. Am comandat doar manevra:

— Să ne întoarcem ușurel pe burtă, apoi să ne ridicăm amândoi odată, împingând cortul cu spatele... Ești gata?... Hai!...

Ne eliberaserăm, însă confortul nostru nu sporise; ningea în continuare și nu ne puteam gândi să ridicăm alt adăpost, sub care am fi fost curând îngropați din nou. De vreme ce odihna părea imposibilă, nu ne rămânea decât să pornim iar la drum.

Am mers tot restul nopții și toată dimineața următoare, fără să înaintăm prea mult. La început, zăpada moale, deja înaltă, ne-a împiedicat să avansăm rapid, apoi am descoperit, ascunși mișelește sub aceasta, adevărați ghețari în miniatură, formați din straturile vechi care, în mai multe rânduri, se topiseră parțial și apoi înghețaseră. Aproape fiecare dintre pașii noștri a fost urmat atunci de o alunecare. După ce am făcut câteva ore acest exercițiu eram frânți.

Un *sa phug*[1] pe care l-am descoperit pe la amiază a fost salutat cu entuziasm.

Ne-am instalat imediat acolo și am completat protecția oferită de cavernă agățând cortul ca pe o perdea de câteva rădăcini ce se iteau deasupra capetelor noastre. Nu era de găsit nici un fel de combustibil pentru foc; rarele tufișuri pitice, cu crengi târâtoare, care mai puteau crește la altitudinea aceea dispăruseră sub zăpadă.

1. *Sa phug* (a se pronunța *sapug*) este o cavernă în pământ, deosebită de o cavernă în stâncă (numită *thug phug*).

Am mâncat câțiva pumni de *tsampa*, topind în gură puțină zăpadă, în chip de băutură, apoi, sleiți de două nopți aproape fără somn, am adormit adânc.

Somnul nostru s-a prelungit până a doua zi în zori. Când ne-am trezit, ningea în continuare, iar înălțimea zidului de zăpadă care se formase în fața sălașului nostru preistoric arăta că ninsoarea nu încetase probabil toată noaptea.

Am hotărât totuși să încercăm o recunoaștere spre capătul superior al văii, urcând cât de sus vom putea, și, ca să fim mai sprinteni, să ne lăsăm sacii în cavernă. Urma să-i recuperăm când aveam să trecem înapoi, din moment ce oricum trebuia să facem cale întoarsă ca să coborâm spre sate.

Cât despre hoți, ei nu prea erau de temut în ținutul acela pustiu, pe un drum înfundat la momentul respectiv.

Am pornit din nou. Continua să ningă domol, inexorabil, așa cum ningea de mai bine de patruzeci de ore. Ne-am lovit de niște bariere de netrecut, asemănătoare cu cele pe care le întrezărisem pe versantul opus; a devenit imposibil să mai mergem pe firul văii. M-am cățărat atunci pe un versant învecinat, de unde mi s-a părut că întrezăresc, prin perdeaua mișcătoare de fulgi albi, niște mici platouri ușor vălurite sau niște pante foarte blânde ce urcau spre culmi. Însă zăpada putea să fi nivelat terenul și să-i fi modificat aspectul. Toți alpiniștii știu cât de mult deformează iarna liniile peisajelor montane și că niște masive cu forme rotunjite, când sunt înveșmântate în zăpadă, dau la iveală vara pinteni ascuțiți și piscuri inaccesibile.

După ce am coborât, nu fără dificultate, din observatorul meu, m-am îndreptat spre un loc de unde credeam că voi putea verifica dacă pe fundul unui mic defileu pe care îl zăream se ascundea un izvor care își trimitea contribuția către râul ce urma valea principală. Mă îndreptam spre țintă când, în spatele meu, am auzit un strigăt. Vrând să o ia de-a dreptul, Yongden tocmai alunecase într-o râpă. Aceasta, din fericire puțin adâncă, dar închisă între niște pereți aproape verticali, nu era ușor accesibilă. Au trecut câteva minute până să ajung la bietul meu tovarăș.

Întins în veșmântul său monastic zdrențuit, cu câteva mici picături de sânge pătând zăpada din jurul lui, Yongden i-ar fi putut oferi unui pictor subiectul unui tablou dramatic.

— Nu-i nimic, absolut nimic, zise imediat, dorind să mă liniștească. Probabil am dat cu capul de un colț de stâncă, pielea e puțin

crestată, dar simt că nu e o rană gravă, nu te teme. Lovitura doar m-a ameţit puţin.

Vru să se ridice, lăsă să-i scape un geamăt, în timp ce pălea şi închidea ochii, apoi murmură:

— Ah, piciorul!...

Mai încercă o dată să se ridice, dar nu izbuti.

— Nu pot, zise el, lăcrimând de durere, nu pot să mă ridic.

Eram îngrozită. Oare îşi rupsese piciorul?... Ce vom face în acest caz, singuri în pustiul acela, fără hrană şi cu zăpada care creştea de la o oră la alta?

I-am scos imediat cizma din picior şi i l-am examinat. Oasele păreau să fie în starea lor normală. Tovarăşul meu doar îşi scrântise glezna şi se lovise uşor la genunchi. Oricât de puternică ar fi fost durerea cauzată de acel accident, el nu putea pune în pericol nici viaţa, nici starea generală de sănătate a celui care îl suferise. Cel puţin aşa ar fi stat lucrurile într-un ţinut locuit, dar aici...

Yongden înţelegea la fel de bine ca mine gravitatea situaţiei. Încercă încă o dată să se ridice şi, cu ajutorul meu, izbuti, apoi rămase într-un picior, rezemându-se în toiag.

— Încearcă să ieşi din râpă ajutându-te de genunchi şi de mâini..., cum poţi, am spus; o să te sprijin. După aceea o să încerc să te car. Trebuie să ne întoarcem la *sa phug*, iar acolo o să vedem ce se cuvine să facem.

Cu toată bunăvoinţa mea şi cu toate eforturile mele cele mai energice, n-am putut ajunge departe. Nu aveam forţa necesară pentru a înainta, atât de greu încărcată, prin zăpada sub care erau ascunse gropi şi pietre ce mă făceau să mă împiedic întruna.

Fiul meu se supusese împotriva voinţei sale ordinului categoric de a se lăsa cărat pe care i-l dădusem; se străduia atunci să meargă sprijinindu-se într-o parte pe mine şi în cealaltă pe toiag. Se târa jalnic, oprindu-se la fiecare minut; picături de sudoare se scurgeau de sub boneta de *lama* ce-i acoperea fruntea. Ne-au trebuit ore întregi ca să ne întoarcem la cavernă.

Odată ajunşi acolo, am masat glezna deja umflată a bietului invalid şi am bandajat-o strâns cu cingătoarea lui. Nu mai puteam face nimic altceva.

La fel ca în ajun, nu aveam foc şi dârdâiam întinşi pe pământul îngheţat bocnă. Zăpada mâncată pe drum pentru a ne astâmpăra setea şi apa rece ca gheaţa băută la masă agravaseră şi mai mult

senzația de frig interior care ne chinuia. Cu toate astea, de n-ar fi fost îngrijorarea pe care mi-o pricinuia starea fiului meu, aș fi considerat că situația noastră neobișnuită avea farmecul ei. Vraja acelei nopți de ninsoare în inima munților unde nu călcase picior de străin era chiar atât de puternică pentru mine, încât mi-a învins grijile, precum și durerea fizică pe care o resimțeam. Mult timp – aproape până în zori – am rămas așezată, nemișcată, savurând deliciile izolării mele în calmul perfect, în liniștea absolută a acelui straniu ținut alb, cu mintea detașată de toate, cufundată într-o serenitate indescriptibilă.

Când am deschis ochii, după ce am moțăit puțin, primul lucru pe care l-am văzut a fost Yongden stând într-un picior, rezemat de malul de pământ și sprijinindu-se în toiag. Atitudinea lui mi-o amintea pe cea a anumitor duhuri pictate pe pereții pagodelor și m-ar fi făcut să râd în orice altă împrejurare, însă bietul băiat părea adânc întristat.

— Nu pot merge, mi-a zis; am încercat deja de câteva ori, mi-e imposibil.

Glezna îi era foarte umflată, iar piciorul ușor deviat de la poziția normală. Nici nu ne puteam gândi să plecăm.

Ne-am petrecut primele ore ale dimineții sfătuindu-ne. I-am propus lui Yongden să-l las în cavernă cu bagajele și cu pumnul de *tsampa* pe care-l mai aveam și să plec spre sat ca să cer ajutor. Fiul meu se îndoia că țăranii vor vrea să se deranjeze pentru a veni în ajutorul unor cerșetori, iar a le arăta bani, a le oferi o recompensă serioasă pentru efortul pe care l-ar fi făcut era un lucru periculos, care putea să aibă consecințe mai funeste decât situația din care încercam să ieșim.

Poate că, în ceea ce-i privește pe locuitorii ținutului Po, tânărul meu *lama* avea niște opinii exagerat de pesimiste, însă el nu se limita la aceste obiecții. Nu știam, spunea Yongden, la ce distanță de noi se găsea satul cel mai apropiat și, pe deasupra, nu aveam decât vagi idei despre drumul care ducea într-acolo. Cu câteva zile mai înainte, coborând din trecătoarea Aigni, observaserăm trei poteci, însă acum probabil că orice urmă a acestora era îngropată sub zăpadă.

Ce s-ar fi întâmplat, continua Yongden, dacă aș fi greșit drumul, aș fi rătăcit mai multe zile prin zăpadă, dacă aș fi suferit un accident

de genul celui care îl imobiliza pe el sau dacă, de la atâta ajunat, n-aș fi avut puterea să-mi ating ținta?

Oricât de sumbre ar fi fost perspectivele evocate de fiul meu, era imposibil să neg existența riscurilor pe care le avea în vedere. Cât despre mine, simțeam o spaimă de moarte la gândul de a-l lăsa pe bietul meu tovarăș singur în acea cavernă unde, pe timpul nopții, un animal înfometat, lup, urs sau leopard, ar fi putut să-l atace, în vreme ce el nu se putea ține pe picioare pentru a se apăra.

Timpul trecea în timp ce noi concepeam plan după plan și le respingeam rând pe rând. În final am decis totuși că voi coborî valea ca să verific dacă nu cumva iernau acolo câțiva *dokpa* și, în caz că da, dacă nu voiau să transporte un *lama* până la ei, și că mă voi întoarce în aceeași seară la cavernă.

Am mers toată ziua și am văzut două tabere părăsite, însă nici o ființă omenească. Eram zdrobită că trebuia să-i aduc niște vești atât de puțin încurajatoare bietului meu fiu, care mă aștepta tremurând.

I-ar fi fost mult mai bine în una dintre colibele acelea, unde cel puțin combustibilul lăsat de *dokpa* ne permitea să ne încălzim. Trebuia cu orice preț să iau de acolo cu ce să fac un foc bun. Dar cum să procedez? Nu aveam nici sac și nici cea mai mică cârpă în care să pun balega uscată, și numai o stofă groasă de lână o putea împiedica să se umezească pe drum și să devină inutilizabilă. În lipsă de alte mijloace, mi-am scos roba de deasupra din serj gros, de fabricație tibetană, am împachetat în ea combustibilul, am legat balotul cu cingătoarea mea, apoi, luându-l în spinare, am plecat.

Întoarcerea a fost istovitoare. Ninsoarea nu contenise; roba mea chinezească subțire, singurul veșmânt care îmi mai rămăsese, s-a udat repede și, după mai puțin de jumătate de oră, aveam impresia că mă mișcam într-o baie rece ca gheața. Noaptea s-a lăsat când mă aflam încă departe de *sa phug*. Nu riscam să mă rătăcesc, trebuind doar să țin cursul râului, dar întunericul mă împiedica să recunosc locurile și să disting caverna, situată la o distanță destul de mare de malul apei. În cele din urmă m-am întrebat dacă trebuia să urc în continuare pe firul văii sau dacă, dimpotrivă, nu cumva mersesem prea mult. Mă pregăteam să-l strig pe Yongden când am zărit o luminiță strălucind puțin mai sus de locul unde mă oprisem pentru a încerca să mă orientez. Ca să mă ghideze, *lama* aprinsese un sul de fitil îmbrăcat în ceară pe care îl păstram în sac.

— Eram pe jumătate mort de frică, mi-a spus de cum am ajuns la dânsul. Când a venit noaptea fără ca dumneata să te fi întors, mi-am imaginat lucrurile cele mai îngrozitoare.

Focul pe care ne grăbiserăm să-l aprindem și un bol de ceai cald în care am aruncat puțină *tsampa* ne-au reînsuflețit, deși, în realitate, situația noastră mai degrabă se înrăutățise.

Proviziile noastre se reduseseră acum la două-trei linguri de *tsampa* și un pic de praf de ceai; nu știam nici acum la ce distanță ne aflam de casele cele mai apropiate și care era drumul ce ducea direct la ele, iar Yongden tot nu putea să meargă.

— Nu te mâhni din pricina mea, *Jetsunema*, îmi spuse în cele din urmă *lama*, în timp ce mă uscam în tăcere lângă foc. Știu că moartea nu te sperie. Nici eu nu mă mai tem de ea. Mi-am fricționat mult piciorul în timpul zilei, iar acum o să pun comprese cu apă caldă. Poate că mâine voi putea porni la drum; dacă nu, vei pleca singură și vei încerca să te salvezi. Nu te considera răspunzătoare pentru ce mi se întâmplă; cauza a tot ceea ce ni se întâmplă se află în noi înșine. Acest accident e rezultatul unor fapte săvârșite de mine, cu trupul, cu vorba sau cu mintea[1], fie în viața asta, fie în altele anterioare. Nici zei, nici oameni, nici demoni nu sunt autorii acestor fapte. Nu ne-ar folosi la absolut nimic să ne lamentăm. Să dormim deci...

Și am adormit amândoi, foarte adânc, într-adevăr, în timp ce afară ningea, ningea întruna...

A doua zi, Yongden se putea ține pe picioare. Am legat sacul lui și al meu într-un singur balot pe care l-am luat în spate și, așa cum am făcut și când l-am adus înapoi la *sa phug* după ce căzuse, l-am ajutat pe tânăr să meargă. Nu mai e nevoie să spun că înaintam cu viteza melcului. Când am ajuns printre copaci, am tăiat o creangă aproape dreaptă, am fixat o bucată de lemn în cruce la unul dintre capetele ei, am învelit-o cu un sac pentru merinde gol pentru a alcătui o pernă și tovarășul meu a fost înzestrat astfel cu o cârjă primitivă care îi permitea să se lipsească de ajutorul meu.

Pe când eram în recunoaștere, în ajun, remarcasem că valea se îngusta treptat într-un fel care mă făcea să mă tem că până la urmă va deveni impracticabilă. O cărare ce urca prin pădure, pe care o observasem când coborâserăm din trecătoarea Aigni, îmi inspira

1. Conform diviziunii budiste.

mai multă încredere. Se îndepărta de cea pe care o luaserăm peste pășuni și mi se părea că trebuia să urmeze aceeași direcție ca și râul. Poate că fusese făcută mult deasupra lui tocmai pentru că pe fundul văii nu exista nici o trecere.

Am fi putut cu siguranță să ajungem la acea cărare fără să facem un lung ocol pentru a o urma din locul unde o reperasem, dar Yongden nici nu se putea gândi să escaladeze pante abrupte printre hățișuri și stânci, târându-se cu greu și pe drumurile fără obstacole.

Am mers așadar foarte mult înapoi, până ce am dat de drumul bine marcat de linia clară pe care o trasa printre copaci.

În sfârșit se înseninase și, dacă n-ar fi fost dificultatea de a înainta prin stratul de zăpadă care se adunase după o ninsoare de șaizeci și cinci de ore și suferința pe care o simțeam văzându-l pe Yongden cum se epuiza în eforturi dureroase, plimbarea mi s-ar fi părut încântătoare.

Regiunea pe care o traversam prezenta peisaje alpine foarte frumoase; probabil că era foarte plăcută primăvara și spre sfârșitul verii, după sezonul ploios. Din nefericire, încă un necaz m-a împiedicat să mă las cu totul în voia impresiilor mele estetice. Dimineața, părăsind caverna, îmi dădusem seama că una dintre cizmele mele avea o gaură în talpă. Mai multe ore de mers o transformaseră într-o ruptură mare cu marginile căscate, asemenea unei guri ale cărei maxilare se deschideau și se închideau la fiecare pas, ca și cum piciorul meu ar fi avut la capăt un animal fantastic ce mânca zăpadă tot drumul. Nici cealaltă cizmă nu era într-o stare mult mai bună[1] și am început să sufăr cumplit. Zăpada proaspătă arde carnea și provoacă răni; muntenii tibetani, deși pielea lor e departe de a fi delicată, evită cu cea mai mare grijă contactul cu ea.

Se făcea târziu, nu se zărea nici urmă de cultură agricolă sau de animal domestic și renunțaserăm orice speranță de a ajunge la un sat în ziua aceea. Se părea, de asemenea, că trebuia să ne lipsim de adăpost, deoarece căutaserăm zadarnic colibele de *dokpa* care, după spusele ultimelor noastre gazde, se găseau în apropierea cărării ce

1. Cizmele țărănești pe care le purtam sunt confecționate din postav și au talpa făcută dintr-un singur strat de piele de iac neargăsită. Această talpă este puțin rezistentă și trebuie schimbată des; de aceea, în călătoriile lungi, oamenii obișnuiesc să aibă mereu la ei o bucată de piele în acest scop.

ducea spre văile locuite. Acoperite de zăpadă, acestea puteau să fi scăpat vederii noastre. Oare trecuserăm de ele? Sau, urmăriți de ghinion, greșiserăm drumul?

Puținele cuvinte pe care le schimbam între noi se refereau doar la acest subiect. Renunțaserăm să ne mai punem reciproc întrebări despre oboseala noastră ori despre suferința pe care o resimțeam. La ce bun? Fiecare dintre noi știa că nu era în stare să-și ajute sau să-și aline cu nimic tovarășul și orice discuție pe această temă nu putea fi decât fără rost. Puțin mai târziu am încetat, întrucât era inutil și obositor, și să ne mai comunicăm ipotezele cu privire la „taberele de *dokpa*" și la „posibilitatea de a fi greșit drumul"

Se înnoptase și a început din nou să ningă.

Sub cerul negru ca smoala, peisajul nocturn se lumină atunci, în mod ciudat. O lumină difuză, palidă și tristă păru să țâșnească din solul în întregime alb și să iasă din copacii încărcați de zăpadă; transformată de această fantasmagorie, pădurea luă aspectul insolit al unui fel de împărăție a umbrelor. Albi din cap până-n picioare, ne continuam, șchiopătând, mersul taciturn prin acest decor neobișnuit, ca niște fantome ce răspundeau chemării unui vrăjitor tibetan sau ca doi jalnici slujitori ai vreunui Moș Crăciun sărac.

Moș Crăciun!... Apropo, nu eram în decembrie? Ba da, dar nu-mi aduceam aminte concordanța datelor din calendarul gregorian și din cel sino-tibetan pe care îl foloseam de ani de zile. Mi-am promis să consult de îndată ce voi avea timp calendarul serviciilor poștale chineze, indicând una lângă alta cele două date, pe care îl aveam în sac.

Încetul cu încetul, Yongden rămăsese în urmă. Îmi continuam drumul singură, cufundată într-un soi de buimăceală, fără să urmăresc nici o țintă. Sate, colibe, adăposturi de orice fel păreau toate la fel de departe de noi; să dormim în zăpada înaltă era cu neputință... Și atunci... ce?...

O izbitură neașteptată mă scoase din amorțire. Mă lovisem de ceva tare... Pipăiam obiectul; era o bucată de lemn care depășea capătul unui gard de scânduri rustic. Un gard de scânduri!... Deci o tabără de vară a păstorilor... Cea despre care ni se vorbise... Eram pe drumul cel bun și aveam un adăpost pentru noapte!

Aproape că nu-mi venea să cred în norocul acela. Am continuat să-mi plimb mâna, atingând scândurile aspre la pipăit ca și cum m-aș fi temut ca gardul și colibele să nu fugă de mine și să se facă

nevăzute. Am ajuns astfel la bariera ce închidea intrarea în incintă și, de acolo, am distins vag o colibă mare pătrată și joasă, precum și mai multe acoperișuri care păreau să fie cele ale staulelor.

I-am strigat tânărului *lama* vestea cea bună:

— *Diru! Diru! Khampa chig dug*[1]!

Apoi, fără să-l mai aștept, am intrat în tabără. Lângă sălașul păstorilor se afla un adăpost pentru cai. Mi-am lăsat acolo povara și am început imediat să dau deoparte zăpada adunată în fața ușii colibei. Yongden sosi în timp ce eu eram prinsă cu treaba.

Am găsit o cantitate destul de mare de balegă și de lemne uscate în șură; am aprins aici mai întâi câteva crengi ca să avem lumină, apoi, de îndată ce acestea au început să ardă cu vâlvătăi, le-am dus înăuntrul clădirii de locuit. Aceasta din urmă era prevăzută cu o vatră, în jurul căreia fusese bătută o podea pentru ca stăpânii locuinței să poată să se așeze și să se întindă mai confortabil decât pe pământul gol. Descoperirea noastră cea mai plăcută a fost totuși încă o provizie de combustibil.

În scurt timp, Yongden și cu mine eram instalați, fiecare de o parte a vetrei, cu un foc mare arzând între noi. Căldura ce se răspândea în căsuță mi se părea delicioasă după nopțile glaciale petrecute în *sa phug*. Cu ochii închiși, tăcută, îi savuram mângâierea, ascultând cu o indulgență amuzată cum fremăta cu voluptate în mine epicurianul mereu ascuns, la pândă, chiar și în trupul celor mai severi asceți.

Înainte să adormim am băut câte un bol de apă caldă în care am presărat un pic de *tsampa*, lăsând puținul ceai care ne mai rămânea pentru prânzul de a doua zi, iar Yongden și-a înfășurat o compresă caldă în jurul piciorului. Mi-am consultat calendarul: eram în 22 decembrie.

A doua zi, piciorul lui Yongden era vizibil mai puțin umflat; tânărul trebuia încă să se sprijine în cârjă, dar durerile îl mai lăsaseră și se declara gata de plecare. Din păcate, era rândul meu să fiu infirmă; degetele de la picioare, arse de zăpadă și pe jumătate înghețate în ajun, îmi erau pline de bășici și de răni care sângerau. Dacă începeam în această stare și aproape în picioarele goale un alt marș lung prin zăpadă, consecințele puteau fi periculoase. Trebuia neapărat să-mi pingelesc cizmele.

1. „Aici! Aici! E o casă"

Această muncă de cizmar, pentru care studiile monastice nu-l pregătiseră în nici un fel pe tânărul meu *lama*, îi dădea mari bătăi de cap de fiecare dată când trebuia să se apuce de ea. Cât despre mine, mă dovedeam de o incapacitate rușinoasă în această privință și nu puteam decât să descos vechile bucăți de piele care trebuiau înlocuite.

Ceasul meu arăta unu după-amiaza când cizmele mi-au fost gata. Ezitam amândoi să pornim la drum așa de târziu. Existența unei tabere de vară în locul acela denota că ne aflam încă departe de regiunea locuită permanent și, mergând atât de încet cum mergeam, nu prea aveam șanse să ajungem acolo până la sfârșitul zilei. Ar fi trebuit, probabil, să facem încă un marș lung pe timp de noapte, lucru obositor pentru niște oameni care ajunau. Pe de altă parte, a lăsa plecarea pe a doua zi însemna să prelungim durata acestei ajunări. Focul care continua să ardă cu flăcări vii ne-a ispitit totuși până la urmă și am optat pentru un adăpost cald pe timpul nopții și o plecare foarte matinală a doua zi.

A nins iarăși toată ziua. Cu puțin înainte de asfințitul soarelui, Yongden, care dorea să știe în ce măsură starea gleznei sale se ameliorase, se duse să viziteze un alt loc împrejmuit de *dokpa*, situat la mică distanță de cel unde ne aflam noi, iar la întoarcere mi-a spus că întrezărise drumul pe care va trebui să-l urmăm.

Cu mult înainte de ivirea zorilor am ațâțat focul și am întors cu fundul în sus sacul cu ceai deasupra marmitei, în speranța, destul de himerică, că ar mai putea să pice puțin praf prețios în apa ce clocotea. Apoi, după această masă strict lichidă, ne-am îndreptat direct spre locul unde Yongden zărise drumul. Era încă noapte și ningea cu fulgi deși, cărarea mi s-a părut mai îngustă decât cea pe care coborâserăm cu două zile în urmă, însă drumurile tibetane variază ca aspect și ca lățime în funcție de ceea ce face pădurea din ele, iar aceasta e un inginer capricios.

Am înaintat cu greu până pe la jumătatea zilei, apoi am dat de niște hățișuri de netrecut și de pante abrupte care ne barau drumul. Orice urmă de cărare dispăruse: greșiserăm direcția.

Oare, deși inițial o luaserăm pe drumul cel bun, ne abătuserăm apoi de la el? Mă îndoiam. Mai probabil, imediat după ce părăsiserăm coliba, intraserăm pe unul dintre acele culoare pe care le fac turmele rătăcind prin pădure, așa cum există întotdeauna câteva în jurul

taberelor de păstori. Oricum, singura decizie pe care o puteam lua era să ne întoarcem de unde plecaserăm. Raţional, nu puteam încerca să ajungem direct la drumul cel bun din locul unde ne aflam, câtă vreme nu ştiam în ce direcţie trebuia să-l căutăm. O asemenea tentativă n-ar fi putut decât să ne facă să ne rătăcim – complet, de astă dată – în acele păduri imense.

Distanţa pe care o străbătuserăm nu era foarte mare; nici *lama*, care încă se sprijinea în cârjă, nici eu, în starea în care îmi erau picioarele, nu puteam merge repede. Totuşi, în situaţia în care ne aflam, lungimea parcursului conta mai puţin decât timpul necesar pentru a-l efectua. Consecinţele erorii pe care o comiseserăm erau serioase pentru nişte oameni care răbdau de foame deja de mai multe zile.

Nu a fost tot timpul uşor să ne regăsim urmele. În primele ore ale dimineţii continuase să ningă, iar urma paşilor noştri se ştersese pe prima parte a parcursului. De asemenea, Yongden trebuia să se odihnească des, ceea ce ne întârzia şi mai mult.

Un bol de apă caldă a fost, din nou, singurul întăritor pe care l-am putut lua când ne-am întors în coliba păstorilor. Imediat după ce l-am băut am vrut să plec să cercetez drumul, ca să nu mai riscăm să greşim direcţia a doua zi. Începeam amândoi să avem ameţeli, să auzim sunete ciudate de clopot şi, cu toate că nu sufeream prea tare din cauza foamei, era cert că, dacă ajunarea noastră s-ar mai fi prelungit, s-ar fi putut să nu mai avem putere să ajungem până la sate.

Yongden a insistat să rămân lângă foc, în timp ce el se va duce în recunoaştere; am cedat la afectuoasele lui insistenţe şi bietul băiat a plecat din nou prin zăpadă, sprijinindu-se în cârjă şi în toiag.

Lipsa de provizii mă scutea de osteneala de a mai face de mâncare; nu trebuia decât să topesc zăpadă şi să fierb apa obţinută astfel. După care puteam să mă întind şi să gândesc în voie.

Mi i-am imaginat în locul meu pe unii dintre cei pe care-i cunoşteam. I-am văzut pe unii agitându-se, înjurând, blestemându-l pe Dumnezeu, pe diavol, pe tovarăşii lor şi pe ei înşişi; pe alţii i-am văzut plângând, îngenuncheaţi şi rugându-se. Majoritatea lor ar fi blamat, ştiam, liniştea interioară deplină ce-mi îngăduia să urmăresc cu un interes amuzat desfăşurarea aventurii noastre. Un vers pali cântă atunci, suav, în memoria mea: „De bună seamă, fericiţi trăim; fără nelinişte printre cei chinuiţi de angoasă"

Era aproape noapte când s-a întors Yongden. De astă dată, spunea el, nu mai era posibilă nici o eroare. Urmase drumul pe o distanță foarte mare, ca să-și dea seama de aspectul lui și de direcția pe care o lua; puteam fi absolut liniștiți, eram pe drumul corect.

Această veste bună îmi producea o vie satisfacție, însă fizionomia tânărului nu-mi plăcea. Era foarte palid și ochii îi ardeau cu acea strălucire aparte ce denotă febra. Bău unul după altul două boluri de apă caldă și adormi imediat.

L-am observat un timp. Era agitat și gemea în somn; totuși, încetul cu încetul s-a liniștit și am adormit și eu.

M-au trezit un zgomot de pași pe podea și un murmur de cuvinte confuze. La lumina slabă răspândită de jarul de sub cenușă, l-am văzut pe *lama* în picioare, cu toiagul în mână, cum se îndrepta clătinându-se spre ușă. Unde se ducea? Dintr-un salt am fost lângă el.

— Ce-i cu tine? l-am întrebat. Ești bolnav?

— Zăpada se adună... crește, crește... răspunse cu un glas ciudat, ca și cum ar fi vorbit în vis. Noi dormim și ea cade... Să plecăm... Curând va fi prea târziu...

Părea doar pe jumătate conștient și se afla, probabil, sub influența unui coșmar. Am încercat să-l conving să se culce la loc, dar nu părea să mă audă și își continua ideea: voia să plece, să plece numaidecât. Mâinile și fața îi ardeau. Delira, pradă unui acces de febră. Cu o violență neașteptată, ajunse la ușă și o deschise.

— Uite, zise, ninge.

Ningea puternic, într-adevăr, și o pală de aer înghețat intră în căsuță.

— Nu sta acolo, i-am poruncit tânărului, ești bolnav și frigul o să-ți facă rău.

— Trebuie să plecăm, să plecăm fără întârziere, repeta cu obstinație. *Jetsunema*, o să mori, vino, vino repede...

Încerca să mă tragă după el, plângând și mormăind fraze de neînțeles în care cuvântul „zăpadă" revenea întruna.

L-am îmbrâncit, făcându-l să se dea în spate. Am închis ușa cu o lovitură de picior și am încercat din nou să-l fac să se culce înapoi lângă foc. Se opunea, se zbătea. Febra și ideea fixă de a-mi salva viața sporeau forța robustului tânăr; se clătina pe piciorul rănit și nu părea să simtă durerea pe care i-o pricinuiau probabil eforturile sale.

Ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi izbutit să-mi scape, să iasă?... Mi-am amintit, îngrozită, că platoul defrişat pe care se găsea tabăra se termina brusc deasupra prăpastiei, la câţiva metri de coliba în care ne aflam.

Am reuşit în sfârşit să împing nişte găteje în foc şi lumina bruscă produsă de flacăra ce s-a înălţat din vatră a rupt firul divagaţiilor tânărului *lama*.

— Ce-i?... Ce se întâmplă?... spuse, privind în jur, şi se lăsă condus pe podeaua ce servea drept pat, unde se întinse.

Am făcut un foc mare, i-am pus puţină zăpadă pe cap tânărului şi acesta a adormit la loc aproape imediat, dar n-am mai îndrăznit să-l scap din ochi şi am rămas aşezată, cu privirea aţintită asupra lui, tot restul nopţii.

Oare, fără să vreau, am fost biruită de somn preţ de câteva minute şi am visat? Am auzit clinchetul îndepărtat al unui clopoţel, care părea să vină dintr-un punct aflat undeva mai jos de noi pe munte. Cine ar fi putut călători cu un cal[1] prin zăpada aceea şi la o asemenea oră?... Am ascultat, temându-mă că putea să intre cineva, dar după un timp clinchetul s-a îndepărtat şi, în cele din urmă, s-a stins.

Aşa mi-am petrecut noaptea de Crăciun în ţinutul Po.

N-am îndrăznit să-mi trezesc tovarăşul când s-a luminat de ziuă. Somnul este, în multe cazuri, cel mai bun leac, iar eu aveam mai multă încredere în acesta pentru refacerea bolnavului meu decât în cele câteva medicamente de care dispuneam.

Era deja târziu când Yongden a deschis ochii.

Am văzut imediat că se simţea mai bine; nu-şi amintea decât vag ce făcuse în noaptea precedentă şi părea să creadă că visase ceea ce se întâmplase.

Am fiert apă din zăpadă topită, care avea să ne ţină încă o dată loc de masă. Dacă am fi avut o bucăţică de unt oricât de mică sau *tsampa* cât ai lua de două-trei ori între degete ca să aruncăm în marmită, fiertura ne-ar fi putut da iluzia că era niţel întăritoare, însă apa aceea fără nici un gust, chiar şi fierbinte, repugna stomacului nostru.

Pe când exprimam cu glas tare aceste sentimente şi îmi doream, glumind, ca vreo divinitate a muntelui să binevoiască să-şi arate

1. Călăreţii tibetani au obiceiul să atârne un clopoţel la gâtul calului.

mila față de noi aducându-ne unt sau untură cât o nucă, Yongden mă privi cu insistență, într-un fel aparte.

— Ce-i? l-am întrebat.

— Ei bine, răspunse șovăind, dacă nu te-ai arăta prea exigentă în ce privește untura, poate că aș putea să îndeplinesc rolul de „zeu al muntelui"

— Cum așa?

Yongden începu să râdă.

— *Jetsunema*, spuse el, în multe privințe ai devenit aproape tibetană, dar poate că nu îndeajuns ca să acționezi așa cum ar face în locul dumitale un adevărat tibetan.

— Continuă... Ți-a mai rămas ceva comestibil în sac?

— Da, declară pe un ton zeflemitor, o bucățică de slănină cu care frecam tălpile cizmelor noastre ca să le fac impermeabile și câteva resturi de piele rămase de la tălpile noi pe care le-am cusut alaltăieri[1].

— Aruncă totul în marmită și adaugă un pic de sare dacă ți-a mai rămas, am strigat cu bucurie, în timp ce în mine se ivea un adevărat suflet tibetan.

Zis și făcut; și, după o jumătate de oră, savuram o fiertură tulbure al cărei gust era discutabil, dar care măcar satisfăcea puțin cererea stomacului nostru gol.

Festivitățile Crăciunului continuau.

Puțin după plecarea noastră s-a înseninat și soarele și-a făcut pentru scurt timp apariția pe cerul încă palid. Grosimea zăpezii scădea pe măsură ce coboram, iar pasul nostru se accelera în consecință, dar nimic nu anunța că trebuia în curând să ajungem la limita marilor păduri. Dimpotrivă, am întâlnit încă o tabără de vară a păstorilor, ceea ce arăta, în mod sigur, că ne aflam încă departe de orice sat. Puțin mai jos de această tabără am descoperit cursul de apă care lua naștere la poalele trecătorii Po Gotza. Nu era decât un mic torent ce cobora năvalnic pe pantele abrupte, grăbindu-se să se verse în râul format din apele provenite din cele două văi pe care le explorasem în zilele precedente.

Astfel, în ciuda condițiilor vădit defavorabile în care se efectuase această scurtă explorare, reușisem să mă asigur că Polung tsangpo,

1. Așa cum am mai explicat, este vorba de piele de iac care e doar uscată, apoi făcută să devină mlădioasă prin frecare cu ceai sau lapte acru, și care n-a fost argăsită.

marele râu care traversează Po med, are alte izvoare decât Nagong și să notez diferite particularități legate de această regiune virgină. Nu-mi irosisem așadar nici timpul, nici eforturile.

Lumina scădea. Devenea evident că nu vom ajunge la un sat nici în ziua aceea.

Cât timp avea să se mai prelungească ajunarea noastră?...

Brusc, am observat o colibă mai jos de cărare, într-un spațiu parțial defrișat. Poate că era înțelept să ne oprim acolo și să profităm de acel adăpost. Trebuia să adunăm o cantitate de lemne suficientă pentru a întreține focul în cursul nopții și nu mai aveam decât exact timpul să o facem înainte ca sub copacii mari să fie întuneric deplin.

Cât despre mâncare, era inutil să ne gândim la ea; acest subiect părea că trebuia să ne devină complet străin, ca și cum am fi fost transformați în zeități ale regiunilor eterice, care se hrănesc cu miresme și cu aer pur. Eram buimăciți.

Apropiindu-ne de colibă, am fost extrem de uimiți să zărim un om în picioare lângă ușă. Era prima noastră întâlnire cu un *popa*, în ținutul său natal, iar numeroasele povești cu tâlhari și canibali pe care le auzisem în legătură cu băștinașii din ținutul Po mi-au revenit imediat în minte.

Bineînțeles, n-am dat nici un semn de neliniște, mărginindu-mă să întreb politicos:

— *Kusho* (domnule), putem intra să luăm foc?

— Intrați, răspunse laconic băștinașul.

Obținând astfel permisiunea de a intra, am părăsit poteca și am coborât spre colibă. Uimirea noastră a fost și mai mare când am văzut înăuntru vreo zece bărbați așezați în jurul focului.

Ce puteau face oamenii aceia în mijlocul pădurii?

Am fost primiți cu politețe; apoi, când aflară că traversaserăm pasul Aigni, băștinașii se arătară profund surprinși și se priviră între ei cu un aer misterios. Yongden considerase că era inutil să vorbim despre plimbarea noastră suplimentară în cealaltă vale și despre aventurile prin care trecuserăm pe drum, așa încât gazdele noastre credeau că veneam direct din trecătoare.

— Nu încape îndoială, ne spuseră ei, că aveți *Po lha* și *Mo lha*[1], care sunt zei puternici; fără ajutorul lor, sigur ați fi pierit în troiene, pentru că trecătoarea e acum complet blocată.

1. Zei ai strămoșilor pe linie paternă și maternă.

Protecția celestă cu totul specială de care ne bucuram îi îndemna pe băștinași să ne privească cu bunăvoință. *Lama* a fost așezat la loc de cinste lângă vatră și am fost invitați să ne scoatem bolurile din *ambag* ca să bem ceai.

Bărbații chiar își cerură scuze că nu mai aveau *tsampa* să ne ofere pentru că tocmai terminaseră de luat masa. Pretențiile noastre nu mergeau atât de departe. Deși nu i se adăugase făină, ceaiul asezonat cu unt din belșug ni s-a părut un întăritor delicios.

După ce ne puseră diferite întrebări în legătură cu ținutul de unde eram și cu pelerinajele noastre, unul dintre băștinași, care părea să aibă un rang social superior, îl întrebă pe Yongden dacă era expert în divinație și toți arătară o vie satisfacție când fiul meu își afirmă competența în arta așa-numitelor *mo*[1]

Ni se spuse atunci o poveste ciudată, care punea în lumină unele aspecte pitorești ale politicii interne tibetane.

Întrucât adevărata situație politică a Tibetului este aproape necunoscută în Occident, înainte de a spune povestea se impun câteva explicații.

Nu trebuie crezut că tibetanii formează o națiune omogenă sub o guvernare unică. În afara provinciilor Ü și Tsang, numeroasele triburi care ocupă cea mai mare parte a teritoriului tibetan au trăit întotdeauna independente, având în fruntea lor mici șefi locali ce se intitulau, pompos, regi (*gyalpo*).

În timpul suzeranității Chinei, funcționarii imperiali acceptau cu indiferență această stare de lucruri tradițională și, în multe cazuri, se mulțumeau cu o vasalitate doar cu numele a căpeteniilor tibetane. Dimpotrivă, după victoria trupelor sale, regele-*lama* din Lhasa – emul îndepărtat al lui Ludovic al XI-lea – a încercat să aducă sub autoritatea sa directă tot teritoriul tibetan care a fost scos de sub controlul Chinei.

Or, triburile care se bucuraseră de expulzarea chinezilor, crezând că vor beneficia de atunci înainte de o autonomie completă și că *vor scăpa de orice impozit*, nu se simt câtuși de puțin înclinate să accepte funcționari trimiși din Lhasa ca să le facă legea și, mai ales, ca să perceapă contribuții al căror produs ia drumul capitalei.

Desigur, tibetanii, cu foarte puține excepții, îl venerează pe Dalai-Lama ca pe o personalitate foarte înaltă – mai mult decât

1. Vezi nota 1, p. 85.

divină –, însă, deşi unii duc devoţiunea faţă de el până acolo încât se prosternează, de la sute de kilometri distanţă, cu faţa spre tronul său, cei mai mulţi dintre aceşti credincioşi plini de evlavie nu gustă deloc amestecul său în treburile lor pământeşti.

Ca să ne întoarcem la băştinaşii noştri, am aflat de la ei că locuitorii din Cheu dzong îl atacaseră pur şi simplu cu pietre pe înaltul reprezentant al tinerei guvernări centrale. Apoi, cum nefericitul senior izbutise să fugă şi să se adăpostească în *dzong*, l-au asediat acolo.

Scandalizat, furios, în urma acestui tratament dezonorant, omul regimului din Lhasa reuşise să trimită un mesager la Kalön-Lama pentru a-l informa despre ce se petrecea.

Kalön-Lama este un fel de vicerege care domneşte peste Tibetul oriental şi îşi are reşedinţa la Chamdo (Kham), unde are sub ordinele sale o serie de trupe regulate. Oamenii din Cheu dzong, aflând de plecarea mesagerului care ducea o scrisoare către acest personaj important, se temeau de represalii, de aceea trimiseseră şi ei câţiva de-ai lor pe diferitele drumuri spre trecătorile prin care se iese din ţinutul Po. Misiunea acestor buni patrioţi era să pună mâna pe scrisoarea adresată lui Kalön-Lama şi – înţelegeam fără greutate, în ciuda eufemismelor folosite – să-l „elimine" pe purtătorul ei.

Bărbaţii spre care ne condusese o coincidenţă ciudată erau notabili din mândrul târguşor care lapida guvernatorii străini. Nu era vorba nici de canibalism, nici de tâlhărie; lui Yongden i se cerea doar să spună dacă mesagerul va fi prins.

De data aceasta, gluma avea totuşi şi o latură serioasă. Oracolul putea să aibă necazuri dacă profeţia lui nu se confirma. Uriaşii aşezaţi în jurul focului nu erau, după toate aparenţele, prea îngăduitori odată ce se înfuriau. Fiul meu şi cu mine, amândoi mici de statură, eram printre ei ca Degeţel în sălaşul căpcăunului. Numai că aici „căpcăunii" erau paisprezece – îi numărasem – şi, chiar dacă puteam fi convinşi că nu-i devorau pe călătorii rătăciţi, la fel de sigur era şi că nu aveau să permită să-şi bată cineva joc de ei.

Lama le puse numeroase întrebări despre diferitele drumuri pe care mesagerul le-ar fi putut urma pentru a ieşi din ţinut, iar răspunsurile pe care le primi îmi oferiră multe informaţii de natură geografică.

Am aflat astfel că un călăreţ urcase către trecătoarea Aigni – aşa se explica acel clinchet îndepărtat de clopoţel pe care îl auzisem eu

pe timpul nopții. Omul făcuse cale întoarsă, apreciind după grosimea zăpezii deja acumulate la înălțimea la care ajunsese că împrejurimile trecătorii vor fi impracticabile.

De aici și uimirea profundă a băștinașilor atunci când ne văzuseră sosind – direct, credeau ei – de dincolo de munți. Ne-au întrebat încă o dată, insistând să afle dacă nu cumva văzuserăm urme de pași. Nu văzuserăm nimic și, cu siguranță, trimisul guvernatorului nu trecuse pe drumul acela.

După ce mormăi destul de mult și schiță un mare număr de gesturi cabalistice, în vreme ce muntenii interesați urmăreau totul cu cea mai mare atenție, *lama* declară ceva care însemna aproximativ: „Dacă oamenii voștri aleargă mai repede decât mesagerul trimis de *pönpo*[1], îl vor prinde". Dar, bineînțeles, acest adevăr simplu era enunțat într-un stil sibilinic, cu o mulțime de cuvinte solemne și de fraze enigmatice absolut impresionante.

Vitejii din Cheu dzong se despărțiră apoi politicos de noi, recomandându-i lui Yongden să spună oricui ar fi apărut că „se întorseseră toți la casele lor"

Eram din nou singuri. Ce trebuia să facem? Băștinașii ne spuseseră că nu eram departe de un sat care se numea Cholog; dar ceea ce li se părea o distanță scurtă acelor munteni robuști și de statură uriașă putea să li se pară un drum lung unor oameni osteniți și pe jumătate invalizi, cum eram noi. Băuserăm fiecare câteva boluri de ceai cu unt și primiserăm o bucățică de unt și un pumn de ceai care ne asigurau o masă lichidă a doua zi; era preferabil să ne petrecem noaptea în adăpostul pe care îl găsiserăm.

Puteam fi siguri, i-am spus lui Yongden, că nici unul dintre băștinașii pe care îi întâlniserăm nu se gândea să se întoarcă pentru a jefui niște amărâți ca noi. Tânărul era de aceeași părere, dar coliba nu i se părea un adăpost sigur. Oamenii guvernatorului, spunea el, puteau să fi aflat că inamicii lor se reuniseră în acel loc și, crezând că erau încă acolo, să vină noaptea ca să-i ia prin surprindere și să-i ucidă. Riscam să încasăm niște gloanțe prin ușă sau să fim târâți în fața unui *pönpo* și să trebuiască să răspundem la o mulțime de întrebări incomode.

Aceste temeri nu erau neîntemeiate, dar întunericul devenise deplin sub copaci și, necunoscând drumul, riscam un accident de

1. Vezi nota 2, p. 77.

genul celui de pe urma cărui Yongden suferea încă. Iar a încasa niște gloanțe sau a fi arestați era ceva ce putea să ni se întâmple la fel de bine oriunde în pădure dacă oamenii guvernatorului o străbăteau în căutarea răzvrătiților.

Apoi, pe de altă parte, cabana aceea minusculă într-un peisaj sălbatic, uriașii conspiratori îmbrăcați ca niște tâlhari de operă comică și așteptarea incitantă a unor evenimente melodramatice erau niște lucruri foarte atrăgătoare. Hotărât lucru, aveam să rămân și să văd continuarea aventurii... dacă ea avea să aibă o continuare.

Odată ce am decis să rămânem în colibă, Yongden s-a dus să taie lemne la marginea luminișului, în timp ce eu adunam uscăturile răspândite pe jos în jurul acesteia. Terminându-mi treaba, stăteam așezată lângă foc, când deodată, fără să aud înainte vreun zgomot de pași, un cap se ivi deasupra ușii scunde ce acoperea doar trei sferturi din intrarea în adăpostul nostru.

Un individ aruncă o privire rapidă înăuntru, bolborosi în grabă câteva cuvinte pe care nu le-am înțeles și dispăru fără să-mi lase timpul de a-i cere să mai zică o dată ce voia. Pentru orice eventualitate, am strigat ce ne recomandaseră băștinașii să spunem: „Au plecat toți!" Însă nu mi-a răspuns nimeni.

Era scris că liniștea noastră va fi tulburată negreșit în seara aceea. Yongden se întorsese cu o sarcină de lemne și ne pregăteam să dormim, când am auzit pe cineva umblând pe sub copaci. Frunzele uscate trosneau și vreascuri subțiri se rupeau sub pașii unui hoinar nocturn care, judecând după zgomotul pe care îl producea, trebuie să fi fost de constituție masivă.

Din prag, *lama* strigă, asemenea indigenilor din Amdo: „*Arrau! Arrau* (tovarăși)*!* Puteți veni!"

Nu apăru nimeni. Înclinam să cred că niște animale rătăceau prin pădure și am străbătut poiana împreună cu fiul meu, aruncând cu pietre în direcția de unde venea zgomotul, pentru a le alunga; invizibilii noctambuli nu părură însă tulburați de demonstrațiile noastre și continuară să umble încolo și-ncoace, ceea ce îi întări lui Yongden ideea că aparțineau speciei umane.

Oricare ar fi fost adevărul, de vreme ce nu ne atacau, i-am lăsat în treaba lor. Am baricadat ușa colibei cât de bine am putut și, după ce am acoperit focul, ne-am culcat fiecare într-un colț unde nu puteam fi văzuți sau loviți cu ușurință dacă s-ar fi tras prin deschizătura de deasupra ușii. Alte măsuri de precauție nu mai puteam

lua şi, întotdeauna, atunci când ai acţionat cât de bine poţi, nu are rost să-ţi mai faci griji. Amândoi, gândind la fel în această privinţă, am dormit atât de adânc, încât soarele strălucea deja sus pe cer când ne-am trezit.

Am băut fiecare, cu plăcere, câte un bol mare de ceai cu unt, dar stomacul nostru cerea imperios alimente solide. Era a şasea zi de când ajunam şi, fără teama de a fi consideraţi mâncăcioşi, puteam mărturisi că ne era grozav de foame.

Cholog, primul sat pe care trebuia să-l întâlnim în cale, nu era atât de aproape de coliba noastră cum ne anunţaseră în ajun vitejii din Cheu dzong. Am ajuns acolo pe la prânz.

În sfârşit ne aflam printre acei misterioşi *popa* despre care Yongden şi cu mine vorbeam de atâta vreme. Până în acel moment, totul se petrecuse bine pentru noi şi aveam deplină încredere în viitor.

Satul, aşezat pe fundul unei văi înguste, încadrat de un frumos peisaj alpin, dădea impresia unei izolări extreme. Te simţeai într-un loc extraordinar de îndepărtat, la milioane de kilometri, ai fi crezut, de orice centru de activitate materială. De altfel, nimic din aspectul modestelor cabane ce alcătuiau cătunul sau al rarilor localnici pe care îi zăream nu era de natură să inspire teamă.

Cât despre anonimatul meu, de acum înainte mi se părea bine asigurat. Niciodată, în ţinutul acela unde nici un străin nu pătrunsese vreodată, nu i-ar fi trecut cuiva prin minte că o *philing* se aventurase peste acei munţi pustii. Acest sentiment de securitate era pentru mine un adevărat sprijin şi avea să-mi permită să savurez în sfârşit, în deplină linişte interioară, farmecele aventurii mele şi delicioasa libertate a vieţii de hoinar.

Nu puteam debuta mai bine în faţa oamenilor din ţinutul Po decât făcând un tur pentru a cere milostenie; acest comportament se armoniza atât cu deghizarea, cât şi cu nevoile noastre. Ne-am oprit deci, mormăind rugăciunile obişnuite, în faţa porţii primei case ce ne-a ieşit în cale.

Întrebarea care ne-a fost pusă mai întâi a fost, ca întotdeauna: „De unde veniţi?". Iar când am răspuns spunând că trecuserăm prin pasul Aigni şi coboram de acolo, femeia care ne întreba a scos nişte exclamaţii zgomotoase de surprindere ce au atras câţiva vecini.

Cum reuşiserăm să traversăm zăpezile? Era o adevărată minune! Protecţia evidentă a zeilor noştri *Pol ha* şi *Mol ha* a fost încă o dată recunoscută.

Am fost poftiți să stăm jos și să ne întindem bolurile, pe care stăpâna cabanei le-a umplut cu supă.

Ce gust avea aceasta? Nu-mi dădeam seama. O senzație ciudată pusese stăpânire pe mine; mi se părea că din străfundurile trupului meu se ridicau ființe care mi se repezeau spre gură ca să se hrănească cu fiertura groasă pe care o înghițeam cu lăcomie.

Alți oameni de treabă ne-au dat și ei un pic de *tsampa* și de unt, apoi, cu sacii în mână, am făcut ocolul cătunului. În scurt timp, milosteniile adunate ne asigurau două zile de subzistență. Întrucât acum ne găseam într-o regiune locuită, unde aprovizionarea era relativ ușoară, devenea inutil să ne împovărăm. Fără să mai zăbovim, am părăsit cătunul ospitalier și ne-am continuat drumul, coborând valea.

După vreo zece minute mi-a trecut prin minte o idee năstrușnică: supa pe care o mâncaserăm... Înainte ca *nemo* să o pună pe foc pentru a o reîncălzi, se afla într-un colț al bucătăriei, pe podea, în spatele unei uși deschise... De ce oala care o conținea fusese pusă acolo?... Era posibil ca... Nu, totul se revolta în mine la acest gând. Și totuși... pe podea, într-un colț...

M-am întors spre tovarășul meu:

— *Gelong lags*[1], am spus cu multă politețe. Cred că am mâncat supa câinelui.

Lama gusta tocmai beatitudinea unei plăcute digestii. Vorbele mele îl făcură să tresară.

— Ce spui?... Ce supă a câinelui? întrebă.

I-am explicat atunci, cu cel mai mare calm, indiciile pe care se bazau bănuielile mele. A pălit brusc. Expresia feței sale amintea de aceea pe care o vezi la unii pasageri pe puntea unui pachebot când marea e agitată.

Dintr-odată, printre diversele detalii ale mesei noastre care îmi reveneau în memorie, mi-am amintit și că *nemo* luase din oală supa cu care ne umpluse bolurile cu un polonic pe care-l desprinsese din cui de lângă vatră, unde era atârnat printre alte ustensile de bucătărie. Or, niciodată, pentru nimic în lume, o tibetană n-ar cufunda într-o oală în care se află mâncarea animalelor un polonic folosit în bucătărie. Puteam fi sigură: supa era destinată hrănirii oamenilor. M-am grăbit să-l liniștesc pe tânărul *lama* stăpânit de emoție.

1. „Preacinstite părinte. [Vezi și nota 1, p. 160 – n.tr.]

— Ce m-ai speriat! zise râzând.

— Ce nătăfleț ești! am replicat. Indiferent dacă era pentru oameni sau pentru animale, supa asta ți-a potolit foamea, de ce să-ți fie rău din cauza unei simple idei?

— Tare mă tem, *Jetsunema*, mi-o întoarse tovarășul meu, ca nu cumva sub îndrumarea diverșilor dumitale maeștri eremiți, *naljorpa* și alții, să fi făcut prea multe progrese în *tul shugs*[1] Pe viitor voi examina cu grijă conținutul marmitei noastre când îți va veni rândul să te ocupi de bucătărie.

— Sper să nu trebuiască să fac supă din piele pentru tălpile cizmelor, cum ai făcut deunăzi, am răspuns.

Gustoasa supă pe care o calomniasem într-un mod atât de nedrept ne întreținea veselia.

Puțin mai încolo am văzut venind spre noi trei bărbați chipeși, îmbrăcați elegant. Cu robele îmblănite și vestele lor din postav vișiniu sau verde-smarald, cu pletele fluturându-le pe umeri și la brâu cu câte o sabie în teacă împodobită cu argint și pietre scumpe, cei trei *popa* aduceau cu cavalerii din secolele trecute pictați de vechii maeștri flamanzi.

L-au abordat cu politețe pe Yongden și l-au rugat să citească destinul în legătură cu chestiunea ce-i fusese deja expusă în pădure.

Lama răspunse că, întrucât divinităților li se puseseră deja întrebări în această privință, respectul și prudența impuneau ca ele să nu mai fie deranjate, dar că putea spune din nou că, potrivit precedentei *mo*, totul se va aranja în mod satisfăcător. Cei trei călăreți se mulțumiră cu acest răspuns și, după ce se înclinară în fața tovarășului meu, porniră înapoi spre casele lor cu demnitatea cea mai plină de eleganță.

Abia făcurăm câțiva pași când un sătean care se intersectă cu noi îl opri din nou pe Yongden, cerându-i o *mo* în legătură cu o chestiune privată. Apoi, în timp ce oracolul meu binevoia să-i împlinească dorința, sosi și un *lama* călare, se dădu jos de pe cal și ceru și el, de la umilul său confrate rătăcitor, favoarea unei ședințe de divinație.

O anumită cantitate de *tsampa* și de unt intră în sacii noștri ca onorariu pentru *nieunshes*. Cu siguranță, debutul nostru în ținutul teribililor *popa* era absolut încurajator.

---

1. *Tul shugs*: numele unei doctrine filosofice care propovăduiește o indiferență completă față de toate.

La scurt timp după aceea am intrat într-un defileu și, ispitiți de proviziile pe care le duceam cu noi, ne-am și așezat pe un copac răsturnat ca să luăm o gustare, când un bărbat trecu pe drum. Ne îndemnă să nu ne oprim. Eram departe de satul următor, spunea el, iar drumul nu era deloc sigur. Prin regiune bântuiau hoți, chiar și ziua în amiaza mare, iar după căderea întunericului erau mult mai de temut.

Aceste informații concordau întru totul cu cele pe care le culeseserăm anterior cu privire la securitatea în Po yul. Am renunțat așadar la masă și am plecat numaidecât, ținându-ne revolverele la îndemână sub robă.

Soarele asfințise când am ajuns la capătul defileului. Acesta ducea la o mare întindere de teren ce constituia punctul de întâlnire a trei văi. Solul era în cea mai mare parte cultivat; de cealaltă parte a râului, cât vedeai cu ochii, se observau cătune și ferme izolate. Dornici să găsim un adăpost pentru noapte, a trebuit să traversăm marele pod ce leagă drumul principal, care urmează cursul lui Po tsangpo, de cel care duce la Cheu dzong, unde există o mare lamaserie – tocmai acolo unde locuitorii îl atacaseră cu pietre pe reprezentantul guvernului din Lhasa.

Niște fermieri ne-au permis să înnoptăm în încăperea unde aveau piatra de moară.

Cu excepția localităților importante, unde făina este produsă în mari cantități pentru comerț, fiecare familie tibetană din zona rurală își macină grânele acasă, în funcție de nevoi, folosind o mică piatră de moară acționată cu mâna. Cel mai adesea, această operațiune se face într-o încăpere specială, ținută foarte curată, și tot adesea doar membrilor familiei și servitorilor le este îngăduit să intre acolo, pentru a evita ca încăperea să fie întinată de prezența unor străini[1].

Gazdele noastre ne-au adus niște balegă uscată ca să facem foc, dar au refuzat să ne dea sau să ne vândă o cantitate suficientă ca să ne facem de mâncare. A trebuit să mă întorc pe malul râului

1. Deși în Tibet nu există caste așa cum sunt stabilite acestea în India, unele categorii de oameni – fierarii, măcelarii și mai ales vagabonzii, cerșetori profesioniști – sunt într-o anumită măsură considerați impuri. Cât despre ceilalți călători, tibetanii cred că e posibil ca ei să fi intrat în contact cu oameni impuri sau cu obiecte impure – și, drept urmare, să se fi întinat – sau să fie însoțiți de duhuri rele.

pentru a căuta puținele lemne aduse de viituri pe care le-aș fi putut găsi pe mal, în semiîntuneric; era aproape noapte.

Când m-am întors, l-am găsit pe Yongden cu câțiva musafiri. Subiectul conversației erau din nou guvernatorul, mesagerul său și oamenii trimiși în urmărirea acestuia.

Au apărut apoi și alți săteni. Veneau să rechiziționeze cereale pentru hrana unei trupe de *popa* care se strângea undeva. Nu ne-au fost destăinuite nici numele locului, nici destinația și planurile patrioților care se organizau acolo. Se părea că ținutul se răscula. A doua zi dimineață, un grup de oameni înarmați au venit să-l caute pe *lama*, cerând o nouă *mo*. Situația se schimbase: guvernatorul izbutise să fugă din Cheu dzong și să se refugieze în altă lamaserie, la Sung dzong.

După plecarea războinicilor, am ținut sfat. Yongden considera că era prudent să renunțăm la excursia pe care o plănuiserăm la Cheu dzong, care nu se afla în drumul nostru.

Conform obiceiurilor tibetane, probabil că iscoade ale celor două tabere inamice cutreierau, într-adevăr, ținutul. Țăranii și oamenii căpeteniilor erau în alertă; noi înșine puteam să fim luați drept iscoade sau să fim considerați suspecți în alt fel și să avem parte de necazuri, dacă nu de ceva și mai rău. Preferând deci să nu mai vizităm Cheu dzong decât să riscăm să ne compromitem restul călătoriei, am traversat iarăși râul și, grăbind pasul, ne-am străduit să lăsăm repede în urmă Sung dzong și teritoriul amenințat de o revoluție.

Părerea excelentă pe care ne-o formaserăm despre locuitorii ținutului Po după primele noastre întâlniri cu ei nu a ținut mai mult de o zi.

În aceeași seară, la ieșirea dintr-un lung defileu, am ajuns din nou într-o zonă foarte deschisă. Munții, îndepărtându-se brusc foarte mult de râu, lăsau liberă o mare întindere de teren pe care băștinașii o cultivaseră. Ici-colo se ridicau ferme, risipite pe câmpuri. Am văzut și două-trei case în ruine, aproape de marginea drumului, și m-am gândit o clipă să mă adăpostesc într-una din ele ca să dorm. Yongden m-a prevenit însă că focul pe care l-am fi aprins ar fi atras atenția țăranilor și că în timpul nopții ar fi putut să apară musafiri nepoftiți.

Am capitulat în fața raționamentelor lui. De vreme ce renunțam să înnoptăm singuri, în preajma locuințelor, nu ne rămânea decât

să cerem adăpost undeva, și așa am făcut cunoștință mai bine cu sentimentele ospitaliere ale oamenilor din ținutul Po.

Lângă prima fermă de care ne-am apropiat, un tânăr păstor de capre ne-a zărit. Imediat, lăsându-și animalele de izbeliște, a alergat cât îl țineau picioarele să-i anunțe pe stăpânii casei de apropierea noastră. Instantaneu, ușile și ferestrele s-au închis ca prin farmec și nimeni n-a răspuns când am strigat de afară, spunând ce doream. Toată această scenă fusese jucată atât de rapid și cu atâta naivitate, încât abia mă abțineam să nu izbucnesc în râs. Însă ilaritatea, în situația aceea, nu s-ar fi potrivit personajului pe care-l interpretam; am afișat deci o mină dezolată, îndreptându-mă spre altă fermă.

— Am greșit, mi-a spus Yongden după ce ne îndepărtaserăm puțin, că am bătut la poarta unei case care arăta atât de jalnic. Oamenii care locuiesc acolo poate n-au întotdeauna de mâncare pe săturate și se tem de cerșetori, pentru că nu le pot da nimic. Însă cum a refuza să dai de pomană unui *lama*-pelerin este o faptă foarte rea, fac în așa fel încât să nu-l vadă pe cel care-i imploră să se milostivească. Ai observat cu ce iscusință au închis ușa și obloanele fără să arunce o privire afară? Poate chiar s-au prefăcut că nu mă aud când i-am strigat sau, mai mult, unul dintre ei le-a spus celorlalți: „Bun, uite încă unul dintre caraghioșii care îi imită pe *lama-neskorpa* ca să-i păcălească pe stăpânii de case prea creduli"

Așadar, acești zgârciți șireți credeau că evită păcatul. Știau că la ușa lor se afla un *lama* adevărat. Ce stratagemă grozavă!

Să ne încercăm norocul la o fermă mare.

La *chugpo*[1], nimeni n-a închis ușile sau ferestrele, dar ne-au înconjurat cinci câini mari, lătrând cu furie și arătându-și colții. Totuși, în timp ce eu mă străduiam să-i țin la respect cu toiagul meu cu vârf de fier, Yongden și-a strigat cererea, încercând să domine hărmălaia făcută de câini.

La început n-a răspuns nimeni, apoi o femeie tânără a apărut pe acoperișul plat al grajdurilor și, de acolo, a pus o sumedenie de întrebări, fără să zică o vorbă sau să facă un gest pentru a porunci câinilor să ne lase în pace. Yongden răspundea cu o răbdare îngerească, în timp ce eu continuam bătălia în jurul lui. Până la urmă, satisfăcându-și curiozitatea, femeia s-a întors în apartamentul situat la primul etaj, pentru a-i transmite cererea noastră stăpânului

1. *Chugpo*: un om bogat.

casei. Au mai trecut vreo zece minute, apoi a reapărut, aducând un răspuns negativ: *nepo* nu voia să ne lase să intrăm.

Tibetanii – la fel ca mulți alții, din toate țările – au destul de mult spirit de turmă. Călătorul căruia un țăran a refuzat să-i acorde ospitalitate poate fi sigur că toți cei care au aflat de acest lucru îi vor închide ușa în față. Nu aveam nici o șansă de succes în vecinătatea proprietarului dulăilor.

Ne resemnaserăm deci să mai mergem o oră sau două și să dormim ascunși în pădure, însă când treceam pe dinaintea ultimei ferme, situată la limita terenurilor cultivate, o femeie se afla chiar în fața ușii grajdului, supraveghind întoarcerea vitelor. Locuința era arătoasă și, ivindu-se astfel ocazia, Yongden ceru găzduire pe timpul nopții. În timp ce el vorbea, altă femeie se arătă la o fereastră, deasupra capetelor noastre, și fiul meu își repetă solicitarea.

Ca și în alte părți, și acolo era nevoie de încuviințarea stăpânului casei, iar femeia spuse că avea să i-o ceară.

O nouă amânare. Apoi, aceeași femeie apăru – la ușă, de astă dată – ducând o farfurie plină cu *tsampa*. Fermierul ne trimitea acea milostenie, însă nu voia să ne primească.

N-aș mai fi insistat, dar Yongden se încăpățână.

— N-avem nevoie de *tsampa*, explică el, nu cerem decât un adăpost. Vom mânca din merindele noastre și nu vom deranja pe nimeni pentru milostenii. Dați-ne doar *nestsang*[1]

Femeia urcă din nou la primul etaj, ducând *tsampa* înapoi, iar faptul că o refuzaserăm trebuie să fi avut un efect bun asupra stăpânului casei, fiindcă am fost poftiți să intrăm. Am fost conduși într-o încăpere ce denota bogăție, de o curățenie extremă, cum nu prea vezi decât în casele tibetanilor de condiție superioară. O slujnică a făcut focul și a pus lângă vatră lemne din belșug.

Părerea noastră despre oamenii din ținutul Po, care căzuse foarte jos în barometrul stimei noastre, s-a mai îmbunătățit.

1. Un loc de stat sau de dormit.

Capitolul VII

A doua zi dimineață ajungeam, străbătând un hățiș des, în vecinătatea localității Sung dzong[1].

Într-un sat din împrejurimi se făcuse o lectură a întregului Khagyur[2] și cele o sută opt volume groase din care se compune lucrarea erau duse înapoi la mănăstire, încărcate pe iaci mânați de câțiva țărani. Venind agale în urma grupului, o bătrână mergea alături de boul ei mare și lânos, care, la fel de puțin grăbit ca și stăpâna sa, cerceta cu privirea marginile potecii, oprindu-se din când în când să tundă câte un smoc de iarbă care îi era pe plac.

Bătrâna cumsecade intră în vorbă cu noi și, văzând că, în timp ce mergeam, mâncam *tsampa* uscată, scoase o bucată de pâine din *ambag*[3] și mi-o oferi. Cine știe în ce ciudată și necurată tovărășie se aflase pâinea aceea în buzunarul sărmanei femei! Cu toate astea, nu puteam s-o refuz, ba chiar trebuia să iau fățiș măcar câteva îmbucături din ea. După aceea aveam să fiu liberă să pândesc momentul când, fără să mă observe bătrâna mea binefăcătoare, puteam să arunc coltucul în hățiș. De altfel, n-a mai trebuit să-mi

1. *Sung dzong*: fie „partea cea mai tare a Cuvântului" – în ortografie tibetană, *gsung* = cuvânt, verb; fie „partea cea mai tare a străjii" – în ortografie tibetană, *bsrung* = gardă, veghe, strajă. Pronunția este aproximativ aceeași în ambele cazuri, iar modul aparte de a rosti literele compuse în diferite dialecte locale sporește confuzia.
2. Cu pronunția obișnuită, se citește aproximativ Khandjur. *Bkha hgyur* (ortografie tibetană) înseamnă *Cuvinte tălmăcite*. Este biblia lamaistă, conținând o parte a Scripturilor budiste traduse din sanscrită.
3. *Ambag*: buzunarul format pe piept de roba largă strânsă deasupra taliei cu o cingătoare. Tibetanii n-au alte buzunare. Cantitatea de obiecte de diferite naturi pe care le pun înăuntru – de multe ori în contact direct cu pielea, fiindcă oamenii din popor nu poartă alte haine pe dedesubt – este cu adevărat uimitoare și îi face chiar pe cei mai slabi dintre ei să pară obezi. [Vezi și notele 1, p. 72 și 1, p. 77 – n.tr.]

dau osteneala. Pâinea aceea proaspăt coaptă nu era nici pe departe rea la gust şi am înfulecat-o până la ultima firimitură.

Am ajuns la Sung dzong pe când terminam de mâncat această delicatesă rustică.

Se zăreau grupuri de case răspândite în mai multe direcţii, într-o vale foarte deschisă, iar localitatea părea să aibă oarecare importanţă.

Cât despre mănăstire, numeroasele clădiri înghesuite în incinta ei acopereau o colină înconjurată de râuri, la care se ajungea trecând nişte poduri. Spre deosebire de majoritatea mănăstirilor, ale căror ziduri date cu var se detaşează în lumină pe fondul peisajului înconjurător, locuinţele monastice de la Sung dzong, construite aproape toate din chirpici, nu erau nici tencuite, nici spoite. Galbenă şi ternă, dominată din toate părţile de drumurile ce duceau la ea, lamaseria, în pofida unui fundal impunător, format din munţi abruptţi de o nuanţă întunecată, avea un aspect destul de insignifiant.

Câteva detalii de ordin geografic privind regiunea superioară a bazinului râului Polung tsangpo, pe care nici un străin n-a străbătut-o înaintea mea, ar putea prezenta oarecare interes, însă cadrul restrâns al cărţii de faţă mă obligă să le omit.

Nevoia de a ne reumple sacii cu merinde ne-a reţinut destul de mult la Sung dzong. Împrejurimile mănăstirii ofereau un spectacol destul de animat. Soseau ţărani, venind din diferite direcţii, care mânau animale încărcate cu lemn, carne sau grâne. Mici şefi locali îşi făceau caii să execute piruete între grupuri sau mergeau la trap încolo şi-ncoace, dând ordine cu un aer important; se vedeau şi călugări care intrau şi ieşeau, foarte ocupaţi, pe poarta mănăstirii. Din locul uşor retras de unde dominam această agitaţie, lamaseria, cu casele ei din lut gălbui, semăna cu un uriaş furnicar ocupat de zeloasele sale lucrătoare, în plină activitate.

Cauza acestei activităţi neobişnuite era prezenţa funcţionarului atacat cu pietre la Cheu dzong, care se refugiase la *gompa*. Atunci când unul dintre aceste personaje se opreşte şi stă undeva în cursul unei călătorii, oamenii din ţinut trebuie nu doar să-l hrănească pe el, suita lui, servitorii şi animalele lui, ci şi să-i aducă, în fiecare zi, un anumit număr de daruri, în natură şi în bani. Aşa se explica procesiunea sărmanelor furnici umane care se duceau să umple sacii funcţionarului.

Yongden a rămas aproape trei ceasuri la mănăstire. A întâlnit acolo câțiva *trapa* îndatoritori care, pe lângă proviziile pe care le cumpărase de la ei, i-au dat gratis câteva pâini, caise uscate și diverse alte dulciuri. Un tratament atât de prietenesc nu-i permitea tovarășului meu să evite o lungă ședere la taclale, nici să refuze ceaiul oferit de frații săi întru religie.

În vreme ce el se veselea într-o plăcută companie, timpul trecea mai puțin agreabil pentru mine, așezată lângă bagajele noastre, pe un vast teren descoperit, în bătaia unui vânt tăios dinspre nord.

Câțiva copii care păzeau vitele au venit la început să se așeze în apropierea mea; i-am făcut să vorbească și cuvintele lor pline de ingenuitate mi-au dezvăluit câteva detalii interesante despre situația ținutului lor. Apoi a trecut un călător bogat, însoțit de mai mulți servitori. S-a oprit să mă întrebe pe cine așteptam acolo – cele două poveri așezate lângă mine indicau că aveam un tovarăș. I-am răspuns că fiul meu, un *gelong*, se dusese la *gompa* și, întrucât relația mea apropiată de rudenie cu un călugăr i s-a părut pesemne o garanție a onorabilității mele, a descălecat ca să stea de vorbă mai mult și, bineînțeles, mi-a pus întrebări despre ținutul meu natal.

La momentul acela îmi schimbasem din nou patria și adoptasem îndepărtatul ținut Ngari. Trecătorul nu cunoștea regiunea respectivă decât după nume, însă fusese la Shigatse, capitala provinciei Tsang. Cum vizitasem acest oraș cu câțiva ani înainte, mi-a fost ușor să vorbesc despre el. Omul s-a așezat și am avut o conversație plăcută, la care, potrivit obiceiurilor patriarhale ale Tibetului, servitorii au luat parte spunând și ei din când în când câte ceva. Călătorul venea din provincia Kongbu și aducea de acolo un sac plin cu acele prăjiturele de melasă presată care le plac tare mult tibetanilor. Mi-a oferit două la despărțire.

Când Yongden s-a întors cu proviziile lui, etalând cu un aer triumfal cadourile pe care le primise, m-am amuzat să-l intrig cu cele două prăjituri de melasă ale mele, pe care le aveam, spuneam eu, de la o *lhamo* (zeiță) coborâtă din cer.

Regiunea în care am pătruns la scurt timp după ce am părăsit Sung dzong este admirabilă probabil în orice anotimp, dar iarna o preschimbase, când am străbătut-o noi, într-un fermecător ținut de basm.

Zile în șir mergeam prin semiîntunericul unor adânci păduri virgine, apoi, deodată, o înseninare ne dezvăluia peisaje cum vezi

numai în vis. Vârfuri ascuțite care împungeau cerul, torente înghețate, cascade gigantice ale căror ape încremenite agățau draperii scânteietoare de muchiile stâncilor, o întreagă lume fantastică, de un alb orbitor, se ivea deasupra liniei întunecate trasate de brazii uriași.

Priveam acest extraordinar spectacol amuțiți, în extaz, mai-mai să credem că atinseserăm limitele lumii oamenilor și ne găseam în pragul lumii duhurilor.

Apoi, continuându-ne drumul, reintram în umbra marilor păduri, iar viziunea dispărea până ce o altă apariție fantastică se înălța iar în fața noastră.

Ne simțeam un pic orgolioși pentru că pătrunseserăm cei dintâi până acolo. Noi, mărunți și plăpânzi călători, pe jos, cu sacul în spinare, fără călăuză, fără ajutor, trecuserăm în toiul iernii numeroasele lanțuri uriașe de munți ce ni se ridicau în cale și înșelaserăm vigilența celor care păzeau drumurile țării vrăjite. Această dublă victorie făcea ca etapele lungi să ni se pară mai puțin dificile și poverile mai puțin grele.

Am zăbovit mult în acel ținut, vagabondând în afara drumului direct, mergând fără grabă în timpul zilei și, cel mai adesea, înnoptând la rădăcina unui copac ori într-o cavernă, când aveam norocul să descopăr una la ora la care poposeam.

Totuși, atunci când întâlneam un cătun forestier, o fermă izolată sau o mănăstire, ispitiți de perspectiva unei camere calde, ceream uneori găzduire. Nu toți erau dispuși să ne-o ofere și am avut de dus multe lupte împotriva câinilor sloboziți asupra noastră. Ni se întâmpla, în timp ce mergeam, să discutăm cu cea mai mare seriozitate despre gradul de ferocitate al acestor animale în diferitele regiuni pe care le străbătuserăm. Nu ne lipsiseră prilejurile pentru a ne forma o opinie în această privință.

Alți indivizi egoiști răspundeau cererii noastre spunând că aveau un bolnav în casă, ceea ce echivala cu o interdicție absolută de a ne apropia.

Această interdicție de a pătrunde în camera unui bolnav nu este inspirată, cum s-ar putea crede, dintr-o preocupare pentru igienă; ea își are sursa într-o superstiție.

Tibetanii, așa cum am mai spus, nu se prea pot decide să vadă în bolile care îi lovesc efectul unor cauze naturale; toate, cred ei, sunt opera unor personaje invizibile din alte lumi. Acestea, mânate

mai degrabă de nevoie decât de răutate, hoinăresc, asemenea unor vânători în căutare de vânat, încercând să pună mâna pe „suflul vital" al altor ființe pentru a se hrăni cu el. Enunțată astfel succint, această credință populară nu poate să pară decât stranie. Totuși, studierea teoriilor în raport cu care ea constituie o deformare grosolană pune în lumină anumite învățături tradiționale ciudate din Asia Centrală și, în consecință, este departe de a fi lipsită de interes.

Tibetanii își imaginează că majoritatea călătorilor trag unul sau mai mulți demoni după ei; aceștia se atașează de ei temporar, așa cum fac câinii vagabonzi atunci când întâlnesc o caravană. Odată cu străinul primit în casă ar pătrunde și acești musafiri nevăzuți și nedoriți și, dacă ar găsi o pradă la îndemână, în persoana unui bolnav, cu siguranță ar pune gheara pe ea.

Nu o dată, țărani vicleni profită de această superstiție ca să țină ușa închisă, deși toți cei din casă sunt sănătoși.

Într-o zi am speriat-o îngrozitor pe o țărancă ce folosea această veche stratagemă împotriva mea. Înainte să fi apucat ea să închidă obloanele singurei sale ferestre, reușisem să arunc o privire înăuntrul încăperii și să mă asigur că era goală. Atunci, cum femeia vorbea despre pretinsul bolnav care ar fi dormit la ea, mi-am luat o expresie inspirată, i-am dat în vileag minciuna și am profețit că, deoarece îi mințise pe niște sfinți pelerini că unul dintre ai săi era bolnav, boala îi va intra cu adevărat în casă. Declarația făcută pe un ton sever a înspăimântat-o pe țărancă, iar aceasta a căzut în genunchi și și-a mărturisit greșeala vărsând râuri de lacrimi.

Însă nu toate ușile ne erau închise și, în regiunea aceea, ca și în cea traversată de fluviul Saluen, am avut mai multe ocazii să studiez de aproape viața și obiceiurile băștinașilor.

În cursul conversațiilor familiare, seara, în jurul vetrei, am auzit povești amuzante și legende tragice reflectând mentalitatea aparte a locuitorilor ținutului Po. Datorită unor hoinăreli fără țintă prin păduri, am avut astfel, în mod cu totul neașteptat, două întâlniri deosebit de impresionante, care mi-au oferit ocazia să observ unele practici ciudate de antrenament spiritual.

A trebuit totuși să reluăm traseul ce urma cursul râului pentru a ne continua drumul spre Dashing, prima localitate importantă situată în aval de Sung dzong.

În ajunul zilei când speram că vom ajunge acolo, ni s-au alăturat doi săteni, soț și soție, care cumpăraseră o vacă de undeva și o

duceau acasă, la Dashing. Ca de obicei, Yongden a fost rugat să citească destinul; de astă dată era vorba de un litigiu legat de proprietatea fermierilor. Am mers câteva ore în compania acestora, apoi, cum noi ne opream să facem ceai, cei doi ne-au invitat să stăm la ei când vom ajunge în Dashing și ne-au făgăduit cea mai bună primire.

Cu toate astea, spre seară, pe când treceam printr-un cătun, am văzut vaca legată la o poartă și, din casă, un *popa*, stăpânul ei, ne-a strigat: „Mergeți încet, vă ajungem îndată!" Dar seara a venit, iar cuplul n-a mai apărut și am înțeles că oamenii noștri aveau să doarmă la prietenii lor. Când ne-am apropiat din nou de câteva ferme, orele erau prea înaintate ca să ne hazardăm să cerem găzduire; țăranii se culcaseră probabil și nu aveau să deschidă ușa unor hoinari.

Ne obișnuiserăm să ne petrecem noaptea sub cerul liber; am găsit repede o excavație naturală în pădure și ne-am instalat acolo cu bagajele noastre. Cum ici-colo pe sub copaci se vedea zăpadă, am revenit la vechea noastră metodă de camuflare și am întins cortul deasupra gropii în care eram pitiți.

În timp ce dormeam, cerul ne-a secondat cu generozitate intenția și a presărat un strat de zăpadă adevărată pe pânza noastră albă, ascunzându-ne astfel perfect și ținându-ne cald totodată.

A doua zi, în timp ce terminam de luat masa lângă un torent mare, cei doi soți au reapărut cu vaca lor. Ne-au explicat că prietenii îi reținuseră și au insistat să mergem cu ei până acasă la dânșii, invitându-ne încă o dată să petrecem acolo câteva zile. Apoi, în timp ce mergeam împreună, au început iar să-i ceară lui Yongden diferite consultații de ordin divinatoriu, dorind pesemne să li se achite dinainte valoarea ospitalității.

Una dintre practicile divinatorii solicitate era legată de sănătatea unui bolnav. Omul avea să fie în viață sau nu când vor ajunge ei la Dashing?

Deși de obicei se arăta a fi un oracol plin de prudență, Yongden, plictisit de feluritele întrebări ale țăranilor, răspunse brutal: „Omul a murit"

Nu știu dacă soții erau moștenitorii nerăbdători sau rudele pline de afecțiune ale presupusului defunct și dacă declarația tânărului meu *lama* le-a făcut plăcere sau i-a mâhnit. Au vorbit câteva clipe între ei cu glas scăzut, apoi au rămas tăcuți.

O jumătate de oră mai târziu ne-am intersectat cu un om care venea de la Dashing. Tovarășii noștri se informară imediat despre starea bolnavului.

„Se simte mult mai bine", răspunse trecătorul.

Prestigiul lui Yongden se prăbuși pe loc, iar când acoperișul aurit al mănăstirii din Dashing se ivi din pădure, cei care ar fi trebuit să ne fie gazde grăbiră pasul și se îndepărtară fără să arunce măcar o privire spre noi.

N-am încercat să le aducem aminte de promisiunea pe care o făcuseră. Într-adevăr, țineam foarte puțin la ospitalitatea lor. Fericită perioadă a vieții mele când am fost eliberată de toate grijile cu privire la adăpost și la tot ce are legătură cu acesta!

Locul unde fuseserăm părăsiți era un peisaj plăcut, al cărui caracter sever, datorat apropierii marilor păduri, se îmbina cu farmecul. *Lama* din Dashing recunoscuseră în mod evident frumusețea aparte a acestui loc, căci construiseră mai multe *tsam khang*-uri[1] lângă un perete stâncos ce domina drumul. Căsuțele albe ale pustnicilor păreau agățate de stâncile negre, suspendate de asperitățile lor în chip miraculos, în timp ce câțiva brazi îndrăzneți, crescând din crăpăturile muntelui, încadrau haosul pitoresc al locuințelor asceților. Tabloul era fermecător.

Anahoretismul e la mare cinste în Tibet. Detaliile în această privință ar necesita prea mult spațiu pentru a putea fi oferite aici, așa încât trebuie să le las pentru o lucrare viitoare special dedicată lumii misticilor tibetani. Într-adevăr, aceasta se prezintă ca o adevărată enigmă în atmosfera de mister în care este cufundat întregul Tibet. „Țara Zăpezilor" va înceta poate în curând să mai fie un teritoriu interzis, dar e îndoielnic că tainele sihăstriilor sale vor fi dezvăluite vreodată maselor.

În timp ce, așezată pe iarbă și sprijinindu-mă de un bloc enorm adus de departe de ghețari, mă amuzam imaginându-mi viața și gândurile oamenilor ascunși în spatele zidurilor albe ale locuințelor minuscule pe care le contemplam, a trecut un grup numeros de pelerini. Se întorceau din Lhasa și se duceau acasă, în valea râului Nu chu. Am încercat să scoatem de la ei indicații utile despre drumurile pe care le urmaseră și regiunile pe care le străbătuseră, dar am obținut puține informații interesante.

1. *Tsam khang*: sihăstrie.

După ce pelerinii au plecat, am trecut încă o dată peste Polung tsangpo, întorcându-ne pe malul stâng al acestuia pe un pod foarte frumos din lemn, şi, pe când ne apropiam de mănăstire, i-am observat la o anumită distanţă de noi pe ţăranii cu care călătoriserăm.

În picioare, la capătul unui drum care urca spre sat, ne priveau timid şi cu insistenţă.

— Nu sunt oameni răi, i-am zis lui Yongden arătându-i cuplul. Sunt sigură că se căiesc că nu şi-au ţinut promisiunea şi acum vor să ne ducă la ei acasă.

Lama aruncă o privire în direcţia celor doi soţi, apoi spuse:

— Bolnavul a murit.

— De unde ştii? am întrebat complet uluită.

— Nu e foarte greu de înţeles, răspunse fiul meu. Nu vezi ce umilă e atitudinea lor şi cât de mult diferă de cea pe care o aveau când ne-au părăsit? Fără doar şi poate, îşi imaginează că au ofensat un mare profet şi se tem de consecinţele lipsei lor de cuviinţă faţă de el. Asta înseamnă că, de cum au sosit, au aflat că omul murise.

Era foarte posibil ca scepticul *lama* să aibă dreptate. Oricare ar fi fost adevărul, el merse cu un aer demn spre mănăstire şi intră fără să le mai acorde vreo privire celor doi vinovaţi. Cât despre mine, m-am dus cu modestie să mă aşez pe un taluz pietros, pe marginea aleii ce trecea de-a lungul lamaseriei, pentru a aştepta ca Yongden să-şi termine achiziţiile de provizii de la *trapa* din mănăstire.

Construită în vale, *gompa* din Dashing nu are aspectul semeţ al acelora dintre suratele sale care tronează pe culmi. Totuşi, râul cu ape verzi care şerpuieşte la poalele vechiului său zid de incintă şi promontoriul stâncos cu o coroană de copaci ce se înalţă în faţa acestuia alcătuiesc în jurul cupolei sale aurite un peisaj romantic şi încântător.

În spatele mănăstirii se deschide o vale largă, în parte cultivată. Un drum pleacă în direcţia aceea şi se îndreaptă spre Tibetul meridional, traversând mai multe trecători. Unele dintre ramificaţiile sale se întind spre graniţa cu India, la nord de Assam, în timp ce altele îl duc pe călător în Birmania sau în Yunnan.

Pe malul opus al lui Polung tsangpo, la mică distanţă de Dashing, un alt traseu se îndreaptă către nord, trecând munţii. El se întâlneşte cu ruta poştală dintre Lhasa şi Chamdo şi, mai departe, oferă acces la diverse drumuri care duc în pustiul de iarbă şi la Jakyendo, sucursala tibetană, situat pe drumul caravanelor ce transportă ceaiul

către Lhasa. De acolo, mergând tot către nord, prin pustietăți, poți ajunge la marile târguri sino-tibetane de la Xining și Dankar, în Gansu, și apoi în Mongolia. Tot acest ținut, la nord de drumul spre Chamdo, îmi este foarte cunoscut și o mulțime de amintiri îmi reveneau în memorie când intersectam cărările ce m-ar fi putut duce din nou acolo.

Pe când stăteam pe marginea drumului, lăsând mașinal mătăniile să-mi treacă printre degete ca să par că am o ocupație și privind râul, au trecut câteva femei. Se duceau să taie lemne în desișurile pe care le traversaserăm înainte să ajungem la Dashing și, văzându-mă singură, s-au oprit să-mi pună întrebări. Apoi, aflând că fiul meu se afla în mănăstire, că era un *gelong* și că făcuserăm lungi pelerinaje, s-au întins la taclale cu mine.

În vremea asta, la fel ca la Sung dzong, Yongden era primit cu prietenie la *gompa*. Întâmplarea făcuse să dea acolo peste un *trapa* originar din ținutul unde bunicul lui ocupase cândva o poziție de o anumită importanță ca *lama* căsătorit din secta „bonetelor roșii" Tovarășul meu știa mulți oameni în regiunea aceea, dacă nu pe toți personal, cel puțin după nume, și, cu toate că nu auzise de ei de ani de zile, satisfăcu pe deplin curiozitatea colegului său, dându-i vești despre toți și despre toate.

O întâlnire atât de fericită nu se putea produce în Tibet fără să fie urmată de mâncare și băutură. Astfel, în timp ce „fiul" ei se veselea între zidurile cetății monastice, „măicuța bătrână", de îndată ce soarele asfinți, începu să dârdâie pe pietre.

Când femeile se întoarseră încărcate cu lemne, se mirară foarte tare că mă găseau în același loc. A fost prilejul unei noi conversații, în cursul căreia una dintre ele mă pofti să înnoptez la ea acasă, explicându-mi amănunțit drumul pe care trebuia s-o iau ca să ajung acolo. Abia plecaseră sătencele, când Yongden apăru în sfârșit, urmat de un novice *trapa*, amândoi încărcați cu provizii.

Misiunea tânărului călugăr consta în a ne conduce la niște țărani și a le transmite ordinul, dat de un *lama*, să ne găzduiască. Am preferat totuși să o urmez pe femeia cumsecade cu care făcusem cunoștință și, după ce i-am explicat tovarășului meu cum stăteau lucrurile, ne-am îndreptat spre locuința ei.

Stăpânul casei la care am tras, deși un simplu țăran, era de o inteligență remarcabilă; călătorise mult și locuise timp îndelungat în Lhasa. Tot ce ne povestea ne interesa foarte mult, însă plăcerea

pe care o gustam stând de vorbă cu el nu excludea o anumită teamă: oare bărbatul acela, mai ager la minte decât majoritatea oamenilor de condiția lui, nu avea să descopere că eram deghizați?

Pentru a preveni pe cât posibil această nenorocire, am dat numeroase dovezi de umilință: m-am ocupat de toată roboteala, m-am dus să scot apă din pârâu, am făcut supa, apoi am spălat oala la sfârșitul mesei, în timp ce *lama* stătea așezat pe un covoraș, discutând cu gazda.

Am plecat când s-a luminat de ziuă. Vremea era rece și, până ce am intrat în pădure, vântul dinspre nord ne-a biciuit fără milă.

Valea râului Po tsangpo, de la înălțimile unde descoperiserăm izvoarele acestuia și până la malul fluviului Brahmaputra, prezintă o mare diversitate climatică. Plecaserăm printre troiene și aveam să găsim câmpurile înverzite și orzul deja înalt, în ianuarie, la Chowa.

Solul nou al acestei regiuni pare să fie fertil. Atrași de speranța unor recolte bogate, coloni veniți din provinciile limitrofe au defrișat, ici și colo, câteva hectare de pădure și au construit ferme primitive. Acestea, făcute din bârne precum izbele rusești și deseori încadrate de brazi înalți, dau peisajului un caracter aparte, ce amintește de Siberia. Multe dintre aceste case rustice sunt de dimensiuni reduse, locuința fermierilor și grajdul, împreună, măsurând doar rareori peste douăzeci-treizeci de metri pătrați.

În una dintre ele, chiar mai mică, am avut surpriza să descopăr un cuplu idilic de îndrăgostiți.

Amorezii păreau să fi trecut și unul, și altul de jumătatea drumului care duce de la tinerețe la senilitate. Gâtul bărbatului era deformat de o gușă, iar femeia nu era câtuși de puțin o frumusețe.

Alături de ei, cabana lor mai adăpostea o vacă și viteluțul său, încă doi viței, precum și câțiva purceluși: o adevărată creșă de animale. În această companie ciudată și fără astâmpăr am ascultat emoționanta poveste de iubire a gazdelor noastre. Iubire nebunească, fiindcă *nemo* fusese cândva doamna și stăpâna altei case, mai confortabile, și evadase de acolo fără să ia nimic cu ea, fugind spre pădure, de mână cu un Romeo nevoiaș.

Din relația lor nu se născuse nici un copil și, lucru rar în Tibet, nici fermierul, nici tovarășa sa de viață nu-și doreau să aibă. Afecțiunea lor reciprocă, cu toate că data deja de multă vreme, era și acum de ajuns ca să le umple inimile.

Acești oameni sărmani ne-au tratat cum au putut mai bine. Am împărțit cu ei o supă de napi și au insistat să acceptăm niște *tsampa* ca provizie pentru drum.

Se înțelege de la sine că aici, ca și în alte părți, Yongden a fost consultat pe diverse subiecte ținând de resortul prezicătorilor. De astă dată a încheiat ceremonia sfătuindu-i pe fermieri să invite zeitățile *Lu*[1] să primească în casa lor o ofrandă de lapte, dar, mai întâi, să-și curețe cu meticulozitate locuința și tot ce se găsea în ea, pentru ca nimic să nu le displacă divinilor oaspeți.

După ce toate acestea au fost explicate cum se cuvine, fiecare se pregăti de culcare. Gazdele noastre se instalară de o parte a vetrei, Yongden și cu mine de cealaltă, vaca și vițelușul lângă ușă, iar viteii la picioarele noastre și somnul încremeni curând toate ființele din casă, strâns unite în această apropiere fraternă. Doar purcelușii negri continuară să se agite. Gonind de la un capăt la celălalt al cabanei peste cei adormiți, ale căror trupuri lungite nu prea lăsau loc pe podea, aminteau, în semiîntuneric, de acei drăcușori răutăcioși care tulburau odihna Părinților pustiei.

Bătrânii îndrăgostiți erau pesemne obișnuiți cu această vânzoleală nocturnă, fiindcă nu întârziară să sforăie. Convins că nu era auzit, Yongden îmi murmură atunci la ureche:

— Pot să pun cinci rupii în oala care se află deasupra capetelor noastre, pe etajeră, cu ustensilele de bucătărie?... Când vrednica noastră *nemo* o să le găsească, făcând curățenie, o să creadă că divinitățile *Lu* le-au pus acolo.

Gluma era bună; totuși, din precauție, i-am recomandat tânărului *lama* să dea mai degrabă rupii din India decât monede din Sichuan. Cum monedele hinduse se aflau într-o pungă pusă separat, lucrul se putea face, chiar și la lumina slabă produsă de butucii ce aruncau sclipiri roșietice. În felul acesta, dacă din întâmplare am fi fost bănuiți că noi eram donatorii, acele monede ar fi confirmat că merseserăm din Lhasa, unde circulă ele, spre Tibetul oriental și ne întorceam în capitală, așa cum afirmam.

---

1. *Lu* (ortografie tibetană: *Klu*), mai cunoscute sub numele lor sanscrit de *naga*, sunt divinități serpentiforme despre care se crede că locuiesc în ocean, lacuri sau izvoare și posedă bogății fabuloase. Se consideră că îi îmbogățesc pe cei care le venerează. Li se oferă lapte și apă limpede. Lipsa de curățenie, toate mirosurile neplăcute, în special cel al cărnii, le dezgustă și le irită.

Mi-ar fi plăcut să fiu de față când bunii țărani au descoperit micul nostru cadou. Probabil că și-au făcut o părere foarte bună despre talentele tânărului *lama*, care atrăsese asupra lor binefacerile divinităților *Lu*. Însă cum există foarte multe povești despre *Lu* ce apar sub înfățișare omenească, poate gazdele noastre au crezut că noi înșine eram niște zei ieșiți la plimbare.

Anul Nou nu se sărbătorește în aceeași perioadă în toate zonele Tibetului. În timp ce oamenii din Lhasa și din Tibetul central urmează calendarul chinez[1], cei din Po yul și din Kham sunt cu o lună înaintea acestuia. Această particularitate a făcut să ajungem în Chowa, modesta capitală a ținutului Po med, chiar în ziua în care *popa* sărbătoreau aici Anul Nou.

Regele și regina ținutului se găseau în momentul acela în Lhasa, dar această situație nu-i putea împiedica pe supușii lor să petreacă și, de vreme ce toți se veseleau și făceau zaiafet, voiam și noi să ne distrăm asemenea celorlalți.

Ne-am îndreptat deci cu îndrăzneală spre palatul regal și, intrând pe poarta cea mare, am intonat o psalmodie zgomotoasă, revărsând, în valuri neîntrerupte, o mulțime de binecuvântări peste toți și peste toate. Mă îndoiesc că în acel ținut, unde cerșetorii sunt înzestrați totuși cu plămâni excepțional de puternici, cei ca noi au fost auziți deseori.

La ferestre s-au ivit capete, oameni ce apăreau din diferite părți s-au adunat în curte, toți aiuriți, înmărmuriți. Triumful nostru ne sporea îndrăzneala, iar aceasta dădea o nouă forță vocii de bas ultraprofunde – cea cu care *lama* cântă slujbele – cu care tovarășul meu își tuna urările de bine.

Niște câini care, inițial, se apucaseră să latre se văzură în cele din urmă reduși la tăcere și, terorizați, o luară la sănătoasa sau se refugiară în cotloanele cele mai îndepărtate ale curții.

Îmi închipui totuși că, oricât de remarcabil era concertul nostru, auditorii săi au simțit neîntârziat dorința de a-i pune capăt. Niște

1. Totuși, în anumiți ani există o diferență de câteva zile între prima zi a anului conform chinezilor și ziua recunoscută ca atare în Lhasa. China a adoptat acum calendarul gregorian, dar folosirea lui este limitată la serviciile oficiale, vechiul calendar lunar continuând să fie în general folosit.

servitori au adus un vas cu rachiu de orz, ceai și *tsampa* și am fost invitați să ne îndestulăm.

Am refuzat rachiul, declarând că, întrucât urmam cu sfințenie preceptele budiste, nu beam niciodată așa ceva. Atât de puțini oameni se abțin de la rachiu în acel ținut, încât comportamentul nostru ne-a făcut să fim priviți de intendenții palatului cu mare respect, care s-a exprimat prin trimiterea unui taler cu carne uscată. Când am refuzat-o însă și pe aceasta, explicând că respectam viața tuturor ființelor și, mai cu seamă, n-am fi vrut să începem anul participând, fie și indirect, la cruda acțiune de a ucide, admirația băștinașilor a ajuns la culme. Carnea a fost dusă imediat de acolo și o piramidă de prăjituri i-a luat locul în fața noastră.

După ce am mâncat și am băut pe săturate, am primit o mare cantitate de provizii pentru drum și am părăsit palatul urmăriți de privirile admirative ale tuturor ocupanților săi.

La Chowa, traseul principal care urmează valea traversează din nou râul Polung tsangpo, revenind pe malul lui drept. Podul construit în acel loc este în întregime din lemn, lat, închis ca un culoar și prevăzut cu un acoperiș.

Două porți, fiecare având deasupra un mic adăpost pentru paznic, permiteau închiderea capetelor podului. Un număr considerabil de afișe cu desene și formule magice îi tapetau pereții și minuscule banderole de hârtie, grupate în pachete, erau atârnate peste tot. Curentul antrena, se presupunea, cuvintele ce exprimau laude sau binecuvântări imprimate pe acestea și răspândea astfel de-a lungul râului gânduri pioase și semințe de fericire.

Tibetanilor, ca și chinezilor, le place să decoreze podurile, drumurile și locurile remarcabile din țara lor cu inscripții cu caracter poetic, religios sau filosofic. Unii călători s-au crezut datori să ridiculizeze acest obicei; nu-i prea înțeleg. Câteva rânduri de poezie subtilă, cum chinezii se pricep de minune să scrie, sau o cugetare înțeleaptă, gravate pe o stâncă pitorească, imaginea unui Buddha în meditație, pictată într-o peșteră, sau chiar, fluturând în vânt la o răscruce, o simplă panglică de hârtie pe care este înscrisă străvechea mantră sanscrită *Sarva mangalam* („Bucurie tuturor") mi se par de departe preferabile reclamelor lăudând jamboane și lichioruri care *decorează* drumurile din țările occidentale.

Evident, gusturile mele sunt cele ale unei sălbatice.

Lângă pod se găsea un *mani lha khang* înconjurat de grămezi de pietre gravate, cilindri *mani* și numeroase flamuri. De acolo aveai o vedere de ansamblu asupra palatului regal, cu râul curgând la baza lui. Era doar o clădire foarte plată, aproximativ pătrată, care nu vădea nici o preocupare pentru arhitectură.

Văzurăm tot ce se putea vedea în capitala ținutului Po med și, cum era abia începutul după-amiezii, am preferat să ne continuăm drumul în loc să dormim la Chowa.

La căderea nopții ne-am oprit într-un sat, unde am luat o cină de Anul Nou cu niște țărani, iar a doua zi, cum petrecerile continuau, ne-am luat din nou partea noastră în altă fermă.

Dacă Crăciunul nostru fusese destul de dramatic, Anul Nou, în schimb, sărbătorit alături de *popa*, nu era lipsit de veselie; și de câte ori mai plin de bucurie avea să fie, pentru noi, adevăratul An Nou în Lhasa! Totuși, la momentul acela, plăcerea pe care aveam s-o găsim în cetatea sfântă rămânea încă taina viitorului.

În al doilea sat am fost oaspeții unei familii de proaspeți coloni care ne-au tratat foarte cordial.

În timp ce mâncam așezați lângă vatră, iar Yongden stătea de vorbă cu *nepo*, am observat-o pe una dintre fetele din casă care frământa un boț enorm de aluat. A lucrat așa câteva ceasuri. Ca de obicei, *lama* citise de mai multe ori destinul pentru a răspunde la întrebările fermierilor; se făcea târziu, iar tânăra brutăreasă încă frământa. Eram intrigată și aș mai fi rămas trează cu dragă inimă ca să văd rezultatul muncii ei, dar fiul meu ceru îngăduința de a se culca, spunând că eram obosiți și aveam nevoie de odihnă, deoarece aveam de gând să plecăm a doua zi foarte devreme. Nu puteam să-l contrazic; ne-am retras într-un colț al bucătăriei-dormitor și ne-am întins sub cortul nostru folosit pe post de cuvertură.

Gazdele nu aveau să se jeneze pentru niște hoinari ca noi, astfel încât glumele și cântecele au continuat, toți presupunând că zgomotul nu ne împiedica deloc să dormim, așa cum s-ar fi întâmplat în cazul unor *arjopa* veritabili. Bineînțeles, eu am rămas trează și am continuat mult timp să-i observ pe tibetani și să le ascult spusele. Totuși, oboseala a fost mai puternică decât curiozitatea mea și dormitam pe jumătate, când un miros de prăjeală m-a făcut să devin din nou conștientă de ceea ce era în jurul meu.

Tânăra încetase să mai frământe aluatul și prăjea „plăcinte de Anul Nou" în acel delicios ulei dulce pe care *popa* îl extrag din

sâmburii de caise[1] Ce ghinion! Dacă am mai fi stat cu gazdele noastre, am fi primit şi noi partea noastră de plăcinte, pe când acum, foarte probabil, aveam doar să le inhalăm mirosul.

Nu sunt exagerat de lacomă, dar regimul cu *tsampa* în fiecare zi era de o austeritate draconică... Îl blestemam pe *lama,* din cauza căruia ne culcaserăm prea devreme. Oare dormea? Ţineam să aibă şi el parte de supliciul tantalic care îmi era aplicat. Am întins mâna să-l zgâlţâi, dar n-am reuşit să-l ating. Atunci, m-am târât încet spre el, la adăpostul cortului întins peste noi, şi am descoperit că avea ochii larg deschişi.

— Mănâncă plăcinte, i-am şoptit la ureche.

— O, văd foarte bine, răspunse cu glas scăzut, pe un ton plin de regret.

— Crezi că o să ne dea şi nouă?

— Nu spera; ne cred adormiţi.

N-am răspuns la aceste cuvinte dureroase şi, strecurându-mă înapoi lângă sacul ce-mi servea drept pernă, m-am uitat la fericiţii fermieri cum se ospătau. Nu reuşeau să mănânce plăcintele la fel de repede cum ieşeau din tigaie şi tânăra le punea într-un paner pe cele care nu-i erau cerute. În scurt timp au început să se adune într-o grămadă frumuşică, spre care speranţele noastre s-au îndreptat de îndată. Poate că a doua zi aveau să ne dea câteva dintre acelea pentru micul dejun? Aveau să fie reci, dar atât de preferabile totuşi eternei noastre *tsampa*!

Cu burta plină, întreaga familie se întinse, în sfârşit, pe podea, fiecare învelit în păturile sale; focul a scăzut, în încăpere s-a făcut întuneric şi am adormit.

A doua zi dimineaţă se dovedi că mai era aluat care nu fusese prăjit. Am mâncat plăcinte calde cu coajă crocantă şi am luat o cantitate serioasă dintre cele din ajun în sacii noştri cu provizii.

Până în acel moment, călătoria noastră prin Po yul se desfăşurase cât se poate de paşnic şi începeam să cred că poveştile răspândite pe seama băştinaşilor conţineau multe exagerări. Cu toate acestea, toţi tibetanii credeau în ele şi îi socoteau nişte tâlhari înnăscuţi pe bărbaţii chipeşi, cu proporţii atletice şi figuri grave, pe care îi întâlneam în drumul nostru sau în ale căror case înnoptam.

1. Este o specialitate a ţinutului Po med. Ceilalţi tibetani folosesc uleiul de muştar.

În ceea ce ne privește, deși nimic nu ni se păruse că ar fi justificat proasta reputație a oamenilor din ținutul Po, putuserăm, dimpotrivă, să constatăm că, așa cum fuseserăm avertizați, nici caravane, nici călători izolați n-o luau pe itinerarul pe care-l urmam noi. Nu zăriserăm nici măcar unul dintre pelerinii sărmani care, potrivit acestor spuse, se aventurau câteodată în regiunea aceasta periculoasă. Evenimentele aveau să confirme în mai mare măsură informațiile ce ne fuseseră furnizate.

La câteva ore după ce plecaserăm din ferma primitoare unde se făceau niște plăcinte atât de grozave, am trecut prin fața unei case izolate în momentul în care din ea ieșeau mai multe persoane. Petrecerile de Anul Nou continuau; dintre bărbații care se distraseră acolo, unii erau beți criță, iar ceilalți bine afumați. Fiecare dintre ei avea pușcă și unii au ațintit-o asupra noastră, dar noi ne-am prefăcut că n-am văzut nimic.

În cursul serii am descoperit o peșteră mare care ne-a servit drept dormitor. Ne-am odihnit confortabil, ba chiar atât de confortabil, încât am dormit până prea târziu. Gătitul unei supe, un lux pe care ni l-am permis pentru micul dejun, ne-a întârziat și mai mult și, în timp ce terminam de mâncat, a apărut un individ care ne-a întrebat dacă nu aveam nimic de vânzare. A privit cu insistență conținutul sacilor noștri, care erau încă deschiși, și cele două linguri pe care le aveam i-au reținut în mod special atenția. Apoi s-a așezat și, scoțând o bucată de brânză uscată din *ambag*, a început s-o mănânce.

Brânza aceea fermentată seamănă la gust cu *roquefort*-ul, iar Yongden, gândindu-se că ar fi fost un adaos plăcut la meniurile noastre, se interesă dacă ne-o puteam procura din ținut. Bărbatul răspunse afirmativ. El însuși avea brânză la el, nu departe de peșteră, și era dispus să ne dea din ea la schimb pe ace, dacă aveam.

Luaserăm cu noi câteva pachete de ace, în vederea unor schimburi de acest gen, astfel că bărbatul se duse după brânză.

Nu terminaserăm încă de făcut bagajele când se întoarse, însoțit de astă dată de alt bărbat, care se arătă imediat îndrăzneț și necuviincios. Pipăi țesătura cortului nostru, pretinzând că voia să-l cumpere, puse mâna pe linguri și le examină, în timp ce primul cu care avuseserăm de-a face se uita întruna în direcția de unde veniseră amândoi, ca și cum ar fi așteptat și alți oameni.

Intențiile celor doi coțcari se vădiră în curând. Unul făcu să dispară lingurile în *ambag*-ul său, pe când celălalt încerca să smulgă cortul din mâinile tânărului *lama*.

Probabil fuseseră anunțați și alți hoți, care urmau să sosească pentru a-i ajuta să ne prade.

Situația devenea gravă; era important să-i speriem pe cei doi indivizi și să plecăm repede. Poate că după aceea reușeam să ajungem într-un sat unde tâlharii nu aveau să îndrăznească să ne urmărească. În orice caz, puteam să încercăm.

Am încercat mai întâi să fac apel la bunele sentimente ale hoților, dar fără nici un folos. Fiecare minut era prețios, trebuia să terminăm repede cu aceștia și să le dăm de înțeles celor care se apropiau, poate, că nu eram niște mielușei fără apărare.

— Lasă cortul imediat, am comandat cu severitate, și dă înapoi lingurile pe care le-ai luat.

În același timp, luasem pistoletul automat în mână pe sub robă, fără ca hoții să observe.

Drept răspuns, cel mai insolent dintre ei începu să râdă și se aplecă să apuce alt obiect. Mă aflam în acel moment în spatele lui, foarte aproape, atingându-l. Am ridicat arma, orientând-o astfel încât să nu-l ating, pentru că, bineînțeles, nu voiam decât să-l sperii. Omul cu brânza văzu pistoletul când acesta ieșea din mâneca lungă ce-l ascunsese vederii până atunci. Prea îngrozit, probabil, ca să poată scoate o vorbă, crezând că aveam să trag de foarte aproape, ucigându-i tovarășul fără ca el să aibă vreo șansă să intervină pentru a-l salva, rămase locului, privindu-mă fix, cu ochii holbați de spaimă. Să fi observat celălalt figura subit schimbată a prietenului său? Nu știu, dar s-a tras brusc înapoi chiar în momentul împușcăturii și glonțul i-a trecut pe lângă cap, atingându-i părul.

Omul aruncă în grabă lingurile pe jos și amândoi nelegiuiții o luară la sănătoasa prin desiș.

Toată scena aceasta se petrecuse în câteva secunde.

Plecarea celor doi pungași nu ne ameliora decât foarte puțin situația. Poate că se duseseră să se întâlnească cu cei pe care păreau să-i aștepte și, în număr mare de astă dată, să vină să ne maltrateze. I-am spus lui Yongden să lege poverile noastre repede; trebuia să plecăm imediat.

Ce s-ar fi întâmplat oare? Am fi fost atacați? N-am de unde să știu, fiindcă, pe când ne pregăteam să părăsim peștera, a apărut un

grup de vreo treizeci de pelerini. Erau primii călători din alt ținut pe care îi vedeam de când intraserăm în Po yul și alții n-am mai întâlnit niciodată. Acești oameni, trecând pe drum, auziseră detunătura și veneau să vadă ce se petrecea.

Ne-am alăturat grupului și e posibil să ne datorăm viața acestei întâlniri neașteptate.

Am aflat de la noii noștri tovarăși că locuitorii din ținutul Po – sau cel puțin o parte dintre ei – meritau într-adevăr proasta reputație pe care o aveau și urma să mai aflăm asta o dată pe pielea noastră.

Oamenii cu care călătoream veneau în majoritate din Dzogong, de pe valea lui Nu chu: locul pe care îl evitaserăm traversând râul în amonte de Porang, ajungând la Giamo nu chu peste munți. Chiar în ziua în care ajunseserăm la tabăra de *dokpa* de unde luaserăm un ghid și un cal ca să urcăm în pasul Aigni, ei se opriseră lângă altă tabără, la poalele trecătorii ce ducea în valea râului Nagong.

Înainte să urce muntele, mai mulți *trapa* au vrut să-și pingelească cizmele, iar majoritatea pelerinilor au decis să rămână o zi pe lângă *dokpa* și să-și cârpească și ei încălțările. Câțiva laici dintre bărbați și aproape toate femeile au preferat, dimpotrivă, să nu se oprească și să facă ascensiunea fără nici o grabă, pentru a fi ajunși din urmă de grosul grupului pe la poalele versantului opus.

Au traversat trecătoarea și au înnoptat sub copaci, puțin mai jos de aceasta. Când s-a luminat de ziuă, au apărut niște băștinași care urcau spre vârf cu iaci încărcați cu caise uscate și ardei, pe care se duceau să le schimbe pe orz în provincia vecină. Când i-au zărit pe pelerini, s-au năpustit asupra lor, luându-le păturile și puținii bani pe care aceștia îi ascundeau sub veșminte. Apoi, înțelegând că în urma lor venea alt grup de călători, le-au poruncit să o ia repede spre vale, fără să se oprească pe drum. Și-au descărcat animalele, le-au alungat pe munte să pască și, așezându-se lângă trecătoare, au așteptat trecerea celui de-al doilea grup de *neskorpa*.

Trapa i-au găsit acolo, pândind, asemenea acelor demoni care, potrivit legendelor, stau la pândă în ascunzișurile munților ca să-i prindă pe trecători și să-i devoreze.

Băștinașii le cerură un cadou, ceea ce constituie în Tibet, ca și în China, modul politicos în care hoții de drumul mare își formulează pretențiile. Majoritatea călugărilor erau înarmați și le-au răspuns

năvălind asupra lor cu săbiile și sulițele pe care le aveau. Tâlharii au tras și ei săbiile din teacă, însă călătorii erau mai mulți la număr, iar neînfricații fii ai ținutului Po au fost puși în dificultate și, în cele din urmă, învinși.

Grosul grupului și-a ajuns din urmă ghinionista avangardă abia a doua zi și a aflat pierderile pe care le suferise când era prea târziu ca să-i mai urmărească pe hoți.

După această neplăcută aventură, aceia dintre călători care aparțineau ordinului religios zăboviseră mult în diferitele mănăstiri aflate în drumul lor, în timp ce nefericiții lor prieteni, rămași fără resurse, umblau prin sate, cerșind de mâncare și niscaiva boarfe cu care să înlocuiască păturile dispărute. Așa se explica faptul că, deși noi înșine merseserăm foarte încet, nu ne depășiseră.

Trei *trapa* care îndeplineau rolul de călăuze ale grupului străbătuseră deja – în cursul unor călătorii precedente – valea centrală a ținutului Po med, unde intraseră, vara, prin Po Gotza la. Cât despre cele două trecători vecine cu aceasta din urmă, printre care și Aigni la, pe care o traversaserăm noi, cei trei nu știau de existența lor.

Acești oameni, la fel ca numeroși *khampa* din văile râurilor Nu chu sau Giamo nu chu, erau extrem de amabili și ne-a făcut mare plăcere să călătorim cu ei mai multe zile. Mai apoi însă au grăbit puternic pasul ca să recupereze timpul pe care îl pierduseră hoinărind în regiunea înaltă a ținutului Po și să ajungă în Lhasa la data dorită pentru a participa la anumite ceremonii religioase care includeau o remunerație pentru călugării ce luau parte la ele. Treptat, mersul lor s-a transformat într-o adevărată alergare și i-am lăsat să-și continue singuri exercițiul sportiv.

În a doua zi pe care am petrecut-o cu această ceată veselă ne-am îndepărtat de malul lui Polung tsangpo și, traversând o mică trecătoare, am coborât în satul numit Tong med, situat în apropiere de confluența lui Polung cu Yigong tsangpo. Acesta din urmă ne tăia calea și trebuia să-l trecem suspendați de un cablu, la fel cum trecuserăm fluviile Saluen și Mekong.

Norocul nostru ne adusese încă o dată niște tovarăși chiar în momentul când ne erau indispensabili. *Tupa*[1] nu s-ar fi deranjat

1. *Tupa*: luntrași, podari și, prin extensie, cei care îi trag pe călători, bagajele și animalele lor de-a lungul unor cabluri întinse de pe un mal pe altul al râurilor.

niciodată pentru doi hoinari izolați; o taxă de trecere atât de mică n-ar fi fost de ajuns pentru osteneala lor.

Acești *tupa* din Po yul nu semănau deloc cu oamenii simpli și de treabă care dăduseră o mână de ajutor la precedentele noastre traversări aeriene. Comportamentul lor truculent și pitorescul fizionomiilor lor aminteau de unele ilustrații ale lui Gustave Doré. Cablul se asorta cu aspectul proprietarilor săi și dădea o impresie puternică de aventură. Întins de-a curmezișul unui râu mult mai lat decât fluviul Saluen acolo unde îl traversaserăm noi, se lăsa foarte mult în jos și, după toate aparențele, probabil că toată partea de mijloc a curbei pe care o forma era sub apă când râul era umflat.

Mai întâi, *tupa* ne-au spus că se vor ocupa de noi a doua zi, apoi, cedând la insistențele presante ale șefilor grupului nostru și luând în considerare numărul de taxe de trecere pe care le aveau de primit, au acceptat să se deranjeze chiar în ziua aceea.

Cu siguranță treaba nu era floare la ureche.

Tupa erau cel puțin doisprezece la număr. Pentru început, câțiva dintre ei au trecut pe malul opus, executând astfel un adevărat număr de acrobație, fiindcă ei nu erau trași, cum aveam să fim noi, ci înaintau prin forța brațelor pe funia care se legăna ca un scrânciob deasupra pragurilor râului.

Când au ajuns de cealaltă parte au fost trecute bagajele, operațiune care a luat foarte mult timp. În timp ce aceasta era efectuată, o bătrânică ce părea să fie șefă peste *tupa* și primise deja banii plătiți pentru traversare începu să perceapă o contribuție suplimentară, care se ridica la trei ace de persoană sau valoarea echivalentă în numerar. Acele au mare căutare în interiorul Tibetului și, în afara traseelor urmate de marile caravane, sunt greu de procurat. Mătușa *tupa* scotea probabil un venit frumușel din acele pe care le extorca de la călători.

Mie mi-a venit rândul să traversez înaintea lui Yongden. Am fost legată de un cârlig împreună cu altă femeie, la fel ca pe malul fluviului Saluen, însă de astă dată nici un incident nu a marcat traversarea.

Un peisaj de o măreție sălbatică, dominat de vârful gigantic al muntelui Gyalwa Pe Ri[1], se întindea în jurul cablului-pod. De la

1. Acest munte se numește după unii Gyalwa Peri („lotus munte victorios"), iar după alții Gyalwa Pal Ri („nobil munte victorios"). Înălțimea lui

mijlocul acestuia, o panoramă din păcate prea rapidă mi-a înfățișat unul dintre cele mai admirabile tablouri pe care le-am contemplat în anii mei îndelungați de alpinism în Asia.

Strâns încadrate de munți împăduriți, zăpezile neatinse ale „lotusului victorios" își înălțau masa impunătoare la capătul unui defileu întunecat în care râul Yigong se năpustea într-o goană nebună. Un soi de frenezie părea să anime fiecare dintre valurile-i săltărețe, care păreau nerăbdătoare să se arunce ca ofrandă la poalele uriașului impasibil. Asemenea multor peisaje din Tibet, dar într-un mod chiar mai deosebit, tot acest decor era scăldat într-o atmosferă de inefabil mister. Stâncile și copacii luau atitudinea enigmatică a unor deținători de secrete, iar murmurul brizei prin lăstărișuri era întretăiat de reticențe.

Cât mi-ar fi plăcut să mă opresc acolo mult timp, ca să stau de vorbă prietenește cu lucrurile din jur! Dar exigențele călătoriei mele nu-mi permiteau, din păcate, să petrec decât o singură noapte în acel loc.

De îndată ce am pus din nou piciorul pe pământ am început să caut un adăpost și am găsit o peșteră cocoțată deasupra unei mici plaje cu nisip alb. Yongden a traversat râul printre ultimii și mi s-a alăturat la căderea nopții.

A doua zi, deși ne-am trezit în zori, am avut neplăcuta surpriză să găsim goală marea peșteră, aflată la mică distanță de a noastră, în care dormiseră tovarășii noștri de călătorie. Era un lucru regretabil, fiindcă ne bazam pe *trapa* care cunoșteau drumul să ne călăuzească prin pădure. Aceasta se transformase într-o junglă deasă, cu aspect aproape tropical, ce amintea de regiunile joase din Himalaya.

Nici aerul nu mai era același și își pierduse acel soi de savoare deosebită, de putere de înviorare pe care o are pe platourile tibetane înalte și secetoase. Cu toate că eram în toiul iernii, temperatura era neobișnuit de blândă. În această regiune nu dă niciodată înghețul; solul era umed, adesea chiar noroios, cerul era înnorat, iar sătenii din Tong med ne preziseseră că va ploua.

Mai multe trasee, foarte slab marcate, se încrucișează în acel loc, pe malul râului. Unul urcă pe valea lui Yigong, ducând spre nord, spre partea înaltă a ținutului Po (Po tend), și se întâlnește,

depășește 7.000 de metri.

asemenea celui care pleacă de lângă Dashing, cu cărări pe care se ajunge la marele pustiu de iarbă. Altul coboară către sud şi ajunge pe malul fluviului Brahmaputra[1], iar al treilea este drumul spre Lhasa prin provincia Kongbu[2].

După câteva cercetări am descoperit cărarea spre Kongbu şi, urmând-o cel mult o jumătate de oră, am ajuns la o bifurcaţie. În realitate, una dintre ramificaţii era drumul principal, iar cealaltă o scurtătură, dar în acel moment nu bănuiam asta şi, crezând că trebuia să alegem între două drumuri diferite, ne-am încrezut în instinctul nostru şi am luat-o pe scurtătură.

Aceasta era probabil capodopera vreunui inginer de drumuri şi poduri din Po yul şi îi făcea cinste prin originalitatea ei. În multe locuri era barată de enorme stânci perpendiculare, peste care treceam uneori cu ajutorul unor scări ce constau într-un trunchi de copac în care mai multe crestături formau trepte unde îţi încăpeau numai degetele de la picioare, alteori urcând pe pietre care se mişcau, clădite astfel încât să închipuie o scară. În alte părţi, solul dispărea complet de sub picioare, locul lui fiind luat de scânduri cioplite grosolan cu securea sau trunchiuri de arbori tineri înfipte din loc în loc în versantul aproape vertical. Cum aceste diverse lucrări de artă fuseseră executate pe măsura uriaşilor *popa*, de multe ori picioarele noastre nu întâlneau decât golul când coboram pe scările-cremaliere sau ne căzneam să trecem peste breşele pe care oamenii din ţinut le puteau trece dintr-un pas mare. Ceea ce nu puteam face numai cu picioarele încercam să facem cu ajutorul mâinilor şi al toiegelor. M-am surprins apucând o creangă cu dinţii – mişcare instinctivă, care nu putea de altfel să-mi fie de nici un ajutor şi din care Yongden şi cu mine am făcut, timp de mai multe zile, un subiect de glumă.

Dacă n-am fi avut o povară în spate, am fi putut, până la un anumit punct, să găsim plăcere în această gimnastică, însă eram greu încărcaţi. Ştiind că aveam în faţă un traseu lung prin păduri

1. Numit Yesru tsangpo în partea superioară a cursului său care traversează Tibetul. Calificativul onorific *tsangpo* („curat") este dat de tibetani unui mare număr de cursuri de apă importante din ţara lor.
2. Pe lângă aceste trasee mai există cel pe care veniserăm noi şi încă unul care se desprindea din el nu departe de Tong med. Acesta din urmă duce în ţinutul Yigong, de la care vine numele râului.

pustii, ne înarmaserăm cu o provizie serioasă de *tsampa*, iar greutatea ei în spinare ne compromitea în mod periculos siguranța echilibrului la fiecare dintre acrobațiile pe care le făceam.

Cel mai rău era că ne temeam să nu fi greșit drumul. O asemenea cărare ducea probabil la vreun sat, dar nu prea putea fi cărarea spre Kongbu, pe care mergeau – știam asta – catâri încărcați cu poveri.

De asemenea, nu zăream nici o urmă a trecerii foștilor noștri tovarăși de călătorie. Treizeci și două de persoane trebuiau inevitabil să lase urme de pași în noroi. Era evident că grupul de pelerini o luase pe alt drum.

Totuși, întrucât conform micii mele busole înaintam în direcția cea bună, am riscat să merg mai departe.

Până la urmă am rămas din nou singuri. Nu era necesar să fim prezenți în Lhasa la o dată fixă, ca să citim Sfintele Scripturi pentru prosperitatea guvernului lamaist. Era suficient să ajungem în momentul în care începea perioada serbărilor și ne rămânea încă destul timp până atunci ca să ne permitem să zăbovim pe drum.

Posibilitatea de a ne întâlni din nou cu hoți era singura chestiune neliniștitoare, dar, de vreme ce ne aflam în zona aceea primejdioasă și, vrând, nevrând, trebuia să ne continuăm drumul, era inutil să ne facem griji în legătură cu posibilitatea unor pericole pe care nu aveam, de altfel, nici un mijloc să le îndepărtăm.

Pitoreasca noastră cărare s-a terminat lângă un copac uriaș închinat unui silvan. Acolo, cărarea se întâlnea cu drumul de catâri; din fericire, nu ne rătăciserăm.

Locul unde ajunseserăm contrasta plăcut cu monotonia marilor păduri. Împodobit cu flamuri purtând inscripții și desene magice, arborele sacru atenua senzația de neliniște cauzată de semiîntunericul ce domnea sub frunzișul des. În jurul său radiau acele influențe psihice aparte, specifice locurilor consacrate divinităților naturii, și, în timp ce mă odihneam la poalele lui, m-am gândit la epocile foarte îndepărtate când omenirea, încă tânără, trăia în comuniune cu micii săi zei.

Găsind din nou un drum circulabil, am putut grăbi pasul și am regretat mult alegerea nefericită care mă făcuse să străbat scurtătura aceea cumplită. Ar fi trebuit mai degrabă să-l binecuvântez pe silvanul a cărui sugestie ocultă mă făcuse, poate, să urmez acel drum.

Puțin mai departe am ridicat din mijlocul potecii o creangă de orhidee înflorită, cât se poate de proaspătă, de parcă abia fusese

culeasă. Eram în luna ianuarie. Relatez faptul ca să arăt că Tibetul, în întregul lui, este departe de a semăna cu regiunea îngheţată şi aridă ce se întinde, la sud de Lhasa, până la lanţul Munţilor Himalaya.

Spre seară ne-am întâlnit cu *trapa* şi cu tovarăşii lor, care puseseră tabăra într-o poiană frumoasă, pe malul unui afluent al lui Po tsangpo.

Sosirea noastră a provocat oarecare emoţie şi noii noştri prieteni s-au repezit spre noi să ne întrebe despre rezultatul întâlnirii noastre cu hoţii. Am răspuns că nu văzuserăm nici ţipenie de om în drumul nostru. Călătorii au rămas stupefiaţi. Dimineaţa devreme dăduseră peste o ceată de *popa* care le blocaseră trecerea, cerând „cadouri". La fel ca atunci când coborâseră spre valea râului Nagong, *trapa* nu voiseră să dea nimic şi cele două grupuri se încăieraseră. Cum câţiva tâlhari fuseseră răniţi, ceilalţi se îndepărtaseră fără să mai insiste. Dintre *neskorpa*, doi primiseră lovituri de sabie, iar un altul, care, îmbrâncit cu brutalitate, căzuse pe o stâncă, se plângea de dureri interne.

Când am explicat că noi o luaserăm pe scurtătură, toţi ne-au felicitat pentru inspiraţia noastră fericită. Dacă am fi mers pe drumul de catâri, am fi fost, foarte probabil, zăriţi de hoţi, încă furioşi din pricina recentului lor eşec, care ne-ar fi jefuit de tot ce aveam asupra noastră.

Întâlnirile cu tâlharii sunt ceva obişnuit în Tibet şi, în afară de cazul în care sunt extraordinar de sângeroase, ele nu-i impresionează decât foarte puţin pe călători. Vederea tovarăşilor lor răniţi, întinşi lângă foc, nu scădea cu nimic jovialitatea celorlalţi tibetani. Dimpotrivă, s-ar fi zis că acea încăierare, rupând monotonia călătoriei, le dăduse un nou antren.

Focurile mari aprinse în poiană şi zgomotul făcut de cei care tăiau lemne în pădure au atras atenţia sătenilor ce locuiau în vecinătate. Câţiva dintre ei au venit să ne viziteze. Păreau uşor ameţiţi de băutură şi, în timp ce vorbeau cu unii dintre noi, aruncau priviri cercetătoare în dreapta şi-n stânga asupra taberei noastre. M-am întrebat dacă nu cumva erau trimişi în recunoaştere, ca să-şi dea seama de forţa noastră şi să-şi informeze prietenii asupra şanselor pe care le puteau avea să ne jefuiască.

Ţăranii s-au apropiat de Yongden şi l-au rugat să se oprească o zi la ei ca să le binecuvânteze casele şi ogoarele. *Lama* refuză, bineînţeles, invitaţia, pretextând că era foarte grăbit să ajungă în

Lhasa ca să asiste la marea *meulame*[1]. Motivul era absolut plauzibil, așa că țăranii n-au insistat, dar l-au anunțat pe fiul meu că îi vor trimite a doua zi femeile și copiii din sat ca să primească binecuvântarea lui.

În pofida acestor cuvinte virtuoase, călătorii au decis să fie foarte vigilenți pe timpul nopții. Pioșilor solicitanți de binecuvântări sau hoților întâlniți în cursul dimineții le putea veni ideea să profite de întuneric ca să ne atace. S-a făcut așadar de pază cu schimbul în jurul taberei, dar orele au trecut în liniște.

În timp ce dormeam adânc în cortul nostru, pe care îl așezaserăm puțin mai deoparte, grupul de călători a plecat iarăși înainte de ivirea zorilor. Poiana era pustie când ne-am trezit. Eu am insistat să ne bem ceaiul de dimineață, dar, în curând, Yongden a început să nu se simtă în largul lui fără tovarăși în regiunea aceea destul de nesigură. Pe când ne terminam de legat bagajele, iar eu eram aplecată deasupra sacilor, mi-a semnalat deodată sosirea unei cete de tâlhari. Am zărit, într-adevăr, un grup de oameni în direcția indicată de el, dar, când aceștia s-au apropiat, am văzut că nu erau decât femei și copii.

Deși erau pe jumătate beți, musafirii noștri din ajun nu uitaseră să-i trimită pe ai lor la Yongden pentru ca el să-i binecuvânteze. Țărăncile i-au adus un pic de unt, fructe uscate și un coș de ardei, articol de schimb cu o valoare apreciabilă pe piața din Lhasa. Astfel, hoții anunțați de tovarășul meu s-au dovedit a fi, dimpotrivă, niște binefăcători.

Binecuvântarea dată individual fiecăruia, conform ritului lamaist, împachetarea darurilor pe care le primiserăm și o inevitabilă flecăreală cu femeile ne-au întârziat și mai mult. Când am pornit la drum nu prea mai puteam spera să-i ajungem din urmă – cel puțin nu în ziua aceea – pe bunii noștri tovarăși de drum.

1. *Meulame*: „urări de bine". Prin extensie, adunarea călugărilor aparținând celor trei mănăstiri de stat, Sera, Ganden și Drepung, care se reunește la începutul anului pentru a asigura, prin citirea Sfintelor Scripturi și alte ceremonii, prosperitatea Tibetului și a regelui său *lama*.

Capitolul VIII

Era într-adevăr o minune că evitasem atâtea pericole de diverse naturi şi mă aflam acolo unde mă aflam: în Po yul, exact aşa cum plănuisem, şi în drum spre Lhasa. Totuşi, e înţelept să nu te grăbeşti niciodată să te bucuri de norocul pe care-l ai. Încă nu terminasem cu bravii fii ai ţinutului Po, dar şi ei aveau să facă cunoştinţă mai bine cu iscusinţa primei străine care străbătea frumosul lor ţinut. Şi, în timp ce demonstraţiile lor aveau să rămână banale, a mea va dăinui probabil mai mult în memoria celor care au fost martori la ea. Cine ştie dacă, în sânul acestor populaţii cu imaginaţie bogată, nu se va plăsmui o legendă pornind de la ea şi dacă, în viitor, aceasta nu-i va oferi vreunui erudit în materie de folclor ocazia unui profund şi doct comentariu?

În aceeaşi seară, la asfinţit, osteniţi de un drum lung, urmam spre amonte cursul râului Tongyuk, care vuia, nevăzut, mult sub noi. Eram în frunte şi mă uitam încolo şi-ncoace, căutând un loc bun de înnoptat, când am zărit venind în direcţia noastră şapte bărbaţi, dintre care unii purtau poveri. Un presentiment brusc m-a pus în gardă; nu prevedeam nimic bun legat de această întâlnire. Totuşi, cum stăpânirea de sine e cea mai bună armă şi ani întregi de viaţă aventuroasă m-au familiarizat cu evenimentele de acest gen, am continuat să merg liniştită, indiferentă, ca un biet pelerin istovit.

Unul dintre bărbaţi s-a oprit în mijlocul drumului, ca şi cum ar fi vrut să mă reţină, şi m-a întrebat încotro mergeam. Am mormăit numele câtorva locuri de pelerinaj şi, dându-mă într-o parte, am trecut pe marginea potecii, atingând tufişurile. Mă bucuram deja în sinea mea, zicându-mi că vom scăpa uşor şi de data aceasta, când, privind în urmă spre tânărul meu tovarăş, l-am zărit rezemat de o stâncă şi stând de vorbă cu acei băştinaşi. Conversaţia părea

amicală. De unde mă aflam, nu le puteam auzi vorbele şi am crezut că Yongden voia să cumpere *tsampa* de la drumeţi, dar deodată am văzut că unul dintre vlăjgani a înhăţat ceva ce tânărul *lama* ţinea într-un colţ de basma, în timp ce acesta striga către mine: „Mi-a luat două rupii!"

Suma în sine nu merita să te gândeşti la ea, dar unul dintre tâlhari, invidios pesemne pe succesul tovarăşului său, a pus mâna pe povara fiului meu şi se prefăcea că vrea să-i deznoade sforile. Situaţia devenea serioasă. Să folosesc pistolul, aşa cum făcusem cu câteva zile înainte, ieşea din discuţie. Hoţii purtau toţi săbii la brâu; la primul foc tras asupra unuia dintre ai lor, l-ar fi măcelărit pe Yongden, pe care îl înconjurau. Pe de altă parte, să-i las să ne examineze conţinutul bagajelor era periculos. Acestea conţineau unele obiecte de proveniență străină, necunoscute acelor mici sălbatici, care ar fi dat naştere la întrebări stânjenitoare. Cine ştie dacă, deveniţi curioşi, n-ar fi încercat atunci să ne percheziţioneze, cum obişnuiesc hoţii de drumul mare în Tibet? În acest caz ar fi descoperit aurul şi argintul pe care le aveam ascunse sub veşminte. Ce ar fi urmat?... Poate că ne-ar fi omorât pe loc, pentru ca ciudaţii cerşetori care eram să nu-i poată denunţa. Sau poate că, înfricoşaţi de misterioasa noastră personalitate de purtători de comori, ne-ar fi dus în faţa unuia dintre şefii lor. Dacă aş fi mărturisit că eram o străină deghizată, acesta din urmă ar fi pus să fiu dusă la funcţionarul guvernului din Lhasa care stătea cel mai aproape de reşedinţa lui. Dacă m-aş fi încăpăţânat să-mi păstrez anonimatul, ne-ar fi tratat ca pe nişte hoţi, adică şi-ar fi însuşit ce aveam asupra noastră şi ar fi pus să fim ciomăgiţi fără milă. Nici una dintre aceste ipoteze nu era plăcută şi toate duceau la întreruperea călătoriei mele, la un nou şi, poate, definitiv eşec; nu-mi doream aşa ceva.

În mult mai puţin timp decât mi-a trebuit ca să le aştern în scris, toate aceste gânduri îmi trecuseră prin minte şi găsisem scenariul dramei pe care aveam să o joc pe acea scenă rustică.

Mi-am început rolul imediat. Urlând de disperare, cu lacrimi în ochi, am jelit pierderea celor două rupii. Ele erau toată averea mea. Ce avea să se întâmple cu noi?... Cum vom putea să ne hrănim în cursul lungului drum care ne rămânea de făcut până în Lhasa?... Acele două rupii erau, de altfel, bani sfinţi. Un ţăran evlavios i le dăduse fiului meu, *lama*, după o slujbă funebră pe care o oficiase pentru răposatul lui tată...

Da, spiritul bietului om, mort de un an de zile, rătăcea, pierdut pe lumea cealaltă, fără să poată găsi drumul, iar fiul meu, știind ritualul potrivit, îl îndreptase spre sălașul fericirii, Paradisul de la soare-apune, unde acesta trăia acum. Cele două rupii și tot ce aveam în balot – făină, unt, puțină carne –, toate astea erau *yeune*[1], de care numai *lama* și familia lui aveau dreptul să se bucure. Acum, niște necredincioși cutezau să ni le ia... Pedeapsa avea să se abată neîntârziat asupra lor...

Aici am încetat să mai suspin și am trecut la imprecații. Fiind familiarizată de multă vreme cu panteonul lamaist, sarcina nu era extrem de dificilă pentru mine.

Am evocat divinitățile cele mai temute și le-am chemat folosind lunga listă a numelor și titlurilor lor cumplite, pe care omul de rând nu îndrăznește să le rostească.

Palden, Dorje, Lhamo, care călărește un cal sălbatic pe o șa făcută dintr-o piele de om însângerată, zeii mâniați ce devorează carnea făpturilor și se delectează cu creierul lor, precum și uriașii furioși, tovarășii ai Regelui Morții, împodobiți cu coroane din cranii și salbe din oseminte, care dănțuiesc pe cadavre, au fost rând pe rând implorați să ne răzbune.

Oare nu eram tovarășa de viață consacrată și inițiată a unui *nagspa* negru?... Credea cineva că demonul lui tutelar nu va pedepsi răul făcut fiului său care, nevinovat și plin de compasiune pentru făpturi, nu se abătea de la cărarea *gelong*-ilor?...

Mă ascultam, nu fără o anumită mulțumire; mi se părea că le egalam pe cele mai bune actrițe de tragedie. Iluzie vanitoasă, foarte probabil. Oricum, natura înconjurătoare a părut să fie antrenată de declarația mea pătimașă și a intrat în deplin acord cu ea. Pădurea s-a întunecat, o ușoară adiere a făcut să treacă prin desișuri zvonuri venite din depărtări, glasuri lugubre și misterioase au părut să iasă din torentul nevăzut ce curgea pe fundul văii și să urce spre noi, umplând văzduhul de fraze amenințătoare într-o limbă necunoscută.

Eram stăpână pe mine, și totuși n-am putut să-mi stăpânesc un fior cauzat de atmosfera ocultă pe care eu însămi o creasem. De altfel, n-am fost singura care i-a simțit efectul. Cei șapte tâlhari păreau împietriți, unii înșirați lângă o stâncă mare în spatele lui

1. *Yeune*: onorarii ale clericilor pentru oficierea serviciilor religioase.

Yongden, ceilalți nemișcați, mai jos pe cărare. Formau astfel un grup de oameni impresionant, paralizați de o spaimă intensă, care îmi ispitea instinctele de fotograf. Nu era însă nicidecum momentul potrivit pentru o poză.

Unul dintre băștinași a făcut, cu prudență, câțiva pași în direcția mea și, oprindu-se la mică distanță de mine, a rostit timid câteva vorbe împăciuitoare:

— Nu fi supărată pe noi, mătușă, uite-ți cele două rupii. Nu mai plânge. Nu ne mai blestema, nu suntem oameni răi. Respectăm religia și pe *lama*. Nu vrem decât să ne întoarcem în pace la noi în ținut... E la șase zile de drum de aici... Trebuie să trecem printr-un pas... Poftim, ia-ți cele două rupii, iar *lama* să ne dea binecuvântarea lui.

Am lăsat furia și disperarea să mi se domolească și am înhățat cele două monede de argint cu aerul cuiva care redobândește un bun inestimabil. Yongden mi se alăturase; i-a binecuvântat unul câte unul pe cei șapte pungași, le-a urat drum bun și ne-am despărțit.

Nu era cazul să ne temem că aceiași oameni vor face cale întoarsă ca să ne jefuiască pe timpul nopții, însă această aventură era un avertisment care nu trebuia neglijat. Se impunea un marș rapid ca să ieșim cât mai repede cu putință din zona aceea deosebit de periculoasă. Am prelungit etapa până foarte departe, prin pădurea întunecată. A început să cadă o ploaie măruntă și domoală, iar luna în ultimul pătrar a răsărit târziu, melancolică, printre nori; pe la două dimineața am ajuns într-o poiană minusculă pe care un vălmășag de stânci o despărțea de torent. Oboseala nu ne îngăduia să mai continuăm. De cinat nici nu putea fi vorba. Chiar de-am fi putut găsi niște crengi aproape uscate, ne-ar fi fost imposibil să facem foc în ploaie; și ar fi fost prea periculos să ne aventurăm în semiîntuneric ca să scoatem apă printre stânci din râul înspumat. Am vrut cel puțin să am parte de mediocrul confort al adăpostului pe care-l putea oferi micul nostru cort. Odată ce acesta a fost ridicat, Yongden și cu mine ne-am întins pe pământul moale, cu hainele de pe noi umede și cizmele înnoroiate.

Iluminarea capricioasă cauzată de norii ce treceau prin fața lunii însufleța umbrele pe care aceasta le proiecta pe acoperișul nostru alb. Ramuri și stânci desenau pe el siluetele mișcătoare ale unor personaje fantastice. Torentul vorbea tare, cu miile de glasuri

confuze ale unei mulțimi. Ființe invizibile păreau să ne înconjoare. M-am gândit la cele pe care le evocasem, la acea lume misterioasă a zânelor, zeilor și demonilor atât de apropiată de cei care trăiesc în sânul naturii sălbatice. Cu capul obosit rezemat de sacul meu cu provizii, am zâmbit unor prieteni necunoscuți și, închizând ochii, am pornit spre alte vise.

Pitorescul își păstrează întotdeauna în mare măsură drepturile în întâlnirile cu tâlharii din Tibet, însă, chiar dacă apreciezi cum se cuvine divertismentele pline de animație pe care le creează acestea în cursul călătoriilor, îți dorești în general ca ele să nu se repete prea des. În ce mă privește, m-am bucurat sincer că n-am mai întâlnit alți hoți în drumul meu după reprezentația dramatică pe care am dat-o în fața câtorva dintre ei în pădurea din Po med.

Ne apropiam acum de Tongyuk, unde un *dzong* a fost plasat în mod ingenios la intersecția a două trasee, pentru a-i examina pe călătorii care merg spre Lhasa.

De la Tongyuk se poate ajunge la Giamda, capitala provinciei Kongbu, pe un drum mai direct decât cel care ajunge pe malul fluviului Brahmaputra. Am auzit că acesta din urmă este dificil și străbate vaste regiuni pustii. Probabil de aceea călătorii fac un lung ocol spre sud până la țărmul marelui fluviu. Timpul nu are mare valoare în Orient; tibetanii iau în considerare în primul rând siguranța și facilitățile de aprovizionare pe care le oferă un drum.

Din Tongyuk poți de asemenea să te îndrepți către pustietățile acoperite de iarbă ale Tibetului septentrional.

Drumul pe care trebuia să-l urmăm e tăiat de un curs de apă îngust, dar destul de adânc, care coboară din valea unde este situat acel *dzong*. La mică distanță de podul pe care treci acest râu, el se unește cu râul care vine de la Lunang și, nu departe de acolo, acesta din urmă primește un afluent important, pe care n-am putut decât să-l întrezăresc de departe. Toate aceste ape reunite curg spre Po tsangpo, sub numele de „râul Tongyuk".

Podul este lipsit de importanță, nu seamănă deloc cu cele construite peste Polung la Chowa și Dashing. La unul dintre capetele lui se află o ușă care e ținută închisă și chiar lângă aceasta se găsește casa paznicului însărcinat să vegheze ca nimeni să nu treacă fără să fi obținut permisiunea la *dzong* și fără să fi achitat taxa de traversare.

Când am bătut la uşă, paznicul abia a crăpat-o şi se pregătea, probabil, să ne pună întrebări, dar, fără să-i lăsăm timp să o facă, am strigat amândoi ca şi cum am fi fost foarte neliniştiţi:

— Prietenii noştri sunt aici?

— Care prieteni? întrebă omul.

— Grupul de pelerini de la Sera şi Drepung.

— Au plecat toţi azi-dimineaţă.

— Ce nenorocire! am zis amândoi într-un glas, pe un ton de mâhnire profundă.

Cu ochii la noi, paznicul lăsase fără să-şi dea seama uşa să se deschidă puţin mai larg. Am profitat de asta numaidecât şi ne-am strecurat pe terenul interzis, zăpăcindu-l în continuare pe sărmanul om cu întrebările noastre.

Acum voiam să ştim dacă *trapa* nu-l însărcinaseră cumva să ne transmită un mesaj şi, mai ales, dacă nu-i lăsaseră un sac cu carne uscată care ne aparţinea şi care se găsea printre bagajele unuia dintre ei. În timp ce vorbea, Yongden îl privea bănuitor pe bietul tibetan, pe când acesta se străduia să-l convingă că nu i se încredinţase nimic şi protesta spunând că s-ar fi ferit să deţină orice obiect aparţinând unui *lama*.

Tovarăşul meu, ale cărui preocupări păreau să se concentreze doar asupra cărnii uscate, dădea impresia că uitase de orice altceva, şi mai ales de formalităţile ce trebuiau îndeplinite pentru a avea voie să-ţi continui drumul. Îşi juca rolul cu o măiestrie uimitoare. Totuşi, deşi paznicul părea realmente năucit de valul de cuvinte ce-i răsunau în urechi şi de bănuielile jignitoare nutrite de *lama* în privinţa lui, am avut impresia că rămânea destul de lucid ca să fie conştient de datoria sa şi ar fi putut avea îndrăzneala să ne-o amintească şi nouă pe a noastră dacă am fi încercat să ne îndepărtăm.

Speraserăm la mai mult, gândindu-ne că, odată ce vom trece de uşă, vom putea evita vizita la *dzong*; trebuia să avem însă grijă să nu lăsăm să ni se bănuiască intenţia. Şiretlicul ne reuşise pe jumătate; vrednicul paznic, atent doar la *lama*, nu-mi arunca nici măcar o privire şi astfel, cum nimeni nu-i trezise suspiciunea, funcţionarul probabil nu avea să se deranjeze ca să se uite la o cerşetoare. Brusc, mi-a venit un gând îndrăzneţ: voi urca la *dzong* şi, fără nici o îndoială, voi reuşi să-l duc de nas pe umilul subaltern cu care voi avea de-a face singur.

Hotărâtă să mă aventurez, l-am întrebat pe paznic cu intonația plângăreață a sărmanilor:

— *Pönpo* le-a dat de pomană prietenilor noștri?

— Habar n-am, răspunse tăios omul, preocupat în continuare să-și dovedească nevinovăția.

— Ei bine, am spus eu, o să încerc să capăt de la el niște merinde, fiindcă nu mai avem aproape nimic de mâncare, de vreme ce carnea noastră nu e aici.

— Cât despre sac, voi afla adevărul cu ajutorul unei *mo*, interveni Yongden pe un ton sever. Nu dau greș niciodată cu ele.

— Da, da, chiar așa, zise grăbit nevinovatul tibetan. *Mo gyab, lama*, o să te vezi cu *pönpo* mai târziu.

— Eu mă duc chiar acum, am spus, poate se va arăta milos.

Paznicului îi era absolut indiferent.

Pe când mă apropiam de locuința funcționarului, am întâlnit un bărbat îmbrăcat îngrijit, chiar aproape elegant. L-am salutat cu multă politețe și l-am întrebat cum trebuia procedat pentru a fi primit la *pönpo*.

— Ce doriți? a întrebat el.

Am explicat că fiul meu, un *trapa* de la mănăstirea Sera, făcea parte, ca și mine, din grupul de călători ce ajunseseră la Tongyuk în ajun. Pentru că avea dureri la un picior, am zis, rămăsese în urmă, dar se simțea mai bine. Aveam să ne străduim să-i ajungem pe prietenii noștri cât mai repede, fiindcă rămăseserăm fără provizii.

Atunci, cu o timiditate prefăcută, am scos doi *tranka*[1], strânși în colțul înnodat cu grijă al unei cârpe pe care am extras-o din *ambag*. Banii aceia, am declarat, trebuiau oferiți funcționarului când fiul meu avea să mă ajungă din urmă. Nu putea să întârzie. Pentru moment, se informa la paznicul podului în legătură cu un sac pe care prietenii noștri ar fi trebuit să i-l lase când au trecut pe acolo.

Doi *tranka* reprezentau taxa noastră de traversare majorată binișor. Omul putea crede, judecând după ceea ce-i spusesem despre lipsa noastră de merinde, că *lama* spera să primească de la *pönpo*

1. *Tranka*: monedă de argint tibetană a cărei valoare obișnuită este aproximativ un sfert din cea a unei rupii indiene.

un cadou în natură[1] Succesul stratagemei pe care mi-o inspirase cunoașterea obiceiurilor tibetane necesita ca suma exhibată să fie suficientă pentru a-l ispiti pe cel căruia i-o arătam și a-l face să cedeze lăcomiei sale. Puțin îmi păsa ce avea să creadă el după aceea despre speranțele pe care le nutream cu privire la transmutația mărunțișului nostru.

— Până atunci, am continuat, aș dori să cer o *seura*...

N-am avut timp să precizez dacă voiam să cer această milostenie de la *pönpo* sau de la servitorii săi. Fără să încerce să afle mai multe, interlocutorul meu a înhățat iute cei doi *tranka*, mi-a ordonat scurt să aștept acolo și s-a îndepărtat. Comedia se jucase așa cum prevăzusem.

După câteva minute a apărut un servitor care mi-a adus un bol de *tsampa* și am auzit vocea celui care pusese mâna pe banii mei comandându-i:

— Du-o. N-are rost ca *trapa* să mai urce până aici.

Ajungând lângă paznic, servitorul i-a spus câteva cuvinte pe care nu le-am auzit, apoi a plecat.

L-am găsit pe cerberul de la pod mândru și vesel nevoie mare, pentru că, în absența mea, ghicitorul meu, ale cărui *mo* „nu dădeau greș niciodată", descoperise că, într-adevăr, prietenii noștri nu-i lăsaseră sacul nostru cu carne.

Cât despre identitatea bărbatului pe care-l întâlnisem pe drumul spre *dzong*, am socotit că era prudent să nu pun întrebări.

Încă o dată ocoliserăm elegant pericolul. Ne-am grăbit să ne îndepărtăm, ceea ce nu putea să-l mire pe paznic, care credea că eram dornici să ne ajungem repede din urmă tovarășii de drum. În seara aceea am pus tabăra într-un peisaj plăcut, aproape în fața unui sat pe care îl întrezăream de cealaltă parte a râului. În cursul serii a început să ningă ușor și, ca să ne punem la adăpost, ne-am așezat cortul sub un copac mare, însă a doua zi, la primele raze ale soarelui, stratul subțire de nea s-a topit rapid.

---

1. Aceste soiuri de schimburi în care fiecare dintre părți vizează să obțină mai mult decât a dat sunt foarte răspândite în Tibet. Nu poți face nici o vizită, privată sau oficială, fără să aduci un cadou, însă cel care îl primește trebuie să răspundă la fel. Aici se manifestă dărnicia sau zgârcenia lui și, în contrapartidă, mulțumirea sau neplăcerea celui care a făcut cadoul. Ceea ce primești în felul acesta de la o persoană de rang superior rangului tău este numit în mod politicos *seura*: „dar", „milostenie".

Nu aveam să-i mai revedem pe cei care ne fuseseră tovarăși câteva zile. Rolul providențial pe care-l îndepliniseră în călătoria noastră aventuroasă părea încheiat acum, când, chiar și după plecarea lor, reușiserăm să ne folosim de ei pentru a ne facilita trecerea pe la *dzong*-ul din Tongyuk. Fie ca norocul să-i favorizeze și pe ei în cursul vieții, drept răsplată pentru serviciile pe care ni le-au adus fără știrea lor!

Dincolo de Tongyuk, traseul se se îndreaptă spre granița provinciei Kongbu, unde capătă numele de Kongbu iho lam („drumul din sudul provinciei Kongbu"). Ținutul este tot împădurit, dar pădurea își pierde aspectul de junglă semitropicală pe care îl prezintă pe malurile lui Yigong tsangpo, iar peisajul redevine alpin.

Temperatura scăzuse bine; în multe locuri, râurile aveau gheață groasă la mal, iar unele erau în întregime înghețate. În fiecare noapte dormeam sub cerul liber, cu un adevărat rug arzând alături, la poalele vreunui brad ale cărui crengi mari ne serveau drept acoperiș.

Satele, foarte puțin numeroase, se ascundeau în păduri, rămânând invizibile de pe drum, și rareori întâlneam vreun trecător. Eram încă în pustietate și totuși ambianța psihică diferea din ce în ce mai mult de cea a marilor *satong*-uri[1] pe care le lăsam în urmă. Un sentiment imposibil de exprimat ne anunța apropierea aglomerărilor umane; în curând aveam să intrăm în provinciile centrale.

Locuitorii din această regiune poartă, ca și cei din Po yul, o robă de blană peste care îmbracă un soi de veșmânt larg fără mâneci, făcut din piele de urs în cazul oamenilor bogați și din piele de capră închisă la culoare în cel al sătenilor de rând. Pentru ambele sexe forma veșmintelor e aceeași, numai lungimea lor diferă. În timp ce bărbații își sumet poalele robei și le prind la cingătoare, astfel încât aceasta să nu le atingă genunchii, iar veșmântul fără mâneci li se oprește în dreptul mijlocului, femeile poartă roba lungă până la călcâie, iar veșmântul fără mâneci le ajunge până la genunchi. Ca peste tot în Tibet, hainele de blană sunt cu părul pe dinăuntru.

Detaliul caracteristic al toaletei feminine în această parte a „drumului din Sud" este pălăria rotundă, din fetru negru, pe care

1. *Satong*: literal, „pământ gol" Nume dat de tibetani marilor spații nelocuite.

o poartă pe cap toate femeile. Aceasta are o formă absolut europeană și, împodobită cu o panglică sau cu o pană, ar putea sta fără rușine în vitrina oricărei modiste pariziene.

Mult mai interesante decât acest articol de modă sunt însă cântecele stranii pe care le-am auzit în acest ținut.

La început mi-am închipuit că însoțeau oficierea unor rituri mistice îndeplinite în adâncul pădurii, dar circumstanțele mi-au dezvăluit un adevăr mai puțin poetic.

Într-o zi, auzind din nou un fel de lamentație sfâșietoare ce se înalța la oarecare distanță de drum, m-am îndreptat spre pădure, în direcția corului invizibil. În timp ce mergeam, îmi imaginam deja niște funeralii lugubre sau vreo ceremonie cumplită de necromanție. Cuprinsă de atâtarea plăcută care pune stăpânire pe călătorul ce urmează să contemple un spectacol interesant, am ajuns la marginea unei poieni. Pateticele cântărețe erau acolo, îmbrăcate în roba din piele de capră și purtând pe cap pălăria națională rotundă din fetru. Treaba cu care erau ocupate nu avea nimic dramatic. Trăgeau pur și simplu la vale copacii pe care bărbații din tribul lor îi doborau și îi debitau mai sus pe munte. Fiecare dintre bucățile grele de lemn, legată cu funii, era transportată de vreo zece femei, iar tragicul marș funebru avea menirea foarte prozaică de a le face să meargă în același pas.

Care poate fi originea acestei muzici neobișnuite? Niciodată n-am auzit melodii asemănătoare în vreo zonă a Tibetului.

Ieșind din pădurile din Po și de pe Kongbu iho lam, ajungi într-o zonă foarte deschisă, de unde zărești în depărtare intrarea în mai multe văi. Acolo sunt sate răspândite pe o vastă suprafață de pământ cultivat, dincolo de care se întind mari pășuni. Un fermecător fundal alcătuit din munți încadrează panorama, care amintește, la o scară mult mai mare, de unele peisaje din Alpi.

Ținutul ce se întinde la vest și nord-vest de această regiune rămâne încă neexplorat și mă simțeam foarte tentată să fac o cursă rapidă de cercetare peste munții care se înalță între râurile Tomgyuk și Giamda.

Din păcate, timpul îmi era limitat. Trebuia să mă grăbesc dacă voiam să fiu în Lhasa în momentul serbărilor din prima luna a anului. De asemenea, mă temeam în continuare ca nu cumva o imprudență din partea mea să atragă atenția și să-mi compromită

anonimatul. Cum aș fi putut să explic motivele ce mă făceau să rătăcesc în afara traseelor principale? Ce le-aș fi răspuns celor care m-ar fi întrebat încotro mergeam? Mă aflam acum într-o regiune locuită și mă puteam teme, chiar și în mijlocul pădurii, în munți, că voi întâlni tăietori de lemne sau vânători.

În Tibet, nimeni nu călătorește de plăcere, iar oamenii consideră că e absurd să călătorești dacă nu trebuie să ajungi într-un anumit loc pentru treburi sau dacă nu faci un pelerinaj pios.

Dacă aș fi știut numele unei mănăstiri sau al unui *dzong* din munții spre care voiam să mă îndrept ori de dincolo de aceștia, m-aș fi putut folosi de el la nevoie ca să-mi justific itinerarul, însă nu știam nici măcar dacă existau cărări acolo.

Cu toate astea, am plecat, dar noaptea, ca să nu pot fi văzută atunci când, în dimineața următoare, țăranii aveau să iasă la lucru pe câmpuri.

Am ajuns pe o creastă împădurită, am coborât pe versantul opus, am urcat apoi pe alt vârf și am întrezărit în depărtare niște culmi acoperite de zăpadă.

Mersesem deja două zile și mi se părea că voi putea să ajung la râul Giamda. Totuși, eram departe de a fi sigură și, mai ales, nu aveam nici cea mai mică idee câte zile vor fi necesare pentru acel drum.

Pe de altă parte, țineam să ajung la malul fluviului Brahmaputra, lângă Temo, apoi la marele pelerinaj al adepților religiei bön și în alte câteva locuri care îmi fuseseră semnalate în zona aceea. Și mai doream, cum am spus, să ajung în Lhasa în perioada serbărilor. Or, odată ajunsă pe malul râului Giamda – dacă ajungeam –, avea să-mi lipsească timpul necesar pentru a coborî spre sud, până la fluviu, și a face apoi cale întoarsă ca să merg la Giamda, capitala provinciei Kongbu, înscrisă de mai mulți ani în programul meu de călătorie.

Erau aici niște lucruri imposibil de reconciliat. Trebuia făcută o alegere.

Tocmai la această alegere mă gândeam, așezată lângă focul pe care fierbea ceaiul pentru masa noastră de seară, când am zărit deodată, dincolo de flăcări, un *lama* de statură foarte înaltă care mă privea.

Nici Yongden, nici eu nu-l auziserăm venind; aproape ai fi crezut că ieșise din pământ, ca duhurile despre care vorbesc vechile povești.

Tibetanii, încălțați cu cizme de *dokpa* cu tălpi moi și flexibile, nu fac zgomot când merg. Totuși, apariția fusese atât de bruscă, încât îl priveam stupefiați pe necunoscut.

Purta veșmântul foarte simplu al *gomchen*-ilor[1], pe piept îi atârna un *theu treng*[2], iar toiagul său lung și ferecat avea un trident la capăt.

S-a așezat fără să scoată o vorbă lângă foc și n-a răspuns la salutul nostru politicos: *Kale ju den jag*[3] Yongden a încercat, dar fără nici un rezultat, să intre în vorbă cu el. Ne-am imaginat atunci că, potrivit unui obicei de altădată al asceților, făcuse legământ de tăcere.

Omul acela mut care mă privea fix mă deranja; aș fi vrut să se ridice, să plece sau măcar să facă niște gesturi firești pentru drumeți: să mănânce, să bea. Nu avea însă nici un bagaj cu el, nici măcar un sac cu *tsampa*, lucru cu totul neobișnuit în acel ținut fără hanuri. Cu ce se hrănea? Așezat, cu picioarele încrucișate, lângă tridentul său înfipt în pământ, părea o statuie cu ochi vii. Se înnoptase. Oare avea să rămână acolo?...

Ceaiul era gata; straniul personaj scoase de sub robă un craniu tăiat asemenea unui bol și i-l întinse lui Yongden. În general, din aceste cupe macabre, de care nu se folosesc decât misticii tantrici, nu se bea decât alcool. Tânărul meu tovarăș își ceru scuze:

— *Gomchen*, spuse el, nu avem *chang*[4], nu bem niciodată așa ceva.

— Dă-mi ce aveți, răspunse *lama*, deschizând pentru prima dată gura, mi-e indiferent.

Bău și mâncă puțină *tsampa*, apoi se cufundă iar în tăcere. Nu părea nici că ar fi dat să plece, nici că ar fi vrut să doarmă lângă foc.

Brusc, fără să iasă din imobilitatea lui, mi se adresă:

— *Jetsunema*, zise el, ce-ai făcut cu *the treng*-ul, cu *zen*-ul[5] și cu inelele dumitale de inițiată[6]?

---

1. De formă diferită de a celui pe care îl poartă *lama* ce trăiesc în mănăstiri.
2. *Theu treng*: un șirag de mătănii format din o sută opt rondele, fiecare decupată din alt craniu omenesc.
3. *Kale ju den jag*: „Ședeți tihnit". [Vezi și nota 3, p. 57 – n.tr.]
4. *Chang*: în limbajul curent, bere sau rachiu de orz, fără deosebire.
5. *Zen*: o mantie asemănătoare cu o togă, purtată de călugări.
6. Inele simbolice, dintre care unul, din aur, este împodobit cu un *dorje*, iar celălalt, din argint, cu un clopoțel. Nu sunt purtate decât de o

Inima mi-a stat în loc. Omul acela mă cunoștea, mă văzuse în Kham, în pustiul de iarbă, în Amdo, în Tsang, nu știam unde, îmbrăcată în *gomchenma*.

Yongden încercă să mintă. Nu înțelegea, bâigui el, ce voia să zică *lama*... mama sa și cu dânsul... Ciudatul drumeț nu-i lăsă însă timp să debiteze o poveste născocită.

— Pleacă! porunci el pe un ton imperativ.

Îmi recăpătasem sângele-rece. Orice comedie era inutilă. Trăsăturile drumețului nu-mi trezeau nici o amintire, dar el știa cine eram eu. Era mai bine să fac față situației dând dovadă de curaj; acel *lama* nu avea probabil nici un interes să mă denunțe.

— Haide, i-am zis lui Yongden, fă foc pentru tine mai încolo.

A luat un braț de lemne, o creangă aprinsă și s-a îndepărtat.

— Nu-ți scormoni memoria, *Jetsunema*, mi-a spus ascetul când am rămas singuri, am câte chipuri doresc, iar pe acesta nu l-ai văzut niciodată.

Conversația care a urmat a fost prea lungă și a avut legătură cu subiecte prea deosebite de filosofie și mistică tibetane ca să poată fi relatată aici. În cele din urmă, drumețul s-a ridicat și, cu toiagul în mână, s-a îndepărtat ca o fantomă, așa cum venise. Pașii lui n-au făcut nici un zgomot pe poteca pietroasă, a intrat în hățișuri și a părut să se topească.

L-am chemat pe Yongden înapoi și am pus capăt întrebărilor lui cu o frază laconică:

— Acest *gomchen* ne cunoaște, nu pot să-mi amintesc dacă l-am mai văzut, dar nu ne va denunța.

Apoi m-am culcat și m-am prefăcut că dorm ca să pot urmări, fără să fiu tulburată, firul gândurilor cărora cuvintele misteriosului călător le dăduseră naștere în mintea mea. În scurt timp însă, o lumină palidă s-a răspândit pe cer; se lumina de ziuă. În timp ce-l ascultam pe *gomchen* se scursese toată noaptea.

Am aţâţat focul ca să ne pregătim micul dejun frugal.

Deși natura conversației mele cu acel *lama* ar fi trebuit să mă liniștească întru totul în privința caracterului său și să îndepărteze toate temerile că m-ar fi putut denunța, creierul meu obosit de mai

---

anumită clasă de eremiți. *Dorje* simbolizează metoda, priceperea, iar clopoțelul – cunoașterea.

multe luni de neliniște chinuitoare și de alerte permanente nu se putea apăra de angoasele care îl invadau din nou. Nu mai simțeam nici o dorință să continui excursia suplimentară pe care o întreprinsesem.

Dacă nu cumva se ducea la vreo sihăstrie pitită într-un ascunziș al muntelui, *gomchen*-ul avea să coboare, probabil, în valea unde curgea râul Giamda și, oricât respect mi-ar fi inspirat, preferam să nu urmez de aproape pe cineva care mă cunoștea[1].

— Să facem cale întoarsă, i-am zis lui Yongden. Vom traversa trecătoarea Temo și vom vedea marea mănăstire aflată în zonă. O să poți probabil să-ți cumperi de acolo roba călduroasă de care ai atâta nevoie.

Am revenit fără incidente în zona locuită și, trecând prin mai multe sate, am ajuns într-o seară, la căderea nopții, la poalele cărării ce ducea la trecătoare.

O casă mare, masivă, construită din pietre cenușii se înalța acolo, complet izolată în mijlocul pășunilor. În ciuda aspectului ei extraordinar de confortabil pentru acel ținut, dădea o impresie oarecum alarmantă. Fotografia ei, sub titlul de „pensiune a morții" sau de „conac bântuit", ar fi putut furniza o bună ilustrație unui roman-foileton sumbru.

Ni s-a dat imediat găzduire; am fost conduși la etaj într-o cameră mare, curată și bine închisă, dar luminată și aerisită doar printr-o fereastră mică.

Mă ocupam cu Yongden de prepararea supei când a intrat un *lama*, urmat de *nemo*, care îi ducea bagajele. Am înțeles că urma să avem un tovarăș pe timpul nopții.

Lucrul acesta nu prea ne era pe plac, dar nu exista nici un mijloc de a-l evita. Apartamentul care ne fusese închiriat era cel mai bun

1. În afară de temerile pe care le nutream în privința anonimatului meu, mai aveam un motiv. În cazurile de genul acesta, printre misticii tibetani, obiceiul este să nu se caute niciodată în mod deliberat să se creeze ocazia unei noi întâlniri. Ei justifică acest obicei prin motive foarte întemeiate. Unul dintre ele este că o învățătură, o doctrină, niște idei sunt prin esență impersonale și trebuie să rămână astfel pentru cel care le aude exprimate. Acesta trebuie să se ferească să le lege de instrumentul uman sau de altă natură care l-a făcut să le audă într-un anumit moment și care, în clipa următoare, acționat de alte cauze, va produce poate manifestări de ordin foarte diferit.

după cel al stăpânilor casei. Niște negustori care se întorceau din Lhasa ocupau celelalte camere și, cazând doi *lama* împreună, *nemo* arătase respect fiecăruia dintre ei.

Călătorul părea un om pașnic și bine-crescut. A întins departe de noi, în celălalt capăt al încăperii, covorașul ce-i servea drept așternut, apoi s-a apropiat de vatră ca să facă ceai.

Yongden l-a invitat politicos să renunțe, spunând că aveam supă gata făcută și îl rugam să se servească. Avea să urmeze și ceaiul, ne gândeam să facem. *Lama* acceptă, dar se duse să ia din sacul lui pâine și alte câteva alimente pe care le puse în fața fiului meu, pentru ca masa pe care avea s-o ia cu noi să fie mai bogată. Apoi se așeză și începu să mănânce.

Obiceiul tibetan cerea să rămân la oarecare distanță de cei doi bărbați și am profitat de asta ca să-l observ, din colțul meu întunecos, pe omul așezat lângă foc.

O *gomethag*[1] petrecută în bandulieră peste roba de călătorie de model chinezesc, alte câteva detalii ale costumului său și toiagul ferecat cu un trident la capăt pe care-l înfipsese între două scânduri din podea când intrase în cameră mi-au dezvăluit că aparținea uneia dintre sectele „bonetelor roșii", probabil celei legate de învățătura Dzogchen.

Acel *dung khatam*[2] luminat de dansul flăcărilor aducea în casa aceea banală de țară ceva din atmosfera ocultă captivantă a sihăstriilor tibetane. Îmi amintea de unii anahoreți pe lângă care stătusem și de alți câțiva cu care nu putusem decât să discut pe scurt în cursul unor întâlniri neașteptate. Mi-ar fi amintit îndeosebi de *gomchen*-ul întâlnit cu câteva zile înainte dacă amintirea lui nu mi-ar fi rămas, prin ea însăși, foarte vie în minte.

Totuși, exceptând acest accesoriu obligatoriu al costumului oricărui *lama* tantric, noul nostru tovarăș nu semăna deloc cu

1. Este vorba despre o fâșie de stofă ale cărei capete sunt cusute unul de altul. Ea le servește asceților care rămân ceasuri întregi în meditație, iar uneori își petrec toate nopțile cu picioarele încrucișate în postura obișnuită a statuilor lui Buddha. Această fâșie are scopul de a susține șalele și de a facilita imobilitatea prescrisă. În călătorie ea se poartă în bandulieră.
2. Toiagul cu un trident la capăt care a fost, se zice, adus în Tibet de Padmasambhava. Este un accesoriu al yoghinilor shivaiști, însă forma tridentului tibetan e diferită de a celui al shivaiștilor.

enigmaticul personaj cu care avuseserăm o întâlnire atât de neașteptată în pădure.

După ce a schimbat cu Yongden complimentele politicoase și întrebările obișnuite despre ținutul fiecăruia dintre ei și despre peregrinările lor, călătorul s-a arătat a fi un extrem de amabil erudit din provincia Kham.

La început l-am ascultat de la distanță, așa cum mă silea să o fac deghizarea mea, dar după câtva timp, văzând că Yongden nu prea putea urmări disertațiile subtile ale foarte doctului său coleg și că aveam să pierd ocazia de a auzi opinia acestuia despre o chestiune care mă interesa, am uitat de orice prudență și m-am amestecat în discuție.

Străinul nu păru câtuși de puțin mirat de cunoașterea – puțin obișnuită în țara sa în cazul femeilor și laicilor – pe care o poseda jalnica tibetană ce ședea în fața lui. Foarte absorbit de subiectul său, poate că nici nu prea dădea atenție interlocutorilor.

Am stat până târziu în noapte, citând vechile texte, dând propriile explicații, reamintind comentariile autorilor celebri... Eram încântată.

Totuși, a doua zi, când m-am trezit, înainte să se lumineze de ziuă, înfierbântarea mea de orientalistă se răcise, iar sentimentul pe care l-am încercat n-a fost deloc plăcut.

Ca și cum n-ar fi fost deja prea mult, mi-am zis eu, că fusesem recunoscută de misteriosul *gomchen*, propria-mi imprudență făcuse ceva și mai rău.

Cine știe dacă, arătându-mă versată în niște cunoștințe limitate strict la lumea călugărilor învățați, nu-l intrigasem pe tovarășul nostru de cameră și îi trezisem bănuielile? *Philing Jetsunema*, de opt ani de când se plimba printre tibetani, era cunoscută, cel puțin după nume, de la un capăt la altul al țării! Ce nesăbuită fusesem! Ce s-ar fi întâmplat dacă acel *lama*, chiar și fără cea mai mică intenție răuvoitoare, s-ar fi lăudat că mă întâlnise? Oare nu compromisesem reușita anevoioasei mele călătorii? Aveam oare să ajung în Lhasa?

Am urcat spre Temo la rumegând aceste gânduri prea puțin plăcute, după ce îl lăsasem pe călătorul filosof dormind în neliniștitoarea casă cenușie.

Drumul era bun, deși acoperit de un strat gros de zăpadă spre vârful muntelui; am traversat trecătoarea fără dificultate. Coborârea,

toată prin pădure, pe versantul orientat spre Brahmaputra, este extrem de lungă. Nu ne-am permis decât o scurtă oprire, şi totuşi, când am ajuns la primele case din Temo se lăsa noaptea.

Când am avut motive să credem că sătenii se închiseseră în casele lor şi adormiseră, am ridicat cortul într-un loc izolat. Descoperiserăm lemne nu departe de acolo, astfel încât, târând o parte dintre ele până la tabăra noastră, am putut să facem un foc bun. Temperatura era destul de scăzută şi ne bizuiam pe butucii ce aruncau sclipiri roşietice, aşezaţi în faţa perdelelor date în lături ale micului nostru adăpost, să ne ţină cald la picioare.

După o noapte liniştită, m-am trezit dis-de-dimineaţă sau, mai probabil, am visat că m-am trezit. Abia se făcuse ziuă; am văzut un *lama* stând în picioare în faţa mea. Nu semăna nici cu enigmaticul *gomchen*, nici cu învăţatul locvace pe care îi lăsasem de cealaltă parte a muntelui. Avea capul gol. Părul îi atârna într-o coadă lungă până la călcâie şi purta costumul cu fustanelă albă al aşa-numiţilor *reskiang**

— *Jetsunema*, mi-a spus el, veşmântul laic şi rolul de femeie sărmană nu te prind. Ai luat mentalitatea personajului pe care-l joci. Erai mai curajoasă cu *zen*-ul pe umeri şi cu *theu treng*-ul în jurul gâtului. Va trebui să ţi le pui din nou după ce vei trece prin Lhasa... Vei ajunge acolo... N-ai nici o teamă.

A zâmbit atunci cu un fel de ironie binevoitoare:

— *Jigs med naljorna nga*[1], declamă el, cu o emfază voită, citând un vers dintr-o poezie pe care îmi plăcea să o recit.

Am vrut să-i răspund, dar de astă dată a trebuit să mă trezesc cu adevărat. Primele raze de soare îmi atingeau fruntea, spaţiul din faţa mea era gol şi, printre perdelele date în lături ale micului cort, am descoperit, în depărtare, doar acoperişurile de aur sclipitoare ale mănăstirii din Temo.

Duhul bun ce părea să ne urmărească în această călătorie pentru a îndepărta piedicile din calea noastră şi-a manifestat încă o dată protecţia binevoitoare îndreptându-l pe Yongden spre o casă unde acesta a găsit de la bun început tot ce dorea în materie de provizii şi de îmbrăcăminte. Chiar era timpul să-şi ia haine noi. Costumul

---

* Vezi nota 1, p. 148 (n.tr.).

1. „Eu, yoghina fără teamă"

monastic îi era în zdrențe și, de când ieșiserăm de la adăpostul marilor păduri, dârdâia îngrozitor pe timpul nopții.

Veșmântul de ocazie pe care l-a cumpărat era o robă ușor ponosită, dintr-un postav inițial de bună calitate, vișiniu-închis, cu o croială semilaică, cum poartă *lama* când călătoresc. Astfel îmbrăcat, tovarășul meu părea un pelerin înstărit al cărui veșmânt se uzase în cursul călătoriei. Un om cumsecade i-a oferit gratis o piele de capră ca să-i servească drept covoraș. Era aproape un lux! Până în acel moment, Yongden dormise pe pământul gol.

La Temo am aflat o veste care m-a surprins dureros. Panchen-Lama de la Tashilhunpo[1] fugise, se spunea, din reședința lui, pe urmele sale fuseseră trimiși soldați să-l aresteze... cât despre ce se mai întâmplase după aceea, cei care ne-au informat nu știau.

Panchen-Lama – am spus-o în introducerea acestei cărți – mi-a fost gazdă, și încă o gazdă extrem de binevoitoare. Ani de zile am corespondat cu mama lui, care nu uita să-mi trimită, la începutul fiecărei ierni, o bonetă de brocart galben și o pereche de cizme de pâslă brodate chiar de ea.

Cum era posibil ca puternicul senior spiritual din Shigatse să fi devenit un fugar? Nu ignoram complet faptul că relațiile sale cu curtea din Lhasa erau departe de a fi întotdeauna perfect cordiale. Se spunea că simpatiile sale pentru China și atitudinea sa antimilitaristă nu erau pe placul suveranului Tibetului. Știam că în mai multe rânduri îi fuseseră aplicate amenzi sub forma unor grele contribuții; nu mi-ar fi trecut însă niciodată prin minte că ar fi putut fi făcut să părăsească Tibetul, unde este venerat ca o încarnare a foarte înaltei personalități spirituale numite Eupagmed[2].

Ulterior, am obținut mai multe detalii despre această dramă politică foarte orientală și, cum câteva dintre ele ar putea să-i intereseze pe unii dintre cititorii mei, le voi expune pe scurt[3]

1. Marele *Lama* din mănăstirea Tashilhunpo, de la Shigatse, numit în general *Tashi Lama* de străini. Tibetanii îl numesc *Panchen rimpoche*, „Prețiosul (sau admirabilul) învățat" Cuvântul *panchen* este echivalentul termenului sanscrit *pandita*.
2. Eupagmed (sanscritul Amitabha): „lumină infinită"
3. Trebuie să se înțeleagă că nu fac decât să repet ce mi s-a povestit, fără să-mi asum vreo responsabilitate în ceea ce privește exactitatea faptelor, pe care îmi era imposibil să o verific.

Pe măsură ce anii treceau, animozitatea lui Dalai-Lama și a partidei de la curte favorabile Angliei creștea față de Tashi-Lama. Deși acesta din urmă furnizase deja diverse contribuții, i se poruncise să ridice noi subsidii din provincia sa. Cei de la care dețin aceste informații mi-au spus că funcționarii trimiși să strângă banii n-au putut aduna suma cerută și că Tashi-Lama i-a propus lui Dalai-Lama să întreprindă el însuși o călătorie în Mongolia, unde, datorită prestigiului său personal, avea să găsească probabil fondurile pe care trimișii săi nu putuseră să le adune în satele deja sărăcite din Tsang[1] Această permisiune nu i-a fost acordată și a fost poftit să vină în Lhasa.

Se construise o casă pentru el în parcul Norbuling, unde se află reședința obișnuită a lui Dalai-Lama. Mi-a fost arătată, într-un loc retras de pe proprietate; părea neterminată. În popor se șușotea că locuința aceea cuprindea o închisoare și că Panchen-Lama fugise tocmai pentru că fusese informat despre asta.

Voiau guvernanții din Lhasa să-l întemnițeze pe Marele *Lama* de la Tashilhunpo? Numai ei știu, dar lucrul în sine nu pare imposibil. Răzbunarea curții lamaiste asupra tibetanilor partizani ai chinezilor după înfrângerea acestora din urmă pare să fi fost uneori nemiloasă.

Mi s-a povestit, în perioada aceea, că un Mare *Lama*, care era greu de executat public din cauza calității sale de *tulku*[2], a fost întemnițat și condamnat să moară de foame. Cât despre membrii casei sale ecleziastice și demnitarii din mănăstirea sa, acestora li s-au înfipt, zi de zi, cuie în carne până când au murit.

Cam în același an, un membru al înaltei nobilimi tibetane care, fiind ministru de stat, colaborase cu chinezii în timpul ostilităților a fost ucis în palatul Potala în mod barbar. Se spune că, trimis în fața suveranului, care se întorsese de curând în Lhasa, a fost dezbrăcat de veșmintele sale de mătase încă de la sosire și bătut cu bâte până ce aproape și-a dat sufletul. Apoi, după ce a fost legat fedeleș, i s-a dat brânci din capul uneia dintre scările lungi care duc de la poalele

1. Tsang: provincia foarte întinsă situată la vest de provincia Ü. Capitala lui Tsang este Shigatse; cea a lui Ü este Lhasa.
2. *Tulku*: literal, „corp magic" Unul dintre acei *lama* pe care străinii îi numesc în mod impropriu „*lama* încarnați" și „Buddha vii"

muntelui până la porțile palatului lamaist. Încă mai sufla când ajunsese în josul scării și i s-a dat lovitura de grație chiar acolo.

Fiul său a fost informat despre această execuție și, prevăzând soarta care îl aștepta, a încercat să fugă. A fost urmărit, iar gloanțele soldaților l-au ucis în timp ce gonea pe calul său.

Oare aceste relatări nu conțin unele exagerări? E posibil, dar nu și sigur.

În timpul șederii mele în Lhasa – la mai bine de doisprezece ani după insurecția victorioasă împotriva Chinei – am mai aflat și că trei Gyarong pa[1], *lama* de rang înalt, erau încă deținuți acolo ca prizonieri de stat și ținuți în fiare de când fuseseră arestați, ispășindu-și astfel atașamentul față de foștii lor suzerani.

Precedentele acestea ar fi fost deja suficiente pentru a justifica suspiciunea lui Tashi-Lama față de ospitalitatea pe care dorea să i-o ofere preaînaltul său coleg, însă la ele se adăugau și alte fapte, care îl priveau mai direct.

Potrivit zvonurilor care circulau prin Lhasa, trei sau patru persoane aparținând nobilimii din Tsang erau întemnițate în închisoarea special destinată oamenilor de viță nobilă care există în incinta palatului Potala. Motivul detenției lor era legat de afacerea impozitelor pe care am menționat-o mai sus.

Mai circulau câteva povești și, deși nu se putea spune exact cât adevăr conțineau, erau ușor de înțeles îngrijorările lui Tashi-Lama și ale anturajului său.

Ca să revin la el, detaliile fugii sale, așa cum le-am auzit istorisite, ar fi putut furniza cu ușurință materia unui roman plin de dramatism.

Timp de aproape doi ani, unul dintre prietenii săi devotați, *lama* Lobzang, pe care îl cunosc personal, explorase ținutul sub pretextul că făcea pelerinaje și studiase drumurile cele mai potrivite pentru o fugă rapidă. Încă nu se întorsese din ultima sa explorare când Panchen Tashi-Lama, considerând că pericolul era iminent, a părăsit brusc Shigatse. Lobzang a ajuns acolo a doua zi după plecarea lui și s-a repezit pe urmele sale, sperând să-l ajungă din urmă. Tashi-Lama și oamenii ce-l însoțeau întâmpinaseră foarte mari

1. *Gyarong pa*: nume al tibetanilor aparținând triburilor stabilite în văile chineze din vestul extrem al provinciei Sichuan.

greutăți la traversarea unei trecători înzăpezite care se afla în drumul lor. După ce trecuseră, o nouă furtună de zăpadă o blocase complet, astfel încât confidentul Marelui *Lama* s-a lovit de o barieră de netrecut și a trebuit să se întoarcă din drum.

Întrucât nu se mai simțea în siguranță în Tibet, Lobzang a trecut granița în India. Lucrul s-a aflat și ordinul de a-l aresta a fost trimis în mai multe direcții. Cu toate astea, *lama* a reușit să se îmbarce pe un pachebot care pleca spre China și, câteva ore mai târziu, când a sosit telegrama care îl privea, el se afla deja în largul mării.

Cât despre Tashi-Lama, funcționarului de la un *dzong* i s-a părut că-l recunoaște într-un grup de călători ce trecea prin apropierea reședinței lui și a trimis un mesager în capitală ca să-i împărtășească lui Dalai-Lama bănuielile sale.

În Lhasa și la Shigatse, nimeni nu bănuia că Tashi-Lama fugise. Când funcționarul trimis să facă cercetări la Tashilhunpo a descoperit că *Panchen rimpoche* nu era nici acolo, nici în vreunul dintre palatele sale din împrejurimi, trei sute de soldați[1], sub comanda unui *depön*[2], au fost trimiși în urmărirea ilustrului fugar.

Se pierduse însă mult timp. Când soldații au ajuns la granița cu China, pe care nu o puteau trece, Marele *Lama* și credincioșii lui erau deja mult dincolo de aceasta.

Se înțelege aproape de la sine că orientalii nu se puteau limita la povestirea fără înfloriturі a faptelor, așa cum le-am schițat eu. Fuga lui Tashi-Lama era încă oarecum recentă când am ajuns eu în Lhasa și dobândise deja toate trăsăturile unei legende.

Când părăsise Shigatse, spuneau unii, Marele *Lama* lăsase acolo o fantomă care îi semăna leit și care se comporta întocmai cum avea el obiceiul, astfel încât cei care nu știau secretul nu puteau bănui că el plecase. De îndată ce Tashi-Lama fusese în siguranță, fantoma dispăruse.

Alții aveau altă perspectivă asupra miracolului. Potrivit acestora – și erau mulți –, numai fantoma lui *lama* fugise și se arăta în China, în vreme ce adevăratul Panchen se afla în continuare la Shigatse, invizibil pentru dușmanii săi, dar vizibil pentru credincioșii săi supuși și pentru pioșii pelerini care îl venerau.

1. Se cuvine întotdeauna să ținem cont de exagerarea orientală; numărul călăreților nu depășea probabil cincizeci.
2. Un fel de colonel sau de general.

Pentru moment, la Temo, informaţiile mele nu mergeau mai departe de această ştire imprecisă: *Panchen rimpoche* fugise din Shigatse şi era urmărit.

În timp ce îmi continuam drumul spre Brahmaputra, meditând asupra acestui eveniment ciudat, mi-am amintit deodată un lucru.

Cu doi ani şi ceva mai înainte, pe când locuiam la Jakyendo[1], un bard din Kham îmi cântase faimoasa epopee a regelui Gesar din Ling. În cursul celor şase săptămâni pe care mi le-a consacrat, acest om îmi adusese la cunoştinţă şi câteva profeţii foarte vechi, referitoare la venirea unui Mesia războinic, apărut în „Ţara de la miazănoapte", pe care îl aşteaptă tibetanii. Una dintre ele anunţa că, înainte să se ivească acest Mesia, Tashi-Lama va părăsi Tibetul, îndreptându-se spre nord.

Îl ascultasem absolut neîncrezătoare şi, în glumă, întrebasem câte secole trebuiau să treacă înainte să se producă acest eveniment. Bardul meu, un personaj extrem de enigmatic, îmi declarase atunci foarte categoric că voi vedea cu ochii mei adeverirea profeţiei, care avea să se împlinească în mai puţin de doi ani şi jumătate.

Această a doua profeţie mi se păruse şi mai improbabilă decât prima, ba chiar complet absurdă. Totuşi, mă găseam acum la Temo, în inima Tibetului, unde tocmai aflasem de fuga seniorului spiritual de la Tashilhunpo spre pustietăţile din nord şi, între perioada în care bardul îmi relatase previziunea şi cea în care *Panchen rimpoche* plecase din Shigatse, trecuseră doi ani şi o lună.

Stranie coincidenţă, dacă nu şi mai mult de atât! Ce trebuia să cred? Oare evenimentele anunţate ca trebuind să vină după acesta aveau să se producă?... Avea să apară un erou în ţara mitică Shambala[2] şi, adunând, precum se spune, o formidabilă armată de soldaţi

1. Oraş tibetan aşezat la hotarele pustiului de iarbă, despre care am vorbit de mai multe ori pe parcursul relatării mele de călătorie.
2. *Chang Shambala* (Shambala de la miazănoapte) este, pentru iniţiaţii din sectele mistice, o ficţiune simbolică ce corespunde unor fapte de ordin psihologic şi spiritual. Unii învăţaţi consideră Shambala un stat ideal, un fel de echivalent oriental al Utopiei. Alţii vorbesc despre ea ca despre un loc paradiziac de genul lui *Zang dog pal ri* (nobilul munte arămiu), sălaşul lui Padmasambhava. Am cunoscut oameni care pretindeau că fuseseră în Shambala, precum şi alţii, mai modeşti, care se limitau să spună că ştiau drumul într-acolo. Oricum, lăsând deoparte mitologia şi simbolul, un mare număr de tibetani situează astăzi Shambala pe teritoriul rusesc şi o identifică cu Siberia.

„uriași, necruțători și de neînvins", să unească toată Asia sub o singură lege?

Poate că nu era decât un vis, dar mii și milioane de oameni visează acest vis în Orient.

De la Temo ne-am îndreptat spre țărmul nisipos al fluviului Brahmaputra. Maiestuosul fluviu și ținutul cu munți înalți din jurul lui emanau o liniște profundă, o pace adâncă, născute, se părea, din conștientizarea erelor care trecuseră peste ele fără să le tulbure. Serenitatea lucrurilor s-a înstăpânit și asupra minții mele. Temerile, grijile, curiozitatea legată de viitor s-au desprins de ea; le-am simțit dispărând în ambianța nesfârșit de calmă.

Ne-am reluat pasul de gură-cască; erau atâtea de văzut și de observat în regiunea aceea! Printre curiozitățile drumului pe care îl urmam erau și grupurile numeroase de pelerini *bönpo* în procesiune în jurul muntelui numit Kong bu Bön ri[1], unul dintre locurile sfinte ale religiei lor.

Acești *bönpo* sunt adepții unei religii care predomina în Tibet înainte de introducerea budismului. Se poate ca, la origine, credințele lor să fi fost destul de asemănătoare cu cele ale șamaniștilor din Siberia[2], dar este imposibil de ajuns la o certitudine în această privință prin studierea unor documente scrise, fiindcă pe vremea când învățăturile religiei bön nu erau amestecate cu elemente budiste probabil că în Tibet nu exista scriere.

Nu pot să mai zăbovesc aici asupra acestui subiect.

Mulți pelerini dădeau ocol muntelui sfânt prosternându-se la fiecare pas: cu alte cuvinte, întinzând brațele în față, culcați la pământ pe burtă, marcau, cu o linie pe care o trasau cu vârful degetelor, lungimea terenului acoperit de corpul lor; apoi, ridicându-se, se plasau exact pe linia pe care o trasaseră, se prosternau,

1. *Kong bu Bön ri*: „muntele adepților religiei bön în Kongbu"
2. În pofida cercetărilor întreprinse de orientaliști cu privire la șamanism, rămân încă multe lucruri de descoperit pe acest teren. Sub numele de șamaniști sunt clasificați oameni care mărturisesc credințe foarte diferite și, de altfel, în acest caz, ca și în cel al lamaismului, străinii n-au prea avut de-a face decât cu oameni de rând. Există o elită de șamani, cum există și una de *lama*, însă prima, mult mai puțin numeroasă, limitându-se la indivizi izolați, este mai greu de descoperit.

marcau din nou punctul pe care-l atingeau cu degetele și tot așa, kilometri întregi.

M-am smuls cu părere de rău de pe malurile fluviului Brahmaputra și am urmat cursul râului Giamda spre amonte, vizitând în drumul meu *Pu chung ser kyi lhakhang*, un mic templu acoperit de o cupolă aurită, care adăpostește un altar din aur.

Pe măsură ce înaintam de-a lungul văii, observam aerul de ținut părăsit. Sate pustii cădeau în ruine, buruienile și pădurea triumfătoare recuceriseră terenurile altădată defrișate și cultivate. Pe drumul care urmează malul stâng al râului existaseră posturi chineze. Din loc în loc se vedeau turnuri de pază înalte pe jumătate năruite, în jurul cărora familii în majoritate mixte – tatăl chinez, mama tibetană – se stabiliseră ca fermieri. Acum, acest traseu izolat era bântuit de tâlhari îndrăzneți ce coborau din lanțurile de munți pe care mă gândisem să le traversez înainte de întâlnirea cu *gomchen*-ul călător. Țăranii din satele dimprejur ne recomandaseră insistent să trecem râul și să urcăm pe malul lui drept, chiar dacă drumul era mai lung, pentru că ținutul era puțin mai populat și mai sigur în partea aceea. Casele erau totuși foarte risipite. După ce am trecut de Chemadzong, am mers aproape numai prin păduri pustii.

Pe acest drum am întâlnit două femei abandonate de grupuri de pelerini, care mi-au adus aminte de muribundul pe care-l văzusem la Kha-Karpo la începutul călătoriei mele.

Una dintre femei, în ciuda rugăminților noastre insistente și a faptului că îi dăduserăm niște bani, a refuzat să se lase condusă la un cătun din vecinătate, unde ar fi putut primi găzduire. Se apucase să facă foc sub copaci, la marginea drumului; Yongden a adunat o cantitate serioasă de crengi și buturugi, pe care le-a pus lângă ea, și ne-am continuat drumul.

Am întors de mai multe ori capul, crezând că poate ne va chema, însă n-a făcut nici un semn. O ultimă privire mi-a înfățișat-o așezată, nemișcată, în umbra serii ce se lăsa cu repeziciune, lângă grămăjoara de lemne care începea să ardă. O coloană subțire de fum albăstrui se înălța dreaptă în fața ei, ascunzând-o pe jumătate, ca un simbol al vieții gata să o părăsească.

Cea de-a doua femeie zăcea într-un minuscul adăpost din crengi tăiate, făcut pentru ea de vreun țăran milos. Poate că bunătatea acestuia nu mergea până la o adăposti pe bolnavă la el acasă sau

poate că, asemenea celeilalte abandonate, femeia prefera singurătatea și liniștea în aer liber. Nu mi-a zis decât că i se aducea de mâncare în fiecare zi din satul vecin.

Un cățeluș stătea lângă ea, păzind-o în felul său. Lătra cu furie de cum apărea cineva și, așa plăpând cum era, încerca să-i sperie pe cei care se apropiau de stăpâna lui. Credinciosul animal era într-adevăr emoționant.

Nici aici n-am putut să fac altceva decât să dau niște bani și să-mi văd de drum... „Să-ți vezi de drum": oare nu asta ești silit să faci zi de zi, cu inima strânsă, neputând să dai alinare nenumăraților nefericiți ce zac de-a lungul tuturor drumurilor lumii?

Giamda, considerat în Tibet un oraș important, e un simplu sat. Doar situarea lui la întâlnirea a două căi de comunicație importante – drumul principal de la Lhasa la Chamdo și drumul care coboară spre Brahmaputra – îi conferă o importanță comercială și, probabil, strategică. Deși se află la o altitudine de 3.300 de metri, clima din valea râului Giamda e destul de caldă. Termometrul meu arăta acolo +18 grade în jurul amiezii, în luna ianuarie.

Călătorii care se îndreaptă spre Lhasa trebuie să treacă apa la Giamda, pe un pod unde se cere taxă. Cunoșteam detaliul acesta de multă vreme, dar ne imaginam un pod cu aspectul celui din Chowa, cu porți și cu gherete unde stăteau, ne temeam noi, paznici ce-i examinau pe trecători și le puneau întrebări. Câte ceasuri n-am petrecut imaginând și discutând strategeme ca să scăpăm cu bine din această situație periculoasă!

Realitatea era foarte diferită. Podul, un simplu tablier din scânduri, nu avea nimic arhitectural și, într-o căsuță așezată în fața lui, pe drum, se afla doar o femeie care avea sarcina de a percepe taxa. Doi copilași se jucau în fața ei, aproape de malul apei. După ce Yongden a achitat taxa de trecere, unul dintre prichindei a primit misiunea să ne însoțească la *pönpo*, de la care trebuia să obținem autorizația de a ne continua drumul.

Lama intră în locuința „marelui om", în timp ce eu mă așezam pe un bolovan în fața ușii sale, în praf. Pe stradă, care era foarte îngustă în acel loc, treceau mulți oameni; nici unul nu-mi dădu atenție.

Înăuntrul *dzong*-ului, Yongden salută un domn tibetan – funcționarul însuși?... poate secretarul lui?... Mai probabil, un simplu angajat, umil contopist subaltern. După câteva minute ieșea, ne luam baloturile în spinare și orașul temut era traversat.

În timp ce ne îndepărtam, tovarășul meu și cu mine ne priveam, fiecare cu un zâmbet ironic la adresa celuilalt, amintindu-ne planurile complicate pe care le concepuserăm chinuindu-ne mintea. Lucrurile considerate dificile și înfricoșătoare devin în general foarte simple atunci când le înfrunți.

Ne aflam acum pe ruta directă spre Lhasa, ruta poștală chiar, unica din Tibet[1], un fir lung de drum care merge de la Chamdo, pe granița cu China, până la Munții Himalaya, trecând prin Lhasa.

De-a lungul acestei vechi artere din centrul Asiei, progresele civilizației sunt vizibile sub forma unor construcții asemănătoare cu niște mici capele, care marchează distanța în mile. La prima vedere, mă înșelam efectiv, luându-le drept altare rustice sau colibe cu *tsa-tsa*[2], cum există atâtea în Tibet. Ceea ce îmi accentua iluzia era faptul că vedeam, așezate pe unele dintre aceste edicule, pietre care purtau obișnuita inscripție *Aum mani padme hum hri* sau alte formule de același gen. De asemenea, jur-împrejurul lor, pe pământ, se zărea urma circuitului efectuat de credincioșii fervenți care se învârteau în jurul monumentelor sacre. Tocmai datorită unuia dintre aceste suflete pioase mi-am descoperit eroarea.

Observând un bătrân care se învârtea, cu aerul că era adâncit în meditație, în jurul unei capele, am vrut să arunc o privire asupra statuii sau tabloului dinăuntru. Spre marea mea uimire, n-am văzut decât o piatră roșcată pe care erau înscrise niște cifre: 135 sau un număr oarecare. Ciudat! Cunoștințele mele despre lamaism erau prinse pe picior greșit. Despre ce era vorba? Mi-au trebuit câteva minute ca să elucidez misterul acelui simbol.

Studiile orientale rezervă multe surprize, dar, în ce mă privește, nu mi-aș fi închipuit niciodată că mă vor face să descopăr cultul bornelor kilometrice.

Priveliștile, observațiile și discuțiile interesante care au animat ultima parte a călătoriei mele către Lhasa au fost foarte numeroase. Trebuie să omit însă relatarea lor ca să-mi rămână suficient spațiu pentru povestirea șederii mele în capitală.

Traversarea trecătorii Pa, în Kongbu, ne-a fost umbrită de un spectacol dureros. Un grup de pelerini veniți din Tibetul oriental se scindase acolo într-un mod ciudat, dar, din păcate, nu și foarte

1. Exceptând scurta ramificație poștală ce deservește Shigatse.
2. Vezi p. 151.

rar întâlnit, o parte dintre călători transformându-se în tâlhari. Aceştia din urmă îi atacaseră cu sălbăticie pe ceilalţi *arjopa* ca să le fure boarfele amărâte şi o sumă care, în total, nu atingea zece rupii. Câteva femei stăteau acolo, adăpostindu-se într-un ascunziş al muntelui, nefiind în stare să-şi continue drumul. Una dintre ele avea o gaură în cap, iar alta o mână ruptă şi o rană îngrozitoare în piept. Toate erau mai mult sau mai puţin pline de vânătăi. Cadavrele a doi bărbaţi zăceau la câţiva paşi de locul unde se găseau nefericitele femei. Acestea mi-au spus că alţi bărbaţi răniţi reuşiseră să-şi continue drumul.

Asta se întâmpla la mică distanţă de Lhasa, pe ruta poştală. Nişte soldaţi pe cai ar fi putut să-i prindă cu uşurinţă pe tâlhari în câteva zile, dar cine îşi bate capul cu asemenea lucruri în această sărmană ţară?

Capitolul IX

În sfârșit, după patru luni de mers, de aventuri și observații din care n-am putut povesti aici decât o infimă parte, am plecat din Dechen într-o dimineață, în zori, ca să parcurg ultima etapă spre Lhasa. Vremea era frumoasă, rece și uscată, iar cerul luminos. Soarele care răsărea făcu să apară în fața noastră, încă departe, și totuși afirmându-se deja măreț și dominator, marele palat al pontifului lamaist.

— De data asta victoria e a noastră! i-am spus lui Yongden.

El însă m-a făcut să tac:

— Nu, încă nu. Nu spune nimic, nu te bucura. Cine știe?... Trebuie să mai traversăm Kyi chu, iar acolo se poate ridica un obstacol...

Atât de aproape de țintă, refuzam să cred că norocul ne putea părăsi, dar n-am insistat.

Mergeam repede, iar Tsi Potala creștea văzând cu ochii. Acum se distingeau clar liniile elegante ale numeroaselor sale acoperișuri aurite, ale căror unghiuri ascuțite scăpărau în lumină.

Valea pe care o urmam se lărgea treptat. Poate că munții ce o încadrează au fost cândva acoperiți de păduri, însă astăzi nu mai există nici un copac în afară de cei care decorează un mic număr de grădini în sate.

Acestea din urmă deveneau tot mai apropiate între ele pe măsură ce înaintam spre capitală, dar am remarcat cu mirare întinderea considerabilă a terenurilor lăsate pârloagă. Viața e scumpă totuși în Lhasa, se pare că ar exista interes pentru sporirea producției în vecinătatea capitalei. De ce țăranii nu fac asta? Pământul din regiune pare mediocru, iar îngrășământul lipsește, căci cel pe care îl furnizează turmele este folosit în întregime pe post de combustibil și vândut scump ca atare. Totuși, aceste dificultăți ar putea fi, probabil, depășite în mai mică sau mai mare măsură, așa cum sunt și în alte

părți ale țării. E posibil ca alte motive să se opună dezvoltării agriculturii. Unul dintre acestea este poate cel care mi-a fost oferit cândva în împrejurimile orașului Shigatse: impozitele prea mari nu le permit cultivatorilor să scoată decât prea puțin profit sau deloc, așa încât ei se limitează să producă doar cantitatea de grâne strict necesară pentru alimentația lor și pentru achiziționarea, prin troc, a articolelor indispensabile propriei întrețineri.

Ajunși la Kyi chu, trecem apa cu un bac împodobit cu un cap de animal – probabil cel al unui cal, în concepția unui artist din partea locului. O mulțime heteroclită, oameni și animale, se înghesuie la bord. Câteva minute sunt suficiente pentru traversare; nimeni n-a catadicsit să arunce vreo privire spre niște zdrențăroși ca noi, cum trec pe acolo cu sutele în fiecare an.

Iată-ne deci pe teritoriul capitalei, dar suntem încă departe de orașul propriu-zis. Yongden îmi reprimă încă o dată încercările ezitante de a intona un cântec triumfal, fie și redus la un murmur. De ce se mai teme acum? Am ajuns. De altfel, cerul însuși ne dă un nou semn al complicității sale paterne.

La fel cum atunci când am plecat din Yunnan „zeii" ne-au înlesnit fuga pe timpul nopții, „adormindu-i pe oameni și amuțind câinii", intrarea noastră în Lhasa pare protejată printr-un fel de miracol.

Abia am debarcat, că atmosfera, până atunci foarte calmă, se tulbură dintr-odată. În doar câteva minute se pornește o furtună violentă, ridicând până la cer nori de nisip. Am văzut simunul în Sahara, iar această teribilă aversă uscată îmi dă impresia că m-am întors în marele deșert. Umbre nedeslușite se încrucișează cu noi, oameni frânți în două, acoperindu-și fața cu mânecile lungi sau cu poala robei. Cine ar putea să ne vadă venind? Cine ar putea să ne recunoască?

O gigantică perdea galbenă, făcută din nisip ce plutește în văzduh, e întinsă în fața palatului Potala, orbindu-i pe ocupanții acestuia, ascunzându-le Lhasa și drumurile care duc spre ea. O interpretez ca pe un simbol ce-mi promite o siguranță deplină, iar viitorul îmi va justifica interpretarea. Timp de două luni voi circula prin Roma tibetană, îi voi străbate templele și mă voi plimba pe cele mai înalte terase ale palatului Potala fără să bănuiască nimeni că, pentru prima dată de când e lumea, o femeie străină a contemplat orașul interzis.

Ca de obicei, festivitățile de Anul Nou atrăseseră în Lhasa o mulțime venită din toate părțile Tibetului. Hanurile erau pline și

toți cei care dispuneau de o cameră sau de un adăpost oarecare le închiriaseră; călătorii dormeau prin grajduri și campau prin curți. Aș fi putut umbla din poartă în poartă ore întregi în căutarea unui adăpost, fără alt rezultat decât acela de a fi privită cu atenție și de a trebui să răspund la numeroasele întrebări pe care tibetanii, curioși din fire, nu uită niciodată să le pună. Am fost scutită însă de această plictiseală și de acest pericol.

Vijelia încetase la fel de brusc cum începuse. Ne opriserăm în colțul pieței, destul de încurcați, neștiind prea bine unde să ne ducem, când o femeie s-a apropiat de mine și mi-a zis:

— Cauți o locuință, *Ma gue*[1]. Pesemne că ești foarte obosită, vii de așa departe... Urmează-mă, știu un loc unde o să te simți bine.

Uimită, i-am zâmbit săritoarei tibetane, murmurând mulțumiri. Oamenii amabili sunt mulți în „Țara Zăpezilor", iar solicitudinea generoasă a acelei necunoscute nu era deloc extraordinară, dar cum putea ghici că veneam de „așa departe"? Probabil vederea toiagului meu de pelerin îi sugerase această idee și, după atâtea ajunări și osteneli, slăbisem suficient ca să inspir milă: chiar și așa, întâlnirea aceea mi se părea cam neobișnuită.

Spre deosebire de majoritatea compatrioților săi, cea care ne conducea nu era vorbăreață. O urmam în tăcere, destul de buimăciți de zgomotul și îmbulzeala de care ne dezobișnuiserăm după patru luni petrecute în singurătate și, poate, și mai buimăciți de reușita noastră. Avuseserăm atâtea îndoieli, tremuraserăm atâta... și acum se isprăvise, ajunseserăm la țintă. Surescitarea cauzată de luptă, încetând brusc, ne lăsa un moment năuciți.

Femeia ne-a dus la marginea orașului, într-un loc de unde vederea foarte largă și extrem de frumoasă cuprindea palatul Potala. Acest detaliu m-a bucurat, fiindcă tot drumul îmi dorisem să găsesc în Lhasa o locuință de unde să-l pot privi cât vreau.

Casa în care ni s-a închiriat o cămăruță minusculă era o șandrama pe jumătate dărâmată, numai bună să îndepărteze de noi toate bănuielile care ar fi putut să ne pună anonimatul în pericol.

Nimănui nu-i putea trece prin minte să caute acolo o călătoare străină, iar zdrențăroșii locului n-au știut niciodată cine eram.

---

1. Literal: „măicuță bătrână", un apelativ politicos și afectuos; oarecum echivalentul apelativului „doamnă în vârstă" folosit în China, dar mult mai puțin ceremonios și adresându-se doar femeilor din popor.

Cât despre femeia care ne adusese, aceasta plecă după ce își luă rămas-bun în câteva cuvinte. N-am mai văzut-o niciodată.

Seara, cu puțin înainte să adormim în magherniţa noastră, l-am întrebat pe fidelul meu tovarăș de drum:

— Acum am voie să spun că am câștigat partida?

— *Lha gyalo. De tamche pam!* răspunse el, punând în exclamația sa în surdină toată voioșia ce-i umplea inima: „Suntem în Lhasa!"

Ajunsesem din fericire în Lhasa, partea cea mai dificilă a misiunii mele era îndeplinită, însă lupta nu era nici pe departe încheiată. Eram în Lhasa; acum trebuia să rămân aici.

Deși mă ostenisem să ajung până în capitala Tibetului mai degrabă ca să răspund provocării adresate călătorilor decât ca rezultat al unei dorințe arzătoare de a o vizita, de vreme ce mă aflam aici, voiam să-mi acord o compensație pentru oboselile și ofensele pe care le îndurasem până să-mi ating ținta. Mi-ar fi fost rușine dacă, lăsându-mă recunoscută și prinsă, aș fi fost ținută o vreme închisă undeva, apoi expulzată din țara, când n-aș fi apucat decât să arunc o privire superficială asupra fațadei edificiilor. Așa ceva nu trebuia să se întâmple. Voiam să urc până sus pe Potala, să vizitez sanctuarele și marile mănăstiri din împrejurimi, să asist la diversele ceremonii și să particip din plin la toate festivitățile legate de Anul Nou. Această răsplată mi se cuvenea de drept și nu eram dispusă să mă las lipsită de ea.

Lhasa, cea mai mare așezare din Tibet și capitala acestuia, este departe de a fi un oraș important. E construită într-o vale largă, pe malul drept al râului Kyi. Orizontul ei este format din impunătoare lanțuri de munți golași, pe care amurgul îi zugrăvește în culori minunate.

Oricât de frumos ar fi peisajul ce încadrează Lhasa, el n-ar reține totuși atenția într-o țară bogată, în peisaje de o măreție extraordinară, cum este Tibetul, dacă Potala nu i-ar conferi un caracter cu totul aparte.

Acest edificiu gigantic ocupă unul dintre vârfurile[1] unui mic lanț muntos ce răsare, izolat în mod curios, chiar în mijlocul văii. O imagine poate da o idee în acest sens mai bine decât orice descriere; totuși, nici cea mai bună fotografie nu poate reda înfățișarea lui

1. Pe al doilea vârf este construit colegiul de medicină.

impunătoare așa cum se ridică pe muntele său: un piedestal din construcții masive care înalță în văzduh un palat roșu cu acoperișuri de aur.

Cu bogățiile conținute în aglomerarea de construcții ce se etajează fără o ordine anume pe versantul colinei Potala s-ar fi putut construi un palat feeric, dar arhitecții tibetani n-au fost niciodată artiști. Folosite de ei, cele mai prețioase materiale nu pot decât să exprime opulența sau puterea, fără să ajungă la frumusețe. Totuși, această tratare barbară a argintului, aurului și gemelor dă o notă originală palatelor și templelor din Tibet, le armonizează cu peisajele austere în care se înalță, iar din această armonie se naște o impresie puternică.

O mare parte din decorația murală a palatului Potala și a templului Jokhang este opera unor pictori chinezi sau a elevilor lor. Ai putea petrece zile și luni întregi citind, în imagini, în nenumăratele coridoare și galerii ale marelui palat lamaist legendele zeilor și sfinților reprezentați de milioane de mici personaje ce forfotesc în fresce. Episoadele, atitudinile și veșmintele sunt tratate într-o viziune spirituală; ansamblul este plin de însuflețire și de viață.

Dispersate între apartamente, întâlnești multe *lhakhang*-uri[1]. Acestea conțin numeroase statui ale tuturor personalităților simbolice și mistice din budismul mahayanist.

În încăperi mai întunecoase și mai izolate sunt îmbunați zeii și demonii autohtoni, la care tibetanii nu s-au putut hotărî să renunțe când au adoptat budismul.

În alte locuri, alte entități teribile sunt ținute captive prin puterea unor formule și ceremonii magice. Se face de pază necontenit lângă ele, ca să nu poată scăpa, ceea ce s-ar întâmpla negreșit – spun tibetanii – în cazul în care cuvintele a căror putere ocultă le-a subjugat ar înceta să mai fie pronunțate la momentul prescris.

Ca o contrapondere la ofrandele datorate spaimei, voi menționa obiceiul pueril, dacă vreți, dar în fond mișcător, de a hrăni făpturile numite *Yidag*. Uriașe, cu pântec enorm și având drept gură o gaură minusculă, doar atât cât să lase să treacă un ac, acestea sunt mereu chinuite de foame, iar apa pe care încearcă să o soarbă se preschimbă în flacără la apropierea lor. Pentru a răcori aceste ființe nenorocite,

1. Este vorba de așa-numitele *preta* din textele sanscrite.

în fiecare dimineață li se oferă apă, care, datorită frazelor magice rostite de oficiant, nu se transformă în foc.

Această mitologie și aceste rituri, rudimentare sau poetice, sunt foarte îndepărtate de adevăratul budism, doctrină rațională ce nu admite nici o ceremonie religioasă. Totuși, învățații tibetani, chiar și cei mai sceptici, le apără, susținând că, așa cum e el, lamaismul este adecvat țării lor și nivelului intelectual al maselor.

Palatul Potala cuprinde somptuoase apartamente private, iar terasa lui superioară, ocupată de pavilioane în stil chinezesc, ar putea fi transformată într-o grădină suspendată ideală, cum nu există alta în lume. Ideea și dorința de a crea una nu le-au venit probabil nici unuia dintre pontifii care s-au succedat pe tronul lamaist.

Din înaltul palatului, privirea cuprinde, de o parte, toată valea cu orașul Lhasa întinzându-se pe o mare câmpie, iar de cealaltă, un pustiu mărginit, în depărtare, de un lanț înalt de munți abrupți. Acolo, pitită la poalele acelui zid ciclopic, se zărește marea mănăstire Sera[1]; albă toată, cu palate roșii și acoperișuri de aur, ca Potala însuși, aceasta este o putere de care stăpânul din Potala trebuie să țină seama.

Elementul comic care, în cursul neobișnuitei mele călătorii, se amestecase mereu în incidentele cele mai neplăcute, ba chiar și în cele calificate de obicei drept dramatice, nu putea să mă părăsească în Lhasa. A agrementat cu fantezie vizita mea la Potala.

În timp ce mă îndreptam spre palatul suveranului lamaist, mi-a trecut prin minte că ar fi fost mai sigur pentru mine să pătrund acolo cu un grup de pelerini sau de alți vizitatori. Autenticitatea evidentă a unor tibetani veritabili trebuia să o acopere pe a mea și să risipească îndoielile.

Din păcate, n-am întâlnit în drumul nostru nici *dokpa*, nici alți oameni de la hotare și mă resemnasem deja să intru însoțită doar de Yongden, când am observat doi bărbați, îmbrăcați în roba alburie din serj grosolan a oamenilor de la țară, care căscau gura nu departe de prima poartă de la intrare.

— Să-i luăm pe ăștia doi cu noi, i-am spus lui Yongden.

— Cum vrei să le facem o asemenea propunere? răspunse el. Oamenii ăștia poate n-au nici un chef să viziteze Potala.

1. *Sera*: „grindina"

— Să încercăm totuşi, am replicat. Au exact aerul blajin al nătărăilor de care avem nevoie.

Şi, în câteva cuvinte, l-am pus la curent pe fiul meu în privinţa rolului pe care trebuia să-l joace.

Chiar în acel moment soseau vreo treizeci de ţărani ce îndeplineau o corvoadă, cărând un trunchi enorm de copac. Yongden prinse ocazia şi, făcându-se că se dă repede înapoi ca să evite trunchiul greoi care se apropia din partea lui, se lovi violent de unul dintre cei doi ţărani.

O exclamaţie de părere de rău politicoasă servi la începerea conversaţiei.

— *Atsi!* Nu vă văzusem.

— Nu face nimic, *lama*, răspunseră cu respect acei oameni cumsecade.

— De unde sunteţi? se interesă tânărul meu prieten, luând aerul protector al unui citadin născut în capitală care se adresează unor oameni de la ţară.

Unul dintre interpelaţi spune numele unui sat şi ne informează că el şi tovarăşul lui au venit să vândă grâne şi că, după ce şi-au terminat treburile, au de gând să se distreze nitel în marele oraş înainte să se întoarcă acasă a doua zi.

— O să vizitaţi Potala, continuă Yongden pe un ton ce pare mai curând să afirme un lucru cert decât să pună o întrebare.

Cei cărora li se adresează mărturisesc cu umilinţă că nu asta e intenţia lor. Au străbătut deja de mai multe ori locuinţa „Preţiosului Protector"[1] şi...

Yongden nu-i lasă însă să continue şi, cu autoritatea unuia dintre călugării din Potala, le înşiră meritele legate de această vizită pioasă. În loc să bată străzile fără folos şi să bea prin cârciumi, mai bine, cu înţelepciune, vor aduce cinstire ocupanţilor diferitelor *lhakhang*-uri ale palatului. Apoi, schimbând tonul, cu vocea încărcată de emoţie, plină de dulceaţă, cu privirea magnetică exprimând o compasiune

1. Numai străinii îl numesc pe Marele *Lama* din Lhasa Dalai-Lama. Acest ultim nume este un titlu care i-a fost conferit de un împărat mongol şi înseamnă „Ocean Lama", adică, în frazeologia orientală, „*lama* excelentissim" Tibetanii îşi numesc suveranul *Gialwa rimpoche* („preţios cuceritor") sau *Gyap gueune bu* („protectorul din Centru"), aluzie la provincia Ü (centru), a cărei capitală este Lhasa.

și o bunăvoință fără margini, bunul apostol adaugă că, de vreme ce împrejurările[1] i-au făcut să se întâlnească, e dispus să-i conducă din templu în templu, să le spună numele zeităților ale căror statui se găsesc acolo și să le istorisească poveștile lor.

O ocazie atât de fericită nu se ivește în fiecare zi. Cei doi bieți nerozi erau uluiți și îl urmară pe *lama* cu fețele radioase și inima plină de recunoștință.

În urma lor, plină de încredere, am urcat șirurile lungi de trepte în aer liber ce duceau la o a doua poartă, pe unde se intra în clădiri. Cei trei bărbați intrară primii, bazându-se pe superioritatea masculului. Mă pregăteam să intru la rândul meu, cu umilință, când un băiat – un țânc de zece-doisprezece ani, un novice mic și gras, roșu la față, cu nasul turtit și urechile clăpăuge, asemenea unui gnom înfășurat într-o robă monahală de trei ori prea mare pentru el – mă opri și, foarte brutal, îmi porunci să-mi dau jos tichia căptușită cu blană de oaie. Genul acela de acoperământ pentru cap nu era permis în interiorul palatului.

Cu mintea prinsă de alte griji, uitasem acest detaliu. Ar fi trebuit să port o pălărie de fetru, un *patu*[2] sau un *bakor*[3], iar acum neglijența mea avea să mă silească să-mi continui plimbarea cu capul gol. Lucrul pare lipsit de importanță, însă pentru mine avea toate aparențele unei catastrofe. De multă vreme purtam tichia aceea amărâtă care – mă convinsesem pe jumătate – fusese așezată în drumul meu de prieteni necunoscuți din altă lume, pentru a-mi desăvârși deghizarea. Îmi umbrea fața, o ascundea în parte și înțelegeam întreaga valoare a protecției pe care o constituia împotriva posibilităților de a fi prea ușor privită îndeaproape și recunoscută.

Dar era ceva și mai rău. Batoanele de tuș pe care le foloseam pentru a-mi vopsi părul se consumaseră cu mult înainte să fi ajuns eu în Lhasa. Aș fi putut cumpăra altele încă de la sosire, dar starea locuinței mele, cu ușa din scânduri larg depărtate între ele și pereții crăpați care, la orice oră, lăsau tot ce făceam pradă curiozității celor

1. În tibetană se spune: „Rezultatul cauzelor anterioare". Este o frazeologie preluată din determinismul strict al doctrinei budiste și, oricât de lamentabili ar fi tibetanii în general ca budiști, convingerea lor în această privință este absolut ortodoxă.
2. Un fel de cunună purtată de femeile din Lhasa.
3. Acoperământul de cap înalt, în formă de coarne, al femeilor din Tsang.

ce doreau să mă spioneze, nu-mi îngăduise să mi-l vopsesc din nou. Părul meu își recăpătase drept urmare culoarea sa brună naturală și nu se mai asorta cu negrul ca smoala al cosițelor false din păr de iac. De asemenea, acestea se subțiaseră treptat, pierzându-și puțin câte puțin din substanță, din ziua, deja departe acum, când mă împodobisem cu ele în pădurile de pe Kha-Karpo. În prezent nu erau cu mult mai groase decât o coadă de șobolan. Încolăcite pe fruntea mea, pe jumătate mascate de tichie, erau încă de ajuns pentru a imita, vag, coafura femeilor din unele triburi de păstori, însă puștiul acela oribil voia să mă facă să mă descopăr!... Nici un clovn, în nici un circ din lume, eram convinsă, nu afișase vreodată o figură mai ciudată și mai comică decât cea pe care avem s-o ofer eu privirii gărzilor, paracliserilor și sutelor de credincioși fervenți care circulau prin palatul potentatului lamaist.

Totuși, nu mi se oferea nici un mijloc de a scăpa de această încercare. Mi-am dat jos tichia, am ascuns-o la piept, sub robă, cum mi se poruncise, și i-am ajuns din urmă pe tovarășii mei. Yongden zăbovise puțin ca să mă aștepte; cum mă zări, cuprins de spaimă, căscă o gură cât toate zilele și abia își reținu un strigăt de disperare.

— Ce-ai făcut? îmi spuse el cu o voce neliniștită. Cine ți-a luat tichia?

— Nu mi-e îngăduit să intru cu soiul ăsta de acoperământ pe cap, i-am răspuns în grabă.

— Parcă ești un demon, continuă el, tremurând deznădăjduit. În viața mea n-am văzut o asemenea figură... O să fii în centrul atenției tuturor...

Simțeam că mai aveam puțin și izbucneam în plâns de nervi.

Din fericire, aerul complet indiferent al celor doi săteni m-a mai reconfortat puțin. Păreau să nu observe nimic neobișnuit sau ciudat la mine și își ascultau cu atenție ghidul, care le istorisea cu o volubilitate destul de febrilă felurite povești despre zei, sfinți *lama* și Dalai-Lama de odinioară. Alți oameni au făcut coadă să-l asculte pe iscusitul orator și curând s-a format un mic alai, cei care îl alcătuiau extaziindu-se în fața cunoașterii nemărginite a binevoitorului *lama* ce catadicsea să-i lumineze. L-am urmat, pierdută în mulțimea ce se îmbulzea de-a lungul coridoarelor, pe scări și pe ușile înguste ale templelor, și nimeni nu arunca vreo privire spre coafura mea extraordinară. Eram singura care realizam stranietatea

mea și, treptat, liniștindu-mă, am început să gust gluma. Cât despre Yongden, îi trecuse și lui prima spaimă, dar nu prea îndrăznea să întoarcă privirea spre mine, de teamă ca aspectul meu să nu-l facă să izbucnească în râs.

Până la urmă, tot grupul nostru a ajuns pe terasa superioară a palatului, ocupată de pavilioanele chinezești ale căror acoperișuri scânteietoare mi se arătaseră de departe, la începutul ultimei etape, anunțându-mă că ajungeam la țintă.

După ce ne-am mai plimbat într-o parte și-ntr-alta, la câteva ore după ce intraserăm în palat, am coborât spre marea poartă de la intrare.

Din înaltul marii scări exterioare am privit îndelung priveliștea minunată oferită de Lhasa ce se întindea la picioarele mele cu templele și mănăstirile ei, asemănându-se, văzută de atât de sus, cu un mozaic alb, roșu și auriu, a cărui margine îndepărtată o formau nisipurile și îngusta panglică azurie a râului Kyi chu.

Într-un peisaj ca acela, mi-am zis, niște popoare occidentale ar construi un oraș magnific. Și, mental, îmi reprezentam bulevarde largi, monumente, parcuri, ocupând spațiul din fața mea. Dar, cu blândețe și imperioasă, adevărata Lhasa, jalnică și fastuoasă totodată, se suprapunea mirajului orașului modern și îl risipea. Fie ca zeii Tibetului să o ferească de „zgârie-nori" și de grădini savant desenate. Așezată între munții ei golași, printre nisipuri și pietre, Roma lamaistă, sub cerul său luminos, e frumoasă și măreață în felul ei.

Mai aveam puțin și ajungeam la poarta cea mare, când un pelerin cu care m-am încrucișat și-a permis în sfârșit să remarce ceva insolit în fizionomia mea.

— De unde o fi venind aia? zise el către tovarășii săi.

Dar el însuși găsi răspuns numaidecât la propria-i întrebare:

— Trebuie să fie o *ladaki*[1], adăugă dânsul.

Odată ieșiți din Potala, cei doi țărani îi mulțumiră lui Yongden cu efuziune și îi oferiră câțiva bănuți de aramă în semn de respect și recunoștință.

— Totul e bine, îmi spuse tânărul meu tovarăș, i-am împiedicat pe acești doi nătărăi să se îmbete, iar ei ne-au fost de folos.

1. Femeie din Ladak, regiune a Tibetului occidental.

Spunând acestea, puse bănuții în palma unui cerșetor orb, iar aventura făcu astfel încă un om fericit.

Oricât de magnific ar fi palatul său din Lhasa, actualul Dalai-Lama nu pare să-l considere foarte atrăgător; nu vine aici decât din când în când, cu ocazia anumitor sărbători. Reședința sa obișnuită este Norbuling[1], un parc foarte întins străbătut de câteva alei.

În Norbuling poți vedea o mică colecție zoologică și o curte de păsări neobișnuită, unde, la fel ca în parlamentele câtorva națiuni înapoiate, sunt acceptați numai masculii. Există acolo trei sute, poate și mai multe, de asemenea vietăți hărăzite celibatului.

Dalai-Lama are mai multe locuințe în parcul Norbuling. Diferitele încăperi din care este alcătuită una dintre ele sunt mobilate fiecare în alt stil; sunt denumite „camera englezească", „camera chinezească", „camera hindusă" etc. Acoperișul casei este plat, după obiceiul tibetan, și are deasupra ornamente aurite numite *gyaltsen*-uri, simboluri ale dominației și ale biruinței. Acest fapt a dat naștere unei glume lingușitoare, pe care curtenii regelui-*lama* o repetă necontenit în fața lui.

„Toate aceste camere, cea englezească, cea chinezească, cea hindusă", spun ei, „se află sub acoperiș și sub *gyaltsen*-uri, care sunt tibetane; tot așa și Tibetul este deasupra tuturor țărilor lumii, iar domnia ta ești cel mai mare dintre monarhi"

Se pare că Dalai-Lama zâmbește cu plăcere ascultând această inepție. În ce mă privește, mi-e greu să cred că poate lua asemenea discursuri în serios. De două ori a plecat în exil, mai întâi în India, apoi în China, și acolo trebuie să fi aflat multe lucruri despre lumea din afara Tibetului. Dar, dacă suveranul este conștient de situația lui, nu la fel se întâmplă și cu poporul, căruia i se spun poveștile cele mai fantastice pentru a menține prestigiul lui Dalai-Lama și al curții sale.

Iată una dintre ele.

În cursul unei călătorii pe care Dalai-Lama a făcut-o în India, i s-a întâmplat, fiind oaspetele viceregelui, să se afle cu el într-un imens salon unde erau adunate o mulțime de personalități distinse. Deodată, a întins mâinile și – minune! – cei de față au văzut în palmele sale cei doi munți din Lhasa: într-una Potala cu palatul

1. *Norbuling*: „insula (sau locul)-giuvaier", adică frumoasă și desăvârșită ca un giuvaier.

său, iar în cealaltă Chokpori cu colegiul de medicină. La vederea unei asemenea minuni, englezii, cu viceregele în frunte, s-au prosternat la picioarele lui Dalai-Lama şi l-au rugat să le acorde protecţia lui. Un raport a fost trimis imediat regelui Angliei, iar acesta, împărtăşind sentimentele de teamă şi de veneraţie pe care miracolul le inspirase eminenţilor săi supuşi, l-a rugat pe Dalai-Lama să devină patronul regatului său şi să-i vină în ajutor dacă ar fi fost atacat. Preabunul şi milostivul suveran al Tibetului i-a promis cu amabilitate că-şi va trimite armata să-l apere dacă Anglia s-ar fi aflat vreodată în pericol.

Bazându-se pe poveşti de genul acesta şi iluzionându-se în privinţa semnificaţiei unor fapte care ar avea nevoie de prea mult loc ca să poată fi povestite aici, cea mai mare parte a tibetanilor îşi închipuie la ora actuală că ţara lor este într-un fel suzerana Marii Britanii. Aşa le sunt explicate şederile temporare în Lhasa ale unui agent politic englez. Acesta vine, cred ei, ca să primească cu respect ordinele lui Dalai-Lama pentru a le transmite protejatului său regal.

Gluma este, probabil, amuzantă, însă glumele de genul acesta au o latură periculoasă, pe care numai cei care au trăit mult timp în regiunile izolate ale Asiei sunt capabili să o discearnă cu claritate.

Pentru un călător la curent atât cu trecutul istoric al Tibetului, cât şi cu intrigile politice ţesute aici în timpurile moderne şi care este, mai cu seamă, perfect familiarizat cu lamaismul, o şedere în Lhasa e cât se poate de interesantă; alţii ar trăi probabil o decepţie.

Ar fi inutil să cauţi în Lhasa acele străzi mărginite de prăvălii ciudate, acele pieţe în aer liber care, în China, îi oferă amatorului de bibelouri un teren de vânătoare atât de captivant. La ora actuală, articolul cel mai vizibil pe piaţa din Lhasa e ustensila de bucătărie din aluminiu; pe locul doi vine marfa hidoasă de proastă calitate importată din India, Anglia, Japonia şi din câteva ţări europene. N-am întâlnit nicăieri altundeva ţesături de bumbac mai oribile sau obiecte de faianţă mai vulgare decât cele etalate pe tejghelele negustorilor din Lhasa. Comerţul cu China, altădată înfloritor, a fost atât de îngrădit în favoarea mărfurilor care intră în Tibet trecând prin India, încât aproape că nu mai există, ca să zic aşa, exceptând ceaiul şi mătăsurile, şi încă se fac eforturi pentru subminarea lui.

Venind din China, unde banii sub formă de monede şi de lingouri circulă în mari cantităţi, am avut în Lhasa prefigurarea a ceea ce mă aştepta în Franţa. În provinciile centrale ale Tibetului nu mai

există bani. Moneda națională, *tranka*, un bănuț din argint cu valoare foarte scăzută, a dispărut aproape complet; cele câteva rare specimene care se mai întâlnesc primează în raport cu celelalte monede.

Cât despre lingoul de argint de cincizeci de taeli*, denumit „Tamigma" de locuitorii din Lhasa, care era de uz curent pe vremea când chinezii ocupau țara, acesta a trecut în lumea vechilor mituri.

Guvernul din Lhasa a turnat o monedă urâtă de aramă, care este folosită pentru tranzacții în capitală și pe o mică rază în jurul acesteia. În restul țării nu are putere de circulație.

De asemenea, au fost tipărite bancnote; ele rămân un obiect al curiozității și, chiar și în Lhasa, comercianții nu le acceptă.

În sfârșit, există în apropiere de Norbuling o clădire unde se bat monede de aur, însă ele nu circulă. Modestul arsenal al tibetanilor se învecinează cu minuscula monetărie.

Am întrebat un mare număr de oameni despre cauzele acestei ciudate dispariții a banilor din Tibetul central, în vreme ce în Tibetul chinez ei continuă să existe din abundență. Răspunsurile pe care le-am primit au variat în funcție de condiția socială și caracterul celor cărora mă adresam. Unii s-au mulțumit să zâmbească atunci când i-am întrebat unde se duseseră banii; alții au declarat: „Banii îi are guvernul, îi tezaurizează", iar alții, mai îndrăzneți, mi-au răspuns brutal: „Guvernul nostru îi dă *philing*-ilor care stăpânesc India, ca să plătească puștile vechi pe care ni le vând. Acestea ne pot fi de folos ca să ne batem cu chinezii, care sunt slab înarmați, dar ar fi inutile în fața unei armate a *philing*-ilor".

Aceeași idee îmi era uneori expusă într-un mod mai original care lăsa să se întrezărească ideile superstițioase ale tibetanilor. Înainte de a fi expediate către Lhasa, povesteau niște oameni cumsecade, puștile vândute țării lor erau supuse anumitor practici magice ale preoților *philing* și, ca urmare a acestora, erau lipsite de puterea de a-i ucide pe *philing*-i și pe soldații lor.

Nu numai în Lhasa vorbește poporul despre banii dați *philing*-ilor, dar oamenii din capitală măcar au o idee despre ceea ce primesc în schimb. Nu peste tot e la fel. În acea parte din Kham care a trecut sub autoritatea regelui-*lama*, când sătenii se plâng în legătură cu creșterea necontenită a impozitelor, funcționarii le răspund că protectorul lor patern, Dalai-Lama, n-are nici o vină și că *philing*-ii

* Veche monedă de cont chinezească (n.tr.).

îi zic să strângă bani de la oameni. De ce le dă ascultare și ce anume obține în schimbul banilor săi nu li se explică acestor munteni simpli. Ei reținu doar că oribilii „străini cu ochi albi"[1] sunt cauza ruinării lor.

În felul acesta și în alte câteva asemănătoare este semănată și cultivată ura față de albi în colțuri îndepărtate ale Asiei. Ea crește acolo, se răspândește și pregătește partizani pentru conducătorul, oricare ar fi el, ce-și va asuma rolul mult așteptatului Mesia-justițiar.

În fiecare an, în noaptea cu lună plină a primei luni are loc în Lhasa o serbare foarte ciudată. Schelete din lemn foarte ușor, măsurând până la patru și chiar cinci metri înălțime, sunt acoperite cu ornamente din unt colorat. Personaje făcute tot din unt – zei, oameni, animale – sunt prinse de ele și, în fața fiecăreia dintre aceste construcții numite *torma*, pe o masă, se află mai multe rânduri de lămpi, alimentate cu unt. În jur de o sută de astfel de *torma* sunt ridicate în *parkor*, adică pe șirul de străzi ce formează circuitul din mijloc al pelerinajului în jurul templului Jokhang. Această serbare nocturnă este oferită zeilor, așa cum alteori se dau concerte pentru a-i binedispune.

Serbarea *torma*-lelor de unt din Lhasa e celebră în tot Tibetul și chiar și în țările vecine. Este cu siguranță foarte strălucitoare, dar, în ce mă privește, o prefer în cadrul somptuos al marii mănăstiri Kumbum, unde am avut ocazia să asist la ea de mai multe ori.

În orice caz, această parte din programul festivităților de Anul Nou în Lhasa m-a făcut să petrec o seară dintre cele mai amuzante.

De îndată ce lămpile au fost aprinse, Yongden și cu mine ne-am dus în *parkor*. Acolo se adunase deja o mulțime imensă, așteptând trecerea lui Dalai-Lama, care trebuia să vină să vadă *torma*-lele. Nu o dată văzusem îmbulzeli de genul acesta, dar treceam prin ele precedată de servitorii mei și înconjurată de alți oameni care îmi croiau drum. Pentru prima dată, aveam să experimentez ce înseamnă o învălmășeală tibetană când tu însuți faci parte din ea.

Cete de *dokpa*, uriași vânjoși îmbrăcați în piei de oaie, ținându-se unul de altul astfel încât să formeze un lanț, se năpusteau, pentru simpla plăcere a acestui joc, acolo unde mulțimea era mai compactă, înfigându-și pumnii enormi în coastele bărbaților sau femeilor care

1. Vezi nota 2, p. 104.

aveau ghinionul să se afle în fața lor. Agenți de poliție, înarmați cu bice și cu bâte lungi, enervându-se din ce în ce mai tare pe măsură ce se apropia ora trecerii lui Dalai-Lama, își foloseau armele la întâmplare, fără nici un motiv și împotriva oricui. În mijlocul acestui tumult, apărându-ne de lovituri și de busculade, am petrecut câteva momente plăcute. În sfârșit, Dalai-Lama a fost anunțat și dezordinea a crescut și mai mult. Polițiștii au devenit necruțători; oamenii, brutalizați fără milă, au luat-o la sănătoasa. N-au mai rămas, aliniate de-a lungul caselor cu fața spre *torma*, decât câteva rânduri de curioși, mai înghesuiți unii într-alții decât sardinele în cutie. Mă număram și eu printre ei. Din când în când, un bărbat așezat la fereastra casei sale – căruia îi blocam vederea – îmi altoia câte un pumn în spate, dar fără nici un folos, fiindcă, și să fi vrut, tot n-aș fi putut să mă dau deoparte nici cu un pas. În cele din urmă, probabil că a înțeles sau poate că insensibilitatea mea l-a dezarmat; a încetat să se mai ostenească inutil.

Toată garnizoana era echipată ca de luptă; infanteria și cavaleria au defilat prin fața *torma*-lelor. Dalai-Lama, purtat într-o lectică chinezească acoperită cu brocart și mătase galbenă, a trecut, înconjurat de comandantul suprem al armatei și alți înalți funcționari. Soldați care veneau în urma lor încheiau alaiul. Fanfara a interpretat niște melodii de music-hall englezesc, au bubuit petarde chinezești și niște focuri de artificii foarte efemere au aruncat lumini fugare în jurul cortegiului. Gata! Pontiful-rege dispăruse.

Acum se perindau alai după alai: gentilomi precedați de valeți care duceau felinare chinezești; doamne de stirpe aleasă înconjurate de doamne de companie; demnitari ecleziastici însoțiți de călugări-servitori; reprezentantul maharajahului din Nepal, precum și mulți alții, nobilime, cler, negustori bogați, toți îmbrăcați în haine de sărbătoare, toți fericiți, voioși, ușor beți... Yongden și cu mine am făcut turul iluminațiilor odată cu mulțimea, molipsiți de veselia ei exuberantă, alergând, împingând și fiind împinși, gustând, ca niște pușteni, plăcerea glumei strașnice de a fi acolo, în Lhasa, și de a sărbători Anul Nou.

Când a venit în sfârșit timpul să ne întoarcem în magherniță noastră, ne-am dat seama, spre marea noastră mirare, că străzile, care ar fi trebuit să fie luminate de luna plină, se întunecau tot mai mult. Ce să fi însemnat asta?... Nu beam niciodată vin sau tărie și nu puteam avea același motiv ca mulți dintre cetățenii capitalei în

seara aceea să vedem ca prin ceață. Ajunși într-o piață, am constatat că o umbră acoperea treptat luna; era o eclipsă. Oamenii vrednici au început să bată în cazane și alte ustensile ca să facă dragonul ce amenința să înghită astrul nopții să-i dea drumul acestuia.

Eclipsa a fost totală și am observat-o până dimineață; nu mai văzusem niciodată una atât de interesantă.

— Asta e mai ceva decât perdeaua de nisip întinsă în fața palatului Potala în ziua când am sosit, mi-a zis Yongden râzând; uite că „zeii dumitale" se apucă să întunece luna ca să nu fim văzuți. Dacă ai încredere în mine, spune-le să se oprească aici; ar fi în stare și să stingă soarele.

Lhasa e împărțită în mai multe cartiere: Lubu, Ramoche, Yutog, Lasacheu, Tengyailing, Tsemaling, Tsecholing, Banadjong, Parkor, Norbuling.

Orașul are un pod peste un afluent al râului Kyi și un obelisc înălțat pe un piedestal.

Podul e de formă chinezească, vopsit în roșu și cu acoperiș de țiglă verde, o aluzie la numele lui: „Podul cu acoperiș de peruzea" Acest nume este în realitate derivat de la cel al unei familii nobile a cărei reședință se află în apropiere. Întrucât un strămoș al acesteia a primit de la împăratul Chinei distincția „ciucurele de peruzea" (în tibetană, *yu tog*)[1], urmașii săi au fost desemnați de atunci ca „domnii *yu tog*", iar podul și cartierul înconjurător sunt numite după ei.

Obeliscul este mult mai puțin înalt decât cel din Piața Concorde de la Paris și nu e împodobit cu hieroglife; cu toate astea, arată foarte bine în decorul în care e înălțat. În fața lui, niște stele de mari dimensiuni, pe care sunt dăltuite inscripții tibetane și chineze, sunt adăpostite în două edicule.

1. Aici este un fel de joc de cuvinte. *Thog* denumește un acoperiș, iar *tog* desemnează bumbul de pe pălăria mandarinilor pe vremea vechiului regim din China. Pronunțiile celor două cuvinte sunt ușor diferite. *Yu* înseamnă „peruzea"

Obeliscurile și stelele se găsesc pe marginea drumului principal care trece pe la poalele colinei Potala.

Acest drum principal, oricât de banal ar putea să pară, este cel care, pornind din India, traversează toată Asia Centrală, trece în Mongolia și se termină în Siberia; o panglică lungă de drum care, deși intersectează lanțuri muntoase înalte, nu prezintă mari dificultăți pentru un călăreț bun. Iarna, când temperatura permite transportarea de provizii de gheață, traseul acesta îți permite să ajungi la granița mongolă aproape în linie dreaptă, străbătând o regiune lipsită de apă. Vara, călătorii fac un ocol pe la est de marele Lac Albastru, Kukunor, despre care am mai vorbit. Într-o bună zi, probabil, expresuri transasiatice vor transporta pe acolo turiști instalați confortabil în vagoane de lux, însă atunci o mare parte din farmecul acestei călătorii va fi dispărut și, în ce mă privește, mă bucur că am mers din Ceylon până în Mongolia înainte să vină aceste vremuri.

Capitala Tibetului e un oraș animat, locuit de oameni cu o fire jovială, cărora nimic nu le place mai mult decât să-și petreacă timpul pe afară; de aceea, deși populația e puțin numeroasă, străzile sunt aglomerate de la răsăritul soarelui până la asfințit. Nu e înțelept să ieși după căderea nopții. Oamenii din zonă spun că siguranța, care n-a fost poate niciodată foarte mare, a scăzut mult de la înființarea unei armate și a unei poliții naționale. Păstrătorii oficiali ai ordinii se transformă, se pare, destul de frecvent în bandiți după lăsarea întunericului.

Cu excepția unei mici părți a orașului, străzile din Lhasa sunt largi și întrerupte de piețe. Sunt menținute într-o stare de relativă curățenie. Din păcate, nu există nici un serviciu sanitar, majoritatea caselor nu au latrine, iar în diferite locuri există terenuri virane menite să țină locul acestora. Cum am mai spus, în Tibet totul se face în public. Însă și bărbații, și femeile care poartă robe lungi știu să procedeze cu atâta iscusință, încât, văzând acele grupuri de oameni lăsați pe vine, o persoană neinformată ar crede că stau de vorbă despre daraverile lor.

În orașul propriu-zis există mai multe mănăstiri, precum și două celebre colegii unde sunt predate ritualul tantric și magia. Cele trei mari mănăstiri ale Tibetului, a căror faimă atrage mii de pelerini și unde vin să studieze tineri *lama* din regiunile cele mai îndepărtate

ale Mongoliei, Manciuriei şi Siberiei, nu se găsesc chiar în Lhasa. Sera, pe care am mai amintit-o, se află la circa patru kilometri de oraş, Drepung cam la şase kilometri, iar Ganden e ascunsă într-o căldare în munţi, la vreo treizeci de kilometri. Sunt nişte adevărate oraşe clericale: Drepung numără în jur de zece mii de călugări în incinta sa.

Acestea trei, deşi sunt cele mai mari şi mai influente dintre mănăstirile lamaiste, nu sunt singurele care se bucură de marele respect al tibetanilor. Dintre celelalte, mănăstirea Tashilhunpo din Shigatse se consideră că deţine superioritatea în privinţa înaltelor studii filosofice. La câteva zile de mers de Shigatse se află vechea mănăstire istorică Sakya, unde îşi are reşedinţa şeful sectei cu acelaşi nume. Biblioteca sa imensă cuprinde, se zice, o mulţime de vechi manuscrise sanscrite. În Amdo se găsesc marile şi celebrele lamaserii Lhabrang Tashi kyil şi Kumbum. Dzogchen gompa, situată în pustietăţile din nord-estul Tibetului, este renumită ca un centru de antrenament mistic şi de studii de magie. Şi mai există multe altele.

Grupările religioase din Tibet formează mici state în stat, fiind aproape complet independente de acesta din urmă. Toate stăpânesc pământuri, turme şi, în general, fac comerţ într-un fel sau altul. Marile *gompa* domnesc peste o întindere considerabilă de teritoriu populat de mici arendaşi a căror condiţie este oarecum asemănătoare cu cea a şerbilor din Europa în Evul Mediu.

Cei care stau în mănăstiri nu trăiesc în comunitate; totuşi, există un fel de comunitate de bunuri între ei, deoarece fiecare primeşte o parte din veniturile mănăstirii. Aceste părţi sunt vărsate în natură: grâne, unt, ceai etc. Ele diferă considerabil ca importanţă – în primul rând, se înţelege de la sine, în funcţie de averea diferitelor mănăstiri, iar apoi după gradul ierarhic al fiecărui călugăr. Călugării au şi alte surse de venit: împărţirea unor daruri făcute mănăstirii lor, oficierea de slujbe, cadourile oferite de părinţii tinerilor pe care îi instruiesc etc. etc.

În pofida a tot ce poate fi, pe bună dreptate, criticat în mănăstirile tibetane, ele oferă un sejur excelent studentului, gânditorului, oricui doreşte o viaţă intelectuală sau spirituală. Complet sau aproape complet eliberat de grijile materiale, chiar şi cel mai umil *lama* poate să se consacre în voie, în cămăruţa sa, studierii literaturii religioase şi filosofice din ţara lui.

O mare mănăstire tibetană este un adevărat oraș, format dintr-o rețea de străzi și alei, de piețe și grădini. Temple în număr mai mic sau mai mare, sălile de adunare ale diverselor colegii și palatele demnitarilor își înalță deasupra locuințelor obișnuite acoperișurile aurite și terasele cu flamuri și diverse ornamente. Într-o *gompa*, fiecare *lama*[1] stă în casa lui, într-o locuință al cărei proprietar este, fie că a construit-o pe cheltuiala sa, a cumpărat-o sau a primit-o moștenire. Această locuință poate fi lăsată moștenire de *lama* unuia dintre elevii săi sau unei rude, însă moștenitorul trebuie să facă și el parte din ordinul călugărilor. Nici un laic nu este autorizat să posede o casă într-o mănăstire.

Lama care sunt prea săraci pentru a deveni proprietarii unei case închiriază un apartament sau o simplă cameră în locuința unui coleg mai bogat. Ei pot, de asemenea, să fie găzduiți fără bani, în schimbul unor servicii care pot merge, în funcție de capacitățile lor, de la funcțiile de secretar sau intendent până la cele de portar sau măturător.

Sfânta sfintelor din Lhasa este templul numit Jokhang[2]. Înăuntrul lui se află o statuie din lemn de santal în întregime aurită, despre care se presupune că îl reprezintă pe Siddharta Gautama în tinerețe, înainte să fi devenit Buddha.

Această statuie este originară din India și a fost transportată în China în cursul secolului I înaintea erei noastre. Împăratul chinez Taijung Taitsung a dat-o zestre fiicei sale atunci când aceasta s-a căsătorit cu regele Songtsen Gampo al Tibetului. Credulii tibetani spun nenumărate povești despre felul cum a fost făcută. Unii susțin chiar că s-a format singură, fără intervenția vreunui artist, și toți sunt convinși că a vorbit cu diferite ocazii.

În afară de această statuie, templul mai are câteva sute, reprezentând zeități sau sfinți *lama* defuncți, care sunt repartizate în numeroase încăperi. Acestea nu au deschizături spre exterior și sunt luminate de lămpi.

---

1. Cititorul trebuie să-și amintească explicațiile anterioare cu privire la cuvântul *lama*. Este vorba despre un titlu onorific la care au dreptul în realitate numai călugării ce ocupă o poziție înaltă în ierarhie. Toți ceilalți – studenți, discipoli – sunt numiți *trapa*. Totuși, în limbajul curent, cuvântul *lama* este folosit frecvent pentru a-i desemna în mod politicos pe toți cei care aparțin ordinului religios.
2. *Jokhang*: „casa domnului"

Mulțimea de pelerini care circulă în mijlocul acestor personaje imobile, dintre care multe sunt în mărime naturală, oferă un spectacol straniu. De departe e uneori dificil să-i distingi pe cei vii de statuile din lemn sau metal îmbrăcate în veșminte monastice. Spre deosebire de ce am văzut în alte locuri din Tibet, această colecție nu prezintă nici un interes artistic, și totuși chipurile acelea mereu senine, a căror privire pare îndreptată „spre înăuntru" în loc să se așeze pe obiectele exterioare, rămân impresionante.

Numeroșii paracliseri care mișună prin templu, drapați în togi de un vișiniu închis, nu par să dea mare atenție predicării mute a veteranilor ordinului lor ale căror statui îi înconjoară. Așezați la pândă prin colțuri, toți cei care nu sunt de serviciu la altare observă cu atenție procesiunea pelerinilor, străduindu-se să-i distingă printre ei pe aceia care par cei mai bogați, mai evlavioși sau mai naivi, pe aceia de la care pare că se poate spera la o răsplată serioasă. De îndată ce un neghiob pios i-a picat în mână unuia dintre acești șmecheri vigilenți, minunile pe care trebuie să le contemple, poveștile pe care trebuie să le audă, relicvele care-i sunt puse pe cap, degustările de apă sfințită turnată din tot felul de oale de aur și argint nu se mai termină. La fiecare dintre aceste exhibiții, trebuie, bineînțeles, să ofere câțiva bănuți tovarășilor ghidului său care le dirijează; și asta fără a scădea ceva din bacșișul final.

Cum ceea ce i-a atras pe acești pungași ingenioși n-a putut fi exteriorul meu opulent, probabil că de vină a fost aerul meu complet nătâng. Câțiva dintre ei m-au înșfăcat și m-au pilotat prin toate colțișoarele edificiului, arătându-mi o grămadă de obiecte heteroclite și zăpăcindu-mă cu povești despre minuni bizare. Îmi venea să cred că mă întorsesem în Roma occidentală și îi auzeam pe trândavii săi vorbăreți.

Ce m-a mirat e că am fost din nou luată drept o *ladaki*.

Mă învârteam în jurul unei capele unde niște oameni sorbeau apă sfințită și, socotind că eu una înghițisem deja destulă, încercam să mă eschivez, când am auzit în spatele meu un glas binevoitor:

— Oh, zicea careva, dați-i apă sfințită acestei biete femei care a venit din Ladak!.. De așa departe! Mare e credința ei!...

Pentru moment, nu dorința de câștig îi inspira pe *lama*. Am văzut în jurul meu chipuri zâmbitoare. Un bărbat m-a luat de mână și m-a îndreptat către locul dorit, în timp ce alții îi împingeau înapoi pe credincioși ca să-mi facă loc în mijlocul învălmășelii. Am putut

admira de aproape mai multe giuvaieruri și ornamente prețioase. Un vas de argint decorat cu aplicații din aur și turcoaze a fost înclinat spre mâinile pe care le întindeam în modul cel mai ortodox cu putință pentru a primi câteva picături din lichidul consacrat[1].

„Să bem și să ne umezim capul", mi-am zis. „E botezul meu ca *ladaki*!"

Avusesem o inspirație fericită când alesesem începutul anului ca să petrec un timp în Lhasa; în altă perioadă mi-ar fi fost greu să asist la atâtea serbări bizare și ceremonii interesante. Amestecată în mulțimea în haine de sărbătoare, am văzut cavalcade de gentilomi costumați somptuos după vechea modă mongolă, pedestrași și călăreți din armata vechilor regi, în cămașă de zale, înarmați cu lănci și scuturi, care evocau Tibetul de odinioară. Au avut loc scurte curse de cai, dezordonate, nebunești, vesele, amuzante, desigur, dar care nu se ridicau la înălțimea celor ale păstorilor din pustiul de iarbă. Fiecare zi aducea un spectacol, fie el religios ori profan.

L-am privit de asemenea de multe ori pe omul recunoscut ca fiind cel mai învățat din întreaga țară, care ocupă tronul lui Tsong-Khapa. Predică în aer liber, în cursul primei luni a anului, sub o boltă construită în acest scop lângă Jokhang. Auditoriul său nu este mulțimea, cum te-ar îndemna să crezi faptul că vorbește în afara templului. Numai călugării au dreptul să se ghemuiască pe pavaj în jurul lui, iar cei care asistă la predică au fost desemnați de șefii lor; sunt acolo la datorie. Vai de acela dintre ei care vorbește cu vecinul sau nu stă complet nemișcat, vai și de laicul imprudent pe care fervoarea îl îndeamnă să se apropie ca să asculte discursul maestrului maeștrilor: *trapa* însărcinați să mențină ordinea adunării îl plesnesc numaidecât fără milă cu funiile groase cu care sunt înarmați.

Marele filosof oficial al Tibetului e un bătrân mărunțel, cu față suptă și colțuroasă, de ascet aristocratic și disprețuitor. Sub umbrela de soare din brocart galben pe care un *trapa* i-o ține deschisă deasupra capului, se mișcă cu pași mici și iuți, purtând pe chip expresia

1. Despre modul în care se primește apa sfințită, vezi p. 119.

de nemulțumire stăpânită a unui om căruia mulțimea și ceremoniile publice îi sunt nesuferite.

Așezat pe tronul său, nu are nimic din patetismul sau pasiunea predicatorilor așa cum îi înțelegem în Occident. Atitudinea lui e absolut profesorală. Vorbește fără să facă gesturi, fără să ridice glasul, pe un ton detașat, ca toți oratorii religioși budiști și așa cum se potrivește teoriilor pe care le expune. Contrastul frapant pe care îl prezintă doctrinele despre care vorbește marele învățător al Tibetului și însuși aspectul său fizic cu mulțimea ignorantă și acei *trapa* polițiști cu figuri de brute ce-l înconjoară poate într-adevăr să-l surprindă pe un străin.

Cât despre *Ser-ti rimpoche*[1], care s-a născut și a îmbătrânit în acest mediu, probabil că el nu-l observă.

Pătrunderea civilizației occidentale în Lhasa se manifestă prin parade militare. Îmbrăcați în uniforme kaki, precedați de o fanfară care cântă – nu prea rău, zău așa! – arii populare englezești, soldații mărșăluiesc prin oraș, cu un aer ce se vrea vitejesc și bătând, în general, pasul în contratimp. Sunt înarmați cu puști englezești vechi, încă foarte bune în Asia Centrală. Au și câteva tunuri de munte, pe care le transportă pe catâri. Aceste mașinării bondoace și verzui la culoare, asemănătoare cu niște broscoi enormi, sunt bucuria lor. Le scot când vrei și când nu vrei, le așază pe pământ cu mii de precauții și le plimbă mândri nevoie mare încoace și-ncolo pe câmpul de manevră, în fața curioșilor. În cursul unui exercițiu, unul dintre tunuri a explodat, omorând câțiva oameni, însă accidentul n-a scăzut cu nimic dragostea plină de admirație pe care o simt ostașii din Lhasa pentru cele care le-au rămas[2]. De altminteri, în

1. *Ser-ti rimpoche*: „prețiosul tron de aur", aluzie la demnitatea sa. Prin acest nume este în general desemnat în Lhasa. Adevăratul său titlu este *Ganden ti pa*: „cel care stă pe tronul de la Ganden" Altfel spus, tronul lui Tsong-Khapa, întemeietorul sectei *Gelugpa* („cei care au o regulă sau obiceiuri virtuoase"), cunoscută sub numele de secta „bonetelor galbene" Mănăstirea Ganden a fost construită de Tsong-Khapa, care a locuit și își are mormântul acolo.
2. Este mai mult decât probabil ca, după șederea mea în Lhasa, armamentul tibetanilor să fi sporit. În ultimele zile pe care le-am petrecut în Tibet, caravane aduceau muniții și puști expediate din India.

această preafericită țară, accidentele de genul acesta nu pricinuiesc niciodată o tristețe foarte adâncă. Uneori sunt chiar considerate o prevestire excelentă. Voi povesti în acest sens un fapt care s-a petrecut în timpul ședерii mele în Lhasa.

Obiceiul cere ca, în prima lună a anului, guvernul tibetan să pună să fie consultat destinul în mai multe feluri, pentru a deduce astfel ce-i rezervă acesta statului și mai ales conducătorului său, Dalai-Lama. Unul dintre aceste oracole se obține în felul următor: sunt ridicate trei corturi și în fiecare dintre ele este închis un animal – o capră, un cocoș și un iepure – care poartă, legate la gât, amulete binecuvântate de Dalai-Lama. Niște bărbați trag cu gloanțe asupra corturilor și, dacă se întâmplă ca vreunul dintre animale să fie omorât sau rănit înseamnă că țara este amenințată de calamități și că sănătatea sau chiar viața suveranului e în pericol. Toți *lama* din mănăstirile Sera, Ganden și Drepung sunt atunci convocați în capitală, unde, timp de douăzeci de zile, citesc Sfintele Scripturi și oficiază diferite ceremonii pentru a neutraliza influențele nefaste.

În perioada când mă găseam în Lhasa, bărbații care aveau sarcina să efectueze această probă au tras în jur de douăzeci de focuri asupra corturilor – în loc de cincisprezece, care este numărul obișnuit –, folosind puști englezești, chinezești și tibetane. Nici unul dintre animale nu a fost atins, ceea ce a părut de cel mai bun augur. Dimpotrivă, una dintre puștile tibetane a explodat, rănindu-l grav pe trăgător, care a murit a doua zi. În loc să fie deplânsă, această nenorocire a sporit valoarea oracolului, care a fost considerat absolut favorabil pentru Dalai-Lama. Un pericol necunoscut care îl amenința tocmai fusese îndepărtat. Demonul inamic își descărcase ferocitatea asupra nefericitului supus al suveranului și, potolit acum, nu mai era de temut.

În timpul ședерii mele în Lhasa, am făcut mai multe excursii în afara orașului; mă obișnuisem să ies din orașul interzis, să intru înapoi, să circul în interiorul lui, căpătasem îndrăzneală; totuși, într-o zi, un semnal serios de alarmă mi-a tulburat relativa siguranță.

Eram la piață și mă oprisem în fața unei tejghele complet expuse când un agent de poliție în uniformă a venit și s-a postat lângă mine, privindu-mă cu insistență. De ce? Poate că se întreba pur și simplu din ce provincie puteam fi; sau poate că avea suspiciuni

mai serioase. N-aveam cum să știu, dar trebuia să pun răul în față. Atunci, ochind o cratiță, am început să mă târguiesc pentru ea cu volubilitate, cu înverșunare, oferind prețuri ridicole, cum fac primitivii de la frontiere. Oamenii adunați în jurul dughenei au început să râdă, făcând glume batjocoritoare – păstorii din pustiul de iarbă, cărora le imitam accentul și comportamentul, sunt un subiect obișnuit de glumă pentru locuitorii capitalei. „Ah, dumneata chiar ești o adevărată *dokpa*!", mi-a spus negustoreasa, pe jumătate amuzată, pe jumătate iritată de tenacitatea mea ridicolă și de sporovăiala mea ciudată. Și toți au râs și mai tare de femeia simplă care nu știa nimic în afară de animalele ei și de iarba pustiului. Polițistul plecase, râzând și el asemenea celorlalți.

Am cumpărat cratița și, cum încă mă temeam totuși să nu fiu urmărită, mi-am impus să mai casc gura câtva timp prin piață, continuând să joc comedia stupidității și a admirației neroade în fața celor mai oribile produse ale exportului occidental. În cele din urmă am avut norocul să întâlnesc un grup de *dokpa* veritabili. În graiul lor, am intrat în discuție cu ei și le-am vorbit despre ținutul lor, unde stătusem o vreme cu câțiva ani înainte. Oamenii aceia simpli au fost repede convinși că locuiam nu departe de ei și, cu rapiditatea de imaginație ce-i caracterizează, nu încape îndoială că a doua zi ar fi jurat cu mâna pe inimă că mă cunoșteau de mult.

E posibil ca toată osteneala mea să fi fost inutilă, fiindcă omul de la poliție nu s-a gândit să mă urmărească.

În anii îndelungați pe care i-am petrecut printre tibetani mi s-au oferit ocazii absolut excepționale să văd și să studiez de aproape viața diferitelor clase al populației; cu toate astea, niciodată nu mai pătrunsesem atât de adânc în intimitatea oamenilor de condiție modestă ca în timpul șederii mele în Lhasa.

Maghernița în care mă adăposteam era centrul unui soi de pensiune unde se întâlneau cele mai ciudate specimene umane. Doar vreo zece clienți – aristocrația acestei plebe – dormeau sub un acoperiș; ceilalți, în ciuda gerului, dormeau în aer liber, în curte. Totul se făcea, se spunea și chiar se gândea în public. Mi se părea că trăiam într-un roman a cărui intrigă ar fi avut drept decor păturile sociale cele mai nenorocite; dar ce amuzantă și ce exotică

era această drojdie a societății! Nu avea nimic din aspectul lugubru al celei din Occident. Aici, toți erau nespălați și în zdrențe; mâncarea era grosolană, întotdeauna incertă și de obicei puțină, însă fiecare se bucura de marea boltă albastră și luminoasă a cerului, de soarele strălucitor și înviorător, iar în sufletele acestor amărâți lipsiți de bunurile pământului se revărsau valuri de bucurie. Nici unul dintre ei nu practica vreo meserie și nici nu se gândea s-o facă, toți trăiau asemenea păsărilor, din ce puteau ciuguli în fiecare zi în oraș sau de-a lungul drumurilor.

Lăsând deoparte incomoditatea pricinuită de lipsa absolută a oricărui confort, n-am suferit de nimic printre ciudații mei vecini. N-au bănuit niciodată adevărata mea identitate și m-au tratat cu o cordialitate amestecată cu respect, în calitatea mea de mamă a unui *lama* învățat și de locatară a unei camere particulare.

Unii dintre ei cunoscuseră și zile mai bune. Unul era fiul cel mai mic al unui om care avea o mică avere. În tinerețe se căsătorise cu o văduvă înstărită mult mai în vârstă decât el și afacerile sale ar fi putut să prospere dacă trândăvia, băutura și patima jocului nu l-ar fi dus treptat la ruină.

Când nevasta îi îmbătrânise de-a binelea, luase acasă o țiitoare, iar puțin mai târziu, soția legiuită, înțelegând că avea să-și sfârșească zilele în mizerie dacă acel pierde-vară continua să-i risipească averea, găsi un mijloc destul de ingenios să scape de el.

Își adună rudele apropiate și pe cele ale soțului și își declară în fața lor intenția de a se retrage din lume pentru a-și consacra ultimii ani din viață practicilor religioase. Bărbatul ei, adăugă dânsa, era îndrăgostit de concubina lui; ea nu se opunea căsătoriei lor[1], dar amândoi trebuiau să plece din casa în care voia să trăiască de atunci înainte ca o pustnică. Trebuiau, de asemenea, să-și asume povara datoriilor pe care omul le contractase personal și să o considere liberă de toate obligațiile față de el. De fapt, era un divorț.

Aceste condiții au fost acceptate, s-a încheiat un contract de căsătorie, iar proaspeții însurăței s-au dus să se așeze la casa lor.

Pe vremea când i-am cunoscut eu, viața foștilor iubiți era departe de a fi o fericire neîntreruptă.

Soțul, om cumsecade, dar foarte slab de caracter, eșuase complet în alcoolism. În fiecare zi, de pe la începutul după-amiezii, zăcea

1. Atât poligamia, cât și poliandria sunt legale în Tibet, la fel ca și divorțul.

fără cunoştinţă şi rămânea aşa până a doua zi dimineaţă. Nu o dată, soţia îi ţinea companie, prăbuşită pe un rând de saci care ţineau loc de canapea, într-un colţ al camerei lor. Totuşi, în afara acestor momente de beţie, era mai activă şi mai iute la minte decât bărbatul său. Agerimea ei ducea chiar la nişte certuri homerice, bărbatul susţinând că, în timpul somnului său îndelungat, ea îi şterpelea lucrurile ce-i mai rămăseseră din bogăţia de altădată: obiecte de menaj, pături, covoare etc. Soţia riposta plângându-se că tovarăşul de viaţă îi vânduse din bijuterii şi jucase ce luase pe ele.

Când izbutea să ridice glasul suficient ca să-l scoată pe beţiv din letargia lui – iar pentru aşa o ispravă trebuia să ai bojocii tari –, urma un dialog mai mult decât pitoresc. De multe ori, în cursul acestuia, bărbatul înşfăca o cârjă grea pe care o ţinea mereu la îndemână, fiindcă avea gută şi mergea cu greutate, şi atunci fosta doamnă a gândurilor sale încasa o ciomăgeală clasa întâi. Ea zăcea pe podea, plină de vânătăi şi plângând, înainte să fi apucat cineva să intervină, căci camera, foarte strâmtă, nu avea decât o singură ieşire, iar vicleanul stăpân al locuinţei făcea întotdeauna în aşa fel încât să o blocheze cu trupu-i masiv, în timp ce, înarmat cu cârja cea lungă, o putea ajunge pe fosta sa iubire în orice ungher şi-ar fi căutat aceasta adăpost.

Maghernița era împărţită în trei; cuplul bătăuş stătea în camera de la intrare, eu ocupam o chiţimie alături, iar o încăpere întunecoasă, care comunica şi ea cu prima cameră, adăpostea încă un cuplu ieşit din comun.

Şi aceştia cunoscuseră zile fericite. Manierele stăpânei acelei locuinţe mizerabile erau ale unei fiice de familie bună. Soţul ei, care, pe vremea când se căsătoriseră, avea ceva avere, fusese numit ofiţer în armata tibetană în timpul războiului cu China. Povestea lui era identică cu a vecinului său: patima neînfrânată a jocului şi a băuturii îl dusese la pierzanie.

Deşi ajunsese sărac lipit pământului, mândria îi rămânea neatinsă. Era un bărbat arătos, de statură înaltă, cu fizionomie aristocratică. Profesând un dispreţ absolut pentru orice gen de muncă, avea atitudinea unui om nobil care ducea pe umerii lui povara unei lipse de noroc nemeritate. Când vorbeau cu el, toţi i se adresau cu un titlu militar care corespundea aproximativ cu cel de căpitan în armatele noastre.

Întrucât simpla idee de a accepta o slujbă umilă repugna sentimentelor rafinate ale „căpitanului", iar guvernul nu-i oferea vreun loc în Consiliul de Stat, adoptase cu noblețe profesia independentă de cerșetor.

În fiecare dimineață, după ce-și bea ceaiul, vecinul meu ieșea cu o tașcă atârnată de-a curmezișul pieptului și cu traista aruncată neglijent pe umăr. Cu un băț în mână, mergea dezinvolt, cu capul sus, distant, prea convins de propria-i importanță pentru a catadicsi să se arate arogant.

„Căpitanul" nu se întorcea acasă înainte de asfințitul soarelui. Lua masa *undeva* și considera că era inutil să se confeseze în legătură cu invitațiile pe care le primea. Avea destul spirit natural ca să fie amuzant și se bucura de un fel de celebritate în toate cartierele din Lhasa. Oamenii pe care-i amuza cu purtările și cu spusele lui îi dădeau ceea ce el cerea ca din întâmplare, cu un aer detașat, ca și cum scopul rondurilor sale zilnice ar fi fost doar să viziteze, ca gentilom, niște persoane la fel de nobile ca și dânsul.

Această metodă îi reușea, iar soția și cei doi copii ai săi erau hrăniți regulat cu conținutul celor două traiste pe care le aducea umplute cum se cuvine în fiecare seară.

Vrajba din căminul trupeșului bețiv s-a înrăutățit atunci când a dispărut o bijuterie din peruzea aparținând stăpânei casei. Imediat, ea și-a acuzat soțul că i-o sustrăsese, însă nevinovăția acestuia a triumfat și vinovata a fost descoperită: era servitoarea celor doi soți, căci stăpâna minusculei camere de la intrare avea o slujnică.

A urmat o controversă ciudată. Tânăra pretindea că avea dreptul la plata unor daune pentru că fusese catalogată drept hoață. Această insultă, afirma ea, era nejustificată, fiindcă dânsa nu furase bijuteria, ci, găsind-o pe jos, în cameră, nu făcuse decât să o ridice și să o ia cu ea. Era o diferență sensibilă.

În curând, o sumedenie de oameni au umplut coșmelia și curtea ei, unii jucând rolul de arbitri, alții de avocați, consilieri, judecători sau martori. Mulți dintre aceștia din urmă nu văzuseră niciodată nici medalionul de peruzea, nici pe servitoare și nu știau nimic despre chestiunea în discuție. Toți soseau dimineața devreme, beau, mâncau și stăteau până seara târziu. Din camera mea, prin fantele din ușă, am putut să urmăresc în voie amuzanta procedură și să mă bucur de argumentele distractive emise de diversele personaje

ale acestor şedinţe de judecată, mai ales spre sfârşitul zilei, când numeroasele pahare golite strecuraseră idei originale în creierele celor ce asistau la proces.

Într-o după-amiază, în condiţiile în care discuţia fusese extrem de aprinsă, servitoarea şi fosta ei stăpână au început să schimbe injurii între ele şi, în cele din urmă, s-au aruncat una asupra alteia. Bărbaţilor de faţă le-a fost greu să le despartă, căci cele două furii îi gheruiau şi îi muşcau pe cei care îndrăzneau să se amestece în duelul lor. Totuşi, după câteva minute de luptă, au reuşit s-o împingă pe tânără afară şi, pentru a o împiedica să se întoarcă, au urmărit-o prin curte, până la poarta ce dădea în stradă.

Dând ascultare unuia dintre acele gânduri inexplicabile ce apar dintr-odată în mintea alcoolicilor, stăpânul casei aruncă responsabilitatea incidentului asupra soţiei sale, declarând că, prin purtările ei vulgare, aceasta îl acoperea de ruşine în faţa oaspeţilor săi. În timp ce vocifera, încerca să aplice stratagema obişnuită, blocând uşa cu trupu-i mătăhălos şi ciomăgindu-şi nefericita jumătate. Dar, de astă dată, înfierbântată de lupta pe care o susţinuse, aceasta din urmă se aruncă asupra lui, smulgându-i cu o lovitură bruscă cercelul lung din ureche[1] şi însângerându-i lobul. El ripostă cu o lovitură aplicată în capul adversarei, care începu să urle.

Nevasta „căpitanului" se repezi afară din sălaşul ei întunecat pentru a-i despărţi pe combatanţi, dar nu făcuse nici doi paşi pe minusculul câmp de bătălie, că şi primi în obraz o puternică lovitură de bâtă, care nu-i era destinată şi care o făcu să se prăvălească pe sacii ce închipuiau o banchetă, strigând după ajutor.

Yongden ieşise. Am crezut că e de datoria mea să încerc să-l împiedic pe bărbatul furibund să-şi rănească grav soţia şi am intrat la rândul meu în cămăruţă, cu intenţia să o adăpostesc la mine pe vecina acum îngrozită şi toată în lacrimi; soseau însă şi alţi oaspeţi ai caravanseraiului, iar salvarea pe uşa deblocată a devenit posibilă.

„Fugi repede", i-am şoptit femeii, acoperindu-i retragerea. Ea a trecut rapid în spatele meu şi n-am mai văzut-o niciodată.

Seara, când „căpitanul" s-a întors acasă, şi-a găsit soţia cu un obraz umflat care începea deja să se învineţească.

---

1. Tibetanii poartă un cercel lung într-o ureche şi unul ca o bobiţă în cealaltă.

Reproducerea scenei teatrale care s-a jucat atunci, în timp ce lumina şovăielnică a unui vas cu jăratic servea drept rampă, depăşeşte cu mult modestul meu talent scriitoricesc. „Căpitanul" era un tragedian înnăscut. A declamat jumătate de noapte, rând pe rând furios, frenetic, cerând răzbunare, pe urmă înduioşat, patetic, dezvăluind suferinţele doamnei sale, pentru a-şi îndrepta apoi din nou statura înaltă, cu capul aproape atingând tavanul scund al cocioabei, vorbind despre insulta adusă onoarei lui.

Omul căruia i se adresa toată această retorică zăcea pe o sofa şchioapă, mai mult decât pe jumătate inconştient, iar „căpitanul", care şi el era departe de a fi practicat sobrietatea în cursul zilei, şi-a încheiat solilocviul condamnând obiceiul degradant al necumpătării.

În ziua următoare, „căpitanul" l-a luat pe Yongden deoparte şi i-a declarat că intenţiona să mă cheme ca martor în acţiunea judiciară pe care se gândea să o introducă cu scopul de a obţine o reparaţie substanţială pentru vânătaia de pe obrazul soţiei sale.

Tânărul *lama* se strădui să-l facă să renunţe la idee. Îi ţinu o predică despre superioritatea iertării jignirilor şi îi dărui nişte bani. Căpitanul ascultă cu respect predica şi puse banii în buzunar, dar rămase încăpăţânat. Insulta ce-i fusese adusă trebuia răzbunată, iar mie îmi revenea rolul să-l ajut.

Când Yongden mi-a relatat această conversaţie, am fost foarte supărată. Să fiu martoră în scandalul acela ridicol însemna să apar în faţa unui mare număr de oameni care, fără nici o îndoială, aveau să dorească să audă relatarea călătoriilor unor pelerini ca noi, ce veneau de departe şi vizitaseră o mulţime de locuri sfinte. Asta avea să antreneze discuţii interminabile, iar fiul meu şi cu mine urma să fim cu siguranţă chestionaţi îndelung în legătură cu ţinutul nostru natal, ceea ce putea deveni periculos pentru anonimatul nostru.

Ne beam ceaiul în tăcere, căutând fiecare în parte mijlocul de a ocoli acele reuniuni primejdioase, când uşa s-a deschis. În Tibet, mai ales printre oamenii din popor, nu se obişnuieşte să baţi la uşă ori să ceri în vreun fel voie să intri într-o cameră sau într-o casă. A intrat un bărbat. După schimbul de politeţuri obişnuite, ne-a informat că vecina pe care o ajutasem să fugă în ajun se pregătea să ceară divorţul şi dorea să dau declaraţie cu privire la brutalităţile a căror victimă fusese.

Cum făcuse şi Yongden în cazul precedent, m-am străduit să-l conving pe vizitatorul meu să-mi permită să rămân neutră faţă de

cei doi soţi, pe care îi simpatizam în egală măsură pentru cordialitatea pe care mi-o arătau amândoi, dar omul s-a încăpăţânat asemenea „căpitanului" şi s-a retras spunând că va insista ca mărturia mea să fie cerută de judecătorii însărcinaţi cu acest caz.

Am hotărât atunci să plecăm pentru o săptămână, ca să lăsăm să se mai domolească certurile, sperând că după aceea se va uita rolul şters pe care îl jucasem în cadrul lor.

Ţinta excursiei noastre nu a fost greu de ales. Când veneam spre Lhasa nu putuserăm să vizităm marea mănăstire Ganden, pe lângă care trecuserăm. Toţi călugării de acolo erau atunci strânşi în capitală pentru întrunirile anuale ale celor trei mănăstiri de stat[1] şi, în lipsa lor, porţile templelor rămâneau închise. Aveam să mergem deci acum să le vedem şi să salutăm mausoleul lui Tsong-Khapa, reformatorul, fondatorul sectei Gelugpa.

Călătoria a fost animată de diverse incidente. Plimbându-se singur prin oraşul monastic, Yongden s-a pomenit deodată faţă în faţă cu un om care ne cunoştea pe amândoi, şi încă de multă vreme. Acesta, bineînţeles, a întrebat de mine, iar tovarăşul meu i-a răspuns că eram tot în China şi că, de îndată ce-şi va termina pelerinajul, se va duce să mă întâlnească. Prietenul nostru tibetan l-a invitat atunci la el la masă, dar Yongden a refuzat invitaţia, pretinzând că nu se simţea prea bine şi făgăduind că va veni să-l vadă în altă zi. S-a întors de urgenţă la mine şi cum, din fericire, terminaserăm de vizitat diferitele edificii ale mănăstirii şi împrejurimile ei, ne-am grăbit să plecăm de acolo.

În Lhasa, în pensiunea noastră se băuseră mari cantităţi de ceai şi de alcool cât am lipsit, însă cele două procese rămâneau încă în aşteptare. O nouă perioadă de festivităţi avea să înceapă curând în capitală, iar judecătorii îşi amânaseră şedinţele până după sfârşitul serbărilor. Această decizie a pus capăt temerilor mele, fiindcă hotărâsem să părăsesc Lhasa imediat după ziua când va avea loc marea procesiune numită *ser pang*, care încheia seria festivităţilor.

Istoria se repetă, inventivitatea oamenilor se mişcă într-un cerc strâmt. Fără să poată fi bănuiţi de plagiat, aceştia reproduc, la distanţă de secole în timp şi în regiuni foarte îndepărtate unele de altele, obiceiurile, credinţele şi riturile unor popoare de care n-au

1. Marea *meulame* despre care am vorbit în capitolul precedent.

auzit niciodată. Aveam să primesc, chiar în Lhasa, încă o dovadă în acest sens.

La fel ca vechii evrei, tibetanii celebrează în fiecare an o ceremonie la finalul căreia alungă din oraș un „țap ispășitor". Totuși, acest „țap" tibetan nu are în comun cu cel despre care se vorbește în Biblie decât funcția pe care o îndeplinește: nu e un animal, ci un om conștient de rolul pe care îl joacă.

Tibetanii cred că anumiți *lama* experți în magie au puterea de a transfera asupra acestei victime voluntare toate întinările spirituale, toate transgresările morale și religioase ale poporului, pe seama cărora este pusă mânia divinităților, care se manifestă prin recolte slabe, epidemii și alte calamități.

Astfel, în fiecare an, un bărbat numit *Lud kong kyi gyalpo*[1] este împovărat, în cursul unui rit special, în care se rostesc imprecații, cu toate nelegiuirile suveranului și ale supușilor acestuia și alungat în pustiul de la Samye.

Sarcina primejdioasă de a duce, alături de greșelile unei întregi națiuni, povara și mai cumplită a animozității demonilor este acceptată, în general, de un amărât pe care îl tentează profitul considerabil asociat acestor funcții.

E foarte posibil ca aceia care se oferă astfel ca victime să aibă îndoieli serioase în ceea ce privește existența demonilor și pericolul de a le cădea pradă, însă, oricât de temperată de scepticism ar putea fi opinia unui tibetan din clasele populare în această privință, ea este întotdeauna departe de a atinge incredulitatea completă[2]. „Țapii ispășitori" speră mai degrabă să reușească, cu ajutorul unor onorarii ridicate, să-și asigure sprijinul unor *lama* și mai pricepuți în magie decât cei care le-au impus povara blestemată și, datorită lor, eliberându-se de ea, să scape de atacurile duhurilor rele.

---

1. *Lud* are sensul de răscumpărare. Se numește astfel orice sumă de bani plătită pentru a răscumpăra viața unui om sau a unui animal. De asemenea, orice lucru pe care îl oferi unei divinități sau unui demon ca să te cruțe. *Lud kong kyi gyalpo* („regele răscumpărărilor") este oferit în locul păcătoșilor și al bolnavilor, pentru ca răzbunarea zeilor și răutatea demonilor să se exercite asupra lui, și nu asupra lor.
2. Aceasta nu se întâlnește decât printre *lama* învățați și, mai ales, printre eremiții numiți *gomchen*, însă și unii, și alții au mare grijă să nu-și arate neîncrederea și nu și-o mărturisesc decât în fața celor care le sunt egali sau a celor mai avansați dintre discipolii lor.

Cu toate astea, probabil că unui *Lud kong kyi gyalpo* îi este la fel de greu să ajungă la o credință desăvârșită în eficacitatea riturilor oficiate în favoarea lui ca și să înceteze să mai creadă în puterea celor ce l-au hărăzit zeităților teribile. Astfel autosugestionați, bieții „țapi ispășitori" justifică frecvent ideile nutrite de compatrioții lor despre pericolele pe care ei le atrag asupra propriei persoane și le fac să nu se mai abată asupra semenilor. Le este îngăduit să-și îndeplinească funcția mai mulți ani la rând și, după al treilea an, guvernul le acordă un titlu onorific și o pensie. Această situație se întâlnește rareori. Aproape întotdeauna, se spune, cei care joacă acest rol straniu mor prematur, unii subit, fără vreo cauză vizibilă, alții în circumstanțe bizare sau loviți de boli ciudate.

Un fost „țap ispășitor" a murit în timpul ședерii sale în Lhasa, chiar în ajunul zilei în care succesorul său trebuia să fie alungat din oraș.

În ultimele două săptămâni dinainte de oficierea ritului imprecatoriu, *Lud kong kyi gyalpo* are voie să cerșească ținând în mână o coadă de iac negru, semn distinctiv al funcției pe care o va îndeplini. El nu cere milostenie, ci percepe o adevărată taxă, fiind autorizat după toate regulile de guvern în acest sens. Fiecare trebuie să-i dea fie bani, fie daruri în natură, iar valoarea acestui soi de cadou forțat se măsoară după importanța averii, a afacerilor sau a poziției fiecăruia. Donatorii creează astfel o legătură între ei și „țapul ispășitor" și, prin darurile făcute, îi transmit în fond celui care se oferă să-și asume riscurile acestora cauzele capabile să atragă nenorociri asupra lor.

Dacă unul sau altul ezită, se târguiește ori se preface că refuză să facă ofranda, viitorul „rege al răscumpărărilor" flutură coada de iac deasupra capului recalcitrantului; acest gest comportă un blestem care, după părerea credulilor tibetani, antrenează cele mai cumplite consecințe. Ca atare, aceștia se conformează în general de bunăvoie, încercând cel mult o apărare timidă atunci când exigențele cerșetorului sunt prea mari.

Bineînțeles că n-am uitat să mă plimb prin oraș ca să-l observ, de la oarecare distanță, pe *Lud kong kyi gyalpo* făcându-și colecta. Foarte bine îmbrăcat, într-o frumoasă robă tibetană, ar fi trecut neobservat dacă n-ar fi ținut în mână coada de iac ce-i dezvăluia personalitatea. Se oprea în pragul prăvăliilor și se plimba prin piață. Toți dădeau pesemne cu generozitate, fiindcă n-am avut ocazia să-l

văd ridicând enorma coadă de iac deasupra capului cuiva. O dată totuşi s-a stârnit o discuţie; eram prea departe ca să aud ce se spunea, dar subiectul nu lăsa loc de îndoială. Viitorul „ţap ispăşitor" şi-a pierdut răbdarea şi a ridicat pe jumătate mâna în care ţinea ciudatul său simbol, dar imediat câţiva bărbaţi au intervenit şi totul s-a terminat probabil cu bine, căci am auzit oamenii râzând.

Lud kong kyi gyalpo adună astfel o pradă considerabilă. În plus, atunci când iese din oraş urmărit de huiduielile şi fluierăturile mulţimii, asupra lui sunt aruncate încă, în mod intenţionat, monede şi diverse obiecte de către oameni care au un motiv sau o dorinţă aparte să se descarce asupra lui de povara unei fapte rele a cărei amintire îi stânjeneşte, a unei boli ce-i chinuie sau a oricărui alt necaz, pe care el le va lua cu sine departe, împreună cu demonul care este cauza lor. Aceste daruri sunt adunate cu grijă de o rudă a „ţapului", care îl urmează în acest scop.

Mă întrebam dacă *Lud kong kyi gyalpo* va vizita pensiunea mea, dar s-a gândit probabil că cerşetorii care stăteau acolo şi cei câţiva bănuţi de aramă pe care îi va putea strânge astfel nu meritau să se deranjeze. Ne-a dispreţuit. Totuşi, norocul m-a făcut să-l întâlnesc la cotul unei străzi şi neobişnuitul personaj a întins mâna cu palma deschisă către mine. Ca să glumesc şi dorindu-mi să-l văd cum agită enorma coadă păroasă ce-i ţinea loc de sceptru, am zis:

— Sunt în pelerinaj... Vin de foarte departe şi n-am bani.

M-a privit cu severitate şi a rostit un singur cuvânt:

— Dă.

— Dar n-am nimic, am repetat.

Atunci el ridică încet braţul aşa cum îl văzusem făcând în piaţă şi aş fi avut amuzamentul de a fi obiectul straniei sale anateme dacă două doamne în toalete scumpe care treceau în momentul acela nu l-ar fi oprit strigând:

— O să dăm noi pentru ea!

Îi puseră bărbatului câteva monede în mână, iar acesta îşi continuă drumul.

— *Atsi!* Maică, nu ştii ce te aştepta, îmi spuse una dintre cele două femei generoase. Dacă ar fi ridicat coada aceea deasupra capului dumitale, nu ţi-ai mai fi văzut niciodată ţara[1]!

1. Ţara trebuie înţeleasă aici ca mica patrie pe care o constituie tribul sau provincia, singura care contează în Tibet. Acele femei nu se îndoiau că

În sfârșit, a venit și ziua ceremoniei.

Mulțimea se strânge la început mai compactă în jurul templului Jokhang, de unde va pleca „țapul ispășitor" De ce se îmbulzesc oamenii? Experiența dobândită în anii anteriori trebuie să-i fi învățat pe majoritatea curioșilor că vor fi alungați de acolo cu mult înainte de sosirea regelui-*lama* și de începerea „reprezentației"

Nu are importanță. Catalogul variat al reprezentantelor populației feminine a Tibetului poate fi văzut acolo în întregime. Ținutul de origine al fiecăreia se cunoaște după acoperământul pe care îl poartă pe cap. Se disting cele numite *patu*, din postav roșu, împodobite cu mici sfere de coral și bucăți de malahit, ale femeilor din Ü, și cele numite *pakor*, ale femeilor din Tsang: un eșafodaj înalt de douăzeci până la patruzeci de centimetri, reprezentând două coarne ridicate, unite printr-o încâlceală de sforicele pe care sunt înșirate perle de sticlă sau chiar mici perle veritabile în cazul celor favorizate de soartă.

Plevușca provincialelor venite mai de departe și a femeilor *dokpa* arborează acoperăminte variate: minuscule bonete rotunde, pe măsura unui cap de păpușă, pălării ascuțite ca de Pierrot, scufii medievale, pălărioare ca de automobilistă și multe altele.

Nu lipsește nici sexul tare, aproape la fel de gătit ca și doamnele. Unii poartă în urechea dreaptă un inel mare cât o brățară de-a noastră, în timp ce alții își atârnă în aceeași ureche un cercel lung care le ajunge până la umăr. Pe degetele groase au inele enorme, iar diverse podoabe le sunt cusute pe pălării, deja garnisite cu brocart țipător, sau le spânzură la gât. Aceste gâteli felurite scânteiază, zăngănesc și par îngrozitor de nepotrivite pe indivizii brutali și masivi care le poartă.

Se produce o tălăzuire, iar râsetele răsună mai tare, amestecate cu câteva mormăieli ce nu par să fie expresia unei plăceri desăvârșite. Apar vreo șase bărbați înarmați cu bâte uriașe, de mărimea unui trunchi de copac tânăr. Oricine din mulțimea pestriță și spilcuită nu fuge destul de repede este maltratat fără milă. Doamne frumoase sau femei sărmane în zdrențe, bătrâne cu mers șovăielnic, puștime, negustori trufași sau călugări îmbrăcați în sfântul veșmânt

---

eram tibetană, dar înțelegeau că nu eram din Lhasa, costumul meu nefiind cel purtat în capitală.

al ordinului – bâtele enorme ale poliției nu iartă pe nimeni, exceptându-i totuși pe străini, comercianții hinduși și nepalezi, care se pot retrage demn și fără să se grăbească. Scena este o reiterare a celei la care am fost martoră în seara serbării cu *torma*-lele de unt.

Grupurile se refac ceva mai departe, pentru a fi alungate de pe noile lor poziții prin același procedeu, și operațiunea se repetă de câteva ori. Monotonia ei este subliniată de sosirea altor agenți de ordine; niște subalterni mai întâi, călugări cu robe cât de soioase îți poți închipui și negri ca niște senegalezi de murdari ce sunt[1], *Dobdob*-ii înarmați cu bice din piele cu mai multe curele, apoi, în spatele lor, un personaj măreț, încorsetat într-un superb costum din serj vișiniu cu haină din fir de argint[2]. Acesta înaintează cât de repede îi permite povara unei bârne lungi și grele din lemn masiv pe care o ține cu o singură mână, de mijloc, în echilibru pe cât poate. Din când în când, o ridică în picioare, apucând-o cu amândouă mâinile și sprijinind-o în pământ. Acest semn stimulează zelul subordonaților săi, care își agită și mai tare bicele. Demonstrațiile purtătorului bârnei rămân din fericire platonice, iar aceasta este doar simbolul funcției sale. Greutatea armei sale îl împiedică să o fluture, oricât de robust ar fi; dacă ar reuși s-o facă, ar doborî un bou dintr-o lovitură.

Mulțimea alungată la o anumită depărtare mai așteaptă câteva ore, împinsă, împingând și ea, înaintând câțiva metri pentru a da înapoi aproape imediat după aceea sub bicele călugărilor și bâtele laicilor însărcinați să mențină drumul liber.

Dar iată că „Marele Purtător al Bârnei" se agită: este anunțat Dalai-Lama. Mulțimea se descoperă, apoi, întrucât soarele e arzător, iar pontiful nu apare, pălăriile își reiau locul încetul cu încetul, pentru a fi scoase din nou când se dă iar alarma.

În sfârșit, iată-l pe autocratul tibetan. Este precedat de câțiva soldați în uniformă kaki-verzuie, cu un aspect foarte decent, purtând arma în bandulieră. După ei, într-un costum de aceeași culoare

1. Ei întreține în mod voit această murdărie, pentru a-și da un aer înfricoșător.
2. Este costumul marilor demnitari ecleziastici ale căror funcții au legătură cu problemele temporale, nu cu religia, precum marii intendenți etc. Pe durata serbărilor de Anul Nou, funcționarii civili din Lhasa sunt privați temporar de autoritatea lor, care este exercitată de *lama* din mănăstirea Drepung.

cu al lor, vine călare comandantul suprem al armatei. Acesta este de serviciu de fiecare dată când stăpânul său iese călare.

După marele comandant militar vin doi *lama* de rang înalt, funcționari ai palatului, în veșminte monastice somptuoase: serj vișiniu, satin galben-auriu, brocart auriu, pălărie rotundă după moda mongolă (blană și atlaz). Urmează papa lamaist, îmbrăcat la fel, călare pe un superb catâr negru, cu valtrap scump. Mai vine încă un *lama*, după care cinci sau șase soldați încheie alaiul.

Cortegiul a trecut, iar mulțimea eliberată se răspândește pe străzi.

La templul Jokhang va avea loc acum ceremonia care precedă plecarea „țapului ispășitor".

Lud kong kyi gyalpo e acolo; nu mai e îmbrăcat cochet ca atunci când umblă cu cerutul, ci împopoțonat cu o costumație caraghioasă care, printr-o coincidență ciudată, e făcută din piele de capră, amintind astfel de țapul biblic. Figura omului e ascunsă de o mască grotescă, simulând o față jumătate albă, jumătate neagră; pe cap poartă, înalt și zbârlit, un acoperământ făcut dintr-o coadă enormă de iac negru, în timp ce în mână ține, ca și înainte, altă coadă de același fel.

Acum trebuie să joace o partidă de zaruri cu un *lama*. Acest *lama* simbolizează Binele, Religia, Puterile tutelare, tot ce se poate imagina superior și favorabil fericirii bravilor tibetani; dacă *Lud kong kyi gyalpo* pierde, *lama* este autorizat să-l alunge; dimpotrivă, câtă vreme câștigă, acest reprezentant al răului sub toate formele nu poate fi izgonit de acolo. Va pierde, evident, fie pentru că zarurile sunt măsluite, fie pentru că după un număr de aruncări se întâmplă, inevitabil, ca norocul să se întoarcă împotriva lui. Atunci, oficianții *lama*, la fel ca odinioară marele preot Aaron, „pun cu blesteme pe capul țapului acestuia" toate nelegiuirile, greșelile, întinările, bolile fizice și mentale ale întregului popor și îl alungă... în pustiul de la Samye.

Se spune că, sub efectul acestor imprecații, omul-țap devine parcă beat și că fuge inconștient, pe jumătate nebun. Imprecațiile, chiar dacă omul nu e la debutul său în rolul pe care-l îndeplinește și le-a mai auzit proferate împotriva lui, pot să-l tulbure puțin, dar, cunoscându-i de multă vreme țara, îmi imaginez că un mare număr de pahare de băutură menite să-i dea curaj constituie probabil o cauză mult mai directă a stării sale de agitație.

Iată că a plecat cu pași mari, aproape alergând. În fața lui, în urma lui, în dezordine, se precipită cei care îi duc numeroasele bagaje. Mulțimea sporește confuzia alăturându-li-se și din toate părțile se aud strigăte și fluierături, ca în zilele în care, cu mare vacarm, sunt speriați demonii și alungați din case. De altfel, toată lumea râde. Sărbătoarea are mult mai curând caracterul unui carnaval vesel decât al unei purificări solemne.

Vârtejul fugarilor a dispărut în spatele unui nor de praf auriu. Pe marea boltă în întregime albastră, soarele pare în continuare să zâmbească și să se amuze cu blândețe în fața prostiei omenești. Oamenii încep din nou să sporovăiască, așezați pe pământ sau plimbându-se alene. Vânzători de zaharicale, de fructe uscate și de patiserii prăjite în ulei își oferă dulciurile. Prima parte a spectacolului s-a terminat.

Lud kong kyi gyalpo e departe și, împreună cu el, și demonii și toate lucrurile misterioase, inexplicabile, vagi și tocmai de aceea mai temute, care puteau să le facă rău locuitorilor din Lhasa. Dar oare nu s-ar fi putut întâmpla ca și alte lucruri, utile, extrem de dezirabile, să-l fi urmat, luate de curent?... Ei, da, nu e un lucru imposibil, ba e chiar probabil... Repede, situația trebuie remediată.

Iată că sosește și remediul. Este o lungă procesiune alcătuită din *lama* de la cele două colegii tantrice[1] din Lhasa: *Gyud teupa* și *Gyud medpa*[2]. În urma lor sunt purtate *torma*-lele, construcții complicate făcute din șipci, sforicele, hârtie și aluat din făină de orz modelat în prăjituri de forme diverse, însă cel mai adesea triunghiulare și ornamentate din belșug cu unt colorat.

Un al doilea cortegiu îl urmează pe cel alcătuit din *Gyudpa*. E format din bărbați costumați în războinici, îmbrăcați în cămăși de zale și armuri, purtând scuturi, lănci și arme de foc vechi de diferite modele. În spatele lor vin personajele obișnuite ale dansurilor mistice, cu fața acoperită de măști cu aspect demonic. Ele nu trebuie confundate totuși cu niște diavoli; în realitate, sunt divinități binefăcătoare care iau acest aspect cumplit pentru a combate și a subjuga duhurile răului ce vor să aducă prejudicii ființelor. Urmează

1. Tantra sunt lucrări în sanscrită care tratează despre doctrine mistice și ceremonii rituale. În tibetană sunt numite *gyud*.
2. *Gyud* superiori și *Gyud* inferiori.

un zeu atât de acoperit de eşarfe, atât de strâns înconjurat de banderole, steaguri, arcuri, tolbe pline cu săgeţi şi săbii, încât nici nu se zăreşte. De altfel, aceste simulacre sunt adeseori lipsite de statuie; reprezentarea zeului nu e absolut indispensabilă; se presupune că el sălăşluieşte, nevăzut, în roba sa ridicată într-un par, printre ornamentele care îi sunt consacrate. Spectatorii pot de altfel, în compensaţie, să contemple un alt personaj celest, reprezentat de un manechin uriaş care se leagănă cu un aer mai degrabă jovial decât foarte demn, într-un superb costum chinezesc după moda secolului trecut.

Ultimii trec un tânăr şi o tânără: Pao şi Pamo, „eroul şi eroina" După câtva timp, în mijlocul unui cortegiu mai puţin numeros decât precedentele, dar a cărui etichetă exprimă calitatea, apare mai mult decât eminentul doctor în filosofie Ganden Tipa, *Ser ti rimpoche*, cum îl numesc oamenii din Lhasa.

Ce o fi crezând eruditul despre toată această mascaradă? Poate că tocmai ceea ce mi-au repetat mulţi învăţaţi din ţara sa: că masele sunt inteligente şi cer o religie la nivelul lor...

Ceva mai departe, în afara oraşului, toţi aceşti vrăjitori de diferite ranguri fac farmecele prescrise şi ard *torma*-lele în mijlocul cercului format din zeităţile teribile care dansează lent, mişcând, cu gesturi mai degrabă graţioase decât înspăimântătoare, pumnalele lungi şi craniile pline de sânge pe care le ţin în mâini[1].

Dacă a fost scăpat în urma „ţapului ispăşitor", *yang*-ul[2] este chemat astfel înapoi în Lhasa.

Odată încheiată ceremonia, *lama*, războinici şi zei vin înapoi în dezordine. Doar înalta eminenţă păstrează o anumită demnitate în înfăţişare, însă după pasul său mai grăbit se ghiceşte că e nerăbdător să se întoarcă acasă.

Dalai-Lama, care se întoarce şi el acasă, traversează din nou capitala, de astă dată fără concursul „Marelui Purtător al Bârnei" şi al călugărilor cu bice, ca un simplu burghez. Pontiful merge călare între doi *lama* din suita lui, cu care discută familiar. Şi ordinea

1. Acestea sunt accesorii de teatru confecţionate dintr-un fel de lut acoperit cu cârpe vopsite; pumnalele sunt din bronz sau din aramă pentru dansatorii care îndeplinesc rolurile principale şi din lemn vopsit pentru ceilalţi.
2. *Yang*: prosperitatea, bunurile materiale.

cortegiului său e guvernată de o neglijență binevoitoare. Soldații din frunte, care au pornit în viteză, își dau seama deodată că suveranul a rămas mult în urmă, iar camarazii lor aflați în coada alaiului zăbovesc să salute prieteni în trecere, prea puțin preocupați să-și țină rangul.

Un oraș ai cărui locuitori au fost atât de complet purificați și căruia îi este făgăduită o prosperitate fără margini nu poate fi decât vesel; așa și este Lhasa în această seară. Toți cetățenii valizi ai orașului sunt în stradă, ba chiar și un mare număr de infirmi și bătrâni care se târăsc cum pot și flecăresc, râd, dar mai ales beau cu tot atâta însuflețire ca și compatrioții lor mai sprinteni. Fericirea pare generală; cerșetorii cei mai zdrențăroși, schilozii cei mai nenorociți, orbii, leproșii cei mai respingători zâmbesc schimonosindu-se și se bucură la fel de mult, se pare, ca bogații și nobilii orașului.

Întâlnesc niște cunoștințe – oameni care nu aveau bănuieli în privința originii mele – și, cu sau fără voia mea, sunt împinsă într-un restaurant, unde trebuie să mă arăt la înălțimea situației, îndopându-mă cu o mulțime de feluri de mâncare din regiune. Mărturisesc că mă supun încercării fără neplăcere. O cină tibetană bună nu e ceva de disprețuit.

În timp ce toți petreceau, *Lud kong kyi gyalpo* ajunsese la malul râului Kyi chu.

Luntrașii îl așteptau; trecea împreună cu frații săi, care îl însoțeau, și cu bagajele sale.

De îndată ce a ajuns la celălalt mal, prima parte a rolului de „țap ispășitor" s-a încheiat. Își leapădă veșmântul din piele de capră, masca și claia de păr falsă. Îmbrăcat din nou decent, nu mai are nimic din bufonul de mai adineauri. Au fost aduși cai, corvoadă obligatorie îndeplinită de săteni. Bagajele sunt încărcate, oamenii încalecă și... la drum spre mănăstirea Samye!

Regula spune că *Lud kong kyi gyalpo* trebuie să rămână acolo șapte zile, închis în *U Khang*[1], dar această regulă, dacă a fost cumva urmată vreodată, a căzut în desuetudine. Ajuns la Samye, „țapul ispășitor" modern își agață pur și simplu veșmântul din piele de capră, masca și cozile de iac de un stâlp, lângă ușa *U Khang*-ului.

1. *U Khang*: „casa suflurilor vitale"; un apartament particular despre care se presupune că este sălășluit de demoni de sex feminin ce se hrănesc cu suflul vital al ființelor.

Oferă apoi o masă adunării călugărilor și, eliberat din acest moment de toate obligațiile, încalecă din nou pe cal și se duce liniștit la Tsitang, orașul vecin, să cumpere cu banii adunați serj și postav care sunt țesute în ținut. Întrucât a putut trimite dinainte emisari însărcinați să facă o alegere și să discute prețurile, târgul poate fi încheiat rapid. Transportul nu e o problemă pentru el. Are dreptul la corvoadă gratuită și comandă câte animale de povară dorește. Așa că, odată ce și-a terminat cumpărăturile, se întoarce în Lhasa la șapte zile după ce a părăsit-o, aducându-și mărfurile cu el. Poate să le revândă după plac, dublându-și astfel poate astfel suma adunată.

Așa ia sfârșit, comercial și prozaic, aventura „țapului ispășitor" tibetan.

Anul în care m-am aflat în Lhasa era, potrivit horoscopului lui Dalai-Lama, o perioadă critică a vieții sale. Ca măsură suplimentară de securitate – și poate socotind, cu toată umilința, că greutatea greșelilor sale constituia o povară suficient de grea pentru a necesita toate forțele unui purtător –, suveranul clerical al Tibetului își asigurase serviciile unui „țap ispășitor" particular. Astfel că, în timp ce „țapul oficial" fugea la Samye ca de obicei, colegul său, mergând spre nord, ajungea la prima trecătoare de pe drumul către Mongolia, însă acest al doilea *Lud kong kyi gyalpo* nu prea atrăgea interesul publicului.

În ziua următoare stăteam cățărată, în mijlocul unui mare număr de curioși, pe un pinten stâncos al colinei Potala pentru a privi defilarea marii procesiuni numite *ser pang*. Niciodată în cursul lungilor mele călătorii n-am urmărit un spectacol mai frumos. Procesiunea cuprinde câteva mii de figuranți în costume de ceremonie religioase sau de fantezie amintind de vechile mode chineze, mongole și tibetane. Aceștia poartă sute de stindarde și de flamuri, sute de umbrele de soare din brocart roșu sau galben pe care sunt brodate desene simbolice sau inscripții. Demnitari ecleziastici pășesc la adăpostul baldachinelor, escortați de purtători de cădelnițe și de servitori care agită evantaie. Din când în când, imensul șarpe sclipitor pe care îl formează defilarea se oprește; atunci, băieți dansează, bărbați care duc în spate timpane execută diferite mișcări, în timp ce după ei se țin muzicanți care lovesc cadențat în

aceste instrumente. Elefanții lui Dalai-Lama fac și ei parte din cortegiu, înconjurați de animale fantastice din hârtie, după moda chineză, care se contorsionează în fel și chip. În sfârșit, vin și zei locali, precedați și urmați de războinici în armură și de slujitori de la templele lor.

Procesiunea defilează în sunetele unor melodii variate: grave, solemne, atunci când trompetele tibetane umplu văzduhul cu mugetele lor profunde, și de o prospețime delicată și încântătoare când vine rândul orchestrei mongole.

În mijlocul acestei feerii, încadrând-o, completând-o, se înalță uriașa colină Potala, ale cărei pante stâncoase sunt acoperite de puzderia de *lama* spectatori, și Chokpori, cu vârful său ascuțit.

Din locul unde eram așezată, vedeam procesiunea, mulțimea multicoloră a tibetanilor în haine de sărbătoare și, mai departe, Lhasa ce se întindea în câmpie. Acoperișurile de aur ale templelor sale aruncau scurte străfulgerări, ca pentru a răspunde celor pornite din acoperământul sclipitor care, sus de tot în azur, se înalța deasupra palatului regelui-*lama*. Soarele minunat al Asiei Centrale lumina peisajul, intensificând culorile, făcând să strălucească munții alburii de la orizont. Totul vibra, saturat de lumină, părând gata să se transforme în flăcări... Spectacol de neuitat, care ar fi fost și singur o recompensă suficientă pentru oboselile pe care le îndurasem ca să-l contemplu.

Epilog

Am părăsit Lhasa la fel de tihnit cum sosisem, fără ca nimeni să fi bănuit că o străină trăise acolo în văzul lumii timp de două luni.

Călătoria mea nu era nici pe departe încheiată. Am ajuns iarăşi la ţărmul fluviului Brahmaputra şi am întreprins o nouă serie de peregrinări. Printre locurile interesante pe care le-am vizitat se numără mănăstirea Samye, subiectul a nenumărate legende şi lăcaşul unuia dintre marele oracole oficiale ale Tibetului. Am putut vedea acolo uşa sigilată a apartamentului care adăposteşte, se zice, zbenguielile macabre ale unor demoni de sex feminin ce se hrănesc cu „suflul vital" proaspăt exalat de muribunzi.

Am străbătut astfel provincia Yarlung, numeroasele sale locuri de pelerinaj, precum şi multe alte locuri. Relatarea acestei călătorii suplimentare ar oferi cu uşurinţă material pentru o carte întreagă.

În sfârşit, într-o seară am ajuns la Gyantse.

Gyantse este al treilea oraş ca importanţă al Tibetului şi este aşezat pe drumul principal ce leagă India de Lhasa. Englezii şi-au stabilit aici un avanpost.

Când m-am prezentat la bungalou pentru a cere ospitalitate, primul european care m-a văzut a rămas mut de stupefacţie auzind o „tibetană" care i se adresa în engleză.

Întrucât toate camerele casei erau ocupate, m-am dus la fort. Acest nume puţin cam pompos desemnează o incintă fortificată unde stau agentul comercial care îl secondează pe însărcinatul cu afaceri politice ce-şi are în mod obişnuit reşedinţa în Sikkim, de cealaltă parte a graniţei, câţiva ofiţeri, printre care şi un medic, precum şi o mică garnizoană de soldaţi hinduşi. Tot acolo se află şi biroul de poştă şi de telegraf, un medic indigen şi alte servicii.

Sosirea mea a fost întâmpinată cu aceeaşi uimire.

Când am povestit că veneam din China pe jos, că timp de opt luni călătorisem prin Tibet, străbătusem regiuni neexplorate și petrecusem două luni în Lhasa, nimeni n-a găsit la început vreun cuvânt să-mi răspundă. Literalmente, nimeni „nu-și credea ochilor"

A fost foarte plăcut pentru mine să întâlnesc o tânără – extrem de grațioasa fiică a agentului comercial – în această colonie engleză. Ei și gentlemanilor care locuiau la Gyantse le păstrez amintirea cea mai plină de recunoștință pentru ospitalitatea îndatoritoare și atât de călduroasă de care m-am bucurat în cursul ședерii mele printre ei.

Îmi mai rămânea de făcut lungul traseu de la Gyantse până la granița indo-tibetană, străbătând trecători înalte și platouri aride măturate de un vânt rece ca gheața, dar aventura se încheiase.

Singură în camera mea, înainte să adorm, am strigat pentru mine însămi:

— *Lha gyalo!* Zeii au învins!

Cuprins

Introducere / 7

CAPITOLUL I

Plecarea din Yunnan * Cum m-am debarasat de hamalii mei * Fuga pe timpul nopții spre masivul Kha-Karpo * O întâlnire neașteptată în beznă * Yongden și cu mine ne schimbăm personalitatea și ne deghizăm * Viziuni stranii în pădure * Trecerea graniței țării interzise la 5.412 metri altitudine * Animale sălbatice vin să ne adulmece în timp ce dormim * Apariția unui sat-fantomă * Prima întâlnire cu niște pelerini * Traversarea plină de peripeții a primului sat tibetan * Un paracliser viclean / 17

CAPITOLUL II

Consolez un muribund abandonat * Mă tem să nu fiu descoperită și îmi schimb naționalitatea * Stratageme folosite ca să trecem de posturile militare * Yongden se dovedește un vrăjitor priceput * Cât pe ce să fiu demascată * Peste vârfuri și prin văi, mănăstirea Pedo * Găsesc o tichie care va juca un rol important în călătoria mea * Un funcționar pune să fim opriți * Scot limba în fața unui onorabil reprezentant al guvernului lamaist / 55

CAPITOLUL III

Traversarea trecătorii Ku * Yongden își folosește talentele de oracol în favoarea unui măgăruș * Sunt pentru prima oară găzduită de o familie tibetană, sub deghizarea mea de femeie săracă * Noapte de groază în apropierea mănăstirii Dayul * Izvoare calde și o baie nocturnă în aer liber, pe ger * Noi motive de teamă pentru deghizarea mea * Părăsim drumul și pornim, la întâmplare, prin munți * Trec peste fluviul Saluen atârnată de un cârlig care alunecă de-a lungul unui cablu * Are loc un accident * Rămân suspendată în gol deasupra apei / 83

CAPITOLUL IV

Tichia pe care am găsit-o începe să-şi dovedească utilitatea * Gimnastică dură în munţi * Se pune problema să evităm întâlnirea cu diverşi funcţionari * Ne rătăcim într-o noapte cu furtună * Tânărul meu *lama* e tras pe sfoară de un fermier zgârcit * După ce ne-am străduit să evităm funcţionarii, dăm peste casa unuia dintre ei, unde primim de mâncare * Ospăţ de cerşetori: fiertură de intestine macerate * Un incident misterios: un fermier prezice sosirea lui Yongden şi îl aşteaptă ca să moară * Gazdele noastre ne oferă acoperişul pe post de dormitor la 4.500 de metri altitudine, în toiul iernii * Trecătoarea şi mănăstirea Sepo Khang * Dramă cu tâlhari * O călătorie ieftină / 109

CAPITOLUL V

Cele două drumuri de la Tashi tse până în ţinutul Po * Un mare călător englez * Descrierea teribilă pe care le-o fac oamenilor din ţinutul Po ceilalţi tibetani * Baie îngheţată la trecerea unui râu * O regiune complet neexplorată * Spre trecătoarea Deu * Ne căutăm drumul prin zăpezile de pe creste * Un secret al călugărilor tibetani: arta de a te încălzi * Osuare şi înmormântări * Nişte păstori neospitalieri * La poalele trecătorii Aigni * Yongden reuşeşte să împrumute un cal ca să urcăm muntele * Mulţumită obiceiului tibetanilor săraci de a căuta purici prin robă, ies din încurcătură * Suntem găzduiţi de oameni cu un comportament neliniştitor * Simulez un miracol pentru a-mi ţine la respect gazdele; minunea îmi iese mai bine decât mă aşteptam * Aflăm că circulă zvonuri despre nişte străini care au călătorit pe lângă Kha-Karpo * Yongden oficiază ca să ningă * Cum gazda noastră neglijează să-l plătească pe *lama*, ne luăm singuri plata / 135

CAPITOLUL VI

Urcuşul spre pasul Aigni * Un suflet simplu * Presentimente. Dobor recordul de altitudine la cursele de sănii * Mă avânt într-o explorare periculoasă * Yongden cade într-o râpă şi îşi scrânteşte piciorul * Suntem blocaţi într-o cavernă; focul şi hrana ne lipsesc, ninsoarea nu conteneşte * Yongden mă sfătuieşte să-l abandonez şi să ajung într-un ţinut locuit * Starea lui se ameliorează; pornim din nou la drum. În toiul nopţii, ajungem la o colibă părăsită * Ajunăm în continuare, ninge întruna * Ne rătăcim pe munte * Noaptea de Crăciun în ţinutul Po. Yongden are febră; delirează, sunt nevoită să mă lupt cu el pentru a-l împiedica să se îndrepte spre o prăpastie * Fiertură de piele netăbăcită * În sfârşit, întâlnim locuitori ai ţinutului Po * Digresiune despre politica internă a Tibetului * Printre răzvrătiţi * Primul sat din Po yul. Aici primim de pomană un bol de supă * Am mâncat oare supa câinelui? / 167

CAPITOLUL VII

Mănăstirea Sung dzong * Un ţinut de basm * O profeţie imprudentă * Dashing şi sihăstriile lui * Îi întâlnim pe Filemon şi Baucis * Ne regalăm la rege * Zile de ghiftuială * Începutul unei perioade agitate. Cum era să ucid un hoţ pe care nu voiam decât să-l sperii * Întâlnire oportună cu un grup de călători * Tâlhărie la Po yul * Trec din nou peste un râu suspendată de un cablu * Acrobaţii riscante pe o cărare pitorească * Scăpăm ca prin urechile acului / 199

CAPITOLUL VIII

Păcălesc şi sperii şapte tâlhari * O stratagemă amuzantă îmi îngăduie să trec de podul păzit de la Tongyuk * Un *lama* misterios ne răsare în faţă ca o fantomă şi mă recunoaşte. Întâlnire cu un erudit amabil * Trecerea pasului Temo. Vis sau viziune? * O pagină din istoria contemporană a Tibetului. Fuga Marelui *Lama* de la Tashilhunpo * Vechi profeţii despre un Mesia războinic care trebuie să apară în „Ţara de la Miazănoapte". Profeţiile încep să se adeverească * Devoţiuni anevoioase * Femei în pelerinaj abandonate * Descopăr cultul bornelor kilometrice / 225

CAPITOLUL IX

Zărim Lhasa * Circumstanţe bizare îmi favorizează intrarea în oraş * Palatul lui Dalai-Lama; incidente pitoreşti ale vizitei mele * Minuni atribuite lui Dalai-Lama. Poporul său simplu crede că acesta este suzeranul Angliei * Banii au dispărut din circulaţie în Tibetul central * Sărbătoarea *torma*-lelor de unt * Înfăţişarea capitalei Tibetului * Mari mănăstiri lamaiste * Templul lui Jowo şi paracliserii Romei tibetane * Eminentul filosof oficial al Tibetului * Armata modernă * O superstiţie neobişnuită * Vecinii mei * Scene pitoreşti din viaţa săracilor * Mănăstirea Ganden * „Ţapul ispăşitor" uman * Solemnitatea în cursul căreia este alungat din Lhasa * Minunata procesiune numită *ser pang* / 253

Epilog / 295

La Editura POLIROM

au apărut:

În inima Munților Himalaya

Mistici și magicieni în Tibet

India în care am trăit

Călătoria unei parizience în Lhasa

în pregătire:

Lampa înțelepciunii

www.polirom.ro

Redactor: Adrian Botez
Coperta: Radu Răileanu
Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: august 2014. Apărut: 2014
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. BOX 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,
sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la S.C. Tipo-Lidana S.R.L.
Calea Unirii nr. 35, Suceava
Tel.: 0230/517.518; Fax: 0330/401.062
E-mail: office@tipolidana.ro; www.tipolidana.ro

HEXAGON

În 1924, când Tibetul era o țară închisă pentru străini, Alexandra David-Néel şi fiul ei adoptiv, *lama* Aphur Yongden, au reuşit să treacă granița venind dinspre China şi s-au îndreptat spre capitală. La capătul unei călătorii de opt luni în care au fost nevoiți să înfrunte obstacolele naturale, foamea, frigul şi să înşele vigilența autorităților, cei doi au reuşit să ajungă în Lhasa. Alexandra David-Néel a devenit astfel prima femeie străină care a pătruns în orașul interzis, fiind impresionată de frumusețea „Țării Zăpezilor", dar mai ales de întâlnirea cu mentalitatea şi spiritualitatea tibetane. O carte emoționantă, care ține cititorul în tensiune de la început până la final, *Călătoria unei parizience în Lhasa* a devenit un bestseller internațional imediat după publicare.

EDITURA POLIROM
ISBN 978-973-46-4594-7
9 789734 645947
www.polirom.ro
Carte publicată şi în ediție digitală

"CALATORIA UNEI PARIZ
"IENCE IN LHASA"
9789734645947
"26.92 LEI/BUC"

Foto coperta © Yuriy Kirakov/Shutterstock.com